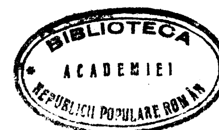

I. L. CARAGIALE

OPERE

III

VERSURI-PROZA ARTICOLE POLITICE ȘI LITERARE

1952

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

EDIȚIA A II-A
revăzută şi adăogită

Corespondenţa între ed.din 1952(Ed. de stat)şi Ed.Zarifopol.

Din carnetul unui vechi sufleor....	vol.I	pag.1
Peste 50 de ani.......	"IV	" 129
Kir Ianulea.....	II	217
Calul dracului.......	...II	244
Abu-Hasan......	...II	254
Poveste.......	..II	~~284~~ Z
Poveste (imitată) → Versuri I-117		
Criticilor mei......	..IV	325
Ab irato.....	IV	318
Cameleon - femeie...........	IV	321.
Moartă........	IV	322
Tricolorul........	IV	360
Mare farsor, mari gogomani............	IV	344
Duel......	IV	345
Bietul Ion..........	I'V	345
Temelia......	IV	346
Mângîiîere.........	IV	347
Boul şi viţelul.......	IV	348
"Primul mănunchi".........	IV	353
-Crucea şi semiluna...........		
Graţia Domniţei......	IV	355
In gondolă	IV	356
Steaua	IV	357
Fabulă...........	IV	364
Paşa din Silistra....	IV	359
Cronica fantastică..........	IV	340
Cronica sentimentală.................	V	345
Cronică..................	III	224
Cerc viţios....................		
Trădarea romînismului. Triumful străinismului. Consumatum est.....	V	409
Excelsior	V	411.
High-Life.....	III	206
"Moftul"în faţa opiniei publice.....	III	205
Grămătici şi măscărici............	III	220
Toxin şi toxice....................	V	88
Intelectualii.....	...IV	

Studiii şi articole critice.

Din corespondenţă

....

DIN CARNETUL UNUI VECHI SUFLEOR

NENOROCIREA UNEI REGINE

Seara când are să joace, îşi aduce fiecare actriţă slujnica, s'o aibă de ajutor la costumat — mai coase ici, mai prinde-mă dincoace, ori du-te de-mi adu un ceai, sau cere dela cineva o ţigară, ş. c. l.

Raluca Stavreasca luase de câteva zile o slujnicuţă aşa de nostimă încât ardeau în foc toţi actorii, toţi maşiniştii, lampiştii, dulgherii şi pompierii; căci este pe semne şi aci ca'n toate ale lumii un fel de ironie a soartei: nimeni nu s'aprinde mai grozav ca un pompier. Când îi trebuia Stavreaschii „madmazela“, madmazela şedea la taifas ori se sbenguia pîntre culise. Intr'o seară mult regretata artistă juca pe regina într'o melodramă înfricoşată. In actul al patrulea se făcea o revoluţie la poarta palatului. Regina, blocată în palat de valurile populare, intra în scenă, care reprezinta o măreaţă sală de recepţie, zicea câteva cuvinte pripite, ieşea apoi în balcon ca să vază ce e jos, unde urla mulţimea turbată, şi trebuia să se întoarcă în scenă repede, palidă şi desfigurată de groază... Pentru ca efectul să fie mai puternic, talentata tragediană îşi pregătise pudră fără roşu ca să-şi dea pe obraz când o ieşi pe balcon. Vine actul al patrulea; replica se apropie. Raluca dă cutia cu pudră şi oglinjoara în mâna madmazelei şi-i zice foarte severă:

„Madmazelo, să faci bunătate să vii după mine, să nu te deslipeşti de aici, ai înţeles? dacă nu vrei să te scarmăn!“

Replica a sosit. Strigăte fioroase se aud sub balconul palatului regal. Regina se arată încruntată de spaimă în scenă. Cum intră ea, pocneşte în tot teatrul un râs ca de cine ştie ce comedie. Ea pune mâinile la piept, ridică ochii la cer, păşeşte spre rampă şi declamă cu toată căldura:

„Fiul meu! prinţul!... unde e prinţul? Dumnezeul meu! presimt o mare nenorocire!“

Aşi! publicul râde înainte cu un hohot colosal şi se porneşte să aplaude cu mâinile, cu picioarele, cu bastoanele — se sguduia policandrul. Regina îşi pierde cumpătul. Intâi nu ştie ce să crează, ea atât de obişnuită să captiveze şi să stăpânească publicul cu glasul ei frumos, cu ţinuta şi gesturile ei nobile. Apoi îi trece prin gând că este o cabală,[1] pentru care trebue să fie recunoscătoare Mariţii „Blondii" (Constandineasca) cu care era certată la cuţite... Dar cheful publicului merge înainte crescând: nu e chip să mai stea în scenă. Tremurând din toate fibrele, cu sufletul în prada unei sensaţii mortale, face la dreapta împrejur ca să fugă... Când se întoarce să scape de privirile ameţitoare a sutelor de chipuri strâmbe de râs, de cine dă cu ochii?... De madmazela... Madmazela era la spate, cu oglinjoara la subţioară, cu cutia cu pudră într'o mână şi cu puful încărcat în alta, gata să i-l aplice: intrase dela început după urma nefericitei suverane. Inchipuie-şi oricine ce furtună de râsete a fost în teatru când a văzut lumea că şi regina a descoperit cauza misterioasă a nenorocirii ei.

„Ce cauţi aici, mizerabilo?" răcneşte regina în culmea încordării tragice, şi cu pumnii încleştaţi vrea să se repează asupra sclavei importune. Publicul simte că-i explicaţie la mijloc şi se opreşte ca prin farmec din râs, ca şi cum o singură palmă năbuşise toate gurile'ntr'o clipă.

„Nu mi-ai poruncit să viu după dumneata că mă scarmeni?"

Alt potop de râsete şi de aplauze. In sfârşit, Gatineau, regisorul, prinde de veste într'un târziu, ca totdeauna, şi strigă lui Petrache maşinistul să lase cortina. Peste zece minute, când s'a potolit sgomotul vesel, s'a început iar actul — dar dramă mai era aceea? Trecea cât trecea, se stăpânea lumea câteva secunde şi iar pufnea ori cineva din public, ori chiar un actor, şi să te ţii apoi! toată lumea — adică toată lumea afară de Raluca fireşte, care era în adevăr cea mai dezolată regină.

După ce a scărmănat-o pe madmazela, i-a dat a doua zi drumul, şi s'a împăcat şi cu Blonda; căci la repetiţie, de dimineaţă, neapărat s'a vorbit tot de comedia de cu seară, şi din vorbă în vorbă, Blonda — ea nu fusese seara la teatru — a zis către Dragulici:

„Biata Raluca! auzi, biata fată! să-i strice proasta tocmai monologul, calul ei de bătaie!"

Raluca a auzit-o, a uitat că sunt certate şi a luat-o gura pe dinainte: „Inchipuieşte-ţi, dragă, tocmai scena pe care contam!"

[1] Intrigă, complot.

Astfel s'a rupt ghiaţa şi cele două prime subiecte s'au făcut iar prietene bune. Asta era într'o luni dimineaţa: vineri sau sâmbătă s'au certat iar, fiindcă Stavreasca a pretins dela direcţie, să-i dea ei într'o *repriză* un rol pe care-l „crease" Blonda... Asta nu se face: fiecare cu creaţiile lui!

QUIPROQUO[1]

Intr'un an cădea Crăciunul sâmbătă — sâmbăta era ziua operii italiene. Se dedea „il Trovatore"[2]. De pe la cinci ceasuri galeria gemea de mitocănime foarte veselă. Cântau tenorul Patierno, primadona Bianchi şi baritonul, nu mai ţiu minte cum îl chema — un nume italienesc strajnic — Crampampolini, cam aşa ceva, — însă un excelent bariton.

Teatrul plin şi artiştii foarte bine dispuşi. Signora Bianchi era cam după masă, foarte aprinsă la faţă şi apilpisită; tenorul era în voce, iar signor Crampampolini prânzise *in compania della Bianchi, corpo di Dio!*[3].

Terzetul final din actul întâi a mers admirabil, un *brio* rar. Aplauze nebune, galeria fanatizată. „Bis! bis!" A doua oară bucata merge şi mai cald. Cântăreţii sunt chemaţi la rampă de două, de trei, de patru ori, câţiva amatori furioşi încearcă să cheme pe artişti a cincia oară; de astă dată nu se mai prinde: se mai aud fără răsunet ici şi colo câteva bătăi în palme umflate şi ostenite, şi în sfârşit un glas mitocănesc din galerie porneşte risolutto fortissimo[4]:

„Bravo!... Pascali, Matilda! Dimitriade!"

EXCES DE ZEL

La Brăila a deschis întâi *café-chantant* un grec, într'o grădină unde ţinea şi cafenea şi birt. Grecul adusese, după recomandaţia unui

[1] Tradus exact: „cine drept ce" — adică: neînţelegere care face ca un lucru să fie luat drept altul; procedeu întrebuinţat adesea în comedii şi mai ales farse.
[2] Trubadurul.
[3] Impreună cu (signora) Bianchi — ce dumnezeu!
[4] Hotărît şi foarte tare.

samsar, o cântăreaţă excentrică de renume. La reprezentaţia de deschidere, grădina era plină de lume — tot negustori chiaburi cu nevestele, cu fete mari, cu copii...

Impresariul era în culmea fericirii, se plimba dela masă la masă, zâmbea şi saluta cu respect în dreapta şi'n stânga. „Diva", care nu cunoştea moravurile caste ale publicului brăilean, apare pe scenă într'un costum abracadabrant; porneşte să cânte, s'aprinde, face gesturi preaprea şi la refren: *Eh! allez-y, mon petit chien* [1]... etc., îi trage un chiot apilpisit şi nişte tifle... cu piciorul. Toată lumea scandalizată; grecul se reazimă de un felinar să nu cază. Refrenul se repetă cu mai mult *brio:* lumea începe să murmure şi să se ridice. Grecul, îngrozit, dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele. Al treilea cuplet cu vârf şi'ndesat! Lumea se scoală, şi'n mijlocul protestărilor de indignare s'aude un ţipăt sfâşietor — leşinase impresariul...

Fiindcă pusese capital în întreprindere şi avea contract cu „Diva" s'o ţie măcar două luni cu câte douăzeci şi cinci de lei pe seară, a trebuit s'o păstreze. In toate serile însă şedea între culise: când venea refrenul, punea mâna în buzunarul jiletcii şi striga:

„Madama! dau ţinţi franţi şuplimentu: mai cu modeştia!"

REVANŞA

Direcţia Teatrului o ţinea Costache Caragiale în tovărăşie cu Costache Mihăileanu. Iorgu Caragiale ieşise din şcoala de muzică a cadeţilor — adică jumătate ieşise şi trei sferturi fusese dat afară, pentrucă nu învăţa nimica şi se ţinea de farse toată vremea. La şcoala de muzică era profesor un popă de regiment muscal, fugit, se zicea, din ţara lui, unde fusese osândit la pierderea darului. Era un popă rău şi ursuz. Odată scoate pe Iorgu la teorie şi-l întreabă în câte feluri se duce o notă ţinută; Iorgu se gândeşte, se scarpină în cap şi răspunde:

„Crescendo, descrescendo şi *ris*... şi *răs*... *şi ris"*... şi nu mai ştie.

— Şi *răs* şi *ris* ce? întreabă popa răstit şi dă să-l apuce de ureche.

Iorgu se fereşte înlături şi răspunde:

— Şi *răs*-popă!

Apoi i-a tras popa şi *crescendo* şi *descrescendo* şi *rinforzando,* şi l-a dat afară: şi astfel se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său şi de tovarăşul acestuia, Costache Mihăileanu. In teatru avea câmp deschis pentru instinctele sale de farsă la care n'a aşteptat mult ca să le dea de lucru.

[1] Dă-i drumul, căţeluşul meu.

Intr'o seară juca directorul Mihăileanu pe un nobil cavaler rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmaşii într'o întâlnire, fraţii de arme îl aduc pe năsălii, îl întind pe catafalc, şi amanta vine să-l plângă. Catafalcul era aşezat lângă fundal tocmai unde venea gaura tabloului — toate tablourile au câte o mică spărtură pe unde se vede dinapoi în scenă şi'n public. Ce-l împinge demonul pe Iorgu? Pune un ac în vârful unei nuiele, vâră nuiaua pîn spărtura perdelii şi începe să îmboldească pe răposatul cavaler, pe când îl jelea atâta lume adunată cu veneraţie împrejurul catafalcului.

— S'a stins sufletul cel mai generos, s'a oprit din bătăile ei inima cea mai fidelă! se vaită amanta dezolată.

Iorgu îi trage câteva bolduri; răposatul şopteşte:

— Ce-i asta, bre? Cine-i acolo?

— S'a pierdut floarea cavalerismului! s'a frânt spada cea mai nobilă a mândrei Burgundii! adaogă un frate de arme.

Iorgu repetă cruda jucărie; Mihăileanu, fierbând:

— Eşti nebun?... Cine-i ăla?... Vrei să mă scol acum de-aici?

— Mort! mort el! Dumnezeul meu! mort!

Iorgu, cu nueluşa, iar; Mihăileanu, în culmea scrâşnirii:

— Cine e? să-l ucid când m'oi scula! Ah! m'a omorît mişelul... ticălosul!

Aşi! l-a chinuit pe răposatul până s'a lăsat perdeaua.

Se scoală'n sfârşit Mihăileanu turbat, aleargă pe scenă, află cine fusese „mişelul" şi-i arde lui Iorgu cu sete câteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aceea mai vine şi celălalt director, Costache Caragiale, şi-i trage altele, ca să-i pue la loc ce-i scrântise tovarăşul. Iorgu le mănâncă şi tace.

Vine mai târziu vremea să se joace „Don Ranudo de Colibrados", o farsă de Kotzebue [1], foarte comică deşi prea copilărească. Don Ranudo e un „grande d'Espana" ruinat, lipit pământului, însă tot fudul, tot ţanţoş şi plin de „morgă". Odată se plimbă cu nobila „dona" de Colibrados, ligniţi amândoi de foame p'în satul vasalilor lui, şi întâlneşte pe unul stând pe câmp la gustare. Il întreabă:

— Mă, ţărănoiule, ce faci tu acolo?

Ţăranul se închină până la pământ:

— Gustam şi eu ceva, stăpâne.

— Ce gustai, mă?

[1] Autor dramatic german (1761—1819).

— Nişte brânză, Măria-Ta.

— Ce fel de brânză ? ia să văz şi eu ce fel de brânză... Ştii, nobila mea consoartă, că mâncările bădăranilor ăstora au câteodată gust bun, mai ales după plimbare... Ia să-ţi văz brânza mocofane !...

Ţăranul le dă atunci o bucată din desaga lui iar nobilul trebue să i-o smucească repede şi s'o mănânce cu mare lăcomie. Costache Mihăileanu (don Ranudo) era foarte greţos : te miri din ce i se apleca ; deaceea, când avea să mănânce ceva în scenă, îşi aducea bucăţica lui de acasă. Iorgu îi zice directorului care uitase demult istoria cu acul :

— Nene Costache, dă-mi mie să joc pe ţăranul.

— Bine ; ia-l.

La reprezentaţie, Mihăileanu îi dă o bucată frumoasă de caş să-l aibă în desagă. Iorgu însă, în scenă, mănâncă el caşul şi-i dă în loc un cocoloş de lumânare de seu cu fitil cu tot tăvălit în răzătură de săpun şi acoperit cu praf de tibişir.

Cât era de flămând nobilul hidalgo [1], de muşcat a muşcat-o dar n'a putut-o înghiţi brânza bădăranului.

DIN CARE SE VEDE CĂ METODA CHINOROZULUI NU-I ATÂT DE RECENTĂ PE CÂT S'AR CREDE

Iorgu se emancipase de frate-său Costache şi locuia singur în casa unde se făceau probele, în dosul teatrului ; avea un salonaş şi o odaie de culcare. In casa aceea se aduna regulat un cerc de ştrengari veseli tot unu şi unu, fel de fel de tipuri. Din cercul acela a făcut parte în tinereţea lor o mulţime de oameni, care mai târziu au jucat un rol însemnat în ţară : este destul să citez pe cel mai mare democrat al istoriei noastre — C. A. Rosetti [2]. In această amestecătură de viitori oameni iluştri şi de nulităţi, de oameni de spirit şi de nerozi, pe care-i aduna şi-i ţinea la un loc numai dragostea de păcăleli, de râs şi veselie, se afla şi un oarecare Matache Piţirigă — cântăreţ în dreapta la biserica Slobozia, corist la operă şi actor la teatrul român.

Tot într'o vreme răsărea pe orizontul artei naţionale o nouă stea ursită să eclipseze toată pleiada... Peste scurt timp dela apariţia ei, ajunsese obiectul unui cult public. Tânăra stea monopolizase adoraţia elegantilor timpului, iar pe de altă parte Iorgu monopolizase atribuţiile

1 Nobil spaniol.
2 C.A. Rosetti, om politic liberal satirizat adesea de Caragiale.

de preot al sectei. Unul dintre sectarii noului cult, un tânăr boier pe at de urît şi de zevzec, pe cât era de fervent, fiind şi el membru în cerc ştrengarilor, vine odată la Iorgu şi i se mărturiseşte :

„Aman, Iorgule dragă ! sânt prăpădit, nenorocit, nu mai pot tr de atâta chin : să nu mă laşi !"

Şi-i spune că i-a scris „persoanii" multe răvăşele cu miros odagaciu, dar că n'a avut parte de răspuns ; că este desperat şi s hotărît s'o isprăvească la un fel : ori să capete o întâlnire ca să-şi d clare focul, ori să-şi ia adio dela lume ; ş'aşa îl roagă pe Iorgu, ca pri ten şi băiat de inimă, să nu-l lase şi să-i facă rost de o ocazie, pent care tânărul va şti să fie cu prisos recunoscător. La această propune destul de boierească, Iorgu, care ştia toate biletele şi toate stăruinţe urîtului, îi răspunde :

„Iţi fac rost, dar mai întâi să dai un chef ştrengarilor".

Se'nţelege că a doua seară se şi înfiinţase cheful în salonaşul l Iorgu. Şampanie din destul şi toţi ştrengarii în păr.

Ghebosul, căci era şi ghebos înamoratul, gătit, pomăduit şi parf mat, până să nu se pue la masă era şi ameţit de perspectiva fericir şi acum trăgea cu coada ochiului la Iorgu, aşteptând semnalul căci fe cirea îi era promisă chiar pentru seara aceea... Ştrengarii erau mai n buni ca totdeauna, iar Matache, în capul mesii, cânta pe nas, popeşt

„Adevăr, adevăr grăiesc vouă : puţin şi nu mă veţi vedea şi iară puţin şi mă veţi vedea !"

Şi râsete... şi chef... — Tocmai când se 'ncinsese bine toiul petr cerii, lui Matache îi vine rău, se scoală dela masă şi iese afară să aer... Era prin Ianuarie. Mai trece puţin şi Iorgu ridică un toast „pent realizarea visurilor tutulor amorezaţilor"... era semnalul. Deodată şi aude în odăiţa de alături o tuse gingaşe năbuşită :

„Ţine-mă Născătoare ! Să nu mă laşi sfinte Pantazi !"

Iorgu deschide uşa dela mijloc, pune mâna în cocoaşa ipochim nului [1], îi face vânt în odăiţă şi închide la loc... Peste câteva minute aud ţipetele înamoratului înăuntru şi uşa din fund bufnind, apoi se de chide uşa dela mijloc şi s'arată Matache în *négligé* de jună cântâr în falset ca o maică stariţă :

„...Şi iarăşi puţin şi mă veţi vedea !"

Inamoratul intrase în odăiţă unde bătea pe fereastră lumina înd ioasă a zăpezii de-afară şi numaidecât începuse să-şi toarne declaraţi Matache îl mângâiase pe obraz, pe gât, apoi, simţind că urîtul s'aprop să-l pupe, îl umflase de păr şi de urechi şi-i demonstrase că nu era ce-

1 Persoanei.

închipuia. Nenorocitul a dat năvală la uşa din fund, care răspundea în curte, a luat-o la fugă p'în zăpadă, pe din dosul Teatrului, şi s'a oprit tocmai la cafeneaua Fialcowski numa'n gheroc şi cu capul gol.

P'atunci junimea aleasă se strângea la Fialcowski. In cafenea era lume multă împrejurul biliardului: se juca o partidă interesantă. Cum a intrat tânărul nostru, toată lumea a părăsit jocul şi a 'nceput să bată din palme şi să se strâmbe de râs. Tânărul a rămas încremenit câtva timp — nu-şi putea închipui să fi transpirat aşa de repede ştirea despre trista-i aventură — până i-a spus unul să se uite în oglindă.

Era peste tot obrazul negru strălucios ca o cismă de paradă: Matache fusese uns pe mâini cu chinoroz.

Inamoratul nenorocit nu şi-a făcut seama singur de disperare — chinorozul pe semne are efect răcoritor — dimpotrivă a trăit şi încă bine, aşa că mai târziu a ocupat multe funcţiuni şi dignităţi înalte, a trecut de mare om politic, de mare orator şi mare literat... bineînţeles că mai mare decât orice a fost şi a rămas până la moarte aceea ce fusese când cu chinorozul lui Matache.

...Când acu câţiva ani adăugam la carnetul meu şirurile de mai sus, tânărul păcălit trăia încă; astăzi el e mort — Dumnezeu să-l ierte de toate versurile şi de toată proza cu care a înavuţit tânăra noastră literatură, de toate discursurile pe care le-a pronunţat pe rând în cele două Camere şi în întruniri publice! — şi fiindcă „despre morţi numai bine“, iată-i numele, pur şi simplu: Pantazi Ghica.

MOMENT DE DISTRACŢIE

Serghe răposatul era de specialitatea lui dramatică *intrigant* în melodramă şi în comedie *moralist muşcător*. Odată juca cu trupa lui proprie în provincie o melodramă, în care fabula este cam aşa: un mizerabil persecută de moarte pe o pereche de tineri foarte cumsecade, buni, nevinovaţi. Il juca Serghe pe mizerabilul. Acest intrigant face fel de fel de mişelii şi crime, şi ce e mai scandalos decât orice, e că omul acesta pervers are o virtute — conştiinţa ticăloşiei lui, şi spune curat cu cinism revoltător, că el e bun de spânzurat. Victimele, pe care era cât p'aci să le răpună, scapă la un moment dat din mrejele lui. El spumează şi toarnă de ciudă un monolog enorm; după ce se mărturiseşte publicului de toate câte le-a făcut, încheie cu o frază de mare efect:

„A! iubiţii mei! A! naivă pereche de turturele! mă credeţi învins?... N'aveţi grijă! nu-mi veţi scăpa! Am să vă înfăşur în urzeala

mea ca şi un păianjen infam pe două musculiţe amorezate!... Da, da! sunt infam, sunt un păianjen infam!“

Apoi râde sardonic, şi-aruncă mantaua peste umăr şi pleacă cu paşi largi şi apăsaţi.

Serghe ţinea la monologul lui, decât nu ştia boabă din rol ca deobicei:

„La tine mi-e nădejdea. Caimac băiete! făgăduesc să fac cinste!“

Caimac era diminutivul de mângâiere al lui Maican sufleorul.

...Iacă, a sosit în fine şi marele monolog... Păianjenul infam o ia la început cu binişorul, rar şi 'ndesat. Şirurile d'intâi merg bine... Pe urmă se porneşte mai iute; Maican îl ţine de scurt; Serghe îi dă zor înainte, se'nfierbântă, iar Maican suflă din fundul inimii. La o frază pe care o apucă bine, Serghe se repede 'n goana mare, strigă, sforăe şi nu mai aude pe sufleor. Acesta, cum era foarte nervos şi pripit, pierde şi el şirul, şi se înneacă amândoi de tot. Păianjenul desperat îşi frânge mâinile, bate din picior şi mârâe printre dinţi:

„M'ai omorît, frate Caimac... mersi!“

Dar acum, Maican, tot pierduse şirul, se uita din cuşca lui la Serghe şi-l aştepta să se mai potolească pentru ca să-i poată arunca un început de frază. Cum se uita el aşa, bagă de seamă că i-a plesnit tricoul lui Serghe, şi cu cât se sbuciumă intrigantul mai tare cu atâta se rânjeşte şi plesnitura... In vremea asta Serghe aiurit o ţinea întruna:

„Dar ce e de făcut? Dumnezeul meu! ce e de făcut?“

Deodată se opreşte să facă joc de scenă mut şi să-şi mai tragă răsuflarea. Maican profită de ocazie şi-i şopteşte repede:

„S'a rupt tricoul, nene Serghe, ieşi!“

Cum aude Serghe şoapta — o aştepta demult — o prinde în sbor şi strigă cu putere:

„Dar ce-i de făcut, Dumnezeul meu? S'a rupt tricoul, nene Serghe, ieşi!“

Maican a căzut de pe scaunul lui din cuşcă sub scenă şi din căzătură a dat în friguri.

FERICITA IMPROVIZAŢIE

Solomonescu era şi cântăreţ la biserica „Dintr'o zi“ şi artist dramatic. Dimineaţa, după leturghie, se punea la zacuscă, se stropea bine şi se scula dela masă tocmai seara ca să meargă la teatru; după reprezentaţie mergea la Vasile Băcanul, la „Garibaldi“, unde cina cu Dragulici până să toace de liturghie. Cu programa aceasta de viaţă, îşi con-

funda adesea dimineţile cu serile şi vice-versa: la biserică îşi dădea în petecul declamaţiei şi la teatru în al isonului. Avea pe lângă asta păcatul că nu putea pronunţa niciodată curat numele proprii şi neologismele.

Odată juca Ştefan Mihăileanu pe Oliwer Cromwell în „Muşchetarii“ lui Dumas, şi Solomonescu pe un ofiţer de gardă în tabără. Ofiţerul intră grăbit în cortul Protectorului şi strigă:

„Gen'rale! gen'rale! a sosit *bastamentul!*“

Publicul pufneşte. Generalul se ridică de pe scaun indignat, ca să dea o lecţie incultului:

„Mizerabile! vorbeşte frumos! uiţi că te afli în faţa generalului *Croncovel!*“

Aplauze frenetice. Până târziu acu câţiva ani, nenea Ştefan, de câte ori îmi povestea întâmplarea, pe care o ştiam destul de bine fiindcă fusesem de faţă, îmi zicea:

„Dacă nu-mi venea mie inspiraţia să improvizez vorbele alea, îmi strica dobitocul toată scena!“

EXTEMPORARE

In „Roza Magică“ *(Pied de Mouton)*, Solomonescu juca pe Alguazilul. Intr'o scenă alguazilul vine, la ordinele lui Don Nigaudinos, să aresteze pe logodnica acestuia, fugară cu altul. In scenă se afla neuitatul Dragulici, Caragiale Iorgu, Solomonescu alguazilul şi perechea înamoraţilor.

Dragulici zice lui Solomonescu:

„Haha! iată şi porumbiţa! Fă-ţi datoria, om al legii!“

Solomonescu începe ca la ohtoic:

„Seniorina, te somez să te întorci la casa părintească!“

„Din inimă vorbeşte poliţaiul ăsta, seniore“, zice Caragiale.

— Da, răspunde afară din text Dragulici, foarte serios, — din inimă, numai cam pe nas ca la biserică „Dintr'o zi“!

UN „LA“ NATURAL

Se pregătise „Jianul“ pe vremea direcţiei lui Millo. A doua zi era reprezentaţia, dar încă nu se hotărîse cine să cânte doina haiducească între culise. Ghiţă Alexandrescu cânta minunat, dar nu se putea să se auză glasul lui, fiindcă el juca pe eroul piesei şi cântecul trebuia să fie al altui haiduc... Cine să cânte?...

Mincu, care pretindea că-şi *mancase* vocaţia de tenor, se oferă el. Oferta e primită. Face repetiţie, pune pe Flechtenmacher să-i transpue muzica pentru tenor, nu bea toată ziua nimica, a doua zi înghite la ouă proaspete şi cafele reci, şi seara vine la teatru legat la gât cu o basma mare.

In sfârşit, iese între culise la vreme să-şi aştepte replica şi acordul orchestrei. Emoţie n'avea deloc; dece ar fi avut? el conta sigur pe *si-bemol* şi aria suia numai până'n *la natural.* Replica a sosit. Orchestra dă acordul şi tenorul porneşte. Rulada introductivă merge bine, intră în măsură, o bătaie, două, trei — la a patra, Dragulici, care-l pândea la spate, îl gâdilă fără veste cu degetul — Ţaţa Miţa, aşa îi ziceam toţi, se'nneacă: cuac!

GLUMA PROASTA

„Şamil sau Vulturul Caucazului“ e o melodramă plină de sentimente patriotice şi de scene grandioase. La un moment, după o încăierare sângeroasă, Cerchejii iau la goană pe Muscali; scena rămâne goală şi pe un vârf de stâncă se luptă în duel un georgian cu un rus: georgianul birue, ia steagul, şi rusul străpuns, cade în prăpastie. Mincu se propune să facă el pe rusul cu steagul:

„Fac eu pe muscalul, să v'arăt eu o căzătură de tragedie cum nu s'a mai văzut în Bucureşti.“

Seara îşi aduce o saltea d'acasă, şi o pune între culise, la picioarele practicabilului[1] dela spatele muntelui. Vine scena. Mincu, rănit, scapă din mâini stindardul, se loveşte la piept, se'nvârteşte într'un picior şi şovăe. Dragulici şedea pe vine jos între culise cu mâinile gata pe căpătâiele saltelii: când vede că porneşte muscalul de sus, îi trage salteaua!

Era vreo doi stânjeni de unde pornise Ţaţa Miţa: din norocire însă, n'a suferit tare decât la părţile moi.

OFERTA GRAŢIOASA

In „Millo Director“, Ţaţa Miţa juca pe Nastasache; Ţaţa era afumat rău de tot în seara aceea. Când vine cu fişicul de cofeturi ca

[1] Scara de trecere a actorilor.

să-i ofere directorului, pe care toţi în piesă îl cred director de minister, zice:

— Domnule director, mă rog, nu poftiţi un bubon?

— Mulţumesc, amicul meu, răspunde Millo; mănâncă-l dumneata mai bine.

UN CREDITOR TURBAT

Millo rămăsese la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria şi întreţinerea trupei două săptămâni şi bani împrumutaţi din mână la plecare. Fusese vorba că imediat ce s'o întoarce la Bucureşti şi va începe teatrul, să-i trimită înapoi banii. Aşteaptă grecul un an, doi, trei... scrie zece, cincisprezece, o sută de scrisori — nimic. In vremea asta, se ruinează negustorul, ajunge mufluz [1] şi vine din Brăila cu vreo douăzeci de galbeni, cât îi mai rămăsese totul cu totul din naufrajul lui. Il întâlnesc într'o dimineaţă; mă ia la o parte încruntat şi mă'ntreabă unde şade Millo:

„Sinti ruinato, domnule; am venit se me da banii domno Millo, or lu'mpusco!"

Şi 'mi arată un pistol turcesc încărcat... I-am spus fireşte că nu ştiu unde şade debitorul şi l-am lăsat. Seara, mergând spre Fialcowsky, mă gândeam dece n'am mers să previn pe Millo să se păzească ori să dea de veste la poliţie, când, mă 'ntâlnesc iar cu grecul. Era liniştit de tot; zice:

„Stii, am gasito pe domno Millo!

— Ei, zic, ţi-a dat?

— As! frate, saracul, ţe se me da? dacă nu imprumutam eu cu ţinţi galbeni, n'avé ţe munca astăzi!"

INDOIT LAPSUS [2]

Millo juca la Bârlad în *tournée* de vară, având în trupă şi pe răposatul Mincu — nici nu pleca Millo fără Ţaţa Miţa — în repertoriu. La Bârlad le mergeau afacerile rău de tot: datori la han, la birt, cafenea, chelneri, la toată lumea. Desperaţi, afişează pe „Jianul, Căpitan de Haiduci" pentru reprezentaţia „de adio", cu speranţa că

1 Falit.
2 Greşală făcută din pricina grabei sau a neatenţiei.

umple sala, să plătească ceva din datorii şi să plece după noroc în al parte... Seara teatrul aproape gol...

Millo juca pe Cârc-Serdar şi Mincu pe Ghincu — ca deobic E o scenă unde Jianul, prins odată, scapă, şi Cârc-Serdar întreabă Ghincu: „Ce ne facem, măi Ghincule?" şi Ghincu răspunde: „De! şt şi eu, Cârc-Serdare!..." Millo se uita la lojile şi scaunele goale tri Vine scena:

— Ce ne facem, măi *Mincule?* întreabă Cârc-Serdar distrat.

— De! Ştiu şi eu, musiu *Millo ?* răspunde Ghincu.

BONBON

Intr'o vară juca pe piaţa Constantin-Vodă circul lui Hütteman Pe-atunci nu se pomenea încă în capitala Belgiei Orientului de *caf chantant:* altă petrecere de vară nu era decât circul, grădina Raşca panoramele.

Luceafărul circului era domnişoara Henriette, fiica directorulu frumoasă de basmu. Inaltă, subţire şi mlădioasă ca o nuia de richit talia nu-i trecea printr'un inel, ce-i drept, dar o puteai cuprinde desig într'un covrig cu susan; trăsături fine; pieliţa trandafirie; păr negru şi creţ; ochii verzi deschis — ce raze umede aruncau acei och — gura ca o cireaşă coaptă; dinţii mărunţi, cei de sus cu strungărea la mijloc... Alte signalmente n'are... ba da: în bărbie o gropiţă şi câ râdea, alte două în obraji.

Işi închipue oricine ce de cofeturi, ce de buchete şi câte bătăi fiece seară între adoratori! Dar ceva mai mult. Fata avea un armăs adevărat arăbesc favorit al ei, tânăr de trei, patru ani, alb tot ca lapte părul lucios ca sideful, coama şi coada ca nişte fuioare de borangic unde, urechile străvezii şi rumene, nările roşii şi ochii aprinşi ca d cărbuni... Alte signalmente n'are... ba da: era pintenog la trei picioa cu câte o pată neagră. Cum era fata, era şi Bonbon — aşa îl chema.

După toate jocurile, gimnastică, sărituri prin cercuri de hârtie focuri de artificii, paiaţării, ieşea şi domnişoara Henriette călare Bonbon — o apariţie feerică. Era îmbrăcată ca amazoană, un costum catifea verde ca smarandul, încheiat, dinainte de sus până jos şi mâneci, cu bumbi auriţi mat; în cap o tocă de aceeaşi stofă cu rochi cu o pană albă mare, cu mănuşi şi biciuşcă tot albe. Bonbon avea coan împletită în codiţe prinse de panglici; căpăstrul şi frâul de şnur mătase cu un ciucure mare de ibrişim pe frunte, toate astea verzi, câte o mărgea de aur mat la fiecare înnodătură.

Mişcări de şcoală înaltă, pasuri în ritmul muzicii, salturi şi complimente... şi grindină de bucheturi... In sfârşit, domnişoara descăleca în mijlocul arenii, atârna frâul de oblânc, scotea din *aumonière* [1] cofeturi şi le dădea lui Bonbon; apoi făcea gropiţele în obraji şi striga cu glasul ei de şaisprezece ani :

„Bonbon, embrasse-moi [2] !"

Ştrengarul sforăia şi fugea făcând o sumă de cochetării. Domnişoara se supăra :

„Qu'est-ce que c'est que cette manière? embrasse-moi tout-de-suite !" [3]

El iar făcea nebunii şi nu vrea... Domnişoara scotea batista, o punea la ochi, începea să ofteze şi să plângă... Atunci Bonbon se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia încet-încet şi începea s'o mângâie cu fruntea pe umăr. Ea se întorcea binişor zâmbind şi el îi dădea numaidecât o guriţă :

„Ah, mersi !"

Şi Bonbon pierea din arenă ca praştia.

De prisos crez să mai spun câte inimi nenorocise domnişoara Henriette. Cum se arăta în arenă, intrau fiorii morţii în sute de suflete, parcă le-ar fi lucrat o baterie electrică — şi se 'nţelege că, dacă era vorba pe baterie electrică, cei mai susceptibili, cei mai buni conducători erau telegrafiştii : strajnic pătimeau toţi, dar dintre toţi cel mai prăpădit era T... aprins la culme. Deaceea ne şi zicea, cum era glumeţ de fel :

„Nu vă daţi cu chibrituri pe lângă mine, că ia foc !"

Telegrafistul se afla foarte încărcat de electricitate... se cam trecuse şi din băut de focul pasiunii — nu-i vorbă, şi până nu se pomenea de domnişoara Henriette se cam trecea el, dar acu era cu câteva grade mai sus. Avea un sfanţ : îl păstrase ca să-şi cumpere un bilet de amfiteatru. Ce şi-a făcut el socoteala ? — să intre în circ pe mofturi şi să rămâie cu sfanţul să ia tutun şi alune prăjite pentru paiaţe — erau două paiaţe mici foarte comice şi drăguţe. Aşa, pleacă de lângă noi fără veste, dă vreo două târcoale baracii şi vede în partea grajdului o spărtură în uluci, de vreun stânjin dela pământ, pe unde aruncau rândaşii gunoiul. Se sue pe grămada de gunoi, se vâră p'în spărtură şi sare înnăuntru : caii se sperie, aleargă rândaşii pun mâna pe el şi trage-l de-i scăpăra electricitatea. Ii trag cât îi trag şi-l aruncă p'în spătură afară.

[1] Brâu, chimir.
[2] Sărută-mă.
[3] Ce înseamnă această purtare? sărută-mă degrabă.

Tot într'un timp, noi îl căutăm pe după circ — când ce să-l vedem pe telegrafistul nostru ? Stătea pe gunoi şi reflecta adânc. Până să-l întrebăm ce este, se scoală în picioare şi dispare iar înnăuntru. Am auzit tăvăleală strajnică în grajd şi apoi ne-am pomenit cu el mototol înapoi... Il ridicăm numaidecât ; el începe să-şi scuture hainele şi zice :

„Ce se socotesc adică nemţii ? c'o să mă prinză ş'a treia oară ? Parcă eu sunt prost !"

Şi ne-a povestit toată istoria... Am mers de şi-a cumpărat şi el bilet şi am intrat cu toţii... Om fără parte ! Domnişoara Henriette nu juca : Bonbon era indispus — îi dedeseră să bea obosit apă rece — pneumonie dublă. A trecut o săptămână şi Bonbon a murit... Peste vreo câteva zile apoi a plecat şi circul.

Aveam într'o fotografie mare, pe domnişoara Henriette şi pe Bonbon sărutându-se, se tot ţinea telegrafistul de mine să i-o dau şi nu vream. Intr'o seară, după multe vreme, venind vorba despre circul Hüttemann a început T... să plângă — era iar cam trecut — şi să mă roage să-i dau lui fotografia neuitatei Henriette. N'am avut ce-i face — i-am dat-o...

Când scriu aceste depărtate amintiri sunt gata să mă culc. Nu mi-ar părea rău să visez pe Bonbon şi pe domnişoara Henriette ; asta m'ar întineri cu douăzeci şi cinci de ani... Dar cine poate visa şi când vrea şi ce-i place ?... De una, mai bine — e rău să visezi cal alb.

1881

PESTE 50 DE ANI

Sunt aproape cinzeci de ani de când am fost față la o strălucită solemnitate.

Era găzduit la Ploești Cuza-Vodă. Primul Domn al țărilor unite, înconjurat de toți notabilii orașului și de mulțimea poporului, venea să asiste la deschiderea anului școlar.

Intr'o baracă vastă, unde se țineau, după metoda lankasteriană, cursurile de clasa întâia și a doua primară, plină de copii, care de care mai sărăcuți, îmbrăcați de sărbătoare — stam toți în picioare tremurând de neastâmpărul emoției.

Deodată se aud afară de departe urale sguduitoare; încet-încet, se apropie... In sfârșit!... vine... vine... A venit... Drepți!

Smirnă toți! și din toate piepturile, la comanda neuitatului nostru dascăl, inimosul Basile Drăgoșescu, pornește un întreit ura! de pârâe din încheieturile bătrânelor ei bârne vasta baracă.

Vodă s'a oprit în prag, se uită la noi dintr'un capăt la altul al șirului de bănci, și cu glas măreț ne strigă:

— Să trăiți, băieți!

Iar noi, încă de trei ori ura!

Vodă s'așază lângă catedră pe un jeț mare, și toată lumea, fiecare după potriva lui, de jur împrejur.

Dascălul nostru, adânc emoționat, cu spatele la tablă și cu fața către Domn, zice, d'abia stăpânindu-și tremurătura bărbii:

— Măria Ta, Dumnezeu știe numai ce se petrece acuma în sufletul unui biet dascăl ca mine, venit aici din părțile românești de dincolo. Rog pe Dumnezeu să Te ție sănătos și voinic pentru fericirea poporului românesc. Mintea, brațele, sângele nostru și al acestor copii

sunt de-acuma închinate Neamului Român, Patriei Române, Domnului Român, Măriei Tale!

La aceste vorbe, toată lumea s'a ridicat în picioare, și Vodă asemenea; nimini nu mai putea sta jos — prea se ridicaseră sufletele.

După ce și-a scos focul dela inimă, dascălul a luat o bucată de tibișir, s'a 'ntors către noi, și a zis:

— Copii! după secole de 'ncruntare, astăzi ne zâmbește și nouă, Românilor, bunul Dumnezeu. De astăzi încolo, ne-am căpătat iar onoarea de popor liber, de popor latin. Jos slova străină! sus litera străbună!

Și cum scria el frumos, ca de tipar, a scris pe tabla neagră cu litere străbune:

Vivat România! Vivat Națiunea Română! Vivat Alexandru Ion întâi, Domnul Românilor!

Și bravul nostru dascăl n'a mai putut stăpâni emoția sa și s'a pornit pe plâns; a plâns toată lumea, și părinți și copii; iar Vodă, ținându-se cât putea și ștergându-se la ochi cu batista, a bătut pe umeri pe dascăl și i-a zis:

— Să trăiești! cu Români ca tine n'am teamă!

Ne-a mângâiat apoi pe noi, ne-a 'ndemnat să ascultăm de dascălul nostru și a plecat cu suita, cu poporul și cu noi toți după el. Seara, luminație. A doua zi, l-am dus, iar toată lumea, pe jos, împrejurul și'n urma trăsurii mergând la pas, până la Bărcănești, la câțiva kilometri afară din oraș. Acolo s'a oprit trăsura Domnului, iar el, ridicându-se 'n picioare, a strigat:

— Vă mulțumesc de buna voastră primire. Acum, duceți-vă acasă, că nu puteți merge cu mine până la București; și eu am treabă mâine acolo; trebue să dăm bice cailor. Să mergem fiecare la datoria noastră și de-acu, toți, pe treabă! Rămâneți sănătoși! să ne vedem sănătoși!

Am strigat ura! până când într'un nor de praf s'au pierdut departe trăsura domnească cu ale suitei.

Așa entusiasm n'am mai văzut altul de-atunci și cred că numai odată s'ar mai putea vedea; dar acea *odată,* sunt prea bătrân ca s'o mai sper apuca... Imi pare destul de rău de asta, dar nu atât de rău cât dacă n'aș crede că alții, mai târziu ori mai curând, tot o vor apuca; fiindcă, desigur, cine gândește că are să scape de asta, se amăgește; căci de asta n'are să scape, decât poate atunci când Oltul și Mureșul or să pornească a curge de-a'ndaratele dela vale la deal către

munții Ciucului, de unde izvorăsc din acelaș sân adânc — și nici atunci!

Ne-am întors seara'n oraș cântând Hora Unirii. A doua zi, la școală. De-acum, pe treabă, copii, cum a poruncit Vodă!

Să-i dea Dumnezeu odihnă bună bravului nostru dascăl, neuitatului meu domnul Basile Drăgoșescu! In trei ani m'a 'nvățat, cu litere străbune, româneasca toată cât o știu până'n ziua de azi, că mai mult, după el, nici n'am mai avut unde'nvăța; și tare bine'mi prinde! cum n'am fost bun la nimic, ce mă făceam, dacă nici atâta nu știam, barem românește?

Și las că domnul Drăgoșescu avea știință de carte și talent la predare, dar mai avea o nuielușe care ardea ca focul... Ah! sfinte analise, gramaticală și logică! și încă mai sfântă nuielușe! să fi poftit să scrii, la *dictando,* indiferent *numai* sau *nu mai,* sau măcar să fi confundat pe *și* conjuncția cu *și* adverbul!... ori să nu fi pus virgulele și celelalte semne la locul cuvenit!... Unde ești acuma, tu, magică nuielușe, să te arăți numai în pragul unei redacțiuni de revistă literară, enciclopedică, critică, ș. c. l...?

De cinzeci de ani scriem cu litere latine. Limbi străine, de alte familii decât familia noastră romanică, au ajuns demult să fie scrise perfect, logic și sistematic, cu literele noastre — limbi slave și limbi germanice; maghiara chiar, atât de deosebită de toate limbile indo-europene!... iar limba noastră, de cinzeci de ani ne tot batem capul și nu reușim s'o scriem cu literele străbune cumsecade... Dece oare?... Numai și numai, fiindcă ne-a intrat în cap că o știm scrie, fără a 'nvăța s'o scriem... Dormi în pace, alături de nuielușa ta, binefăcătorul meu dascăl!

Auzi dumneata! cuvinte romanice, patrimoniul la care avem drept sfânt ca toate limbile de aceeași familie, să le luăm noi, românii, în forma și cu accentul caracteristic al limbilor germanice!

„Senzație, senzațional, univerz, universal, seziune, conceziune, penziune, perzecuțiune, perzeverență, furnizor, penzulă"; că te apucă plânzul!

Pe urmă: „femeile însuși, noi însuși, eu și tu și voi însuși" și: „femeia aceia, și oamenii aceea"; și „instrucțiunei, obligațiunei, seziunei"... Puțin ne mai trebue, să ajungem a ceti: băiatul *mamăi* și fata *tatăi.*

Să nu mai vorbim de aceia care sunt în stare a scrie: „prefer mai bine", sau: „mai superior", „mai inferior"; „foarte sublim"; și „reclamă" în loc de „reclamație", „denunț" în loc de denunțare, și „complect" și „complectare"...

★

Zilele astea, am citit într'o mare revistă literară (de rangul întâi — ca dorință măcar), un articol atât de binevoitor pentru modestele mele încercări literare, încât nu știam ce să mai fac de bucurie, deși eram convins că bunăvoința criticului meu e din cale afară exagerată, mai ales că pune numele meu alături cu al altor scriitori români, fără'ndoială superiori ca factură și concepție. Totuși nu știu cum să-i mulțumesc binevoitorului meu critic; căci îmi zic: O Doamne! de câte ori n'am fost înjurat și calomniat cum nu meritam, și dece? numai de răutate! pentru ce dar să nu mă bucur când îmi vine ca o compensare, din bunătate, o laudă mai presus de meritele mele?

Dar iată, zic, cum soarta află plăcere adeseori să ne toarne câteva picături de amărăciune în cel mai dulce pahar! și mi-a fulgerat prin gând amintirea nuielușii de odinioară.

Să nu mai vorbim de ortografie și de interpuncțiune, dar, într'un articol de critică literară despre un cetățean care trăiește încă și care mereu e osândit a-și scrie numele întreg cu litere străbune, prin tipar, de două ori pe săptămână (adică neînsemnatul meu nume), să vezi numele acesta pe aceeași pagină, în vreo zece rânduri, scris în trei deosebite feluri, e cam prea-prea: *Carageali, Caragiali, Caragiale...*

Și să se mai mire un biet publicist neînsemnat ca mine, în secolul XX, că numele prodigiosului Shakespeare, din secolul XVI, ne-a rămas scris în atâtea feluri!

Astea le spun cu cinzeci de ani după ce am ***învățatără*** să scriem cu litere latine.

★

Sărmana limbă românească! Nu mai este, cum ar fi trebuit să fie, o plantă cultivată! a ajuns o buruiană sălbatică!... Multe vânturi au bătut-o! odată o bătea vântul franțuzesc; acu o bate vântul nemțesc. Noroc că mai are rădăcini adânci; aminteri, i s'ar stârpi soiul! și ar fi păcat de ea, fiindcă (nu că s'o laud eu!) îngrijită, ce flori frumoase și ce sănătos rod ar da această voinică buruiană de veacuri disprețuită, cu care veacuri s'a hrănit și ținut sufletul unui întreg neam de oameni!

Care cum se scoală astăzi o calcă'n picioare, și, drept îngrijire chip și seamă și spre păstrare, o opărăsc cu cerneală de scris și de

tipar; şi ea rabdă, ţinându-şi ascunsă puterea de viaţă în rădăcinile-i adânci, cât şi-o mai putea-o ţinea şi acolo: căci şi acolo a'nceput s'o prigonească şi s'o ajungă soarta rea prin aşa numitele „metoade moderne".

Dumnezeu să-l odihnească pe Domnul Basile Drăgoşescu!

1909

KIR IANULEA

Zice că odată, acu vreo sută şi nu ştiu câţi ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul Iadului, să s'adune dinainte-i diavolii, dela mare pân' la mic: unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada şi-i lungeşte urechile! Şi, dacă s'au adunat ei toţi cu toţii, împăratul s'a tras de ţăcălie scrâşnind straşnic, a tuşit de i-a pârâit jeţul, a holbat ochii la ei şi le-a zbierat aşa:

— Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate şi el să nu bage nimic la cap, trebue să fi luat seama, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de pe la dânşii aici la noi nu se plâng decât numa şi numa de soţiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi dece a ajuns aici: „femeia" şi iar „femeia". Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?... Pe spusele oamenilor, fireşte, mare temei nu putem pune, fiindcă-i ştim ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăşi nu-mi vine să las aşa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăţiei noastre cere ca să ştim tot, fără greşală, nici îndoială... Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la casne fioroase pe toate femeile, doar de-om putea afla dela dânsele un crâmpei de adevăr; dar, pe urmă, m'am gândit că nici aşa n'ajungem la mare ispravă; le cunoaştem şi pe dumnealor cât de 'ndărătnice şi de 'ncăpăţânate sunt... Aşa dar şi prin urmare, după multă chibzuinţă, am hotărît să trimit pe mititelul, pe Aghiuţă... Ce? n'a venit Aghiuţă?... Unde-i Aghiuţă?

Mititelul sta pitit tocmai pîntre diavolii mărunţei dela urmă, şi, pe când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechea, îşi cântărea coada 'n mâini. Cum şi-a auzit numele, a lăsat coada şi a ţipat:

— Aici sunt, Intunecimea ta!

— Apoi, dacă eşti aicea, ce nu te-arăţi mai la vedere? Vino 'ncoace, proclete! Te dai coadei, ai? Simţişi c'am să te pun la treabă şi te piteşti, să nu-ţi văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Şi când s'a apropiat Aghiuţă de tron, l-a 'nhăţat Dardarot de urechi şi scutură-l, de-i trosnia junghetura — de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, şi când se plictisea împăratul de treburile 'mpărăţiei, pe el îl chema, să-i spue lafuri şi să-i facă giumbuşuri.

— Ascultă-mă, Aghiuţă puiule... Dumneata numaidecât ai să iei din comoara împărătească suta de mii de galbeni aduşi alaltăieri cu sgârcitul pe care-l îngropară cu talerul pârliţii de mahalagii, că 'ncepuse să le miroase — zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te 'mpeliţezi din cap până 'n călcâie în chip de om muritor şi să te duci pe pământ, în ce loc ţi s'o părea mai potrivit. Acolo — ascultă bine, astâmpără-te cu codiţa! — să te căsătoreşti şi să trăieşti cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori; să-ţi laşi acolo trupul, şi să te 'ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate p'în câte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuţă! ştia el dece sta pitit pîntre plevuşcă, măcar că era un drac şi jumătate: bănuise ce-l aştepta, că iar o să-i dea cine ştie ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă aface şi cu femeie, a vârît coada 'ntre picioare; încă n'o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani... Ii dedese baba de lucru — să-i îndrepteze un fir de păr creţ: l-a tot muiat cu limba Aghiuţă şi l-a tras p'în degete, zi şi noapte fără răpaos; dece-l muia şi-l trăgea, de-aia firul se 'ncârlionţa şi mai tare; şi aşa şi iar aşa, până i-a ieşit dracului părul p'în căciulă; s'a lipsit şi de simbrie şi de tot, şi-a fugit dela stăpână.

— ...Şi să ştii, a adăugat Dardarot, după ce a stat puţintel la gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile şi ticăloşiile pământenilor... la neştiinţă, la sărăcie, robie, prostie şi la mânie chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ăi putea şi cum te-o tăia capul... Inţelesu-m'ai, puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea câr-mâr; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din ghiară.

— Inţeles, Intunecimea ta!

— Apoi, dac'ai înţeles, puiule dragă, ce mai stai?

— Dacă nu-mi dai drumul de ureche...

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, şi zice râzând:

— Pt! să nu te deochi!

Şi l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea şi, fără să mai zâmbească, răcnindu-i fioros «Ai plecat?», i-a tras un picior drept unde începe să-i zică spatelui coadă. S'a dus de-a-berbeleacul puiul până la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, şi, p'aci ţi-e drumul! într'un suflet, la împlinirea datoriei.

Pe drum s'a prefăcut în chip de om, nici matuf[1], dar nici prea ţângău; om tocmai în puterea vârstei, frumos şi arătos; şi, după ce s'a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice:

— Ştii ce?... Am să mă duc la Bucureşti... cunosc oraşul... (că mai umblase de multe ori p'acolo) e loc de petrecere. Banul e scump; învârtit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche: dacă eşti sărac, du-te 'ntr'o poliţie[2] bogată... din ce scapă pîntre degetele altora, poţi culege destul; dacă eşti bogat, du-te 'ntr'una săracă... din orice firimitură dă s'aducă un nevoiaş la gură, îi smulgi peste jumătate.

Gândind astfel, cum a picat în Bucureşti, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar şi i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri şi slugi, la aer curat, cu grădină şi fântână 'n curte, cu pimniţe, bucătării, spălătorii, cu grajduri şi şoproane, în sfârşit cu toate câte trebuesc pentru aşezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau şi dereticate cu tot dichisul — nişte case mari în mahalaua Negustorilor; şi slugi peste slugi, şi cai la grajd, şi caleşti în şopron...

Stăpânul casei, cunoscând păcatul oamenilor şi mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul — că de unde e, cine e, cu ce trăieşte, ce caută aici şi câte altele — a chemat pe jupâneasa bătrână — o cotoroanţă zugrăvită şi smălţuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile şi să ducă grija de toate — a poftit-o să şază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgând ciubuc, s'a apucat a-i povesti păcum urmează.

— Uite, dragă kera Marghioalo... Mie, cum ţi-am mai spus, îmi zice kir Ianulea... Eu sunt de felul meu din părţile de spre Sfântagora.

[1] Bătrân, posac.
[2] Oraş.

Părinţii mei, oameni de jos, se ţineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam şapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialâc [1]; şi aşa, după ce au făcut rost de ceva parale, m'au luat împreună şi ne-am dus călare pe catâri până la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aştepta cu pânzele ridicate vânt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N'a trecut mult; a 'nceput să sufle vântul aşteptat; s'au umflat pânzele, şi am pornit. Trei zile cu soare şi trei nopţi pe lună am mers tot drept înainte fără nicio supărare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămiez fasole şi ridichi... Ce să te pomeneşti?... Aşa pe la toacă, au început amândoi părinţii mei să se ţie cu mâinile de pântece şi să se vaete grozav: „mor" şi iar „mor"!... Căpitanul, văzându-i cum se svârcolesc şi se sgârcesc în dureri de moarte, a chemat degrabă pe un călugăr papistaş, care se suise cu noi pe corabie, om învăţat, priceput şi la căutarea boalelor. Până să vie acela, bolnavii începuseră să 'nvineţească şi d'abia i-au putut spune ce mâncaseră — fasole şi ridichi. Călugărul a 'ntrebat încă odată:

— Inţeleg, fiilor; dar trebue să-mi spuneţi: aţi mâncat fasole şi ridichi, ori ridichi şi fasole?

Iar mama i-a răspuns cu glasul leşinat:

— Ridichi şi fasole...

— Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Şi a poruncit să-i frece pe pântece cu câlţi aspri... Dar degeaba i-au frecat până le-au jupuit pielea; că, pe când răsărea luna, tata întâi şi mama îndată după el, şi-au dat otpustul [2]... Eu, copil, ce să fac?.. Mă ţineam plângând tot după căpitan şi după călugăr, şi i-am auzit vorbind aşa; zice căpitanul:

— Părinte, dac'o fi holeră, m'am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voe să intru 'n port, mi se strică marfa şi rămâi sărac pe drumuri!

Dar omul învăţat i-a răspuns:

— Nu e holeră cum nu sunt eu călugăriţă. Asta e un fel de boală care bântue mai cu seamă în postul Paştelui la christianii răsăriteni... Greşesc oamenii — c'aşa e bietul om, supus greşelii — mănâncă întâi ridiche şi pe urmă fasole... Vezi bine, ridichea îşi repede tăria 'n sus, iar fasolea îşi năvăleşte puterea spre partea dimpotrivă; una 'mpinge, alta nu se lasă; se 'ncinge lupta cu iuţeală mare în măruntae, cârcei peste cârcei, până se face încurcătură 'n maţe, de se sparge praporul — şi se prăpădeşte omul de *hurduharismos* — aşa zic grecii la năprasnica asta de boală.

[1] Călătorie la Ierusalim.
[2] Şi-au dat duhul.

— Dar nu se ia?

— Deloc; n'ai nicio grijă.

I-au înfăşat frumos pe bieţii părinţii mei în nişte cearşafuri curate; le-au aprins câte o lumânare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit şi, de dimineaţă, când s'a arătat soarele d'asupra talazurilor — „veşnica lor pomenire!" — una! două! trei! i-au aruncat în adâncime... Pe mine, văzându-mă plângând, şi-a făcut pomană căpitanul de m'a luat pe procopseală — întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăş... Nu-ţi mai spui, dragă kera Marghioalo, p'în câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături şi bătăi am înghiţit; de câte ori era să pier în vultoare; de câte ori m'au amăgit împrejurările şi înşelat lumea — mai ales de când am încăpuit [1] eu singur o corabie şi m'am apucat de negoţ pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăş decât norocul meu! Nu-ţi mai spui cum am scăpat odată cu viaţa numa'n pielea goală, că, după ce umblasem şapte luni pe apă, tocmai când să intru în Ţarigrad, mi s'a aprins corabia încărcată cu cositor şi chihlibar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper şi curmale nici de trei sute! Nu-ţi mai spui câte şi mai câte am pătimit, prin atâtea depărtări, pe mări şi p'în ţări cu fiarele, şi, încă mai grozave, cu oamenii!... Destul să-ţi spui că, încet-încet, m'am chivernisit cum se cade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învăţat, cât am colindat p'în lume, purtările cele frumoase: ştiu destule limbi străine — încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o ştiu cu temei; măcar că de viţă sunt arvanit [2] şi nu prea am învăţat buche, dar, drept să-ţi spun, la asta nu mă dau pe niciun rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Imi plac cu deosebire limba şi lumea de-aici, şi, aşa, fiindcă m'am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâta bătae de cap şi de inimă ale negoţului, am venit să m'aşez aici, în Valahia, la Bucureşti; să mă bucur în isihie [3] de rodul îndelungatei mele trude...

— Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala; p'în multe ai mai trecut şi dumneata!... Dar să nu-ţi pară rău! Incai n'ai pătimit ca atâţia alţii degeaba! Frumos eşti, voinic eşti, bogat eşti! de trăit ştii să trăeşti!... Halal să-ţi fie!

Iar kir Ianulea a adăugat:

— Uitam ceva... Ascultă, rogu-te, bine, dragă kera Marghioalo: să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva — da măcar tatii, de s'ar întoarce din fundul mării — câte le aflaşi acu dela mine, că, vezi dumneata? câtă nevoe am de slujba d-tale, ca femeie

[1] Luat.
[2] Albanez.
[3] Linişte, odihnă.

cinstită şi credincioasă ce te ştiu; cât sunt eu de blând şi cât eşti de bătrână, nu-ţi caut!... te cotonogesc! îţi rup ciubucul ăsta pe şale şi te dau ş'afară din pâine cu ocară !... Ai priceput ?

— Vai de mine ! a zis bătrâna : s'ar putea ?... N'am obiceiul !... In viaţa mea n'am mâncat labe de pui!... Hei! kir Ianuleo; eu am slujit în case mari boiereşti!... Câte am văzut ş'am auzit eu!... n'am vreme acuma să ţi le povestesc!... dar lasă...

— Ei, eu atâta-ţi spui dumitale... te nenorocesc!... s'a isprăvit!

— Să mă omori! a zis jupâneasa şi n'a mai stat; s'a ridicat de pe chilim şi a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seara, toţi ai casei; până 'n două zile, mahalaua 'ntreagă; până 'ntr'o săptămână, tot târgul... toată lumea a ştiut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii lire ; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimeni ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi cu mâine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri; a 'nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. Şi la toată lumea plăcea, fiindcă era om deştept şi blând, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări alese şi, mai vârtos, cu dare de mână: levent şi galanton, pătruns de filotimie [1] şi de hristoitie[2] — într'un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori, ba chiar dintre boieri, aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. In vremea asta, el şi pusese ochii pe o tânără din vecini — o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri. Hagiul, văduv, era om de seamă, însă cam ififliu [3] pe potriva greutăţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, şi încă doi feciori — băieţi buni, aminteri, da' cam, nepricopsiţi; aşa că puţină nădejde de zestre dela Acriviţa. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea şi ea, că se uita, uneori, nu totdeauna, cruciş; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea şi ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind şi kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omeneşti, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiască domneşte, numa 'n petreceri scumpe, împărţind în dreapta şi 'n stânga daruri preţioase. Aşa dar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pomenise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbaţii ziceau : „Trebue să fie putred de

[1] Dărnicie.
[2] Bună creştere.
[3] Sărăcuţ.

bogat arvanitul !... Văzuşi nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiu !", iar femeile : „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuţă !".

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc'a întors-o pe dos. Până la sfârşitul cununiei, duminică, seara, era blândă şi supusă ca o mieluşea ; dar, luni dimineaţa, s'a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femei şi bărbaţi; s'a uitat odată chiorîş de i-a băgat în spaime pe toţi şi, de faţă cu bărbatu-său, le-a zis:

— Să ştiţi că de azi încolo sunt eu stăpână aici ! Şi să mai ştiţi că cu Ianuloaia n'o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! şi încă să mai ştiţi că eu am toane: pe cine m'o supăra cu atitica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecât la Agie să-şi ia merticul [1] şi deacolo ! Scurt !... Aţi înţeles ?... Aid'acuma ! ieşiţi afară !

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră şi mai ţanţoşă; şi, dece era ea mai ţanţoşă şi mai aspră, d'aia Kir Ianulea o iubea mai tare; şi de ce creştea dragostea dumnealui, de-aia-i creştea şi ifosul dumneaei. Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce, ori după un zâmbet... Ea sta tot posacă şi'ncruntată. Dacă se apropia de ea şi da s'o mângâie, ca s'o îmbuneze: „Dragă Acriviţo, dece eşti supărată ?", ea îl împingea cât colo.

— Ah! Ianuleo, fugi, că n'ai haz deloc... nu vezi ?

Alt bărbat, în locul lui, şi-ar fi pierdut răbdarea şi ori îi punea picioru 'n prag, s'o potolească, ori o trimitea înapoi la babacă-său, la Hagi Cănuţă... Dar el, unde ? Când îl împingea, el îi cădea 'n genunchi! „Dragă Acriviţo, iartă-mă !", şi da să-i sărute mâinile ; dar ea :

— Uf ! Ianuleo, scoală-te! nu mai mă plictisi !

— Nu mă scol până nu mă ierţi !

— Atuncea, stăi aşa până poimâine, dacă pofteşti !

Şi se scula ea şi pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianulea, ce să facă ? Se uita după ea lung cum ieşea înţepată fără să-şi întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească aşa... ofta, se ştergea la ochi şi... o iubea şi mai mult.

A mers aşa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să 'ntoarcă foaia, să-l prăjească şi pe altă parte : s'a prefăcut că-l teme, că e zuliară [2]. S'a prefăcut azi, s'a prefăcut mâine, până a început să crează. Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acriviţa sta cu urechea la uşă, s'auză tot; şi nu s'a mulţumit s'auză numa; a sfredelit uşa cu un burghiu, ca să şi vază. Şi'ncai, nu tăcea ? Ii spunea fără sfială

[1] Tainul.
[2] Geloasă.

ce auzise şi văzuse, şi ţine-te : că ăla ţi-a zis aşa şi i-ai răspuns aşa; că pe aia ai strâns-o de mână şi i-ai sărutat-o de trei ori, şi pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc şi te uitai la ea aşa galeş, şi ai dus-o până la uşă şi i-ar i-ai sărutat mâna — şi câte alte ponosuri şi mai şi.

Iar dacă el se jura că pe nedrept îl bănueşte, că el e dator să se poarte politicos cu lumea şi mai ales cu cocoanele, ca orice negustor — ea începea să-l ocărască, făcându-l neruşinat şi mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca piţigoii şi mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulţumea cocoana. Nu-i era deajuns cum le încornora toate câte le auzea şi le vedea pe ascunsele; ca să afle şi mai multe, da bacşişuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frăţior al ei să nu-l mai slăbească de pe urme, să-i descopere toate «berbantlâcurile dumnealui». Fireşte că nici slugile, nici frăţiorul, n'au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s'a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca nişte „păcătoase, ticăloase şi necredincioase"; frăţiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes... semne altceva", şi i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi, chiar în faţa lui kir Ianulea, le-a smintit în palme şi le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli şi alte certuri!... Dar nici nu putem zice aşa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârşit, are parte fiecare de cuvânt; pe când aicea, ţipa, ocăra şi blestema numai dumneaei, iar dumnealui asculta, înghiţea şi tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina ; îi turnau fel de fel de gogoşi, care de care mai umflate pe placul dumneaei; că dumnealui face şi drege, că umblă aşa şi pe dincolo ; şi, fiindcă Ianuloaia era mulţumită cu astfel de slugi, apoi şi ele-şi făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acriviţa mai căzuse şi la darul foiţelor : casa plină de jucători, masă lângă masă — otusbir [1], ghiordum [2], ba şi stos [3] — şi dulceţuri, zumaricale [4], vinuri, cafele şi vutci; şi ciubuce peste ciubuce, ziua până seara şi noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era şi agiamie şi 'nfumurată că nimeni nu ştie juca mai bine ca ea — şi, se 'nţelege, pierdea gros. Toate cheltuielile şi pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe Kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă, nu zicea nimica; dar aşa, uneori, cam în glumă, se 'ntâmpla să-i scape şi lui câte o vorbă, bunioară:

— Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale !

[1], [2], [3] Jocuri de cărţi.
[4] Bomboane.

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

— Da' ce? nici atâta petrecere nevinovată să n'am în casa mea ?... Dumneata nu trebuia să te fi 'nsurat, dacă te ştiai pârlit, să iei pe Acriviţa, fata lui Hagi Cănuţă, care n'a fost învăţată la casa părintească să-şi mănânce de sub unghie !... Să fi luat o mahalagioaică sărmană, s'o ţii încuiată pe măsline şi pe mămăligă, să-ţi spele rufele şi să nu se'ndure s'aprinză un muc de lumânare 'n casă! ori una, să-ţi puie nişte coarne, să nu le poţi duce !... Nu ţi-e destul că sunt cinstită, după ce că-ţi rabd, ca o nenorocită, toate ticăloşiile şi murdăriile dumitale ?... Eu voi să trăiesc, d'aia m'am măritat ; aminteri mă duceam la călugărie !... Şi 'n sfârşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo ! de unde nu, du-t'te plimbă, şi să ne vedem când mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi !

Intr'o zi, stând ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s'aducă ciorba, a 'nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietenă măritată, care nu se afla de faţă :

că s'a ţinut cu beizadea cutare, un copil ! şi Vodă supărat foc, era să puie să-i taie coadele şi s'o trimită surghiun la un schit, tocmai în fundul munţilor ;

că a prins-o odată bărbatu-său, ziua 'namiaza mare, la Ţurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc şi cu alţi drăngălăi ; — ţiganii îi trăgeau de unul singur „Măi, cazace, căzăcele !" şi ea chiuia şi juca numa 'n papuci, cu palmele 'n ceafă, apelpisită, ca un maladeţ [1] zaporojean ;

că 'ntr'un rând a plecat la Căldăruşani, s'o spovedească sfinţia-sa părintele Ioanichie, şi a stat acolo de miercuri în săptămâna Patimilor până 'n săptămâna luminată — după Izvorul Tămăduirii ; — se plimba toată noaptea cu duhovnicu'n luntre pe lună şi cânta de răsuna lacul ! „Frunzuliţă lobodă ! of ! ţaţo, gura lumii-i slobodă !" iar părintele lucra din lopeţi şi-i ţinea isonul pe glas al optulea...

Şi câte alte grozăvii.

Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz ; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea feţe-feţe. A răbdat el cât a răbdat, şi zice, întâi cu destulă blândeţe :

— Bine, Acriviţo, scumpa mea ! cum poţi dumneata, mai ales că ştii ce bun prieten sunt cu bărbatu-său... cum poţi, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără niciun temei, să catigoriseşti astfel pe o prietenă, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră ?... Imi pare rău !

[1] Flăcău.

— Ei! apoi vezi-bine că dumneata o s'o aperi... că vă scoateţi ochii unul la altul!

Şi apoi le spune tuturor că acuma prietena nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani: i-a pus lui kir Ianulea gândul... «să-mi spargă casa!" Da'o s'o prinză odată şi n'o s'o ierte cum a iertat-o Vodă; o să puie s'o tunză ca la cazarmă pe... şi din «muscălească» şi «călugărească» n'o mai scoate.

N'a mai putut suferi kir Ianulea; s'a ridicat foarte turburat şi s'a răstit odată tremurând:

— Ascultă-mă, Acrivițo! nu-ţi dau voie, mă 'nţelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care — poţi spune dumneata toate murdăriile ce-ţi trec prin gândul dumitale! — este mai cumsecade ca dumneata; că dumneata eşti, mă'nţelegi, mai îndrăcită decât talpa Iadului, şi oricât de blajin să fie omul, îl scoţi din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă şi te trimit la Balamuc, mă 'nţelegi!

Cocoana s'a ridicat şi dumneaei şi s'a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s'a ferit repede 'ntr'o parte; iar dumneaei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă şi i l-a aruncat în faţă — l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea şi-a ieşit din pepene; s'a repezit cu pumnii 'ncleştaţi, s'o pilduiască; dar musafirii s'au pus la mijloc şi l-au oprit în piept:

— Nene Ianuleo! stai, omule! nu şade frumos!

Şi, pe urmă, către dânsa:

— Mai potoleşte-te şi dumneata, coană Acrivițo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turba!

Ţi-ai găsit!... S'a pornit cocoana pe răcnete, să ridice mahalaua 'n picioare:

— Săriiţi! săriiiţi, oameni buni! că mă omoară păgânul, arvanitul!... Mă baţi, ai? după ce-ţi râzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule!... Dacă te-ai îmbătat şi ai poftă de bătut, du-te de-ţi bate ţiitoarele de p'în fundul mahalalelor, pe care le'ndopi cu pumnii de lire şi'n casă te caliceşti până la lescae, râtane!... Da pe mine să mă baţi? pe mine, mă! spurcăciune de bădăran?... pe mine, fata lui Hagi Cănuţă, să 'ndrăzneşti tu să mă baţi, păcătosule, janghinosule şi râiosule!?... Stăi tu, că te 'nvăţ eu pe tine, cenghenè turcească!

Şi până nu i s'a stins glasul, n'a contenit... Fireşte că petrecerea n'a mai mers înainte... Au sărit toţi musafirii, care mai de care: „Nene Ianuleo!", „Cocoană Acrivițo!"... că „la necaz spune omul multe"; că „are mâna cinci degete şi nu se potrivesc unul cu altul"; că „şi măruntaiele din om tot se ceartă uneori"; dar orişicum, „nu e bine

să s'auză'n lume de aşa 'ntâmplări într'o casă de seamă!"... şi aşa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, fireşte, s'a ştiut îndată în toată mahalaua că „biata Acriviţa lui Hagi Cănuţă a ajuns de-o bate arvanitul — la masă! faţă cu musafirii! — după ce o 'nşeală cu care-i iese 'nainte!..." şi pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, şi pe ce mâini a 'ncăput!... o s'o bage 'n pământ păgânul!"

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul şi iar „dragă 'n sus! dragă'n jos! puiule şi suflete!" şi orice poruncea dumneaei, dumnealui răspundea:

— Cum pofteşti dumneata, *fos-mu, parighoria tu kosmu!* (vorbe frumoase, care 'nsemnează, pe elinica: *lumina mea! mângâierea lumii!)*

In vremea asta, cocoana Acriviţa se gândea:

— Eu cu budalaua,[1] cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n'am să mai fac purici... Ia să mă gândesc la viitorul meu...

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticalele şi sculele şi argintăria, şi le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuţă; pe urmă, a 'nceput să vânză şi de p'în lucrurile de preţ ale casei, despre care „budalaua" habar n'avusese să facă şi el, ca orice negustor cuminte, o catagrafie.[2] Totodată, s'a luat cu binişorul pe lângă el; a'nceput să-l mângâie şi să-l mâglisească[3]. După ce l-a răsucit şi l-a fermecat cum a ştiut ea, când erau într'o seară amândoi singurei la iatac, s'a pomenit kir Ianulea că se repede dumneaei şi-l ia strâns în braţe şi pupă-l!... El zice:

— Mă iubeşti, dragă Acrivițo?

Da ea, uitându-se la el cruciş:

— Mai mă 'ntrebi, Ianulică, *fos-mu?*

N'a putut kir Ianulea s'adoarmă toată noaptea de bucurie că s'a dat Acriviţa lui pe brazdă... De-acu 'ncolo trai neneco! Despre ziuă, când s'aţipească şi el, haţ, îl ia dumneaei iar în braţe şi zice:

— Dragă Ianulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

— Când am zis eu ba la vreo dorinţă a mătăluţă, sufletul meu?

— Uite ce e... Tătiţa ar vrea să mărite şi pe surioarele mele — să nu-i rămâie fete bătrâne 'n casă — c'au şi 'nceput mahalagioaicele (le ştii guriţa) să le zică „iepele lui Cănuţă" — şi nu prea are cu ce să le 'nzestreze pe potriva lor; că dacă nu era om cinstit şi filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!... Mulţi bani are de luat de pe la boieri mari; ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?... Dar, după ce o 'nchide

[1] Prostănac.
[2] Inventar.
[3] Să-l linguşească.

el ochii, fireşte, dumneata ai să fii mai mare între clironomi[1]; ai să strângi pe boieri în chingi negustoreşte şi o să-ţi intri'n bani... Şi... aşa, m'am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micşoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?... Numai eu am avut noroc să te găsesc pe dumneata — şi plăcut şi bogat, şi galanton şi să mă iubeşti atâta!

Şi pe urmă, strânge-l iar şi pupă-l.

— Bine, puică, să le dăm... Cam cât?

— De! ştiu eu? cam câte o mie, două de galbeni.

— Bucuros, sufleţele!... adu-mi aminte mâine să mergem la Hagiul, să-i numărăm paralele... Acu, aide bibilico, să ne culcăm.

Dar ea îl strânge iar şi zice:

— ...Şi pe urmă, uite... Fraţiorii mei... nu e bine să mai stea aşa degeaba... M'am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaş, să s'apuce şi dânşii de vreo negustorie, că sunt gogiamite gâliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun'te, masă! scoal'te, masă!... Ce zici dumneata, nu zic bine?

— Dragă puiule, nu ştii că eu zic ce zici mătăluţă?... Adu-mi aminte mâine dimineaţă... Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriţă, Ianulică, *parighoria tu kosmu!*

I-a mai dat o guriţă, şi au adormit ca nişte copilaşi scăldaţi.

A doua zi, s'a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă şi amândoi fraţiorii încăpuiţi; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privinţele negoţului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după marfă — unul, cu corabia, dela Galaţi către Smirna înspre părţile răsăritului; altul p'în Braşov, spre părţile apusului către Lipsca, în chervan[2], cum umblau negustorii p'atunci.

Nu mai încăpea 'n piele kir Ianulea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi şi noapte, cu toate bunătăţile şi trufandalele; chef şi tămbălău cu zeci de musafiri şi de lăutari — şi tot ce dorea Acriviţa trebuia să se'mplinească: Turnul Colţii să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot aşa şi iar aşa; a tot băgat mâinile kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n'a mai pus nimic, pân'a dat, într'o zi, cu unghiile de fundul lăzii. N'avusese pân'acuma obicei nici vreme să numere ce avea'n ladă; acu i-a dat în cap

[1] Moştenitori.
[2] Car mare; şir de care,

să facă şi asta, şi nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rămăseseră vreo trei sute şi ceva de lire — să tot ajungă pentru coşniţă şi cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămâni... Dar, om cu fire neclintită, s'a gândit aşa:

— Ei! ş'apoi?... ce-mi pasă?... Mâine, poimâine se 'ntorc băieţii cu marfa; ne apucăm de negustorie şi, cu stăruinţă multă şi puţin noroc, umplem lada la loc... Pân' atunci, helbet! avem credit destul! Şi s'a pornit după împrumuturi. Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo, să-i găsească bani cu orşice preţ... Pân'acuma, el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întâi nu s'a prea băgat de seamă; dar n'a trecut mult şi a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea; şi mai ales că bântuia p'atunci mare chesat[1] asupra târgului, i s'a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută şi deabia găsea, şi nu vreo sumă mai însemnată, doar numai aşa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-şi putea el închipui, dece zăbovesc atâta, când toţi negustorii plecaţi tot odată, ba unii chiar mai târziu, se şi 'ntorseseră dela tacsid, fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasă-mi-te, cumnăţeii aveau cuvinte să zăbovească... Tocmai când să-şi piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două veşti destul de urîte... Băiatul dintâi, pe când se 'ntorcea dela Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s'o asigureze... Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir: se 'ntâlnise cu nişte elini, de care mişună totdeauna p'în îmbulzeala târgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemţeşti toată ziua, iar seara, merseseră 'mpreună la cafeneluţa unui simbatriot[2] într'o ulicioară dosnică de lângă Casa Sfatului, să 'nvârtească un endekamisi[3] şi pe urmă, la iuţeală, un stosişor; şi aşa, de pe la aprinsul lumânărilor până despre ziuă, îl lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie 'napoi acasă.

Cum s'a răspândit vorba şi despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mufluz şi s'au adunat cu toţii la cafeneaua dela Hanul-cu-Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l ţină zi şi noapte sub de aproape pază, nu cumva s'o şteargă înainte de sorocul plăţilor, cum au mufluzii obicei. Pe de altă parte, văzân-

[1] Lipsă de vânzare, criză
[2] Compatriot.
[3] Joc de cărţi.

du-se scos la selemet,[1] l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și 'n ocară?... Or să-l vâre întâi în temniță, și pe urmă, când i-or da drumul, să 'ntinză mâna pe la porțile ălor de i-a 'ndopat cu atâtea bunătăți și daruri!... Și încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuță?...

N'a stat mult pe gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina — să se ducă, încotro vedea cu ochii, până dincolo de Mărul-Roșu. Astfel dar, în faptul zilei, s'a sculat binișor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s'a dat jos la grajd, a poruncit să-i pue șaua pe un buestraș tătăresc, a 'ncălecat, spunând argatului că merge până la Snagov după plătică proaspătă, că are deseară musafiri la masă, a ieșit pe poartă la pas și... pe urmă, cu ochii tot înainte, p'aci ți-e drumul...

Când a luat-o pe sub Mitropolie la stânga, către câmpul Filaretului, se luminase de răsărit, așa că, suind la deal, p'în dreptul Cuțitului-de-Argint, și uitându-se 'napoi în vale, a zărit un pâlc mare de călăreți în goană venind parcă pe urma lui. In adevăr, bănuiala îi era întemeiată... Prinseseră de veste negustorii și porniseră repede după el cu ceauși dela Agie. El a vrut s'abată din drumul mare și s'o ia pe sub deal la dreapta; dar a dat de niște șanțuri; buestrașul s'a poticnit și l-a trântit cât colo... Atunci, omul s'a sculat, a părăsit calul și a apucat-o pe jos.. A suit la niște uluci, le-a sărit; pe urmă, alt șanț și alte garduri, până când, rupt de osteneală, ajungând pe culme, s'a oprit în fața viișoarei unui mărginaș bondoc și 'ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineață la soare în prispa cramei.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

— Bună dimineața, neicuțule; cum te chiamă?

— Bună dimineața, jupâne... Pe mine Negoiță mă chiamă; da pe dumneata?

— Kir Ianulea...

Și d'abia mai ținându-l balamalele, a pășit pârleazul înăuntru și zice:

— Frate Negoiță, fă-ți pomană și mă scapă! Umblă niște dușmani să pue ghiara pe mine, să mă nenorocească! Ascunde-mă undeva pe-aici, și eu te fac om bogat... Iar, dacă, pân'oi pleca nu-ți voi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna dușmanilor... Mă rog dumitale frate Negoiță, nu mă lăsa 'n pierzare! mă rog și iar mă rog!

[1] A fi scos la vânzare.

Negoiță s'a scărpinat în cap stând puțin la gânduri și a răspuns:

— Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt dușmanii dumitale?... n'or fi boieri?... că de! drept să-ți spun, cu boierii în cârcotă nu mă bag...

— De unde, boieri? sunt negustori...

— Atuncea, te scap...

Cum l-a ascuns sub o claie de haraci, peste care a mai trântit și niște coceni de porumb, iacătă și dușmanii...

— Mă, neicuță, a 'ntrebat unul, nu văzuși dumneata adineaori trecând p'aci un negustor — așa ș'așa?

— N'am văzut.

— Ți-am da un bacșiș bun, să ne spui încotro a apucat...

— Păi, dacă nu l-am văzut...

— Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbaciul...

— Dumneată mă poți și omorî!... da' dacă nu l-am văzut...

— Dacă n'a văzut omul, n'a văzut, zice altul... Hai degrabă 'nainte, că pierdem vremea degeaba.

Și au plecat, care călare, care pe jos, unii 'ntr'o parte, alții 'ntr'alta, alergând ca nebunii... După plecarea lor, Negoiță s'a suit într'un dud mare și s'a uitat pretutindeni roată, să se 'ncredințeze dacă s'au depărtat bine; pe urmă s'a dat jos încetinel și l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

— Te-am scăpat! acuma, să te văz, kir Ianuleo... te ții de vorbă?

— Dragă neică Negoiță, nu știi cât îți sunt de îndatorat și cât vreau din tot sufletul, să mă țiu de cuvânt!... Iar ca să 'nțelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog șezi colea lângă mine să afli cine sunt eu și să asculți toate pățaniile mele.

Și le-a povestit toate pe șart kir Ianulea lui Negoiță — de cum a fost plecat din adâncuri după porunca împărătească și până 'n ceasul de față — toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiță le-a ascultat cu mare plăcere și cu multă luare aminte.

— Și acuma, neică Negoiță, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De câte ori ăi auzi c'a intrat dracu 'n vreo femeie nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să știi că eu sunt ăla. Numaidecât dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m'ăi goni dumneata... Firește că dacă i-ăi da de leac, degeaba n'are să-ți fie... Bărbatul femeii ori părinții fetei or să te răsplătească frumos... Ce zici?... îți vine la socoteală?

— Cum nu? a răspuns zâmbind Negoiță.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulţumit încă odată, a plecat p'aci 'ncolo.

Nu se 'ncheiase nici o lună după astea, şi coborînd Negoiţă 'n târg cu nişte vişine trufandale de vânzare, a aflat dela precupeţi că pe una dintre fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s'a logodit cu Ilie Bogasierul dela Bărăţie, o munceşte dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut ?... Leacuri, descântece, molitve... degeaba ! Părinţii şi logodnicul plâng întruna văzând-o cum se canoneşte... Vorbeşte în toate limbile fără să le fi 'nvăţat, şi sporovoeşte şi-i turuie mereu gura şi spune fel de fel de taine şi pâre — de unde le-o mai fi ştiind ? — încât o lume, care aleargă s'o asculte, stă şi se cruceşte :

ba că „sacul cu lire dela Paharnicul Iordache din Dudeşti, de nu i s'a mai dat de urmă — furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniţei şi scăpat peste noapte din beciurile Agiei — se află acuma pus bine, înfăşurat într'un testemel ciadiriu [1], în fundul sertarului de jos dela scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsiţa, mătuşă despre mamă a lui Aga, mai tânără ca dumnealui — se 'ntâmplă ! — şi că cine nu-i ştie merchezul [2] poate scotoci 'n sertar cât pofteşte, că nu-i dă de fundul adevărat" ;

ba că „adiata [3] lui Agop, tutungiul dela Sfinţi, lăsată nepoată-si, nu-i scrisă de răposatul : a ticluit-o pe urmă într'o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde şi suliman şi cană [4] de păr..., Tacor cu Avedic, paracliserul dela biserica armenească" ;

ba că „fratele ăla tinerelul, de d'abia-i mijeşte mustaţa, călugăraşul sprâncenat, care şade la prea-cuvioşia sa părintele arhimandritul Hrisant, în curtea Mitropoliei — chip şi seamă la 'nvăţătura cântărilor — este fata a mai micşoară a lui Ristache Muscalagiul dela Ploeşti"...

şi câte şi mai câte alte bazaconii — cine le mai poate ţinea minte ?

Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la precupeţi cu ridicata pe ce a putut rupe şi s'a dus d'adreptul să vază şi el pe fata apucată ; şi cum a ajuns acolo, s'a vârît pintre lumea adunată ş'a spus părinţilor şi logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Fireşte că bieţii oameni n'au mai stat

[1] Verde.
[2] Şmecheria, meşteşugul.
[3] Testamentul.
[4] Vopsea.

la gânduri : o sută fie ! Iar Negoiţă s'a apropiat de urechea pătimaşei, şi, făcându-se că o descântă, i-a zis încet şi sfios :

— Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră...

— Am înţeles, i-a şoptit duhul ; dar drept să-ţi spui, neică Negoiţă, nu te-am crezut aşa de nătărău, să te mulţumeşti cu o sută de galbeni... Ce o să-ţi ajungă ţie numai atâta ? Trebuia să ceri gros ! Dar fiindcă ai greşit, te iert de data asta... Acum mă duc la Craiova, să intru în soţia Caimacamului [1]. Săptămâna viitoare să te 'nfiinţezi acolo... Nu mă face să te-aştept prea mult : mai am şi alte trebuşoare nu numa grija dumitale... caimacamul îşi iubeşte nevasta ca ochii din cap, e bogat şi darnic. Socoteşte-te bine în talia [2] asta, că deacolea 'ncolo nu mai ai nicio putere asupra mea ; să ştii că după aia sunt deslegat de orice cuvânt şi nu mai avem nimica de 'mpărţit împreună !

Zicând acestea, s'a depărtat duhul... Tânăra s'a tămăduit. Toată lumea se 'nchina ; părinţii şi logodnicul nu ştiau ce să mai facă de bucurie, iar Negoiţă, luându-şi suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Şi-a vândut a doua zi rodul la un oltean ; a treia zi şi-a cumpărat un căluşel, cu tot dichisul de călărie, dela pătură şi şea pân'la ipingea [3] ; a patra dimineaţă, a plecat. Asta era într'o miercuri... Ziua umbla, noaptea se odihnea ; aşa încet-încet, haidea-haidea, marţea următoare, pe la asfinţit, a ajuns drumeţul la straja Craiovei, şi, deacolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraş ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălecat, a dat calul în primirea argaţilor şi a intrat în cârciumă, unde mai erau şi alţi isnafi, să-şi prinză inima cu un ciocan de rachiu şi cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Inserase binişor. Până să-i frigă nişte pastramă, sta la masă pe gânduri ; stând aşa, aude clopote, şi întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sărbătoare e a doua zi, de se face priveghere mare. Dela arnăut şi dela cârciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nicio sărbătoare, dar că aşa se fac ziua şi noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile, pentru uşurarea tinerei soţii a Caimacamului, care e chinuită de duhuri, şi nu-i pot da de leac cu nimica : toate babele meştere, toţi doftorii dela Sibiu, pricepuţi la aşa boale, toate maslurile şi molit-

[1] Locţiitor de domn.
[2] Partea.
[3] Manta cu glugă.

vele, cetite de Vlădică şi arhiereii cu patruzeci de preoţi — degeaba. Femeia are năvârlii[1] grozave: într'una sare şi joacă tontoroiul, că trebue s'o lege; cât o ţin legată, dârdâe din toate 'ncheieturile şi scrâşneşte parcă ar ardea-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară şi să ţopăie, şi ţopăie şi sare până o leagă iar; asta de peste o săptămână, fără clipă de odihnă şi fără să primească 'n gură măcar o picătură de apă... O lume se 'ngrozeşte; iar soţu-i se jeleşte ca un nenorocit; şi de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s'o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoiţă a dat ţoiul repede pe gât, a 'mbucat o fărâmă de pastramă, ca orice slugă, de teamă să nu-l aştepte prea mult stăpânul; a dat un icusar arnăutului şi l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei îi era totdeauna mai rău când înnopta... O sumă de cucoane şi slujitoare o ţineau legată 'n cearceafuri unde pe biata tânără, care se sbuciuma din creştet până 'n tălpi; preoţii 'n odăjdii mari o slujeau ş'o afumau cu cădelniţele, iar soţul plângea, făcând mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine şi zice 'n gura mare:

— Măria Ta, nu te supăra !... este aici un om prost, care vine tocmai dela Bucureşti într'adins; zice că el ştie să descânte la boale ca a Măriei Sale şi-şi pune capul chezăşie că o tămădue îndată.

S'a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă, şi a strigat:

— Să vie!

Cum s'a arătat Negoiţă în prag, până să-l întrebe cineva ce şi cum, tânăra s'a potolit din dârdâială, a poruncit, parcă era sănătoasă, la baie, să-i scoată cearceafurile; s'a uitat drept la el, a început să râză veselă, ca la vederea unui vechi prieten demult aşteptat şi i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

— Bine-ai venit, dragă Negoiţă! ce mai faci? sănătoşel? vino'ncoace mai aproape, că am să-ţi spun ceva, să nu ne-auză nimenea!

Cine să-şi crează ochilor şi urechilor ?... Negoiţă a dat pe toţi într'o parte, s'a apropiat prieteneşte de pătimaşă şi i-a şoptit:

— Drăguţă, să mă ierţi că te lăsai să cam aştepţi, dar nu ştii ce greu drum şi ce gloabă de cal am avut.

— Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet; eu plec de aici... Deacuma, te-am pricopsit; nu-ţi mai sunt dator cu nimica. Să ştii prin urmare, neică Negoiţă, că asta ţi-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai văz că te ţii de coada mea, că nu numai că nu capeţi nimica,

[1] Năbădăi.

dar încă mă şi supăr, şi dacă m'oi supăra, de! poate să-ţi pară foarte rău... Atâta-ţi spun...

A pierit duhul... şi fireşte şi-a venit pătimaşa'n fire, bună sdravănă ca mai 'nainte, parcă şi mai veselă... Acuma cu câte daruri şi cinste l-a 'ncărcat caimacamul pe Negoiţă... ce să vi le mai înşir eu? — că vi le puteţi singuri închipui... I-a dăruit cu hrisov[1] o moşie, s'o stăpânească de veci, şi pe d'asupra l-a şi boierit.

Trăia acum Negoiţă în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni şi mai bine. Dar într'o zi, tocmai când îşi făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea şi ciubuc în pridvorul lui dela ţară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine din spre miazăzi, un vârtej de praf, care se tot apropie... Ce să fie ?... Sunt nişte slujitori dela curte: vin în goană cu 'naltă poruncă să-l aducă napristan[2] la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiţă că i-au turburat tabietul, dar ce să facă?... Ajungând la curte a sărutat mâna stăpânului: acesta l-a luat în braţe, l-a sărutat pe frunte, şi i-a zis:

— Prea iubite frate Negoiţă, dacă ţii la mine câtuşi de puţin, să porneşti fără clipă de zăbavă spre Bucureşti: butca e gata; pe drum aşteaptă cai de olac[3] din poşte'n poşte... Fata Măriei Sale lui Vodă, Domniţa, e apucată cum a fost şi nevastă-mea, poate şi mai rău, după ştafeta ce primii... Numai dumneata o poţi scăpa... Aleargă!

— M'am fript! s'a gândit Negoiţă; dar de zis, n'a putut zice nimic.

Caimacamul l-a strâns în braţe, l-a suit în butcă, şi, mânaţi, bre! Surugiii au dat bice şi călcâie, pe urmă ţipete şi chiote... Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au dus pe Negoiţă techer-mecher[4] drept la scara palatului domnesc din Bucureşti.

Vodă şi Doamna, frângându-şi mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, şi Vodă i-a strigat în greceşte, cum vorbea p'atunci boierimea:

— Ah! Dumnezeu te-a adus, boierule! Poftim!

Dar Negoiţă — de unde să ştie greceşte? — a răspuns într'o doară:

— Cine nu-l caută îl găseşte, Măria Ta, dar cine-l caută! Să vedem!... să-l căutăm!... Dacă s'o putea, şi mie mi-ar părea bine. Să vedem...

— Haide!

Şi zicând asta, Vodă l-a împins pe Negoiţă până'n sagnasiul[5] din fundul sălii... Acolo sta Domniţa greceşte pe un covor jos, clătinând

[1] Act domnesc.
[2] Indată.
[3] Schimb.
[4] Pe nepusă masă.
[5] Balcon închis cu geamuri.

mereu din cap ca o păpușă cu gâtul pe sârmă; întruna se chinuia așa de cinci zile cu dinții 'nclestați și fără să 'nchiză ochii o clipă.

Cum s'a arătat Negoiță, Domnița a stat din cap și a început să țipe, apucată de toate năbădăile.

— Afară! dați-l afară! să nu-l văz în ochii mei pe râtanul de Negoiță! afară!... să vie băbaca!

Negoiță n'a așteptat mai multe și, în loc să se supere că-l gonește cu ocară, a ridicat așa din umeri, par'ar fi zis „De! dacă nu poftești!"... S'a 'ntors în loc și a voit să plece. Dar Doamna l-a apucat de mână; iar Vodă s'a apropiat de fiică-sa:

— Aicea sunt! uite băbaca matale!

— Nu tu! țipa fata. Nu te-am chemat pe tine! să vie babac'al meu!

— Eu sunt băbac'al tău! a zis cu lacrimi fierbinți prăpăditul de bătrân.

Dar copila, țipând și mai grozav:

— Nu! nu ești tu! tu ești urît! tu du-te cu Negoiță! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac'al meu adevărat!

La așa vorbe nebunești, Doamna a leșinat... Dacă nu era Negoiță s'o apuce'n brațe, cădea lată. Au sărit cocoanele Curții și au luat-o s'o frece cu oțet de trandafir și să-i dea la nas cu pene aprinse. Iar bietul Vodă a 'nceput să se bată cu pumnii'n fes, pe câtă vreme copila tot mai tare țipa:

— Să-mi aduceți pe băbac'al meu! pe căpitan Manoli! p'ala-l vreau eu!

In sfârșit, Negoiță, zice lui Vodă la o parte:

— Măria Ta, la așa pătimași trebue să le facem cheful deocamdată; că dacă ne 'mpotrivim, îi ațâțăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar așa palicar![1] înalt, spătos și mustăcios — o mândrețe de arnăut! și muiat numa'n fireturi de sus până jos — să fie de fală pentru orice Curte domnească.

Cu mustățile lui frumoase înnecate de lacrimi, s'a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica Doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s'a descruntat deodată, a zâmbit dulce și, ca orice copil supus când roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândețe:

— Băbacă, te rog, băbacă, dacă mă iubești, să-i tai lui Negoiță nasul și urechile și să-l dai afară ca pe un obraznic... că e botos, e lacom și nemulțumitor!... să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi![2].

Căpitan Manoli iubea firește pe Domnița din tot sufletul; dar așa

[1] Voinic, viteaz.
[2] Suferi.

hatâr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoiță s'a gândit: „Așa ți-e vorba!... Bine!" pe urmă s'a întors la Vodă și zice:

— Măria Ta, ia să se dea toți într'o parte, să văz și eu mai aproape pe pătimașa.

I-au făcut toți loc, iar Negoiță s'a dus drept la Domnița care se sbuciuma și răcnea cât putea:

— Afară Negoiță! Ieși afară, mojicule!

Dar el nu s'a sinchisit de pandoliile ei și i-a vorbit încet:

— Drăguță, eu aș zice să pleci mai bine de bunăvoie... Ași! fata răcnea mai rău:

— Afară Negoiță!

— Și zi, așa, ai?... Nu vrei?

Ș'a dat s'o apuce de mână. Atunci Domnița l-a scuipat în față și i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoiță.

El s'a șters cu mâneca de obraz și'ntorcându-se spre Vodă, zice:

— Măria Ta, patima asta vine aicea cu o împrejurare cum pân'acuma n'am mai întâlnit... Că n'ar fi leac de tămăduire, nu zic; dar, singur eu, nu pot face deocamdată nimica... îmi trebue un ajutor... Am aicea la București, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meșteră care știe să tragă de gâlci și de năjit;[1] e văduva unuia care și-a prăpădit averea în risipă și'n desfrânări; a rămas mufluz, și-a luat lumea 'n cap și a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame... O cheamă Acrivița Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuță...

La vorbele astea, Domnița a încetat deodată cu țipetele ș'a'nceput să tremure, clănțănind ca'n toiul frigurilor.

— Așa dar, rog pe Măria Ta să poruncească a pune iute caii, s'aduc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas; dar Domnița l-a apucat strâns de pulpană; țipând apelpisită:

— Stăi, Negoiță!

Și... ce să mai lungim acum povestea? — că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face — i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c'ar fi fost bolnăvioară; s'a gătit frumos, ș'a plecat veselă cu Doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar; doisprezece arnăuți călări înainte și tot atâția în urmă fluturându-le fustanelele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf,[2] și cu stânga răsucindu-și mustățile... Și era mare bucurie pe sufletul lui Vodă, când se uita dela fereastră cum sbura butca departe...

[1] Inflamație a urechii.
[2] Brâu.

Negoiță a rămas în gazdă la Curte. Cam a treia zi, aducându-și aminte că mai are și alte daraveri în București, a mers drept în mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei... Casele cele frumoase, le vânduseră creditorii... Sărmana! părăsită de bărbat, trăia acum la tată-său, la Hagiul... Acolo, găsind-o, a rămas încremenit de așa frumusețe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orice văduvă jalnică... După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

— Uite, cocoană; eu mă știu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, și ți-am adus datoria... Poftim!

Cocoana a 'nceput să plângă și să-l întrebe dacă știe el ceva despre ce s'o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate — se frige, o să moară de dorul lui. Negoiță i-a răspuns că nu știe nimica; iar, ca mulțumire că bărbatu-l îndatorase la vreme de mare nevoe, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci viișoara lui dela Cuțitul-de-Argint, și i-a și dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântue el odată de slujba doftoritului, s'a gândit câtva și i-a mai spus:

— Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea și pomenirea lui, vreau să te'nvăț ceva, cu care, la prilej, să te salți bine din lipsă. Ascultă, rogu-te, cu luare aminte... De câte ori ăi auzi c'a intrat dracu 'n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orice loc, ori de ce neam ar fi... numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu lă-i goni dumneata... Să-i zici pătimașei numai atâta, parc'ai fi 'ntâlnind pe omul dumitale: „Aici mi-ai fost ascuns Ianulică?... și eu te căutam ca o nebună... *fos-mu! parighoria tu kosmu!*".

— De unde știi dumneata vorbele astea? a 'ntrebat cocoana privindu-l cruciș.

— Le-am învățat demult, dela un prieten... a răspuns Negoiță, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat:

— ...Numai atâta să-i spui... Pe urmă, s'o apuci în brațe tot cu gândul la kir Ianulea; să te uiți la ea așa frumos, cum te uiți acuma la mine, s'o săruți cu foc și să n'o slăbești din dragoste până nu-i trece de tot... Firește că, după potriva ipochimenilor, n'are să-ți fie osteneala degeaba... Ai înțeles?

— Am înțeles.

— Acum rămâi sănătoasă, cocoană! S'auzim de bine!

S'a înapoiat după aceasta Negoiță la Curte, unde a stat încă vreo patru, cinci zile, numa 'n bunătăți și'n cinste mare. Când ședea

el sus la masă cu Măriile lor, cu protipendada [1] și cu evgheniștii ăi mai simandicoși, cântau jos pe sub ferestre meterhanele [2] și jucau soitarii [3] pentru petrecerea isnafilor ș'a prostimii. A opta zi, s'a hotărît Negoiță să se pornească la urma lui înspre părțile Jiului... L-au căftănit și i-au dăruit Vodă și Doamna câte trei pungi de ibrișim cu câte o mie de galbeni; iar Domnița, un inel cu o nestemată cât o alună turcească, și cu sevas [4] mare l-au petrecut toți până jos în capătul scării.

Căpitan Manoli s'a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoiță pân'-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a îngrijit căpitanul ca un frate ziua și noaptea, cântându-i din gură și cu tambura [5] manèle [6] turcești și cântece de palicari de p'în munții lui depărtați — și cânta strașnic; avea și glas și pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoiță tovărășia lui Manoli și, ajungând acasă la moșie, s'a crezut dator să poftească și el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut și de bun, pe cât de voinic și de viteaz... Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgășani, cu cafele și ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniți cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înnecându-l deodată așa un parapon, s'a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o femeie, și căzând în genunche, i-a zis gazdei:

— Eu sunt sărac, *bei-mu* (adică *prințul meu*), n'am să-ți dăruesc nimica de preț; dar numai Dumnezeu și sufletul meu știu cât îți sunt de recunoscător!... că, dacă se prăpădea fetica, eu — uite, vezi hangerul ăsta? până'n prăsele mi-l băgam în piept!... că, fără copila asta, ce s'ar mai fi făcut Manoli sărmanul, sărmanul Manoli?

Și-a început să sărute mâinile lui Negoiță și l-a rugat să-i primească 'n dar o pereche de mătănii dela Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulțumire, colo, departe, la București, se jelea de durere Mitropolitul, că una dintre nepoțelele I. P. S. sale începuse să aibă pandolii... Dar s'a îndurat Pronia și nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul iubitorului-de-oameni... Cum a intrat coana Acrivița p'în gangul clopotniței, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna... Și a zis bogdaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită și mulțumită destul dela Mitropolie.

---

1 Marea boierime.
2 Muzica dela curtea domnului.
3 Măscăricii.
4 Evlavie, venerație.
5 Instrument muzical.
6 Melodii.

Iar, noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuţă, care se 'ntorsese şi el la urma lui cu coada între picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu şart şi mai frumos decât vi le-am putut povesti eu dumneavoastră. Impăratul a făcut un haz nespus şi a zis râzând:

— M'am pătruns acuma cum merge pricina... Halal să-ţi fie, dragă Aghiuţă! frumos te-ai purtat, n'am ce zice... Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

— Intunecimea Ta, spre răsplată, două hatâruri am să 'ndrăznesc a cere:

— Spune, puiule dragă.

— Intâi, pe Acriviţa şi pe Negoiţă să nu-i văz vreodată p'aici!... Ducă-se la Rai, să se 'mpace Sf. Petru cu ei cum o şti.

— Bine... Şi al doilea?

— Al doilea, să mă lăsaţi să mă mai odihnesc şi eu puţintel acasă, că m'am dehulat[1] de atâtea trebuşoare pe pământ.

— Bine, ş'asta!... ai dreptul să dormi trei sute de ani d'aici 'ncolo fără să te mai supere nimeni cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei şi l-a trimis să se culce.

Şi aşa, au mers cocoana Acriviţa şi Negoiţă, fiecare la ceasul său, în Rai; iar Aghiuţă s'a pus să-i tragă la soamne... şi dormi! şi dormi! ş'o fi dormind ş'acuma, dacă nu cumva s'o fi sculat mititelul, să se apuce iar de cine ştie ce drăcii.

1909

[1] Istovit, obosit.

CALUL DRACULUI

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână, şi lângă fântână şedea jos o babă, ghemuită pe nişte zdrenţe de cergă, şi morfologea 'n gingii un crâmpei de covrig muiat într'o năstrapă cu apă rece. Când vedea drumeţ, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta şi se milogea tânguios numai din vârful limbii: «Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!» Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: «Bogdaproste, măiculiţă! Dumnezeu drăguţul să primească!... de unde dai să sporească şi să izvorească!» Rar se 'ntâmpla creştin drumeţ să treacă pe lângă aşa bătrână nevoiaşă şi să nu se 'ndure măcar cu ce, după potriva lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărâmă de pâine; dacă nici atâta, barem o vorbă bună. Când îi zicea vreunul: «Crede, bătrânico, aldată!» ea răspundea: «Crez, măiculiţă, crez... să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!» Pe urmă îşi muia covrigu 'n năstrapă şi s'apuca iar de morfolit.

Intr'o zi, fiind târg devale, a 'nceput dis de dimineaţă să se care într'acolo lume după lume dela deal. La dus, i-au mai zis babei câte unii «crede»; dar spre seară, la întors, i-au dat care ce l-a lăsat inima... Păcum e obiceiul la târg: târguieşte omul ce târguieşte, cumpără, vinde; apoi, mai cu rachiu, mai cu vin, mai cu vorbă, se 'nveseleşte, şi pe urmă îşi mai aduce aminte şi de sufletul răposaţilor şi le dă pomană după putere. Şi aşa, a rămas baba pe ziua aceea mulţumită destul cu traista plină.

Incet-încet, pe 'nserate, s'au împuţinat drumeţii; tot mai rari şi mai rari, până n'a mai trecut nimeni după asfinţitul soarelui, când s'a arătat şi luna la răsărit. Dac'a 'nnoptat bine, a căutat baba 'n

traistă şi a scos nişte turtă-dulce, căpătată dela una dintr'un cârd de fete, care trecuseră p'acolo cântând, chicotind şi făcând fel de fel de nebunii, cum fac toate codanele când se'ntorc aprinse dela joc, că'n târg fusese horă mare. A muiat baba turta-dulce, a gustat-o şi zice:

— Bogdaproste! am avut zi cu noroc astăzi... S'o ţie Dumnezeu drăguţul pe fata aia, s'ajungă la bătrâneţi frumoase, ca mine!

Pe urmă s'a înfăşat baba 'n cerga ei, şi-a pus traista căpătâi şi s'a ghemuit de-a binele culcată pe partea stângă, cu spatele la lună, să nu-i dea lumina 'n ochi... Tocma bine de dormit!... Nici prea cald, nici prea răcoare; de vânt, nici suflare; pe câmp, aşa linişte de toate patru părţile că se puteau auzi cum ţârâiau şi forfoteau gângăniile, mişmiş p'în păiş, şi apa cum gâlgâia afară din ghizdul fântânii printre pietricele — că aşa e apa, ca viaţa omului! atâta numa, că viaţa curge cât curge şi pe urmă stă; da apa curge mereu decând lumea şi cât lumea n'o să mai stea...

Baba 'nchise ochii şi, cu gândul cine poate şti la mai ce, ofta din când în când... şi nu-i venea somnul; iar se mai gândea, ofta şi mişca, să-şi potrivească oscioarele mai odihnit, geaba! nu putea măcar aţipi. Se urcase luna cam de două suliţi, când iacă, i se pare babei că vin paşi dela deal dinspre partea apusului. Trage cu urechea şi aude bine că s'apropie drumeţ; mijeşte ochii, şi-l şi vede aici-aici. Se ridică de mijloc, întinde mâna şi'ncepe duios, după canonul ei:

— Faceţi-vă milă şi pomană, măiculiţă, de o biată păcătoasă fără putere!

— Totdeodată, drumeţul a sosit în dreptul fântânii: abate din drum spre babă şi-i zice:

— Bună seara, băbuţo; da... n'ai adormit încă?

— N'am adormit, măiculiţă; că n'am somn, vai de păcatele mele!

Drumeţul se aşază jos lângă babă în bătaia lunii, şi răsuflă adânc de oboseală...

— Da'de unde vii dumneata, măiculiţă, de-ai întârziat aşa pe drum?

— Hei! de unde viu eu... viu de departe...
— De departe, ai?... Şi... un'te duci?
— Hei! unde mă duc eu... mă duc departe...
— Departe, ai?... Da... cum te chiamă pe dumneata?
— Prichindel mă chiamă...
— Da de câţi ani eşti?... că te văz crud de tot...
— Merg pe şaptesprezece...
— Da părinţi ai?

— N'am, c'am fost copil lăpădat...
— Da... frăţiori mai ai?... surioare?
— Oi fi având, da nu-i cunosc...
— Cum, ăi fi având şi nu-i cunoşti?... Ce vorbă-i asta?
— Păi nu-ţi spusei c'am fost copil lăpădat?
— Bine, aia am înţeles eu; da vorba e, vreau să ştiu...
— Ia ascultă babo, adică dece m'ăi fi descosând aşa?
— Că vreau să ştiu şi eu...
— Da ce-ţi pasă dumitale?
— Cum să nu-mi pese, mă? întreabă baba cu mirare... Ştii că-mi placi! Cum adicătele! nu trebue să ştiu şi eu ce pramatie de călător primesc noaptea 'n gazdă?... ai?
— Da; dar iar aşa, să-mi numeri toţi dinţii din gură...
— Uite, mă!... da ce, ţi-i scot dacă ţi-i număr?

A făcut haz băiatul de vorba babei şi zice:

— Aoleo! la bună gazdă avusei noroc să pic!... In loc să mă'ntrebi: «Ai mâncat tu ceva, mă băiete, astăzi?... ţi-o fi foame?», dumneata îmi iei tacrirul[1] pe nemâncate.

— Păi ce stric eu?... tu dece eşti găgăuţă şi taci?... N'ai aflat tu că, până nu plânge copilul, nu capătă ţâţă?...

— Ba, aia am aflat-o eu; da, dacă m'ai năvălit cu întrebările, când era să-ţi spui?

— Vino 'ncoace, terchea-berchea!

Şi zicând astea, scoate din traistă o costiţă de purcel, nişte colaci şi turtă-dulce şi mere, şi i le dă:

— Ia colea şi trage-i fălci, că dinţi slavă Domnului, văz că ai.

A mâncat băiatul cu poftă mare; i-a mulţumit gazdei şi s'a aplecat la fântână să bea.

— Ce faci, mă?
— Ce să fac?... vreau să beau.
— Păi, apă rece să bei după costiţă afumată? Ia colea!

Şi i-a dat din desagă un clondiraş cu rachiu de ismă.

— Să'nveţi dela mine, mă băiete: să nu bei apă după lucru gras, că ţi s'apleacă... Ai înţeles?

— Am înţeles... Da' multe mai ştii şi dumneata.

— Ştiu, fireşte; cum să nu ştiu?... că pân' la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n'oi fi trecut ca un câine p'în apă... Vorba aia: uită-te la faţă şi mă 'ntreabă de viaţă... Ehei! fătu-meu; când aş sta să-ţi spun cine sunt eu...

[1] Interogatoriu.

— Inţeleg, a zis băiatul căscând; da vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi deloc?... e cam târzior...

— Să se culce cui i-e somn, fătu-meu!... eu ştiu că mi s'a speriat de tot somnul; pot sta de vorbă pân' la ziuă, dacă pofteşti...

— Dumneata ăi fi putând, că n'ai umblat toată ziulica, două poştii ca mine, pe jos... Da eu tare aş vrea să mă odihnesc, drept să-ţi spui.

Şi iar a căscat.

— Atuncea, zice baba, culcă-te tu, somnorosule; că eu mai stau... Ia cerga asta şi te'nveleşte, că despre ziuă se lasă răcoare.

Dacă s'a culcat şi s'a 'nvelit băiatul, zice baba:

— Intoarce-te pe partea aialaltă, mă; să nu-ţi dea luna drept în ochi... Vrei să-ţi spui un basmu, s'adormi mai bine?

— Spune.

— Da, vorba e, asculţi?

— Ascult.

— ...A fost odată ca niciodată, că de n'ar fi...

— nu s'ar povesti... a mormăit băiatul.

— Bag samă pe ăsta-l ştii... zice baba.

— Ştiu numa 'nceputul.

— Ei! începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul şi sfârşitul...

Şi a urmat aşa:

— ...pe când se potcovea purecele cu nouăzeci şi nouă de oca de fier şi...

— ...şi sărea pân' la cer... iar a mormăit băiatul.

— Mă, spune drept... dacă-l ştii pe ăsta, să-ţi spui altul.

— Dăi 'nainte, babo, şi nu mai mă sâcâi!

— Apoi, atunci, tacă-ţi fleoanca ş'ascultă!... A fost odată un împărat ş'o împărăteasă, bogaţi nevoie mare, putrezi de bogaţi; şi se tot ruga la Dumnezeu să le dea şi lor măcar un copilaş... şi se tot ruga, se tot ruga, şi degeaba se tot ruga... Şi aşa, când şi-au pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliţi de bătrâni, numai iacătă că vine o ţigancă, mai bătrână ca ei, şi zice să le dea cu ghiocul...

Aude baba ceva şi se opreşte din povestit...

Prichindel jos sforăia, şi luna sus de trei suliţi şi mai bine.

Baba s'apleacă pe o rână, să-l vază dacă-i învelit cum se cade, că-i era milă de el; când se uită de-aproape, vede într'o parte învelitoarea băiatului cam ridicată; i-o apasă... cerga iar se ridică; iar

i-o netezeşte 'n jos... cerga iar în sus. Zice baba 'n gândul ei: «Ia să vedem mai bine»... şi trage încetinel cerga, pune mâna şi dă de coadă!... «Am înţeles». Lasă cerga la loc binişor peste băiatul adormit, şi s'apucă să-l mângâie blând p'în păr; o ia întâi dela ceafă şi, când ajunge cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari — ce mai încape vorbă? — nişte cornițe în lege.

— Ei! zice baba, d'ăştia mi-ai fost?... Lasă, că-ţi cunosc eu dumitale meşteşugul!

Ii înfige o mână 'n păr şi cu alta l-apucă de coadă şi trage ş'aşa ş'aşa. Băiatul sare din somn:

— Ce e, babo?

— Bine, mă, puşlama, că n'am să-ţi zic mai frumos!... după ce te-am găzduit, te-am ospătat şi cinstit boiereşte, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, şi eu, o biată neputincioasă, să moţăi deşteaptă, să-ţi spui basme şi să te apăr de muşte..., ai? Păi ce fel de vorbă-i asta?... Scoală, dulăule, c'ai dormit destul! Uite ce lună frumoasă!... hai ne plimbăm...

— Ce, nu ţi-e bine, babo?... Culcă-te acolo şi lasă-mă să mă odihnesc... Nu ţi-am spus ce obosit sunt?

— Ia, nu mai umbla tu cu mofturi... parcă nu ştiu...

— Of! că multe mai ştii!

Să ştii tu, că, dacă-i la o adică, te ştiu şi pe tine cine eşti... Cui le tai tu?... ba, că eşti copil sărman; ba, că n'ai fraţi, ba, că eşti prăpădit de drum... Par'că nu ţi-am văzut eu podoabele, ghiavole!... Ce crezi?... Hai scoală, să ne plimbăm! n'auzi tu?

Şi iar îl sgâlţâe...

— Astâmpără-te babo, şi mă lasă!

— Nu te las, cioflingarule,[1] pân' nu ne plimbăm... num'aşa niţeluş, de colea până colea, doar de mi s'o face şi mie somn... Haide, scoală!

— Ei! zice băiatul; mi-am găsit beleaua cu baba asta... Inţelege odată, babo, când îţi spune omul!...

— Da tu, om eşti?

— Da ce sunt?

— Om, ai? Da cine moaş-ta a mai văzut om cu codiţă şi cornițe, mă?... Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine? Hehei, băiete! nu mă cunoşti cine sunt... Eu... d'ăştia mărunţei ca d'alde tine... Să 'ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiuţă, cu ăla barem ne cunoaştem demult, să-ţi spue el; şi tu să-i spui dela mine, c'am zis eu aşa, că

[1] Secătură.

dece nu mai dă p'aici?... ce?... e supărat?... Hai ne plimbăm... Scoală odată, că te plesnesc!

Da diavolul — ce alta are de lucru decât să ispitească şi să păcălească pe bieţii muritori, şi să-şi bată joc de sufletul lor? — ucigă-l crucea! Ce se gândeşte afurisitul de Prichindel, vâzând că nu-i chip aminteri să scape de babă? se ridică de mijloc şi zice:

— De! băbuţo, ce să-ţi spui?... Cum mi s'a speriat şi mie somnul par'că-par'că mi-ar place să mă plimb pe lună.

— Păi, atunci, ce stai?... Haide!

— Da, da nu pe jos...

— Da cum, mă?... călare?

— Călare, fireşte; călare, merg.

— Uite, mă! tu eşti cam ţâcnit pesemne... Da un' să-ţi găsesc cal acuşica?... Ce, acilea sunt grajdurile lu tat'tău, să baţi numa 'n palme şi să-ţi vie bidiviul gata la scară?... Imi pare rău de boiul tău!... ce nu te gândeşti când vorbeşti?... nu şade frumos!

— Păi, eu „cal" am zis?... am zis „călare".

— Adicătele, cum vine vorba asta?

— Şi mie îmi pare rău de dumneata, că-mi spuseşi adineaori că ştii multe şi le 'nţelegi pe toate, şi atâta lucru, bag seama, nu pricepi...

— Ce să pricep, mă?

— Dumneata vrei să mergem la plimbare...

— Ei! da...

— Ei! eu merg bucuros, da numa călare merg... Ei?

— Ei!

— Ei! ia-mă dumneata în cârcă, şi hai să ne plimbăm... Uite, ce lună!

— Nu ţi-e ruşine! zice baba; coşcogea flăcăul zdravăn, în floarea vârstii tale, să te bucuri tu la o biată şontoroagă de bătrână ca mine, fără - putere... să te ducă 'n cârcă oscioarele mele!... Auzi-auzi!

— Ruşine, neruşine, asta e... Dacă pofteşti, bine; de unde nu, lasă-mă să dorm.

— Aşa ţi-e vorba?

— Aşa... Dacă eşti bătrână fără putere, ce-ţi mai arde de plimbare?... Stăi de-ţi odihneşte „oscioarele"...

Şi zicând astea, Prichindel s'a aşezat la loc să doarmă... Luna sclipea d'asupra de tot... Baba s'a culcat şi ea; a 'nchis ochii, şi

a stat aşa cât a stat; s'a mai învârtit, s'a răsucit, când aşa, când aminterea, şi zice:

— Ai adormit, Prichindel?

— Iar, babo?

— Ia, scoală, mă, să-ţi mai spui o vorbă...

— Care vorbă?

— Mă, Prichindel, da dacă nu te-oi putea eu duce, mă? că trebue să fii greu, cum te văz eu voinic...

— Noi să 'ncercăm... Ce pagubă?

— Ei! bată-te vina ta să te bată!... Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul p'în cap: zor nevoie, la plimbare de-a călare!... Mă, băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos...

— Pe jos nu pot.

— Nu?

— Nu...

Mai tace baba ce mai tace, şi pe urmă:

— Ei! hai, scoală... să vedem ce putem!... să-ţi fac şi hatârul ăsta... să nu zici!

S'au ridicat amândoi... Baba s'a pus piuă [1], şi strigă lui Prichindel:

— Haide, hopa!

— Ţin'te bine, babo!

Şi ţup odată! în cârca babei; iar baba:

— Mă, băiete, ascultă: să nu te laşi greu şi să nu-mi dai prea des călcâie ca agiamiii!... Apucă-te numa bine cu amândouă mâinile pe după gâtul meu!... Haide, gata!

...Bine-i spusese baba că ea ştie multe şi el mai nimic. Prostul de Prichindel — drac-drac, da n'a 'nţeles. Cum a luat-o de gât, baba s'a scuturat de zdrenţele şi de urâciunea ei şi deodată s'a prefăcut într'o femeie tânără şi voinică, înaltă şi frumoasă ca o zână, strălucind şi ea pe pământ cum strălucea luna 'n cer — fiindcă baba asta era o fată de 'mpărat mare, care, de mititică se dedese la ştiinţa fermecelor şi la meşteşugul vrăjitoriei, şi, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerşetoare şi să nu-şi mai ia înfăţişarea ei de mai 'nainte decât atunci când o putea păcăli pe dracul, ba încă, şi atunci, numai pe vremea nopţii. Aşa, până să vă lămuresc în aste câteva cuvinte, baba, adică fata de împărat, ori

[1] S'a lăsat la pământ, s'a ghemuit.

zâna, cum poftiţi, era departe cu Prichindel. Alerga uşor ca vântul de parcă n'atingea pământul; îi sbura pe d'asupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit; iar în lumina lunii, fâlfâia în fel-de-fel de ape zăbranicul vioriu ţesut în fluturi şi 'n fire de argint, cu care era 'nvăluită...

Mult au alergat aşa...

— Să stăm, să mai răsuflăm! a zis Prichindel ameţit, când au ajuns într'o pajişte.

Dar ea, ce să-l asculte?... De unde-şi mai potolise fuga, s'a pornit iar şi mai repede, şi tot mai repede, pân' au dat într'o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, şi aici a 'nceput ea să se domolească şi încet-încet să meargă în pas... Apoi, oprindu-se locului, zice:

— Ascultă!

Şi deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s'a auzit din umbra unui tufiş glas de privighetoare.

— Iţi place, dragă Prichindel?

— Straşnic! a răspuns el.

— Iţi pare rău că ţi-ai pierdut somnul pentru plimbare?

Ei aşi!

— Vrei să mai mergem?

— Hai 'nainte!

Şi iar a pornit fata de 'mpărat...

S'au plimbat mult şi multe lunci au văzut cu câte flori! şi atâtea cântări de păsări, care mai de care, au auzit!... Dar când, departe de tot, dintr'o pădurice, ieşeau în largul câmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel:

— Se crapă de ziuă!

Ea se opreşte scurt, se uită 'n zare, vede 'n adevăr mijind zorile, şi... p'aci ţi-e drumul! Şi ţin'te goană!... Sbura cum sboară calul-dracului, peste moşoroaie, gropi, mărăcini, buşteni, bălţi — că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într'un suflet înapoi la fântână, l-a aruncat pe diavol cât colo mototol; iar ea s'a scuturat şi 'ntr'o clipă s'a ghemuit pe cergă jos — tot baba de cu seara... El s'a ridicat sdruncinat de căzătură, şi zice:

— Mai rămâi sănătoasă, babo!

— Umblă sănătos, Prichindel maică!...

A plecat băiatul şontâc-şontâc înapoi la deal către asfinţit unde scăpăta luna... Dar baba strigă după el:

— Mă! n'auzi tu?... când mai vii p'aici?

— Aldată... Cine ştie când? a răspuns el fără să se mai uite înapoi.

— Mă, băiete, ascultă... să nu uiţi să-i spui lui frate-tău că-l aştept negreşit... Ai auzit?

Da până să isprăvească ea, băiatul a pierit, par'c'a intrat în pământ.

Oftează baba şi se culcă; dar n'apucă să 'nchiză ochii bine şi aude glasuri de drumeţi. Se ridică de mijloc şi, cu mâna 'ntinsă, începe duios, după canonul ei:

— Faceţi-vă...

Când unul dintre drumeţi îi taie vorba.

— De dimineaţă te-ai sculat astăzi, băbuţo!

— Ce să fac, măiculiţă? dacă n'am somn, vai de păcatele mele!... Faceţi-vă milă şi pomană de o biată păcătoasă fără putere!

— Crede, bătrâno! zice ălălalt.

Şi îşi văd oamenii de drum.

— Crez, măiculiţă, crez! să ne crează Dumnezeu pe toţi, drăguţul!

Pe urmă, scoate din traistă o bucăţică de covrig, o 'nmoaie în năstrapă şi 'ncepe s'o morfolească 'n gingii.

1909

ABU - HASAN

Era odată la Bagdad, sub domnia strălucitului calif Harun-al-Raşid un neguţător bogat, care avea o nevastă bătrână şi un fecior, Abu-Hasan, crescut până la vreo treizeci de ani strâns de aproape în toate privinţele. Neguţătorul a murit, şi Abu-Hasan a intrat în stăpânirea avuţiei pe care o grămădise tată-său o viaţă întreagă. Fiul a făcut altfel decum făcuse tatăl. In tinereţe nu căpătase niciodată o para mai mult decât îi trebuia ca să-şi ducă viaţa; acum a pus de gând să cheltuiască potrivit cu mijloacele pe care i le adusese soarta. Astfel, şi-a împărţit averea în două părţi: cu o parte a cumpărat acareturi, care-i aduceau destul venit ca să poată trăi cum se cuvine, fără să s'atingă de capete[1]; iar cu cealaltă jumătate, în bani sunători, a hotărît să se pună pe petreceri, încailea să-şi destoarcă răbdările suferite sub străşnicia în care-l ţinuse tată-său până la aşa vârstă coaptă; dar s'a jurat că n'are să mai cheltuiască apoi nimica peste această sumă, după ce şi-o face toate chefurile. In acest scop, Abu-Hasan a strâns împrejuru-i o ceată de tineri de vârsta şi de teapa lui, şi de acolea s'a gândit numa cum să-i facă a-şi petrece vremea în chipul cel mai plăcut. Aşa dar nu s'a mărginit la prânzuri şi ziafeturi cu mâncări şi băuturi care de care mai rare şi mai scumpe; a mai adus şi tarafuri de lăutari şi cântăreţii cei mai vestiţi; şi pe urmă, dănţuitoarele şi dănţuitorii cei mai aleşi din oraşul Bagdad.

Toate chefurile astea, din zi în zi mai costisitoare, l-au aruncat pe Abu-Hasan în cheltuieli atât de nemăsurate, încât n'a putut-o duce aşa mai mult de un an.

Cum n'a mai întins masă mare, prietenii s'au făcut nevăzuţi;

[1] Capital.

ba nici nu-i mai întâlnea oriunde i-ar fi căutat, fiindcă fugeau de el îndată ce-l zăreau, şi dacă din întâmplare da piept în piept cu vreunul şi vrea să-l oprească să-i spună ceva, acela îşi cerea iertăciune, că-i e degrabă şi n'are vreme de vorbă, şi pleca repede p'aci încolo.

Pe Abu-Hasan mai mult l-a mâhnit părăsirea din partea prietenilor, decât îl încântase mai înainte semnele lor de dragoste. Odată, mâhnit, dus pe gânduri, cu capul plecat a intrat în odaia mă-sii şi s'a aşezat pe marginea divanului, departe de ea.

— Ce ai, fiule? a întrebat bătrâna. Dece eşti aşa de pocâltit[1] şi n'ai chef deloc? Să fi pierdut tot ce ai pe lume şi tot n'ai fi aşa de opărit... Ştiu că, după câte cheltuieli nebuneşti ce ai făcut, nu-ţi mai rămân mulţi bani sunători. Erai stăpân pe avutul tău, şi eu n'am vrut să mă 'mpotrivesc purtărilor tale nesocotite, mai ales ştiind că ţi-ai păstrat cuminte jumătate din avere... Şi d'aia nu văd ce te poate adânci acuma în aşa de neagră mâhnire.

Pe Abu-Hasan, la vorbele bătrânei, l-au podidit lacrimile, şi a zis:

— Mamă, ştii în ce chip m'am purtat un an de zile. Am strâns atâţia prieteni împrejurul meu, i-am îndopat cu câte bunătăţi mi-a dat prin gând, până n'am mai putut şi acuma când nu mai am ce le da, văd că toţi mă părăsesc. Când zic că n'am cu ce-i mai îndopa, mă gândesc la banii pe care-i hotărîsem pentru asta; că despre venitul meu, slavă Domnului, mi l-am păstrat, şi acuma ştiu cum să 'ntrebuinţez ce din fericire mi-a rămas. Vreau numai să încerc până unde pot merge prietenii mei cu nerecunoştinţa. O să mă rog de ei să pună fiecare dela mână la mână, să m'ajute a mă sălta din starea nenorocită în care am căzut. Dar asta, precum ţi-am spus, o fac numai ca să văz dacă voi găsi la dânşii vreo recunoştinţă.

— Băiete, i-a răspuns mama, nu vreau să te opresc dela ce ai pus de gând; dar îţi pot mai dinainte spune că degeaba tragi nădejde. Tu încă nu cunoşti ce va să zică prietenii de petrecere; dar o să-i cunoşti...

— Mamă, a zis Abu-Hasan, eu înţeleg şi cred ce-mi spui; dar tot vreau să mă luminez singur despre mişelia şi neomenia lor.

Abu-Hasan a şi plecat; a făcut ce-a făcut şi a găsit pe toţi prietenii. Le-a arătat în ce mare strâmtorare se afla şi i-a rugat să-şi deslege pungile ca să-l ajute. N'a uitat chiar să le spună că în mare parte a scăpătat din pricina cheltuielilor nemăsurate cu atâtea petreceri şi ziafeturi, că doar i-o atinge la omenie. Niciunul dintre prie-

[1] Slăbit.

teni nu s'a lăsat înduioşat de vorbele lui frumoase, ba, unii chiar, l-au dat afară. S'a întors acasă, amărît până în fundul sufletului şi i-a zis bătrânei:

— A, mamă, bine mi-ai spus tu: în loc de prieteni am găsit nişte ticăloşi nerecunoscători. S'a isprăvit; să nu-i mai văz în ochi!

Abu-Hasan s'a hotărît dar să se ferească de acu 'ncolo de orice galantomie. După ce şi-a socotit venitul bine, şi l-a împărţit astfel încât să-i ajungă de cheltuială în fiecare zi regulat, dându-i mâna să poftească în toate serile la masă câte un singur musafir, pe care să-l ospăteze cumpătat, dar cuviincios. Pe urmă s'a jurat că acel musafir să nu fie localnic din Bagdad, ci un străin care ar fi picat chiar în ziua aceea, şi pe care să-l poată trimite pe-aci 'ncolo după ce l-a găzduit frumos o noapte.

După cum pusese la cale, Abu-Hasan îşi îngrijea de dimineaţă să cumpere toate trebuincioasele pentru cină, şi pe seară, mergea să se aşeze lângă podul Bagdadului; cum vedea un străin, ăl dintâi care-i ieşea înainte, măcar de orice teapă ar fi fost, îl poftea politicos să-i facă cinste a veni să cineze şi să petreacă noaptea aceea acasă la dânsul.

Cina lui Abu-Hasan nu era foarte bogată, însă bună şi curată, aşa ca să poată mulţumi destul pe un oaspete drumeţ. Mai ales nu lipsea dela masă vin bun şi veselie, căci în loc să vorbească cu oaspetele său despre politică or despre daraveri negustoreşti, îi plăcea mai bine să povestească despre lucruri plăcute şi hazlii. De felul lui era om vioi şi bun de petrecere, şi ştia să 'nveselească pe un tovarăş orcât de posomorît. A doua zi dimineaţa Abu-Hasan îi zicea musafirului:

— Când te-am poftit aseară să cinezi la mine, ţi-am spus obiceiul meu: să nu te superi că acuma te poftesc să pleci; am eu cuvinte să mă port aşa. Mergi de-ţi vezi şi de treburile dumitale... Umblă cu Dumnezeu!

Intr'o seară, când şedea după regula lui la capătul podului, iată că trece califul Harun-al-Raşid, îmbrăcat tiptil aşa ca să nu-l cunoască nimeni. Stăpânitorul acesta, deşi avea destui slujbaşi foarte pricepuţi şi straşnici, tot voia să cunoască el singur cum merg lucrurile în împărăţia lui; şi pentru acest scop umbla adesea tiptil în felurite chipuri prin oraşul Bagdad. In seara aceea era îmbrăcat ca un negustor dela Musul, care s'ar fi dat chiar atunci jos de pe corabie în partea dimpotrivă a podului, şi în urma lui mergea un rob mare şi voinic, o namilă de om.

Califul, sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă,

vrednic de toată cinstea. Abu-Hasan s'a ridicat de unde şedea jos şi, după ce i-a făcut o temenè până la pământ, i-a zis politicos de tot:

— Prea cinstite domnule, bine-ai venit sănătos la noi în Bagdad; te rog prea-plecat să-mi faci cinstea să pofteşti la cină cu mine şi să-ţi petreci noaptea asta în casa mea, ca să te odihneşti bine de oboseala călătoriei.

Şi, ca să-l îndatoreze şi mai mult a pofti la el, i-a spus în câteva cuvinte ce obicei are dânsul cu musafirii lui.

Califul a făcut haz de gustul lui Abu-Hasan, şi a voit să cunoască mai deaproape pe acest om ciudat. I-a spus numaidecât că dela un bărbat aşa de politicos e încântat a primi găzduire fie pe cât de scurtă vreme, şi că e gata să-l urmeze.

Abu-Hasan, care nu bănuia că soarta îi scosese înainte un oaspete aşa de înalt, se purta cu califul par'că ar fi fost deopotrivă amândoi. L-a dus acasă, l-a băgat într'o odaie foarte curată şi l-a poftit să şadă pe divan la locul de cinste. Cina era gata şi masa pusă. Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, le-a dat trei feluri de mâncări: nişte porumbei gătiţi cu zarzavaturi şi cu orez, apoi o gâscă la tavă şi pe urmă un clapon fript cu patru puişori rumeniţi de jur împrejur. Altceva nimica; dar toate erau bine făcute.

Abu-Hasan a stat la masă în faţa musafirilor; au mâncat amândoi din toate pe tăcute şi pe nebăute după obiceiul locului. După ce au isprăvit de mâncare, mama lui Abu-Hasan a ridicat masa şi le-a adus fel de fel de poame de care se găseau în acea vreme a anului şi nişte turte uscate de migdale. Când s'a 'nnoptat bine, au aprins lumânările: apoi Abu-Hasan a adus nişte urcioare cu vin şi bărdace, le-a pus lângă el şi a rugat-o pe bătrâna să-i dea de mâncare robului care venise cu musafirul. Când s'au aşezat iar la masă, Abu-Hasan a luat o bărdacă, a umplut-o cu vin şi, ridicându-se în sus, a zis către musafir:

— Prea cinstite domnule, te poftesc să faci ca mine... Nu ştiu ce-i fi gândind dumneata; dar, după mine, drept să-ţi spun, omul care urăşte vinul, vrând să se arate înţelept, nu-i înţelept deloc. Veselia e lucru bun; trebue s'o căutăm, şi s'o găsim în fundul bărdacei!

Abu-Hasan şi-a golit bărdaca, în vreme ce califul i-a răspuns:

— Vorba dumitale e cuminte, eşti un om de ispravă; îmi place că te văz chefliu şi vesel, şi te rog să-mi torni şi mie.

Abu-Hasan a umplut bărdaca musafirului, zicând:

— Gustă, te rog, prea-cinstite domnule şi spune drept: aşa-i că-i bunicel?

Califul a băut; iar Abu-Hasan i-a mai zis:

— Eu, cum te-am zărit pe dumneata, am priceput că eşti om care ştii ce va să zică să trăieşti. Ce să-ţi mai vorbesc?... Sunt nu se poate mai mulţumit şi mai vesel că m'am întâlnit astăzi cu un bărbat aşa de deosebit cum eşti dumneata. Imi placi foarte mult... Halal să-ţi fie! Să trăieşti!

Vorbele lui Abu-Hasan îi făceau mare plăcere califului, care fiind şi el om foarte vesel, îşi îndemna mereu gazda la băut, ca să o cunoască mai bine. Din vorbă în vorbă, Abu-Hasan a spus cum îl chiamă, cum trăieşte, prin ce întâmplări neplăcute trecuse, şi a încheiat zicând:

— Dar nu-mi pare rău că am fost amăgit de prieteni, fiindcă dacă nu se 'ntâmpla ce s'a'ntâmplat, poate nu-mi scotea norocul în cale un străin aşa de preţios ca dumneata.

Califul, mulţumit de lămuririle lui Abu-Hasan, i-a zis:

— Eşti vrednic de laudă prietene, că ai luat astfel de hotărîre înţeleaptă, şi mai ales că te ţii de ce ai hotărît şi, drept să-ţi spun, îţi pismuesc fericirea. Dumneata ai în fiece zi plăcerea să primeşti la masa şi 'n casa dumitale un om de treabă cu care stai frumos de vorbă şi-l îndatorezi aşa, încât unde s'o duce să te pomenească şi să-ţi laude casa, masa şi primirea dumitale atât de cuviincioase... Decât, din vorbă 'n vorbă, şi dumneata şi eu, nu luăm seama că prea lăsăm vinul să se trezească. Te rog, bea, şi toarnă-mi şi mie.

Şi aşa au băut amândoi înainte povestindu-şi unul altuia lucruri plăcute. Acu era târziu; musafirul a spus că fiind obosit de atâta drum cât făcuse, are nevoie de odihnă, şi a adăugat:

— Şi pe urmă, nici dumneata nu vei să-ţi pierzi odihna pentru mine. Haide, să ne culcăm; şi, fiindcă poate mâine dimineaţă eu am să plec până nu te deştepţi dumneata, îţi spun deacuma că am rămas foarte încântat de ospătarea ce mi-ai făcut aşa de îndatoritor. Numai de un lucru îmi pare rău, că nu ştiu cum să-ţi arăt recunoştinţa mea. Spune-mi rogu-te, dumneata, cum m'aş putea plăti de atâta bunăvoinţă, ca să vezi că nu ai avut aface cu un nerecunoscător. Un om ca dumneata, nu se poate să n'aibă vreo daraveră, vreo nevoie, şi să nu dorească a i se face pe plac. Uite, cât mă vezi pe mine aşa, negustor, poate să fiu în stare să te îndatorez şi eu cu ceva, dacă nu deadreptul, măcar prin mijlocirea vreunuia dintre prietenii mei.

La aceste vorbe politicoase, ale negustorului, Abu-Hasan a răspuns:

— Prea-cinstite domnule, nu mă îndoiesc câtuş de puţin că, nu numai aşa, doar ca om politicos, îmi arăţi atâta bunăvoinţă. Dar pot

să te asigur că eu n'am nici păsuri, nici daraveri, nici vreo dorinţă, şi n'am să cer nimănui nimic. N'am cea mai mică poftă de mărire, şi sunt foarte mulţumit cu soarta mea. Prin urmare, foarte-ţi mulţumesc numai şi numai că ai poftit în casa mea şi mi-ai cinstit masa, aşa bună rea, cum s'a putut găsi... Cu toate astea, par'că aş avea şi eu ceva care mă supără, dar iar nu până 'ntr'atâta încât să-mi pierz liniştea pentru asta. Să vezi ce e... Aici la noi, în Bagdad, fiecare mahala îşi are giamia ei, cu câte un iman, adică popă, care e dator să facă rugăciunile la ceasurile hotărîte după lege. Imanul dela giamia noastră este un bătrân înalt şi uscăţiv, posomorît şi tare făţarnic. Ctitorii, câteşi patru, vecinii mei, sunt ca şi el nişte bătrâni ursuzi şi zavistnici[1], lucru mare. In toate zilele se adună împreună cu toţii şi alta n'au de vorbit decât bârfeli şi răutăţi, ca să vâre fitiluri şi zâzanie în toată mahalaua: crapă de necaz că nu pot să stăpânească dumnealor pe toţi mahalagiii noştri, să-i poarte ei de nas după cum le place lor. Ei! vezi, asta mă strânge pe mine de gât, în loc să-şi vază popa de legea lui şi ctitorii să se îngrijească de giamie, dumnealor se leagă de lume şi n'o lasă să trăiască în bună pace.

— Cum văz eu, a zis califul, dumneata ai dori să le mai scurtezi limba acelor bârfitori?

— Precum zici, tocmai! a răspuns Abu-Hasan. Ah! de ce nu mă face Dumnezeu pe mine calif o zi măcar, numai o zi!

— Ei! să zicem că ai fi calif... ce-ai face?

— Ce-aş face?... Aş face ceva să rămână de pomină... i-aş pildui straşnic pe dumnealor, ca să aduc o mulţumire lumii de ispravă; aş pune să le tragă la fiecare ctitor câte o sută de beţe la tălpi şi imanului patru sute; să-i învăţ eu pe dumnealor, mă'nţelegi, că nu-i treaba dumnealor să turbure viaţa mahalagiilor, mă'nţelegi.

Califului i s'a părut foarte nostimă ideea lui Abu-Hasan, şi zice:

— Imi place dorinţa dumitale, mai ales că o văd pornită dintr'o inimă dreaptă care nu sufere să rămâie răutatea nepedepsită; şi tare aş dori şi eu să ţi-o văd îndeplinită... Şi de! poate că lucrul să nu fie chiar peste putinţă, cum îţi închipui... Eu cred că, dacă ar afla ce gânduri ai, califul ar fi în stare să-ţi încredinţeze puterea lui pe o zi... Şi cât mă vezi dumneata, aşa, un negustor ca toţi negustorii, cine ştie de nu ţi-aş putea ajuta s'o dobândeşti.

— Ei! ia lasă, a răspuns Abu-Hasan, nu-ţi mai bate joc de mine şi dumneata, cum şi-ar bate fireşte şi califul dacă ar afla de neroziile

[1] Invidioşi.

mele... Poate doar atâta, să afle şi el de purtările cuvioşilor noştri şi să-i osândească el la vreo pedeapsă.

— Ba, Doamne fereşte, nu-mi bat joc nicidecum, a zis musafirul, şi desigur că nici califul nu şi-ar bate... Dar să le lăsăm astea; uite, e aproape de miezul nopţii, haide să ne culcăm.

— Bine zici; dar, fiindcă urciorul nostru mai are ceva în fund, eu crez că ar trebui mai întâi golit, şi pe urmă să ne ducem la culcare. Un lucru numai te-aş ruga: mâine dimineaţă când ăi pleca, dacă n'oi fi eu deştept, să nu laşi uşa dela drum deschisă.

Pe când vorbea Abu-Hasan, califul, ridicând urciorul, şi-a umplut bărdaca şi a golit-o mulţumind încă odată de buna ospătare. După aceea, pe furiş a aruncat în bărdaca gazdei, aşa cât poţi lua pe vârful degetelor, dintr'o cutiuţă cu nişte prafuri, pe care o purta totdeauna cu sine, şi peste ele a turnat vinul tot cât mai rămăsese în urcior; pe urmă, întinzând bărdaca a zis:

— Acuma te rog, iubită gazdă, să iei dela mine bărdaca asta şi s'o deşerţi în cinstea şi pentru dragostea mea.

Abu-Hasan, foarte bucuros, a luat bărdaca în mâna dreaptă şi a ridicat-o 'n sus; cu palma stângă la piept s'a 'nchinat prea-plecat şi apoi a băut tot până 'n fund dintr'o sorbitură... Dar n'a apucat să lase jos bărdaca goală, şi, simţindu-se înmuiat din toate încheieturile, s'a lungit binişor pe divan, unde l-a şi furat somnul, aşa degrabă, că musafirul a început să râză, şi, chemându-şi robul, care aştepta gata la uşă, i-a zis:

— Ia-l pe omul ăsta în cârcă, şi bagă bine de seamă, când ieşim, în ce loc se află casa, să ştii unde ai să-l aduci înapoi mâine când ţi-oi porunci.

Şi, fără sgomot, au ieşit din casă, robul ducând în cârcă pe Abu-Hasan adormit adânc, şi califul care a lăsat într'adins uşa dela drum deschisă.

Cum au sosit la palat, au mers până în odaia unde aşteptau toţi curtenii:

— Desbrăcaţi-l pe omul ăsta şi-l culcaţi în patul meu.

Curtenii l-au desbrăcat binişor pe Abu-Hasan, l-au îmbrăcat în halatul califului şi l-au culcat frumos în patul împărătesc. După aceea califul a chemat împrejuru-i pe toţi ai curţii, bărbaţi şi femei, şi le-a zis:

— Vedeţi pe omul care doarme colea? Mâine dimineaţă, la ceasul hotărît, întocmai cum faceţi când mă deştept eu, aşa să faceţi şi cu el, fără nicio deosebire, să nu vă mai gândiţi la mine câtă vreme v'aţi afla

în faţă-i; în sfârşit, până nu poruncesc eu altceva, poruncile lui să fie sfinte: el este califul vostru.

Curtenii şi curtenele fără vorbă s'au închinat pân' la pământ, şi fiecare s'a gândit cum să se supună mai bine, după puterile sale, poruncilor stăpânului. Intorcându-se la palat, califul trimisese după marele vizir Giafar, şi cum a sosit acesta, i-a zis:

— Uite dece te-am chemat, Giafar: mâine dimineaţă când vii după porunci, să nu te miri dacă vezi şezând în tronul meu pe omul acesta, care doarme colea. Ascultă-i şi-i îndeplineşte cu sfinţenie toate poruncile. Are să se arunce la galantomie, o să-ţi poruncească a împărţi daruri în dreapta şi'n stânga: fă tot ce-ţi spune, măcar de-ar fi să-mi sleieşti toate lăzile împărăţiei. Nu uita să veşteşti pe toţi curtenii dela mic până la mare, să-i dea mâine la ceasul hotărît pentru înfăţişare înaintea mea, toată cinstea ce mi se dă mie... Du-te acuma şi caută să-mi faci întocmai pe plac.

Toţi curtenii şi toate curtenele intrară numaidecât pe rând, şi se aşezară binişor, în tăcere, fiecare după treapta sa, ca după obicei, la locu-i cuvenit. Incepuse acum să se lumineze de ziuă; era vremea de unde dela o ferestruică cu gratii putea vedea fără a fi văzut, toată odaia unde dormea încă prietenul de cu seara.

După plecarea marelui vizir, califul a mers să se culce şi el într'altă odaie, poruncind robului său de încredere, anume Mesrur, să-l scoale mâine până nu s'a deşteptat Abu-Hasan. Şi astfel, a doua zi dimineaţa, califul a trecut într'o cămăruţă cu câteva trepte mai sus, de deşteptat pentru rugăciunea dinainte de răsăritul soarelui, după cum cere legea musulmană. Curteanul cel care sta lângă căpătâiul califului, apropiă de nasul adormitului un burete înmuiat în oţet de trandafir. Adormitul strănută îndată şi mijì din ochi; deşi nu era încă destulă lumină, văzu că se află în mijlocul unei odăi mari, foarte bogată, împodobită cu vase mari de aur, cu perdele şi covoare ţesute de mătase: şi de jur împrejurul lui nişte tinere curtene, unele cu harfe, altele cu alăute [1] şi cu dairele [2] gata să înceapă a cânta, şi toate de o frumuseţe nespusă; iar la spatele lor nişte robi arabi în vestminte strălucitoare, stând toţi cu mâinile la piept. Uitându-se la învelitoarea cu care dormise acoperit văzu că e de catifea stacojie ţesută cu fir de aur, şi cu mărgăritare; iar lângă pat un vestmânt tot aşa, şi alături, pe o perină, o tichie de calif.

Văzând toate astea, Abu-Hasan rămase aiurit... şi, aducându-şi aminte de ce vorbise seara la masă cu musafirul, gândi:

---

[1], [2], Instrumente muzicale.

„Asta-mi place! Ajunsei acuma şi calif! auzi vis!" şi închizând ochii îşi aşeză iar capul să-şi urmeze somnul. Dar un rob, aplecându-se până la pământ îi zise cu sfială:

— Stăpânitor al credincioşilor, Strălucirea Ta să nu mai adoarmă, e vremea rugăciunii de dimineaţă, soarele stă să se arate.

Vorbele acestea l-au ameţit pe Abu-Hasan: „Sunt deştept ori dorm?... Aşi! dorm; nu se poate! dorm!" Şi, ţinând ochii tot închişi, n'a mişcat. Dar n'a trecut mult, şi robul, văzând că nu capătă răspuns, a zis iar:

— Stăpânitor al credincioşilor, Strălucirea Ta să nu se supere dacă iar îndrăznesc a-i spune că trebue să se scoale, afară numa dacă nu vrea să lase a trece ceasul rugăciunii de dimineaţă.

— M'am înşelat, gândi Abu-Hasan; nu dorm.

Deschise ochi, bine şi, fiind acum ziua mare, văzu foarte limpede tot ce zărise nedesluşit la lumina slabă de-adineaori. Se ridică de mijloc şi privi de jur împrejur zâmbind ca un om care se deşteaptă plin de mulţumire după un somn bun cu vise plăcute.

Atunci tinerele curtene i se închinară prea-plecat, şi deodată harfele şi tamburele, alăutele, dairelele începură o cântare îngerească de care Abu-Hasan rămase atins până la suflet. Cu toate astea tot şi-a venit iar la gândul d'intâi:

„Bre! ce să fie asta? unde mă aflu eu? Ce e palatul ăsta? Ce sunt minunăţiile astea? robii şi curtenii ăştia străluciţi? frumuseţile astea de curtene şi cântările astea care te ridică în slavă? Cum adică? să nu pot eu înţelege: visez ori sunt treaz?".

Când îi treceau prin minte aceste întrebări, iată că s'apropie Mesrur, căpetenia robilor şi-i zice:

— Stăpânitor al credincioşilor, Strălucirea Ta să-mi dea voie a-i spune că n'are obicei să se scoale aşa de târziu, afară numa dacă, Doamne-fereşte, nu se simte bine; aşa dar, trebue Strălucirea Ta numaidecât să se sue în tron, că iacătă a sunat ceasul sfatului împărătesc.

După vorbele lui Mesrur, Abu-Hasan înţelese că nu mai doarme şi că prin urmare tot ce i se întâmplă nu-i în vis, ci aievea. Dar încă nehotărît ce are să facă şi cum trebue s'o ia, stetea la gânduri. După câteva clipe de îndoială, se uită lung la Mesrur şi-i zise:

— Ia ascultă-mă, cu cine vorbeşti? şi cui îi zici dumneata „Stăpânitorul credincioşilor?".

— Strălucirea Ta, răspunse Mesrur zâmbind, îmi vorbeşte astfel ca să mă pună la încercare, or ca să glumească... Cine altul să fie

stăpânitorul credincioşilor decât Strălucirea Ta? Mesrur, ticălosul rob, nu poate uita asta, şi bănueşte că poate vreun vis urît o fi turburat azi noapte odihna Strălucirii Tale.

Abu-Hasan pufnind s'a trântit iar cu capul pe căpătâi şi... după ce s'a săturat de râs, s'a ridicat iar de mijloc şi, întorcându-se către un arap mititel, negru ca şi Mesrur, i-a zis.

— Ia, ascultă piciule: spune-mi tu cine sunt eu.

— Prea Inalte, a răspuns piciul clipind din ochii-i aplecaţi, Strălucirea Ta este stăpânitorul credincioşilor, care ţine pe pământ locul stăpânului lumii.

— Mare mincinos eşti, cât eşti tu de micuţ. Pe urmă a făcut semn unei curtene să se apropie şi întinzându-şi mâna, i-a zis:

— Drăguţă, fii bună şi muşcă-mă de vârful degetului, să văz: dorm or' sunt deştept?

Tânăra l-a apucat cu dinţii de vârful degetului şi l-a strâns puţintel... Abu-Hasan şi-a tras repede degetul...

— Nu dorm... Dar cum? Cum fără ştirea mea, să ajung eu peste noapte calif? Asta e ceva minunat, de neînţeles... Şi zise apoi foarte dulce către frumoasa curteană:

— Mă rog, spune-mi drept, aşa să trăieşti, adevărat e, drăguţă, că eu... sunt stăpânitorul credincioşilor?

— Mai adevărat nu se poate, prea-luminate stăpâne, a răspuns tânăra; e atât de adevărat, că noi rămânem toţi pe gânduri văzând că Strălucirea Ta se miră de asta...

Abu-Hasan s'a uitat lung la ea şi cu zâmbet de bunătate, i-a răspuns moţăind din cap:

— Am înţeles! şi mătăluţă eşti o... mincinoasă... Lasă că ştiu eu bine cine sunt.

Căpetenia robilor văzând că stăpânul voia să se dea jos din pat, îi întinse mâna şi umărul să-l ajute. Cum se puse Abu-Hasan pe picioare, rezemându-se pe umărul robului, curtenii bărbaţi şi femei i se plecară până la pământ, strigând toţi într'un glas:

— Să fie de bine Strălucirii Sale; zi fericită şi cu noroc să-i dea Dumnezeu!

— Ah! Doamne ce minune! a strigat stăpânul... Ce mă culcai aseară, şi acum ce mă trezesc?... Vezi cum se poate schimba viaţa, de cu seara până dimineaţa... Mare lucru! Ce să spun?... Să mor dacă 'nţeleg ceva.

Până să-şi isprăvească vorba, câţiva curteni l-au şi îmbrăcat de sus până jos, pe când ceilalţi, curteni şi curtene, şi robi, arapi, s'au

aşezat în rând de o parte şi de alta, până la uşa prin care stăpânitorul trebuia să meargă în sala sfatului împărătesc. Mesrur, căpetenia arapilor, îl duse până la treptele tronului. Abu-Hasan, rezemându-se pe umărul robului, sui treptele şi se aşeză în tron.

Totdeodată Harun-al-Raşid trecuse repede la altă ferestruică cu gratii de unde se vedea în sala tronului.

Abu-Hasan aruncându-şi privirile în dreapta şi 'n stânga, văzu pe toţi curtenii şi ofiţerii palatului stând frumos la rând, drept ca lumânarea, cu ochii ţintă în ochii lui, fără să clipească măcar şi parcă fără să răsufle.

Lui Harun-al-Raşid, care se uita cu multă luare aminte, de sus, prin gratii, îi plăcu dintru'nceput ce vrednic şi ce mândru se pricepea Abu-Hasan să-i ţină locul.

Indată ce s'aşeză califul pe tron îşi ridică fruntea rezemându-şi palmele pe genunchi şi totdeodată marele vizir Giafar se 'nchină dinainte-i până la pământ, zicând:

— Stăpânitor al credincioşilor, Dumnezeu s'o acopere cu harurile sale pe Strălucirea Ta, iară pe duşmanii ei în flăcările iadului să-i prăvălească!

Abu-Hasan, după câte văzuse şi auzise de-adineaori din pat, şi până acum, pe tron, începu să crează că e de-a-binele calif. Nici n'a mai voit să gândească prin ce minune a soartei ajunsese aici, şi, hotărît, s'a apucat de treabă ca un calif ce era. Astfel a întrebat pe marele vizir dacă are să-i spună ceva deosebit. Giafar i-a răspuns:

— Stăpânitor al credincioşilor, emirii, vizirii şi toţi ofiţerii aşteaptă porunca să vie a se 'nchina Strălucirii Tale.

Abu-Hasan a zis:

— Să poftească!

Marele vizir s'a întors atunci către portarul cel mare:

— Stăpânitorul credincioşilor porunceşte să-ţi faci datoria.

S'au dat de părete uşile, şi toţi ofiţerii cei mari, muiaţi din cap până 'n picioare numa 'n mătăsuri şi 'n fireturi, au intrat, şi cu pas falnic unul după altul, au venit să se 'nchine dinaintea tronului îngenunchiând şi atingând podeala cu fruntea, după care, iar la rând au mers să se aşeze frumos unii de o parte, alţii de alta. Când s'a sfârşit ţeremonia, marele vizir a început să-şi facă raportul despre felurite treburi după hârtiile pe care le ţinea în mână. Treburile acelea în adevăr nu erau nici foarte însemnate, nici prea încurcate; totuşi erau treburi politiceşti. Abu-Hasan, fără să stea mult pe gânduri, le-a dat la toate deslegare potrivită, scurt, fără să se 'ncurce la vreuna, şi toate

deslegările erau nemerite, după cum îl povăţuia mintea lui cu scaun sănătos.

Până să-şi isprăvească raportul, Abu-Hasan, zărind în mulţimea ofiţerilor pe căpitanul poliţiei, pe care-l cunoştea, că-l văzuse de atâtea ori prin oraş, a zis marelui vizir:

— Ia aşteaptă puţintel, am de dat o poruncă grabnică poliţaiului... Căpitane, ia poftim mai aproape...

Căpitanul s'a apropiat de tron închinându-se şi a ascultat, iar califul a urmat:

— Căpitane, să mergi acu într'un suflet în uliţa cutare din mahalaua cutare (i le-a spus pe nume); în uliţa aceea se află o giamie; la giamie acolo, ai să găseşti stând la taifas un iman şi patru bătrâiori cu barba albă... Să-i ridici numaidecât şi să pui să le tragă, de faţă cu dumneata: câte o sută de vine de bou la tălpi, fiecăruia dintre bătrâiori, iar imanului, patru sute... Şi pe urmă să te întorci fără zăbavă să-mi spui cum mi-ai îndeplinit porunca... Ai venit?

Căpitanul, fără vorbă, s'a închinat adânc şi a plecat degrabă să-şi facă datoria.

La auzul acestei porunci, date aşa de scurt şi hotărît, Harun-al-Raşid a zâmbit de mulţumire, văzând că Abu-Hasan nu-şi pierde vremea cu nimicuri, ci se foloseşte degrabă de prilejul domniei spre a pedepsi cum se cuvine pe zavistnicii bârfitori.

Totdeodată marele vizir îşi urma mai departe raportul, şi până să nu şi-l isprăvească bine, iată se 'ntoarce poliţaiul şi zice:

— Stăpânitor al credincioşilor, am găsit pe iman şi pe cei patru bătrâiori stând la taifas în giamia aceea, şi ca dovadă că mi-am îndeplinit cu credinţă datoria întocmai după porunca Strălucirii Tale, am adus şi adeverinţa aceasta.

Şi scoţând din sân o hârtie a înfăţişat-o califului. Abu-Hasan a citit în de-amănuntul arătarea celor petrecute în curtea giamiei şi s'a uitat de aproape la numele mahalagiilor, toţi cunoscuţi de-ai lui, care întăreau cu iscăliturile lor acea arătare, ca martori ce stătuseră de faţă la săvârşirea pedepsei, şi după ce a sfârşit, a zis foarte mulţumit către poliţai:

— Bun! treci la locul dumitale... Acuma dumneata, vizirule, spune vistiernicului să ia o pungă cu o mie de bani de aur şi să o ducă tot în mahalaua aceea unde a fost poliţaiul, mamei unuia Abu-Hasan: e om văzut în partea locului, măcar cine îi cunoaşte casa. Du-te şi te întoarce degrabă.

Marele vizir a dus el însuşi punga şi i-a spus bătrânei numai atâta că este un dar trimis din partea califului, fără altă desluşire. Bătrâna

cu destulă mirare a primit darul: nu-şi putea închipui de unde până unde să-i dea prin minte califului a-i trimite ei atâta bănet; de unde era să ştie dânsa de cele ce se petreceau la palat?

In vremea cât a lipsit marele vizir, şi-a făcut raportul şi poliţaiul despre toate cele întâmplate peste noapte în tot Bagdadul, fel de fel, pe care le-a ascultat califul cu multă luare aminte. Intorcându-se vizirul şi spunând califului cum îndeplinise întocmai porunca, califul i-a zis:

— Bine; dar nu ţi-a dat în gând să întrebi pe bătrâna: fiu-său, Abu-Hasan e acasă? ce face?

— Ba da, strălucite stăpâne, cum nu? am întrebat-o, şi mi-a răspuns că fiu-său e acasă, dar că doarme în odaia lui şi nu-l poate trezi, fiindcă az-noapte a stat până foarte târziu la petrecere cu un musafir.

La vorbele acestea, califul nu şi-a mai putut stăpâni râsul şi a râs cu mare poftă, de care fireşte toată lumea s'a bucurat, văzând veselia stăpânitorului lor atotputernic. Mesrur atunci a făcut un semn către toată adunarea prin care le arăta că sfatul s'a încheiat şi că fiecare poate pleca; şi au plecat toţi, trecând şi închinându-se pe dinaintea tronului, rând pe rând, ca şi la sosire, rămânând împrejurul tronului numai Mesrur, marele vizir şi ofiţerii de pază. Abu-Hasan s'a coborît de pe tron tot cum se urcase, rezemându-se cu o mână pe umărul credinciosului Mesrur, şi cu cealaltă pe umărul unui ofiţer voinic, şi astfel s'a dus în odaia de unde venise: totdeodată, Harun-al-Raşid a trecut la altă ferestruică zăbrelită de unde se poate urmări tot.

Mesrur a dus pe Abu-Hasan într'altă odaie, unde aşteptau o droaie de cântăreţe, care cum l-au văzut au şi început cu toatele să sune din harfe, din ghitare, din tambure şi dairele şi să cânte din gură în fel de fel de glasuri, atât de frumos încât Abu-Hasan a rămas fermecat.

De acolo, cu muzicantele după el, Mesrur l-a trecut într'un salon unde sclipeau bogăţii peste bogăţii, numai catifele, mătăsuri şi aur şi nestimate; şapte policandre de aur greu, cu câte şapte sfeşnice, atârnau din tavanul lucrat în sidef în feluri de sclipituri care-ţi luau ochii. In mijloc sta aşezată o masă cu şapte talere tot de aur greu cu mâncăruri din care se ridicau aburi de deosebite mirodenii. Pe delături, s'au aşezat muzicantele în şapte tarafuri şi din fiecare taraf ieşind înainte câte una, una mai frumoasă ca alta, îmbrăcate de sus până jos numa 'n borangic străveziu, au venit mai aproape de masă.

Când a intrat Abu-Hasan, cu fetele cântând în urma lui, a stat o clipă în loc aiurit de atâtea minunăţii. S'a uitat mult de jur împrejur, din tavanul sclipitor până'n covoarele în care i se îngropau picioarele, şi, numa îndemnat de Mesrur, care i-a spus închinându-se plecat, că se răcesc bucatele, s'a hotărît să se mişte din loc şi să meargă a se aşeza

la masă. Cum s'a aşezat el, cele şapte dimprejurul mesii au început să-i facă vânt cu nişte apărători de pene mlădioase de păun. Abu-Hasan încântat, după ce s'a uitat la fiecare din ele zâmbindu-le dulce, le-a zis:

— Drăguţelor, dece vă osteniţi să-mi faceţi vânt toate? poate să mă răcorească numa una singură... alelalte şase, mă rog, să poftească la masă alături cu mine, să-mi ţie de urît, că mie, ce să spui? oricâte bunătăţi să am, singur la masă, nu-mi ticneşte...

Tinerele s'au aşezat îndată la masă; dar Abu-Hasan văzând că nu pun nimica 'n gură de sfială, le-a dat el la fiecare 'n taler şi foarte politicos le-a poftit să guste măcar; pe urmă le-a întrebat cum le chiamă. Le chema aşa: *Gură de mărgean, Lună plină, Raze de soare, Bucuria ochilor, Puful piersicii, Vraja inimii.* Pe urmă a întrebat pe cea care rămăsese să-i facă vânt să-l răcorească şi dânsa i-a spus că o chiamă *Acadea de miere.* Straşnic de frumoasă.

Abu-Hasan fiecăreia i-a spus, potrivit cu numele ei, câte o vorbă de duh potrivită, aşa că adevăratul calif, care le vedea şi auzea toate de sus, s'a întărit în credinţa ce şi-o făcuse mai dinainte, că prietenul este un om preţios. Când au văzut tinerele că Abu-Hasan s'a săturat de mâncare, una dintre dânsele în picioare a zis către un rob care sta cu mâinile încrucişate la slujba mesii:

— Stăpânitorul credincioşilor vrea să treacă la dulceţuri; aduceţi de spălat.

Toate s'au ridicat dela masă, au luat din mâinile robilor, una un lighean de aur, alta o cană cu cioc, tot de aur şi a treia un peşchir[1] de mătase, şi îngenunchind câteşi-trele dinaintea lui Abu-Hasan, care şedea pe scaun, i-au dat de spălat. După ce a făcut şi asta, s'a dat de o parte o perdea de catifea şi s'a deschis uşa dela alt salon.

Mesrur a trecut înainte, poftindu-l cu multe temenele pe calif în celălalt salon încă şi mai strălucit şi, pe urmă, iar într'altul şi mai strălucit şi în fiecare câte şapte tarafuri de cântăreţe tot una şi una, şi mese încărcate cu poame, dulceţuri, prăjituri, fel de fel de bunătăţi neînchipuite. L-au plimbat aşa toată ziua până a 'nceput să însereze. In cel din urmă salon Abu-Hasan a văzut ce nu mai văzuse pân'aci:

Pline cu vin împărătesc şapte cane mari de argint şi de jur împrejur nişte cupe tot aşa suflate pe dinăuntru cu aur. S'a aşezat la masă, încremenit de frumuseţea altor tinere care îi aşteptau poruncile, — a voit să ştie cum le chiamă, şi a bătut în palme făcând semn tarafurilor de cântăreţe să se oprească. Deodată s'a făcut tăcere; iar el luând

[1] Ştergar.

de mână pe una dintre cele şapte tinere, care era mai aproape, a poftit-o să şează alături şi a întrebat-o cum o chiamă, iar dânsa a răspuns: *Salbă de mărgăritare.*

— Nu se putea nume mai potrivit, a zis Abu-Hasan; bine te-a botezat cine te-a botezat; decât eu tot aş zice că dinţii matale întrec toate mărgăritarele din lume... Drăguţa mea *Salbă de mărgăritare,* tare m'ai îndatora să-mi umpli, cu mânuşiţele matale, o cupă de vin.

Fata a îndeplinit porunca. Abu-Hasan luând cupa plină şi privind foarte duios, când la cupă, când la fată, a zis:

— *Salbă de mărgăritare,* în sănătatea mătăluţă... Te rog fă-mi şi matale tot aşa hatâr!

Dânsa îşi umplu o cupă şi, ridicând-o în sus, cântă un cântec cu un glas îngeresc, de care Abu-Hasan a rămas foarte 'ncântat. După aceea, luă pe altă tânără şi o pofti să şază alături de el, întrebând-o cum o chiamă, iar ea a răspuns: *Steaua zorilor.*

— Nu se putea nume mai potrivit, a zis Abu-Hasan, bine te-a botezat cine te-a botezat, decât... eu tot aş zice că ochii mătăluţă întrec toate stelele de pe cer... Drăguţa mea *Steaua zorilor,* tare m'ai îndatora să umpli două cupe, una pentru mine şi alta pentru mătăluţă...

Şi tot aşa cu una după alta, pe rând, până la cea din urmă pe care o chema *Lumina zilei,* a băut şapte cupe pline. După aceea *Salbă de mărgăritare* a mai umplut o cupă şi foarte veselă a zis:

— Stăpânitor al credincioşilor, îndrăznesc prea-plecată a mă ruga Strălucirii Tale de un mare hatâr: să bea această din urmă cupă, după ce va asculta şi dela mine un cântec pe care, nădăjduesc, n'o să-i pară rău că l-a ascultat.

— Cu dragă inimă, sufletu-meu! a zis Abu-Hasan luând cupa, ba chiar, ca un stăpânitor al credincioşilor ce sunt, îţi poruncesc să mi-l cânţi, că nu se poate o frumuseţe de copilă ca matale orce-o face să nu facă frumos şi drăgăstos.

Tânăra atunci i-a cântat din tambură şi din gură de l-a ridicat în slava cerului pe calif, care după ce s'a isprăvit cântecul, i-a strigat cântăreţei:

— Să trăeşti, drăguţă. Halal să-ţi fie! şi a sorbit cupa până la picătura din fund, apoi, s'a întors să-i mai zică încă o vorbă, însă d'abia a putut deschide gura mormăind ceva neînţeles; şi-a şi aşezat braţele pe masă, şi-a lăsat fruntea pe braţe şi a adormit adânc.

Se înnoptase acuma bine. Harun-al-Raşid, care văzuse şi auzise tot, a coborît degrabă în salon, bucuros că toate îi ieşiseră după plac. A poruncit să scoată lui Abu-Hasan vestmântul de calif şi să-l îmbrace

în hainele cu care-l aduseseră aseară la palat. A chemat apoi pe robul cel voinic şi i-a zis:

— Acuma ia-mi-l binişor în cârcă şi du-te de-l culcă pe divan acasă la el, şi când ăi ieşi, nu uita să laşi uşa dela drum deschisă.

In scurtă vreme, robul s'a întors la palat să-i spună califului că îndeplinise porunca întocmai.

Abu-Hasan întins frumos pe divan, a dormit până a doua zi foarte târziu... Mijind ochii, l-a prins mirarea să se vază în casa lui, şi a'nceput să cheme cu glas mângâios:

— *Salbă de mărgăritare! Steaua zorilor! Guriţă de mărgean!* unde sunteţi? Veniţi încoace drăguţelor.

Mă-sa, care l-a auzit de alături, a venit degrabă.

— Ce ai fătu meu? ce ţi s'a întâmplat?

Abu-Hasan a ridicat mândru capul şi a întrebat:

— Babo, cui îi zici tu fătu-meu?

— Ţie, cui să-i zic? nu eşti tu băiatul meu Abu-Hasan?

— Eu băiatul tău? ce nu-ţi iei seama la vorbă? Eu Abu-Hasan? ce trăncăneşti? Eu sunt stăpânitorul credincioşilor, bre!

— Pentru Dumnezeu, fătu-meu, taci să nu te-auză cineva, să crează că eşti nebun.

— Nebună eşti tu, babo! încă odată îţi spun că eu sunt stăpânitorul credincioşilor.

— Ah, fiule, a strigat bătrâna, ce duh rău te canoneşte pe tine de aiurezi aşa? Nu vezi că eşti în odaia ta, în odaia unde te-ai născut şi-ai trăit până acuma?

— Mi se pare şi mie că ai dreptate, a zis Abu-Hasan ştergându-se la ochi, parcă aşa ar fi. Eu sunt Abu-Hasan, tu eşti mama, şi amândoi suntem în odaia mea.

Baba gândi că şi-a venit fiu-său în simţire şi vrea să 'nceapă a râde, când Abu-Hasan, de unde şedea lungit, se ridică de mijloc, se uită de jur împrejur, apoi îşi acoperi cu palmele amândoi ochii şi strigă straşnic:

— Piei dinaintea mea, scorpie bătrână! Nu sunt fiul tău! Sunt stăpânitorul credincioşilor, auzitu-m'ai? Piei!

— Pentru numele lui Dumnezeu fiule, vino-ţi odată în fire! Taci, să nu te-auză cineva!

— Să nu te văz! Lipseşti!

Biata babă, văzând că nu-i chip de 'nţeles, a început să se bată cu pumnii în cap şi să se bocească. Dar Abu-Hasan s'a mâniat şi mai tare, a început s'o înjure, ba, ca un copil blestemat, s'a repezit şi-a îmbrâncit-o dând-o de perete s'o strivească şi mai multe nu.

Bătrâna a început să ţipe de s'au strâns mahalagiii. Ce e? ce e? Au sărit toţi şi au dat-o într'o parte pe bătrâna...

— Ce faci, Abu-Hasan? ţi-ai pierdut mintea şi frica de Dumnezeu, omule, de ridici mâna asupra mă-tii?

Abu-Hasan, fierbând de mânie, se uită cu ochii rătăciţi la toţi de jur împrejur şi zise:

— Cine este Abu-Hasan acela despre care vorbiţi?... Cum îndrăzniţi să-mi ziceţi mie Abu-Hasan... Mă cunoaşteţi voi pe mine cine sunt? Eu sunt stăpânitorul credincioşilor, bre! Afară toţi! Lipsiţi!

Vecinii au înţeles că omul înnebunise, şi, ca să-l oprească de a face vreo boroboaţă, l-au legat de mâni şi de picioare; dar tot n'au vroit să-l lase numai cu bătrâna; unul dintre ei a alergat la îngrijitorul balamucului să-i dea de ştire, şi fără zăbavă s'a şi întors cu câţiva slujitori, care aduceau cu ei funii, chingi şi vine de bou.

Abu-Hasan, cum i-a văzut a început să se sbuciume şi să urle, dar îngrijitorul l-a domolit degrabă cu vreo două-trei vine de bou pe spinare, l-au legat burduf şi l-au dus la balamuc.

Acolo, după ce i-au tras, după regula casei, vreo cincizeci de vine de bou, l-au închis într'o colivie zebrelită; şi pe urmă trei săptămâni d'a-rândul acelaş tain în fiecare zi, după care regulat îl întreba îngrijitorul:

— Ei! Spune: tot mai crezi că eşti stăpânitorul credincioşilor? Mă omule, vino-ţi în fire, ascultă-mă pe mine...

— N'am nevoie de poveţele tale, răspundea bolnavul; nu sunt nebun; dar, dacă ai să mă schingiueşti şi să mă stâlceşti multă vreme tot aşa, fireşte c'o să mă înnebuneşti de-abinele.

Nenorocita bătrână venea în toate zilele să cerceteze cum îi mai merge; plângea de se prăpădea când îl auzea văitându-se de dureri şi-i vedea spinarea şi şalele umflate pline de vânătăi aşa că nu mai ştia sărmanul pe ce parte să se rezeme, ca să aibă puţină odihnă. De câte ori deschidea ea gura vrând să afle cu vorbă bună, nu cumva şi-a mai venit în minţi, el o ocăra ş'o gonea, încât totdeauna se întorcea acasă nemângâiată cu gândul că fiu-său nu mai are leac.

Incet-încet începu să se stingă închipuirea lui Abu-Hasan că fusese îmbrăcat în caftan de calif, că avusese netăgăduită putere de calif, că poruncile lui de calif, fuseseră îndeplinite cu sfinţenie; începu să se gândească şi altfel: „Bine, să zicem că sunt calif, apoi atunci dacă sunt calif, cum de m'am deşteptat la mine acasă? Dece nu m'am trezit înconjurat de robi şi de curtene? Dece marele vizir şi atâţi ofiţeri dimprejurul meu m'au părăsit?... Nu, nu se poate... A fost numa vis... Da; dar am poruncit poliţaiului să pedepsească pe cei

cinci bârfitori, şi vizirului să ducă o pungă mamei, şi poruncile mi-au fost îndeplinite. Atunci?

Nu ştiu nici eu ce să mai zic; nu 'nţeleg deloc... Ei! dar câte şi mai câte nu le 'nţeleg eu şi n'am să le 'nţeleg niciodată!"

Cam aşa se gândea Abu-Hasan când a sosit mă-sa, care, cum l-a văzut aşa de sdrobit şi de prăpădit, a 'nceput iar să se bocească, şi pe urmă l-a 'ntrebat:

— Ei, fătu-meu, cum îţi mai e? cum stai la cap? Te-ai mai desbărat de duhul necurat care te canoneşte?

— Mamă, a răspuns foarte liniştit Abu-Hasan, acuma văd şi eu bine că am fost ieşit din minţi şi te rog să mă ierţi de păcatul groaznic ce l-am făcut ridicând ca un ticălos nebun mâna asupra ta. Şi rog şi pe vecinii noştri să mă ierte dacă i-oi fi supărat cu ceva când am fost apucat. Un vis m'a smintit; un vis ciudat din cale-afară, care desigur ar fi smintit pe orice om mult mai cuminte ca mine. Oricum o fi fost, de-acuma ştiu că a fost numa 'nchipuire: sunt sigur că nu sunt stafie de calif strălucit, ci numai şi numai bietul Abu-Hasan cu oasele rupte. Da, sunt fiul tău care te-a cinstit totdeauna până în ceasul acela blăstemat al păcatului şi care de-acum pocăit are să te cinstească până la moarte!

La aceste vorbe cuminţi, mama, plină de bucurie, a strigat:

— Fătu-meu, eu te-am iertat, să te ierte Dumnezeu, şi noi să-i mulţumim că te-a mântuit de duhul necurat.

Şi numaidecât a alergat bătrâna mângâiată la îngrijitorul balamucului, şi i-a spus că fiul ei este tămăduit de tot. Ingrijitorul a venit şi el, l-a sucit, l-a învârtit cu fel de fel de întrebări, şi văzându-l teafăr, în toată firea, i-a dat drumul să meargă 'n voie cu mă-sa la casa lor.

Abu-Hasan, întorcându-se acasă, rupt, s'a aşezat la pat să-şi caute de sănătate. După câtăva vreme, simţindu-se iar în puteri, a'nceput a i se urî să stea serile singur în casă, şi astfel s'a hotărît să se apuce iar de tabietul lui de mai înainte. A plecat aşa dar într'o seară pe la asfinţit, era tocmai zi 'ntâi a lunii, a plecat să-şi caute un musafir; a mers de s'a aşezat ca deobicei la capătul podului şi a aşteptat să-i pice un străin. Tocmai în ziua aceea avea obicei şi califul să umble tiptil prin târg până dincolo de porţile cetăţii, afară. Nu se aşezase Abu-Hasan demult pe o laviţă când zări venind de peste pod pe negustorul lui dela Musul, ca şi întâia oară cu zaplanul de rob după el. Şi sigur fiind că numai dela acest negustor i s'a fost tras lui atâtea boroboaţe şi supărări, lăsându-i uşa dela drum deschisă, şi-a zis în gând: „Doamne iartă-mă, mi se pare că ăsta e vrăjitorul care m'a fermecat!" şi a întors ochii în altă parte să nu-l vază până

n'o trece. Califului îi aduseseră ştiri despre tot ce i se întâmplase prietenului deşteptându-se a doua zi după petrecerea dela palat în casa lui din mahala; şi fiind stăpânitor bun la inimă şi iubitor de dreptate, s'a gândit să-l ia pe Abu-Hasan pe lângă el de aproape şi să-l răsplătească de câte pătise. Deaceea acuma, îmbrăcat tiptil, tot ca negustor dela Musul, îşi căuta prietenul la locul ştiut. L-a zărit şezând pe laviţă şi a luat seama că-şi întoarce capul într'adins ca să nu-l vază. Atunci a ocolit binişor pe după laviţă şi aplecându-se i s'a arătat ochi în ochi, zicându-i:

— Ei!... Dumneata eşti, frate Abu-Hasan? mă 'nchin cu plecăciune... Dă-mi voie să te sărut.

La acestea Abu-Hasan, întorcându-şi ochii încolo, a răspuns:

— Ba eu nu mă 'nchin dumitale cu plecăciune deloc, că n'am nevoie nici de închinăciunea nici de pupăturile dumitale... Hai du-te, vezi-ţi de drum.

— Cum se poate? a zis califul; nu mă mai cunoşti? Nu-ţi mai aduci aminte ce bine am petrecut împreună acu o lună, seara, la dumneata acasă, când mi-ai făcut cinste să mă ospătezi aşa de frumos?

— Nu! nu te cunosc şi nu ştiu despre ce vorbeşti... Hai du-te, lasă-mă...

Dar Califul nu s'a dat cu una cu două, şi a adăugat:

— Nu-mi vine a crede că nu mă cunoşti; că doar nu demult ne-am văzut; trebue să-ţi aduci aminte cum ţi-am mulţumit de buna d-tale găzduire, ce bune urări ţi-am făcut şi cum ţi-am făgăduit să te ajut măcar la ce, ca om cu trecere în lumea bună...

— Nu ştiu, a răspuns Abu-Hasan, ce trecere ăi fi având şi în ce lume, şi n'am câtuşi de puţin dorinţă să ţi-o pun la 'ncercare; dar ştiu că după urările d-tale am ajuns nebun... Rogu-te, dacă iubeşti pe Dumnezeu, vezi-ţi de drum; dă-mi pace.

— A! frate Abu-Hasan, să mă ierţi: nu mă pot despărţi de dumneata în aşa chip! trebue să fii bun încă odată să mă pofteşti la dumneata, să mă ospătezi şi să mă găzdueşti; să am încăodată cinstea a bea un pahar cu dumneata.

— Măi, omule nu 'nţelegi? de câte sute de ori să-ţi spun? Du-te cu Dumnezeu, drăguţă... Destule am tras după urma dumitale, destule... mi-e peste cap, nu mai am poftă şi de altele!

— Iubite frate Abu-Hasane, prea eşti aspru cu mine. Te rog nu-mi mai spune astfel de vorbe care mă mâhnesc. Fă-mi mai bine hatârul şi-mi povesteşte ca la un adevărat frate ce ţi s'a 'ntâmplat, ca să 'ndreptez răul ce zici că ţi l-am făcut, şi să-ţi cer iertare că,

şi de ţi-oi fi făcut poate vr'un rău, n'a fost nici cu voia nici cu ştirea mea; crede-mă, rogu-te, să te crează Dumnezeu!

Negustorul a rostit vorbele acestea cu glasul aşa de cald, pornit din inimă, că Abu-Hasan s'a mai îmbunat, şi, după ce şi-a întors ochii către el, i-a zis mai blând:

— Poftim de şezi colea lângă mine, să ţi le povestesc toate, ca să vezi că nu degeaba sunt supărat pe dumneata.

Şi astfel Abu-Hasan şi-a povestit toate întâmplările cu de-amănuntul, de când s'a fost trezit din somn dimineaţa în palat, până a doua zi dimineaţa când s'a trezit la el acasă, şi le-a povestit ca şi cum s'ar fi petrecut toate într'un vis; şi pe urmă a adăugat:

— Şi să nu te miri când îţi spun că d-ta eşti vinovat de toate câte mi s'au întâmplat; adu-ţi aminte că te-am rugat dacă pleci de dimineaţă, până n'oi fi eu deştept, să închizi uşa dela drum, şi d-ta n'ai închis-o, ca să intre duhul necurat să-mi umple capul cu visul acela care, n'am ce zice, era frumos, dar pe urmă numai eu ştiu ce a tras pielea mea după urma lui. D-ta eşti vinovat, că ai fost uituc, de toate câte le-am pătimit.

Pe când Abu-Hasan îşi povestea foarte aprins păţaniile, negustorul a pufnit de râs; asta l-a mâniat tare pe povestitor, care a strigat:

— Aşa? care va să zică dumneata îmi şi râzi în nas când eu mă jeluesc dumitale de răul care mi l-ai pricinuit? Ori gândeşti că-ţi spun moşi pe groşi, ca să glumesc cu d-ta?... Poftim, uite colea că nu-ţi minţii... Uite! uite!

Şi zicând acestea s'a aplecat de mijloc şi descoperindu-şi umerii şi sânul i-a arătat urmele umflăturilor şi vineţelelor de pe trup. Califul nu a putut vedea acele semne fără să fie adânc mişcat de compătimire şi, foarte mâhnit că gluma mersese prea departe, a luat în braţe pe Abu-Hasan şi l-a sărutat foarte duios zicându-i:

— Ridică-te, te rog, prea iubite frate, şi vino... Haide la dumneata acasă... Doresc să mai petrec încă odată astă seară cu d-ta... şi mâine, cu voia lui Dumnezeu, ăi vedea că toate or să meargă bine... bine de tot... ascultă-mă pe mine: mai bine nu se poate...

Incet-încet, cu mângâieri şi vorbe pline de bunătate negustorul a potolit cu totul supărarea prietenului, care i-a zis:

— Eu te iau şi astă-seară, dar să te juri că mâine dimineaţă nu mai uiţi uşa deschisă, dela drum, să mă pomenesc iar cu duhul necurat.

Negustorul a făgăduit că de data asta, Doamne fereşte, n'are să mai uite. Ridicându-se amândoi de pe laviţă, au pornit spre casă;

şi pe drum negustorul ca să-l îndemne şi mai bine pe prietenul său îi zicea mereu:

— Ţi-am dat odată cuvântul, ţi l-am dat, s'a isprăvit! Să nu mă crezi vreun terchea-berchea: eu sunt negustor cu vază şi om de omenie... In mine poţi avea încredere.

Aşa, au mers ei amândoi alături cu robul în urma lor, până au ajuns acasă, pe înserate. Abu-Hasan a aprins lumini în odaie; amândoi s'au aşezat pe divan, şi masa fiind gata s'au apucat să cineze, ca doi vechi prieteni ce erau. După cină, bătrâna a curăţit masa, a adus pometuri, uscături şi băutură, şi s'a dus lăsându-i singuri. Au băut fiecare îndelete câte cinci-şase bărdace vorbind una-alta despre lucruri neînsemnate... Când musafirul l-a văzut pe Abu-Hasan încălzit bine, i-a deschis vorba despre dragoste şi l-a 'ntrebat dacă iubise cumva în viaţa lui vreo femeie.

— Frate dragă, ce să-ţi spun? a răspuns Abu-Hasan, mie, cel puţin până acum, dragostea mi s'a părut un fel de robie: uite, să-ţi mărturisesc drept, mie atâta mi-a plăcut în viaţa mea: să mănânc, nu ceva scump, dar bun şi curat, şi mai ales să beau un vinişor cum ştiu eu, dar nu singur; mi-a plăcut să petrec totdeauna cu prietenii, mai ales cu un om deştept... La dragoste nu m'am prea gândit... Dar iar nu pot zice că sunt de tot neştiutor... Dacă s'ar întâmpla să dau peste o femeie frumoasă şi veselă ca una dintre celea din visul meu de care-ţi povestii; să văz eu că şi ea mă face haz aşa cum sunt, că mi-e urît serile cu mine; să-mi cânte frumos şi să mă ţină de vorbă căutând toate chipurile cum să mă facă s'o plac şi eu pe ea — de, par'că-par'că n'aş zice ba... Poate chiar dimpotrivă, m'aş lipi de ea cu tot sufletul şi m'aş simţi fericit să-i robesc. Ei! dar unde să găsesc eu aşa femeie?

Abu-Hasan a oftat ca de un dor mare, şi umplând două bărdace, a adăugat:

— Dar ce să ne mai gândim la d'alde astea? mai bine să ne vedem de petrecerea noastră aşa de plăcută... Ia, pofteşte!

După ce şi-a golit fiecare bărdaca lui, musafirul a zis:

— E păcat, un om aşa de plăcut, bun şi deştept ca dumneata care cum văz eu ar fi simţitor la dragoste, să duci astfel de viaţă singur cuc, fără să te bucuri de plăcerile lumii...

— Nu mi-e greu, a răspuns gazda, să-mi duc viaţa asta liniştită; mai bine aşa, decât să dau peste cine ştie ce femeie ciudată şi ursuză şi care să-mi amărască zilele.

Musafirul a luat bărdaca lui Abu-Hasan şi a zis:

— Ştii ce? las' pe mine; am să-ţi găsesc eu ce-ţi trebue dumitale; eu am să te căpătuesc, şi ai să vezi că am să-ţi nemeresc întocmai după pofta inimii.

Şi după aceste vorbe, a turnat vin şi i-a întins gazdei bărdaca plină, adăugând:

— Poftim, poţi bea chiar de-acuma în sănătatea aceleia care-ţi va face fericirea vieţii.

— Fie! a zis gazda dacă pofteşti să beau în sănătatea aceleia care... cum îmi făgădueşti, cu toate că nu prea pun temei pe făgăduiala dumitale.

A dat bărdaca peste cap, şi, fireşte, numaidecât l-a luat gaia.

Robul l-a ridicat în cârcă, iar califul, ieşind după el hotărît să nu mai înapoieze pe Abu-Hasan ca întâia oară, a închis bine uşa dela drum.

Ajungând la palat, aceeaşi punere la cale, aceleaşi porunci, aceeaşi rânduială, întocmai toate, ca şi întâia oară.

A doua zi dimineaţa Abu-Hasan, când s'a trezit din somn, cam târzior, şi a mişcat puţin, au început şapte tarafuri să cânte lin şi dulce numai cu jumătate glas. Abu-Hasan a deschis ochii privind de jur împrejur... Cântările au contenit deodată. Abu-Hasan a închis iar ochii, şi mişcându-şi degetele a strigat îngrozit aşa de tare încât de sus îl auzea califul:

— Iar m'a apucat! Acum ţine-te! iar la balamuc, iar vine de bou, Doamne sfinte, ia-mă în paza ta! iar mi-a făcut-o afurisitul de musafir! mi-a lăsat uşa dela drum deschisă! iar a intrat la mine duhul necurat! iar mă chinueşte cu închipuiri şi cu vedenii!... Nu mă lăsa, Doamne, pradă Satanei!

După această scurtă rugăciune, a 'nchis iar ochii acoperindu-şi-i cu palmele, doar o mai putea adormi. Dar una dintre curtene, pe care o mai văzuse el bine odată, îi zise, apropiindu-se de căpătâiul lui:

— Stăpânitor al credincioşilor, fiindcă Strălucirea Ta nu se ridică, deşi i-am arătat că s'a făcut ziuă, atunci trebue să 'ndeplinim porunca pe care ne-a dat-o pentru asemenea împrejurare.

Şi deodată au sărit mai multe fete; l-au ridicat din pat pe sus, l-au pus să sară jos pe un covor în mijlocul salonului. Apoi şapte tinere frumoase ţinându-se de mână s'au pornit să joace de jur împrejurul lui, în vreme ce tarafurile cântau din toate puterile sbârniind şi sunând din dairele.

Abu-Hasan sta jos pe covor dus pe gânduri, aiurit cu desăvârşire:

„Adică să fiu eu în adevăr stăpânitorul credincioşilor?!“ Şi

gândind acestea a făcut semn către *Salbă de mărgăritare* şi către *Steaua zorilor,* care jucau. Hora s'a spart, cântările au contenit şi fetele s'au apropiat de el, care le-a zis zâmbind prosteşte:

— Fetelor, spuneţi-mi drept, dar drept: cine sunt eu?

— Stăpânitor al credincioşilor, a răspuns *Steaua zorilor,* Strălucirea Ta vrea să glumească, ori poate cine ştie ce vis i-a turburat închipuirea; asta se poate, fiindcă Strălucirea Ta a dormit astăzi peste obicei. Dacă mi-este îngăduit, am să povestesc Strălucirii Tale toate cele întâmplate până aseară.

Şi i le-a povestit cu de-amănuntul cum fuşeseră pedepsiţi imanul şi nişte bătrâiori din mahalaua cutare, cum îi fusese trimisă o pungă cu aur mamei unuia Abu-Hasan tot din mahalaua aceea, cum a petrecut el toată ziua, ce mâncase, cum îi cântaseră, şi cum, după ce băuse cu ele, adormise...

— Şi de-acolo Strălucirea Ta a dormit peste obicei până àcuma...

— Haide-haide, a răspuns el clătinând din cap, nu mai spune... Află că de când v'am mai văzut pe voi, am fost la mine acasă, la mine, Abu-Hasan, acolo am lovit-o pe mama, apoi de-acolo m'au dus la balamuc, unde am stat legat ferecat trei săptămâni şi 'n toate zilele am căpătat tain câte cincizeci de vine de bou... Şi voi vreţi să crez că toate acestea au fost vis, ai? Haida-de! mai bine spuneţi că vreţi să râdeţi de mine...

— Stăpânitor al credincioşilor, a zis *Steaua zorilor,* suntem toate 'n stare să jurăm pe tot ce are mai scump Strălucirea Ta, că tot ce ne spune e numa un vis. Strălucirea Ta n'a ieşit de aici de ieri seara, şi d'atunci a dormit toată noaptea nemişcat până acuma.

— Bine, bine, a răspuns el, eu auz ce spui matale; dar mă rog, ia uitaţi-vă şi colea.

Şi descoperindu-şi umerii le-a arătat tuturor urmele loviturilor.

— Poftim, mai spuneţi că nici astea nu sunt aievea, că doar le simt şi acuma durerea...

Apoi a chemat aproape pe un ofiţer şi i-a spus:

Apucă-mă cu dinţii de vârful urechii şi strânge; să văz, de visez ori sunt deştept...

Ofiţerul a îndeplinit porunca aşa că Abu-Hasan a dat un ţipăt; atunci deodată s'au pornit ghitarele, toate tamburele, dairelele şi glasurile să sune din răsputeri, iar tinerele şi ofiţerii să dănţuiască chiotind ca nişte nebuni. Abu-Hasan în fierberea de sgomot, s'a ridicat

de jos şi numa 'n cămaşa de noapte s'a repezit între dănţuitoare, a apucat pe două de mâini şi s'a pornit să sară şi să ţopăe mai nebun ca toţi... Şi trage-i danţ şi ţine-o aci, şi nu te da!

Califul, de sus, dela ferestruică, n'a mai putut, a deschis gratia şi hohotind de râs a strigat tare încât a acoperit tot sgomotul:

— Stăi, Abu-Hasan, opreşte-te, că mă omori, nu mai pot!

La glasul califului au amuţit toţi încremenind pe loc. Abu-Hasan s'a oprit şi el ca toată lumea şi, întorcându-şi capul în sus, a dat cu ochii de negustorul dela Musul şi într'o clipă, ca şi cum i s'ar fi ridicat o perdea de pe ochi, a înţeles cine era negustorul. Dar asta nu l-a zăpăcit; ba, dimpotrivă, văzând acuma limpede că toate fuseseră aievea, a pătruns îndată noima glumei şi a răspuns de jos, vesel:

— Ei! dumneata eşti negustorule?... Imi pare bine... Şi te mai plângi că te omor... când numa d-ta eşti de vină pentru toate câte le-am pătit... Dumneata ai poruncit să-mi bată imanul şi bătrâiorii mahalalei, că nu eu, eu de asta mă spăl pe mâini... In sfârşit, dumneata eşti capul răutăţilor, şi eu sunt păcălitul...

— Ai dreptate Abu-Hasan, a răspuns de sus califul şi gata sunt să te răsplătesc de tot ce ai pătit cum vei socoti tu însuţi de cuviinţă.

După aceste vorbe califul a coborît în salon, şi după ce tinerele curtene l-au îmbrăcat pe prietenul din cap până 'n călcâie numa 'n mătăsării, califul l-a luat în braţe şi l-a sărutat, zicându-i:

— De acuma, Abu-Hasan, eşti ca şi un frate pentru mine; cere-mi orice gândeşti că-ţi poate face plăcere şi al tău să fie!

— Stăpânitor al credincioşilor, a zis Abu-Hasan, prea plecat, rog pe Strălucirea Ta deocamdată numai atâta înaltă bunătate să-mi facă: să-mi spună cu ce mijloace mi-a zăpăcit astfel capul, vreau să ştiu, ca să-mi pot linişti de-a-binelea mintea cletinată.

Califul a binevoit să-i facă pe plac şi i-a povestit toate cele întâmplate, pe care cititorul le cunoaşte cu de-amănuntul.

— Tu însuţi mi-ai povestit, a adăugat califul, câte ţi s'au întâmplat de a doua zi încolo. Nu-mi puteam închipui că ai să paţi şi să suferi atâtea după urma unei glume; dar fiindcă eu am făcut greşeala, tot eu trebue s'o îndreptez; eu sunt dator a te înlesni să uiţi toată supărarea ce fără să vreau ţi-am pricinuit. Spune-mi tu, te rog, ce pot face pentru asta.

La acestea, Abu-Hasan, mai încântat ca de orice până acuma, a răspuns cu glasul înnecat de bucurie:

— Stăpânitor al credincioşilor, oricâte rele am pătit, s'au şters

din amintirea mea din clipa când am aflat că mi-au fost pricinuite de califul, de domnul şi stăpânitorul meu. Cât despre bunătăţile cu care îmi făgădueşte atât de milostivă Strălucirea Ta să mă acopere, nu mă îndoesc câtuş de puţin; dar fiindcă pe mine nu gândul orcăror foloase din lume m'a putut stăpâni, şi fiindcă mi-este îngăduit să aleg eu ce-mi place, atunci iată ce 'ndrăznesc a-mi alege: să mă pot cât mai adesea apropia de Strălucirea Ta, ca să am toată viaţa fericirea a mă închina înainte-i şi a o slăvi.

Această din urmă dovadă de deşteptăciune şi de mărinimie din partea lui Abu-Hasan i-au câştigat întreagă dragostea califului.

— Dragul meu prieten, i-a zis acesta, din suflet îţi mulţumesc că numai atâta lucru uşor mi-ai cerut, pe care din toată inima ţi-l dau: oricând pofteşti poţi intra aici în palatul meu să te apropii de mine. Totodată, a poruncit să-i dea o locuinţă în palat pe seama lui, şi i-a dăruit o pungă plină cu aur. Abu-Hasan s'a închinat până la pământ dinaintea califului, iar acesta a plecat acolo unde erau adunaţi mai marii împărăţiei aşteptându-l la sfat.

Vestea despre întâmplarea lui Abu-Hasan s'a răspândit îndată în tot Bagdadul. Fiindcă era din fire om cu inima deschisă şi cu vorbele lui prietenoase şi cu glumele lui bine potrivite împrăştia veselie oriunde se afla, califul nu se mai putea despărţi de el şi la fiece petrecere trebuia să-l aibă alături; uneori îl lua chiar la soţia sa Zobeida, căreia îi povestise toată istoria. Domniţa aceea, care îl făcea mult haz pe Abu-Hasan, a luat seama de mai multe ori, că de câte ori venea la ea califul cu prietenul lui, prietenul trăgea mereu cu coada ochiului la una din roabele ei, pe care o chema *Vraja inimii* şi astfel Zobeida s'a hotărît să-i spună odată califului, când erau singuri:

— Iubite stăpâne, eu am luat seama că de câte ori vine Abu-Hasan nu-şi mai ia ochii dela *Vraja,* şi ea, cum îl vede, se zăpăceşte de nu mai ştie ce face; ştii că eu ţiu la fata asta, cum şi Măria Ta ţii la Abu-Hasan. Ce zici? n'ar fi bine să-i căsătorim?

— Draga mea, a răspuns califul, îmi pare foarte bine că mi-ai adus aminte; eu chiar i-am fost făgăduit prietenului Abu-Hasan să-l căpătuesc, să-i găsesc o femeie pe placul lui, şi atât mai bine că s'a nemerit să şi-o găsească el singur...

Până să isprăvească bine califul, iată-i intrând amândoi, Abu-Hasan şi *Vraja inimii.*

Abu-Hasan, auzind ce pusese la cale stăpânul lui prea-iubit, a căzut în genunchi şi a zis:

— Nu puteam primi o soţie mai scumpă din mai binecuvântate mâini; dar oare pot nădăjdui că are să se învoiască şi *Vraja?*

— Tu ce zici? a întrebat-o Zobeida pe fată.

Fata n'a ştiut răspunde nimic; numai s'a roşit până 'n vârful urechilor şi cu mâinile la sân şi-a aplecat fruntea, ceeace arăta mai bine ca oricâte vorbe frumoase că şi ea e fericită a se supune la ce hotărîse prea iubita ei stăpână.

Nunta s'a făcut îndată la palat după care multe zile au urmat petreceri pline de veselie, iar apoi însurăţeii au fost lăsaţi să se bucure în pace de dragostea lor. Abu-Hasan şi soţia sa într'adevăr se iubeau foarte, şi afară de ceasurile când trebuiau să se înfăţişeze înaintea califului şi a Zobeidei, toată vremea şi-o petreceau nedeslipiţi unul de altul. Adevărul e că *Vraja inimii* avea toate darurile cu care să poată robi pe Abu-Hasan, nu numai că era frumoasă, dar, după dorinţa lui, ştia să-l înveselească serile, la masă, ţinea una cu el şi la glume şi la bărdacă.

Aşa au trăit ei amândoi împreună cuminţi, veseli şi fericiţi sub ocrotirea strălucitului calif Harun-al-Raşid şi a minunatei Zobeide, până la adânci bătrâneţe.

1915

POVESTE

Au fost odată doi împărați prieteni, Crin și Bujor, stăpânind alături — cel dintâi o împărăție mare, cel d'al doilea una mai mică, și amândoi erau văduvi. Soția lui Crin se prăpădise din facere dând naștere la doi gemeni: Verde-Voievod și Floarea-Doamna; iar a lui Bujor, care născuse cu vreo cinci ani mai înainte pe Roșu-Voievod, s'a fost molipsit, când bântuia o boală năprasnică asupra norodului, dela pătimași îngrijindu-i, și din împărăția, căreia ca o podoabă era, s'a mutat întru împărăția cerului, de care altă femeie mai vrednică nici nu putea fi, — așa spunea chiar văduvul jalnic. Cei doi împărați, ca să strângă și pe viitor legătura dintre împărățiile lor, s'au hotărît să căsătorească pe Roșu al lui Bujor cu Floarea lui Crin; și când au împlinit flăcăul douăzeci și cinci și fata douăzeci de ani i-au cununat. La un an după cununie au mers tinerii să vadă pe Crin împărat și să petreacă la curtea lui o lună; dar deabia au petrecut acolo câteva zile și iată că Roșu-Voievod primește știrea că tată-său Bujor e pe moarte. Sosind copiii de zor acasă l-au găsit în adevăr pe bătrânul spovedit și grijit gata să treacă pragul veșniciei, pe care, deabia a apucat să-i binecuvânteze și l-a și trecut.

— Fătul meu și fata mea, mie-mi sună ceasul să-mi plătesc datoria ca orice muritor. Ingrijiți de moștenirea pe care v'o las. Nu uitați niciodată că stăpân este împărăția, iar împăratul slugă. Rugați-vă la Dumnezeu pentru sufletul robului său... Bujor-împărat...

Și zicând acestea, Bujor-împărat a închis ochii, ca să nu-i mai deschidă niciodată. Mult l-a plâns o lume, fiindcă fusese om cuminte și drept; iar pe tron s'a ridicat fiul său, cu numele de Roșu 'mpărat, un tânăr tot așa de ispravă, și deaceea toată lumea îl cinstea și-l iubea ca și pe răposatul.

Cam la doi ani după aceasta, simțind Crin că i se apropie și lui sfârșitul, a lăsat cu limbă de moarte fie-sii Floarea, soția lui Roșu 'mpărat, ca danie, un ținut la hotar, neam de neamul ei să-l stăpânească, rămânând ținutul nedeslipită parte din trupul împărăției, și în inima acelui ținut ridicase el, întru pomenirea răposatei sale soții, mânăstirea Crinului, cu hramul Troiței, și o înzestrase cu multe podoabe și avere mare. Puțin pe urmă, Crin a plecat după prietenul său Bujor, iar în locul lui s'a suit pe tron fiu-său cu numele de Verde 'mpărat. Acest tânăr, care de mic nu prea călca a popă, fiind totdeauna arțăgos, botjocoritor și lepădat de cele sfinte, cum a închis ochii bătrânul, s'a arătat nesocotit din cale-afară, n'a așteptat, cum cerea cuviința, să treacă măcar nouă luni dela moartea tatălui, în care timp să înștiințeze după datină pe toți împărații despre suirea sa pe tron, ci îndată ce s'a întors dela îngropăciune, a poruncit să s'adune a doua zi dimineața tot sfatul și toți fruntașii împărăției și aleșii tagmelor și ai breslelor, și spătarul cu căpeteniile oștilor, și Mitropolitul cu episcopii și arhiereii ca să fie față la încoronarea sa ca împărat. S'au adunat firește toți, tare îngrijați în sufletele lor, că unde se mai pomenise un așa început de domnie? Mitropolitul era un bătrân de aproape nouăzeci de ani, foarte înțelept, smerit și cucernic; era slăbuț de trup, cumpătat în trai, toată viața și-o petrecuse în rugăciuni și faceri de bine. Odată nu fusese măcar bănuit de vreo faptă necuviincioasă — în sfârșit adevărat omul lui Dumnezeu. După ce l-a uns cu sfântul mir pe tânărul împărat, acesta și-a pus singur coroana pe cap, așa cam mai la o parte, încât unii din cei de față au zâmbit, iar mitropolitul, neluând seama la asta, și găsindu-se dator să-i țină o cuvântare după datini, a început astfel:

— Prea slăvite 'mpărate, Sfântul apostol Pavel în cartea lui întâia către Râmleni, ne 'nvață că puterea de stăpânire dela Dumnezeu purcede...

Dar tânărul, coborîndu-se de pe treptele tronului, i-a tăiat vorba, și zice:

— Lasă astea, Inalt Prea Sfinte, și spune-mi drept: îți mai dă brânci inima să faci cu ochiul la oițele Domnului? Și i-a arătat cu mâna spre tinerele curtene de față. Câteva dintre ele au început să râză 'nfundat.

Toată lumea cealaltă a rămas cu ochii în pământ; iar bietul mitropolit, sdruncinat până 'n suflet, s'a întors către lume și tremurându-i bărbia a zis:

— Dacă spre ocara unui netrebnic păcătos ca mine au fost rostite asemenea vorbe de duh, eu trebue să le sufăr, fiindcă Dumnezeu,

care, pentru mântuirea oamenilor, a suferit ocări şi palme, mi-a poruncit să port crucea, semnul jertfirii lui, iar nu sabia pedepsitoare; iar dacă spre ocara celor de faţă au fost rostite, gândească oricine ce poate gândi... Oricum, eu rog pe milostivul stăpân al tuturor împăraţilor să fi sburat vesele în vânt acele vorbe, făr' a fi fost semnul unor mari primejdii ce vor să se abată peste împărăţia noastră şi... peste capul tânărului nostru împărat!

Şi, zicând acestea, cuviosul bătrân a plecat cu pasul măruntel, blagoslovind în dreapta şi 'n stânga lumea care-şi pleca fruntea în calea lui.

Intr'un an după asta, încet-încet s'au depărtat dimprejurul tronului unul câte unul toţi sfetnicii cu greutate, iar noul împărat a rămas cu o droaie de tineri curteni care de care mai veseli şi mai „dă cu barda 'n Dumnezeu", şi cu toţii s'au pus pe petreceri, să se ducă vestea, iar de trebile împărăţiei să mai vază şi Cel de sus.

Roşu 'mpărat, auzind despre toate astea, se mâhnea foarte şi zicea soţiei sale:

— Dacă fratele nostru merge tot aşa cum a apucat-o şi nu intră pe altă cale, o să-şi dea împărăţia de râpă.

Iar soţia sa îi răspundea:

— Ei, şi? N'avem noi destulă grijă cu împărăţia noastră? Să purtăm grijă de a lui? Cine şi-o poate păstra, bine; cine nu, piarză-şi-o!... O, Doamne, un cal pierde o potcoavă, şi se găseşte cine s'o strângă de pe drumuri; dar-mi-te o 'mpărăţie! Impărăţie să fie, că 'mpăraţi destui!

Roşu 'mpărat avea la curtea lui cumnatu-său un sol foarte deştept şi dibaci. Acesta le trimetea în fiecare săptămână cu de-amănuntul ştiri despre tot ce se 'ntâmpla acolo, scrise cu semne învoite, aşa că să fi căzut chiar o scrisoare în mâna cuiva străin, nimica n'ar fi înţeles din acea îngrămădire de slove, dacă nu le avea cheia.

In scrisoarea din urmă spunea că Verde 'mpărat aflându-se în mare lipsă de mijloace, desfiinţează jumătate din oastea lui; că e 'n vorbă să ia bani mulţi cu împrumut dela negustori din toată lumea; că a hotărît să dărâme câteva dintre cetăţi, şi cu piatra lor să clădească nişte palaturi nouă, unul, în vârful munţilor, pentru o curteană care-i cânta şi din gură şi din tambură la petreceri, şi lumea toată e îngrijată, că anul următor ameninţa cu foamete mare.

Când i-a arătat împăratul acestea, Floarea a zis oftând ca de îndoială:

— Numai de nu le-o fi încornorând omul nostru!

Impăratul n'a prea 'nţeles cum venea vorba femeii, şi zice:

— De-ar da Dumnezeu să le fi 'ncornorat!

Da 'mpărăteasa a răspuns:

— Ba dimpotrivă.

Peste câteva zile alta:

„Verde 'mpărat, cu o ceată mare de tineri şi tinere, mergând la vânătoare, au gonit o ciută sălbatică până 'n curtea mânăstirii Crinului. Ciuta strânsă din toate părţile n'a mai avut încotro să fugă şi a dat năvală orbeşte în biserică, unde slujeau părinţii vecernia; iar Verde 'mpărat şi tovarăşii, cu un haitic de câini chiaunând şi urlând, au năpădit în sfântul lăcaş, au ajuns-o din urmă şi au străpuns-o cu suliţele în faţa altarului, unde gâfâind de oboseală căzuse 'n genunchi. Incetaseră scurt slujba şi cântările: călugării steteau înlemniţi în stranele lor, vânătorii au luat hoitul de labele dinapoi şi l-au târît afară, lăsând pe lespezi o dâră de murdărie. Toate astea s'au petrecut în câteva clipe; dar părintele stareţ, desmeticindu-se repede, a strigat:

— Să iasă toţi! S'a văzut sânge în casa Domnului! să se stingă toate luminile! să se acopere faţa icoanelor.

Dar Verde 'mpărat s'a întors în loc şi aruncându-şi lancea de după umere, supărat, zice:

— Ce sbieri aşa, popo?

Şi l-a apucat cu mâna stângă de piept ridicând dreapta.

— Să nu mă loveşti, a strigat bătrânul tremurând, că te loveşte Dumnezeu!

N'a apucat însă a rosti sfântul nume, şi palma tânărului a căzut greu peste obrazul bătrânului, care s'a făcut ghem jos pe lespezi... Apoi toată ceata a plecat râzând şi chiuind de răsunau dealurile, şi pe urmă au dat foc şi pădurii; a venit peste noapte un potop de ploaie, aminteri ardea şi pădurea întreagă şi mânăstirea Crinului până 'n temelii".

Citind aceste veşti împăratul a rămas dus pe gânduri; iar împărăteasa luând o pană, a 'nceput să scârţâe pe hârtie, şi isprăvind pe nerăsuflate îndată i-a dat împăratului să iscălească degrabă, pentrucă numaidecât, cu omul care adusese scrisoarea solului, să-i ducă 'napoi şi răspunsul împărătesc. Şi era scris aşa: că «s'a aflat cu mare mâhnire despre cele întâmplate la mânăstirea Crinului pe moşia împărătesei, moşie asupra căreia niciun drept n'are nimeni decât ea, moştenitoarea lui tătâni-său Crin împărat, pe acel ţinut; că Verde 'mpărat trebue cu cheltuiala lui să pună a se sfinţi din nou biserica pângărită, până cel mai târziu într'o lună, că toţi tovarăşii care au călcat sfântul lăcaş împreună cu vinovatul, oricare va fi fost acela, faţă de stareţ, să

stea în genunchi la slujba sfinţirii, iar după slujbă să ceară iertare de la cuviosul bătrân. Tăgăduindu-se cumva dreptatea tutulor acestor cereri şi nedându-li-se deplină mulţumire până într'o lună dela împărtăşirea lor, orice legătură de bună prietenie şi de vecinătate între cele două împărăţii va fi cu desăvârşire ruptă, iar de urmări va răspunde acela care prin nesocotita-i purtare a pricinuit această ruptură».

Impăratul deocamdată s'a codit să iscălească:

— Draga mea, nu e bine să ne grăbim aşa... Făcând un pas ca acesta nu mai putem da înapoi... să lăsăm câteva zile încă... să ne mai sfătuim...

— Nu, Măria Ta, asta nu se poate. Eu nu sunt călugăriţă! Dumnezeu nu mi-a poruncit să port crucea şi să iert pe cel ce mă loveşte! Eu port coroană şi soţul meu poartă sabie!

— Dar nu putem uita că ne e frate...

— Cu atât mai mult, a zis Floarea ridicându-se drept în picioare şi rezemându-se cu pumnul strâns pe masă, am drept să-l pilduesc pe acest nemernic, care batjocoreşte fără ruşine, cinstita pomenire a părinţilor mei... care, fără frică de Dumnezeu, pângăreşte sfântul lăcaş, care, fără nicio sfială, calcă 'n picioare drepturile mele... care... In sfârşit, aici nu e vorba de mine, e vorba de împărăţia lui Crin, pe care n'o pot lăsa eu s'o dea de râpă un lipsit de minţi!... El vrea s'o prăpădească, s'o scăpăm noi.. şi cu un ceas mai potrivit pentru asta cine ştie când ne mai întâlnim!

N'a avut ce să facă împăratul, a iscălit, şi a trimis solului scrisoarea.

Cerând solul să se 'nfăţişeze înainte lui Verde 'mpărat cu o scrisoare, acela l-a primit, şi, ţinându-l în picioare, i-a poruncit scurt să i-o citească faţă cu toţi veselii curteni; după ce a auzit cele cuprinse, a 'nceput întâi să râză ca de o glumă proastă. Apoi a cerut să vază şi el acea hârtie şi aplecându-şi ochii pe ea, a zis solului:

— Ascultă-mă, unchiule, pe unde ai venit pe acolo să te duci, îndată 'napoi şi să spui cui te-a trimis că dacă i s'a scrintit minţile, am eu pe cine mâna să i le pună la loc.

Apoi, mototolind în mâini hârtia a aruncat-o în barba solului, strigând:

— Ai plecat?... Ieşi!

Peste două săptămâni Roşu 'nmpărat călca graniţele împărăţiei lui Verde 'mpărat. In alte trei săptămâni oastea câtă o putuse strânge 'n grabă Verde 'mpărat era parte risipită, parte prinsă; iar el, cu câţiva credincioşi, împresuraţi de toate părţile chefuiau într'o cetate de margine. După câteva zile, isprăvindu-se mâncarea şi băutura, cerea

pace. Impărăteasa, sora lui, care primea zilnic veşti dela soţul său, aflând despre aceasta a trimis răspuns:

«Pune stăpânire pe toată 'mpărăţia. Pacea nu acolo trebue încheiată, ci aicea. Mi s'a făcut dor de frăţiorul meu. Adu-mi-l aici îndată. Dacă te 'ntorci fără el viu or mort, pâine şi sare cu mine nu mai mănânci!»

Roşu 'mpărat a urmat întocmai: l-a strâns în cetate şi prin foame şi sete l-a silit pe cumnată-său să deschidă porţile şi să i se predea. L-a luat cu blândeţe şi l-a trimis sub bună pază la Floarea; iar el s'a dus cu oastea să isprăvească odată şi c'un mic voievod de margine care se trăsese într'o cetate la munte şi singur din toată împărăţia, când chiar împăratul se predase, nu vru să se supue şi să cunoască pe biruitor. Dar în creierii munţilor era să meargă mai greu ca pe loc şes, fiindcă vizuina neînduplecatului voievod era aşezată pe nişte colţi de stâncă, pe care degeaba se căţărau vitejii ostaşi, căci până s'ajungă rupţi de oboseală la ziduri, apărătorii de sus porneau asupră-le bolovani mari şi braţe de vreascuri aprinse, şi apă şi smoală în clocote şi-i prăvăleau în prăpastie; iar prin foame nu era chip să-i strângă, fiindcă aveau drum pe creste şi pe brâie cărări ascunse cunoscute numai lor — şi fântâni cu destulă apă în curţile cetăţii.

Şi cu cât întârzia războiul, cu atât îşi pierdea răbdarea împăratul, că şi el era om, i se făcuse dor de 'mpărăteasa, măcar că era tare aşezată, nu de-alea de se prăpădesc cu dragostea.

In vremea aceasta, Verde 'mpărat trăise mai bine decât biruitorul lui; soră-sa nu ştia cum să se poarte mai frumos cu el, parcă n'ar fi fost biruit şi prins, ci poftit la petrecere şi cinste: prânzuri, plimbări, vânători — doar atâta că singur nepriveghiat de aproape nu rămânea, şi numai o mână dumnezeiască l-ar fi putut scoate viu din capcană. Soră-sa stând cu el seara târziu, îi spunea cât e de nerăbdătoare să vază odată 'ntors pe soţul ei, şi pe frate-său luându-şi iar stăpânirea lui; mereu aducea vorba despre acel voievod care singur e de vină că se întârzie atâta încheierea păcii, şi-l ruga pe frate-său cu lacrimi să-i spună el cum s'ar putea îngenunchia acel neînduplecat şi isprăvi cu atâtea jertfe de viteji.

Intr'o seară, după ce iar pierduse mulţi oşteni fără nicio ispravă, stând Roşu 'mpărat scârbit şi dus pe gânduri în cortul lui, iată-i soseşte o ştafetă; deschide cartea soţiei sale şi citeşte:

«Intr'un pahar de vin mai mult stă ascuns adevărul. Aseară am petrecut foarte târziu cu frate-meu. Trimite îndată noaptea oameni încercaţi să calce mânăstirea Pajiştea şi să-ţi aducă de acolo unde stau

ascunşi în vestminte de călugăriţă, pe nevasta şi pe băiatul voievodului. Cetatea ori capetele lor. Dumnezeu să ţie în sfânta sa pază pe M. Ta.».

La aceasta, Roşu a răspuns peste câteva zile:

«Lăudat fie Domnul care face să rodească viţa noastră! Viteazul voievod ni s'a închinat jurându-ne credinţă şi lăsând ostatec pe copilul lui pe care îl luăm împreună cu noi să crească la curtea noastră ş. c. l.».

A doua zi, pasă-mi-te stafetele se încrucişează pe drum, primea împăratul dela soţia sa, următoarea tristă veste:

«Nepătrunse de slaba minte omenească sunt cărările Domnului! Cu sufletul sdrobit aduc la cunoştinţa M. Tale că fără să ne fi dat mai dinainte niciun semn de nelinişte, ba dimpotrivă petrecând vesel împreună cu noi până târziu seara, frăţiorul nostru iubit, Verde 'mpărat, în cine ştie ce clipă de scârbă sau desnădejde, şi-a pus capăt vieţii peste noapte, lăsându-ne în cea mai adâncă jale, la care nicio mângâiere nu-i cu putinţă: azi dimineaţă slujitorii l-au găsit fără suflare în cămara lui. Aşa dar M. Ta în cea mai mare grabă, trebue să mergi la cetatea lui de scaun cu oastea, să aduni toţi sfetnicii, fruntaşii şi căpeteniile tutulor stărilor şi să-i mângâi arătându-le că pierderea unui om, fie cât de strălucit, nu poate opri în loc mersul lumii ale cărui socoteală şi capăt numai Dumnezeu le ştie, iar apoi să faci cunoscut că M. Ta, prin dreptul nostru de moştenire dela tată şi frate, şi prin dreptul biruitoarei săbii a M. Tale, iei frânele stăpânirii şi răspunderea toată despre liniştea şi fericirea întregii împărăţii. Dumnezeu ş. c. l.».

Nu s'a pomenit aşa jale pe o femeie la moartea fratelui. După ce, învăluită 'n negru din cap până 'n picioare, l-a dus cu mare cinste până la lăcaşul de veci, a pornit în grabă: întâi a mers la mânăstirea Crinului. Acolo a stat în paraclis pe post şi 'nchinăciune trei zile şi trei nopţi cu privighere, cerând ca din partea frăţini-său iertare stareţului, şi a dat bani să înfrumuseţeze biserica şi s'o sfinţească din nou şi patruzeci de zile pe rând să se roage pentru mântuirea sufletului răposatului Verde 'mpărat; după aceea a mers la cetatea unde o aştepta nerăbdător soţul ei şi 'mpreună cu el s'au dus la Mitropolie unde dormeau alături părinţii ei, să 'ngenunche amândoi, şi ea vărsând lacrimi multe a atins cu fruntea lespedea mormintelor şi a zis:

«Am scăpat împărăţia: rugaţi-vă pentru iertarea mea!»

A lepădat apoi vestmintele ei negre, şi amândoi, ca urmaşi ai tatălui şi fratelui ei, încoronându-se cu mare pompă, cele două împărăţii s'au contopit într'una singură, şi lume peste lume de toate stările, veselă că se iertase tutulor plata rămăşiţelor de biruri şi 'mbrăcată în haine de sărbătoare mişuna prin toate părţile cetăţii, că era şi o vreme strălucitoare, şi pretutindeni sunau surlele şi peste toată cetatea flutu-

rau mândre 'n lumina soarelui păduri de steaguri roşii şi verzi împerechiate.

Ceilalţi împăraţi dimprejur, ba şi cei mai depărtaţi, intrând în grijă mare, şi-au ridicat glasurile lor împotriva apucăturii lui Roşu 'mpărat, în care vedeau o ameninţare primejdioasă pentru siguranţa lor. Mai întâi unul, apoi al doilea, pe urmă trei odată au pornit război împotrivă-i. Pe unul câte unul, şi la urmă pe toţi trei la un loc i-a pilduit scurt, luând dela fiecare câte un petec din împărăţie ca să-şi întărească graniţele spre liniştea lui.

După ce şi-a statornicit astfel Roşu 'mpărat stăpânirea, i-a mai dăruit Dumnezeu două mari bucurii: doi feciori unul după altul, la un an; pe ăl d'întâi l-au botezat Ler, iar pe al doilea Mezin. Nu 'mpliniseră flăcăii nici doisprezece, treisprezece ani şi mama i-a pornit sub bună îngrijire să vază lumea şi să se arate pe la toate curţile împărăteşti, pe unde îi primeau toţi cu braţele deschise, nu numai că erau odraslele unui puternic împărat, dar fiindcă şi ei de felul lor erau nişte copii nu se poate mai plăcuţi, şi nu ştia lumea pe care să-l mângâie mai întâi. Aşa de tineri, şi erau o podoabă la toate sărbătorile împărăteşti. Călăreau frumos, mânuiau armele cu dibăcie. Ler cânta frumos din gură şi Mezin din harfă, şi 'mpărătese, doamne, domniţe, curtene nu mai puteau după ei, încât se dusese vestea în lume de cei doi minunaţi coconi ai lui Roşu 'mpărat şi ai împărătesei Floarea. După ce se plimbaseră ei de mici sub bună pază pe la toate curţile împărăteşti, când au trecut de douăzeci şi unu de ani, împărăteasa s'a sfătuit cu soţul ei, şi într'o dimineaţă s'a hotărât: să plece în plimbare ea cu Ler la Albu 'mpărat care stăpânea la hotarul de miazăzi o împărăţie de seamă, iar împăratul să plece cu Mezin, în plimbare la Negru 'mpărat cu care se învecinau la miazănoapte. Albu'mpărat avea doi copii, pe Mugur Voievod care tot tânjea de mic, fiindcă mamă-sa îl născuse înainte de vreme, dintr'o mare spaimă, când luase peste noapte foc palatul; şi pe Liliana Doamna, o fată ruptă din stâncă, nu atât de frumoasă, cât de arătoasă, şi nu prea zâmbitoare. Ajungând acolo Floarea 'mpărăteasa şi cu Ler Voievod, au fost întâmpinaţi de Albu'mpărat, de împărăteasa lui, de copii şi de o ceată întreagă de fruntaşi. Au mers cu toţii la cetatea de scaun unde erau pregătite sărbători mari în cinstea lor. Acolo, Floarea şi-a făcut prilej de vorbă şi fără mult înconjur a spus gazdelor că vine să pecetluiască prietenia celor două curţi prin încuscrire; că în numele soţului cere în căsătorie pentru fiul lor Ler Voievod pe Liliana Doamna. Lui Albu Vodă şi soţiei lui de bucurie nu le venea să crează; fireşte — nu era glumă să ia de ginere pe moştenitorul celei mai strălucite coroane.

Seara după ospăţ, Floarea a luat pe Ler, iar Albu 'mpărat şi soţia lui pe Liliana şi s'au dus în odăile lor.

— Fătul meu, a zis Floarea lui Ler, poate ai înţeles de ce am venit împreună aici. Nu mai eşti copil, ai împlinit douăzeci şi unu de ani, trebue să te căsătoreşti. Ţi-am găsit o femeie cum nu se poate mai de potriva... noastră, cuminte, vrednică şi cu mare viitor... Ai înţeles pe cine?

— Nu, mamă, a răspuns băiatul, care era cu gândul foarte departe.

— Pe Liliana... Ce zici?... Nu răspunzi?

— Ba da, mamă! la ce?

— La ce ţi-am spus...

— Ce mi-ai spus ?

— Ce fel, n'ai auzit tu când ţi-am spus pentru ce am venit aici? că am hotărît să iei de soţie pe Liliana, fata lui Albu 'mpărat.

— Pe Liliana, eu ?

— Da, tu, pe Liliana!

— Apăi, asta, iartă-mă mamă, nu se poate.

— Dece nu se poate? a 'ntrebat mama ne 'nţelegând.

— Fiindcă eu am făgăduit să iau pe alta...

— Pe cine?

— Pe Viorica Doamna, fiica lui Negru 'mpărat.

— Când ai făgăduit?

— Acum şase luni când am fost la Curtea lor.

— Cui ai. făgăduit ?

— Ei.

Mama a îngălbenit şi a strigat:

— Şi cum ai îndrăznit să făgădueşti fără voia mea, fără voia împăratului? De când un copil care n'a rămas încă sărman de părinţi poate să facă de capul lui ce-i place? Şi de când un voievod care are să moştenească una din cele mai mari împărăţii ale lumii are voie să pornească în lume încotro-i abate?... Pe Viorica? fata lui Negru 'mpărat?... Da ştii câţi feciori are şi câtă împărăţie stăpâneşte acel crăişor care s'a împopoţonat şi el cu numele de 'mpărat? du-te şi trei zile călare ţi-ajung să-i măsori în lung şi 'n lat întreaga împărăţie, dar pe urmă-ţi trebue tot atâtea ca să-i numeri prăsila... îm-pă-rătească. Să nu te mai aud cu asemenea copilării!

Totdeodată, în altă parte a palatului, Liliana spunea părinţilor că ea, dacă e să se mărite, numai pe Mezin Voievod, fratele lui Ler, îl ia — pe altul nu, că lui i s'a făgăduit de-acum un an când a fost pe-aici, ori... merge la călugărie!...

— Dar Ler are să moştenească tronul celei mai mari împărăţii de pe lume, fată!

— Ş'apoi? fiecare cu dreptul lui.

— Dar Mezin are să moştenească un mic ţinut şi supus fratelui său care o să aibă moştenitori, voivod de margine în cine ştie ce munţi în veci o să rămâie.

— Ş'apoi? fiecare cu partea lui!

— Atunci! o să te duci la călugărie.

— Ş'apoi, fiecare cu norocul lui!

N'a fost chip s'o domolească 'n seara aceea pe 'ndărătnica Liliana.

— Ei ! ea n'avea o mamă ca Floarea !

Când a ajuns Ler cu maică-sa înapoi au găsit acasă pe împăratul şi pe Mezin întorşi de cu seara dela Curtea lui Negru-Voievod. Fraţii s'au grăbit să se ducă a vorbi împreună, iar împărăteasa, rămânând cu împăratul, i-a povestit toate. Impăratul a râs şi i-a povestit şi el soţiei sale cum Mezin nu vrea să se 'nsoare cu Viorica, fiindcă a făgăduit Lilianei s'o ia pe dânsa, şi cum Negru Vodă i-a răspuns că Viorica lui nu vrea în ruptul capului să-l ia pe Mezin, fiindcă fără ştirea părinţilor ea s'ar fi fost făgăduit lui Ler, şi că el ca tată nu 'ndrăzneşte să calce pe inima fetei, că o singură fată are... şi pentru nimic pe lume nu-i poate strica hatârul.

— Da, a răspuns Floarea, s'aştepte; fiindcă ai mei până la urmă s'au învoit ; Ler a stat la masă alături de Liliana, a jucat toată seara numai cu ea şi, când s'au despărţit, fata i-a dat băiatului o rămurică de liliac; şi la plecare i-a strigat: „Ler-Voievod, să nu uiţi!“ şi până nu ne-am pierdut din ochi el a privit tot înapoi la năframa ei care fâlfâia de departe.

— Da, a răspuns împăratul, şi Mezin a stat la masă alături de Viorica, şi toată seara a jucat numai cu ea, şi când s'au despărţit, fata i-a dat băiatului un mănunchi de viorele, şi la plecarea noastră i-a strigat: „Mezin-Voievod, să nu uiţi!“ Şi până nu ne-am pierdut din ochi el a privit tot înapoi la năframa care fâlfâia de departe.

— Statornicia tinereţii! a gândit Floarea zâmbind foarte mulţumită.

— Ia ascultă! a zis împăratul trăgând cu urechea, şi au mers amândoi să se uite pe fereastră, de acolo au văzut pe flăcăi; — şedeau amândoi pe o laviţă; Ler cânta din gură, iar Mezin îl ţinea din harpă. Au bătut părinţii din palme de mult ce le-a plăcut cântecul flăcăilor şi i-a chemat sus, i-a sărutat, şi mama zice lui Ler, care purta la piept un mănunchi de viorele veştejite adus de frate-său:

— Care va să zică, ne-am înţeles ! Tu iei pe Liliana.

— Nu mamă, iartă-mă, dacă e să mă 'nsor numaidecât, eu iau pe Viorica.

— Ieşi! a strigat mama.

Şi Ler a ieşit.

— Tu, a urmat ea către Mezin care purta la pălărie o ramură ofilită de liliac, tu eşti mai cuminte, tu ai să iei pe Viorica, nu el, aşa vreau eu.

— Mamă, iartă-mă, a răspuns băiatul, dacă e să mă'nsor numaidecât, apoi pe alta decât pe Liliana n'o iau.

— Ieşi!

Şi a ieşit şi Mezin.

Impăratul a 'nceput să râză, parcă era lucru de râs. Iar împărăteasa, a 'nceput să se plimbe de colo până colo mai turburată şi mai înväpăiată decât o văzuse el vreodată, şi cam de multe ori o văzuse, aşa încât strălucitul ei soţ n'a îndrăsnit să mai zică o vorbă ; s'a plimbat ea cât s'a plimbat fierbând şi pe urmă s'a aşezat la masă şi a scris în fuga mare, de scârţâia pana straşnic, două cărţi, le-a 'ndoit şi a trimis să-i aducă pe băieţi îndată dinaintea ei:

— Acuma fără zăbavă trebue să plecaţi. Tu, Ler, să mergi cu cartea asta la Albu 'mpărat; acolo ai să petreci până te chem eu înapoi; tu, Mezin, tot aşa, la Negru 'mpărat cu cartea asta. Nici umbră de 'ndoială n'am că veţi şti să vă purtaţi cuviincios, aşa cum se cuvine fiilor lui Roşu 'mpărat şi Floarei, mama voastră, care vă iubeşte şi numai la binele vostru se gândeşte.

Au plecat amândoi, dar fiindcă scaunul împărăţiei nu sta în mijlocul ţării, ci cam la o parte, au trebuit aproape până seara să meargă împreună pe aceeaşi cale mare până la un loc, unde era o cetăţue mică şi de unde să pornească a doua zi dimineaţa, unul spre miazăzi şi altul spre miazănoapte, precum li se poruncise hotărît.

Seara ajungând la cetăţuie, s'au oprit să poposească şi după cină mergând la culcare, ce le-a dat băieţilor în gând ? să încerce n'or putea să vază şi ei ce scrisese mama în cărţile cu care-i trimisese.

Şi aşa le-au scos din sân şi uitându-se bine la scrisul de d'asupra au rămas în mare nedomirire.

— Nouă ne-a poruncit altfel : tu n'ai auzit ?

— Ba da.

— Atunci se vede că e greşală ; de grabă, mama ţie ţi-a dat-o pe a mea şi mie pe a ta.

— Să vedem, dacă se poate, ce spune 'năuntru.

Şi, fiindcă tot de grabă pesemne, împărăteasa îndoise numai cărţile şi nu le mai pecetluise, ei le-au deschis, şi au găsit că şi

cuprinsul se potrivea cu ce era scris d'asupra : de prea strălucitul prieten Albu 'mpărat se ruga să-l primească bine pe Mezin, ca pe un copil al lui, iar credinciosului vecin Negru 'mpărat îi spunea între altele : nu mă 'ndoiesc că Ler Voievod va fi cinstit precum se cuvine...

N'au aşteptat să se lumineze bine de ziuă şi, urându-şi drum bun şi petrecere frumoasă, au plecat flăcăii, nu cum de grabă le poruncise greşit mama, Mezin spre miazănoapte şi Ler spre miazăzi, ci cum sta limpede şi potrivit la carte — Ler către Viorica, iar către Liliana Mezin.

După câteva zile stăteau părinţii înainte de culcare într'un pridvor fără să vorbească, şi le era dor de feciori — că poate fi cât de 'mpărat, părintele e tot părinte, — şi împărăteasa a pus mâna la ochi, a stat aşa par'că ar fi adormit, şi pe urmă zice:

— Uite, eu văd acuma pe Liliana jucând cu Ler...

— Cum asta ?

— Nu ştii ? Ia pune şi Măria Ta mâna la ochi şi gândeşte-te acolo cu dor adânc, dar adânc de tot, cât poţi mai adânc.

Impăratul şi-a rezemat coatele pe spetezele jeţului, şi-a acoperit ochii cu amândouă mâinile şi s'a gândit cât a putut mai adânc, şi pe urmă zice :

— Aşa e, da ! Adevărat o văz pe Liliana, dar nu joacă Ler cu ea, joacă Mezin.

— Ba Ler ! Nu vezi ?

— Ba văz... Dar e Mezin... Uite !... uite ! Ler se plimbă cu Viorica !

— Ba cu Liliana.

— Ei aşi !...

— Ba Ler, ba Mezin, ba Viorica, ba Liliana !

S'a cam îmbufnat împărăteasa şi zice :

— In sfârşit, rămâi Măria Ta cu părerea Măriei Tale, eu rămân cu a mea. Hai să ne culcăm că e târziu.

Nu prea-i era somn împăratului, ar mai fi stat de vorbă, dar după obiceiul lui a ascultat-o ca totdeauna.

In odaia lor de culcare ardeau zi şi noapte la icoane două candele mari de argint, una 'n dreapta, alta 'n stânga, alături de căpătâie. S'a închinat fiecare sub candela lui, şi fără să mai schimbe alte vorbe decât «somn uşor» s'au aşezat la culcuş, şi n'a trecut mult ş'au adormit amândoi.

Despre ziuă, tocmai când era somnul mai dulce, ce să se pomenească 'mpăratul ? Incepe să geamă împărăteasa grozav şi apoi să

strige ca într'o pieire de moarte. Sare 'mpăratul din somn ş'o deşteaptă.

— Ce e?

Iar împărăteasa, cu ochii mari, luându-l strâns în braţe ca să să încredinţeze că e aievea, oftează greu şi zice:

— Ah! ce vis am visat! şi întorcându-se către icoane se 'nchină.

— Ce vis?

— Mi-e groază par'că să ţi-l spun.

Apoi, trăgându-şi sufletul, urmează: Se făcea că mă rătăcisem într'un palat pustiu şi 'ntunecos. Treceam dintr'o sală într'alta căutând să dau de o ieşire, şi cu cât umblam, cu atât mă rătăceam mai adânc. Era tăcere mare... Când auz deodată 'n urmă greu trosnind podelele putrede ca de pas de om... Trec din sala aceea şi merg mai iute, paşii vin şi mai iute după mine, tot mai aproape îi aud la spatele meu... M'a ajuns, dau să fug, dar nu mă ţin picioarele. Atunci m'apucă o mână uscată şi grea de umăr; îngheţ şi caz în genunchi cu ochii închişi, dar îndată simţ că mă ridică cineva cu putere, şi când deschid ochii văd dinaintea mea un pustnic sălbatic cu părul şi barba vâlvoi, şi-mi zice râzând urît:

— Ce? nu-ţi mai aduci aminte? Ori eşti mândră şi nu mai vrei să cunoşti pe frăţiorul tău iubit, pe Verde 'mpărat?

— Frate, iartă-mă! iar el m'a luat de mână şi râzând mereu ca un nebun, zice:

— Vino să-ţi arăt ceva.

Şi m'a dus într'o sală mare şi acolo m'a poftit să şez alături cu el pe-o laviţă de piatră; am şezut: el a făcut un semn cu mâna şi s'a arătat numaidecât o femeie sdrenţuită şi despletită, s'a aşezat jos în faţa noastră, a scos dintr'o dăsagă un cap de om, şi a 'nceput să-l mângâie şi să-l pieptene cu unghiile, şi să-l sărute... şi... era capul copilului meu, al lui Ler... şi clipea din ochi... şi o săruta şi el, şi pe urmă l-a pus la loc în dăsagă şi s'a făcut nevăzută.

Şi a 'nceput să tremure de groază şi până nu s'a făcut ziuă bine şi n'a dat cu ochii de soare, nu s'a putut astâmpăra.

Deacum îi era peste putinţă mamei să lase a o mai prinde o noapte acasă; trebuia fără întârziere pentru liniştea sa să-şi vază băiatul, şi astfel chiar în acea zi, n'a fost chip să se 'mpotrivească Roşu 'mpărat, împărăteasa a pornit urmată de călăreţi şi de curteni spre unde ştia că-l trimisese pe Ler. Zi şi noapte, fără popas a tot umblat până când a ajuns către seară aproape de cetatea de scaun a lui Albu 'mpărat, şi iată că la o înfurcătură de drumuri, de pe un

drum lăturalnic, vede apropiindu-se către drumul ei o ceată veselă de călăreţi tineri, care pe semne se 'ntorceau împodobiţi cu flori de liliac dela plimbare, în pasul cailor; cântau cu toţii încetinel, iar pe deasupra tuturor se auzea în liniştea câmpiilor un glas de fată mare. Când s'au apropiat una de alta cetele la 'nfurcătura drumurilor, unul dintre tineri, care mergea în frunte alături cu fata cântăreaţă, zice:

— E mama, şi dă pinteni calului, fata după el, iar când ajung în dreptul călăreţilor dinaintea trăsurii împărăteşti, ridică mâna dreaptă şi strigă: *«Opriţi»*. Oamenii opresc. Toţi stau. Cântecul în cetează, flăcăul sare jos repede de pe cal, ajută pe tovarăşa lui să coboare şi ea, şi amândoi dau fuga la trăsura împărătesei:

— Mamă, zice Mezin.

Dar mamei nu-i vine să-şi crează ochilor.

— Tu, Mezin! Ce cauţi tu aicea? Unde-i Ler?

— Unde l-ai trimis Măria Ta.

— Unde l-am trimis eu? strigă nedomirită împărăteasa.

— La Negru 'mpărat, răspunde Mezin-Voievod.

— Eu? pe Ler? la Negru 'mpărat?

— Da, mamă.

— Nu te-am trimes pe tine la Negru 'mpărat?

— Nu, mamă, pe mine m'ai trimes aici, la Albu împărat, aşa scrie în scrisoarea Măriei Tale.

— Arată scrisoarea.

— I-am dat-o lui Albu 'mpărat.

Impărăteasa n'a mai zis nimic, a luat-o pe Liliana în trăsura ei şi amândouă cetele amestecându-se au pornit împreună, pe tăcute, spre cetate.

La palat n'au dat tocmai peste veselie, căci Mugur-Voievod era greu bolnav, încă mai dinainte chiar de sosirea lui Mezin şi nu-i putea da cu nimic de leac. Cum a sosit Floarea a cerut aşa de o doară lui Albu 'mpărat cartea cu care-l trimisese pe Mezin, şi după ce, încruntând sprâncenile, a citit-o din slovă 'n slovă şi iar a mai citit-o, s'a pătruns că graba strică treaba; a 'nceput să râză singură, ridicând din umeri: să vedem, a gândit ea, până unde merge norocul lui Mezin! Şi 'ndată a mers să vază pe împărăteasa care nu se deslipea o clipă dela căpătâiul bolnavului. A găsit-o sdrobită de veghere, moţăind pe un jeţ: lui Mugur-Voievod îi fusese tare rău peste noapte şi toată ziua; deabia acum spre seară aţipise puţin. Aşa din ce în ce mai rău, până să nu plece Floarea de-acolo s'a stins bietul Mugur-Voievod la vreo trei patru zile după astea, lăsând în adâncă mâhnire pe toată lumea şi mai ales pe biata mama lui.

Să vă povestesc despre jalea ei... dar se poate cu vorbe arăta atâta adâncime? Ori poate să fac şi eu ca alţi povestitori? In loc să vă arăt scurt ce nenorocire s'a 'ntâmplat femeii, să 'ncep a vă spune cu ce mi se pare acuma mie c'ar semăna acea nenorocire de-atunci a unei împărătese? Dar inima acelei mame se poate, pentru cine are vreme de pierdut ca cititor, hârtie şi cerneală de pierdut ca scriitor, asemăna cu un turn înalt pe care grozavul cutremur îl nă ruie dintr'o sguduitură, făcând din el care, pân'adineaori îşi înălţa sprinten vârful aurit spre'nălţimile albastre, o grămadă pleoştită de bolovani sparţi, risipiţi fără altă socoteală decât nebunia oarbei întâmplări... sau cu un sărman plăpând gingaş trandafir d'abia 'nflorit, pe care viscolul vrăjmaş l-a smult cu cruzime din crenguţa lui subţirică, spulberând-l mort cu fragedele-i foiţe smulse, în şivoiul turbat, năvalnic, prăpăstios... sau mai bine c'o mândră stâncă de cremene, pe care trăsnetul năprasnic, într'o clipă, a despicat-o 'n două, din frunte până 'n temeliile ei? Ori şi mai şi, cu un stejar plin de viaţă, pe care securea nemernică... şi celelalte.

Cu care poftiţi să v'o seamăn, cu una, cu două, ori cu toate odată? Aş putea-o face şi-aşa de hatârul d-voastră... dacă de dragul cuvintelor am căutat anume să vă născocesc o povestire. Dar nu credeţi asta. Eu de hatârul povestirii caut întradins cuvinte, cu care să v'o spun cum mi-o închipuesc eu, cât mai degrabă şi mai limpede pot.

Şi asta, fiindcă — povestirea nu este ori este şi ea un meşteşug? — Dacă nu este meşteşug, atunci ce să mai vorbesc, dacă toată lumea o poate face; dar dacă este şi ea meşteşug, ca toate meşteşugurile, ca, bunioară, ciubotăria, apoi ia să vedem: ciubotarul cât de prost, oare de hatârul sculelor lui (cuţite, pile, calapoade, sule, ciocane, undrele ace şi câte şi mai câte, unele mai mari, altele mai mici), oare de hatârul lor s'apucă să lucreze ciubote? ori de hatârul ciubotelor ia, numai la trebuinţă şi cuminte, sculă după sculă? Apoi atunci, cum? Ciubotăria care va să zică să fie mai subţire meşteşug decât povestirea?... Şi pe urmă, când vă povestesc pe cât mă taie capul să fac meşteşugul meu, nu voi să pat măcar cu unul dintre d-voastră ce-a păţit odată un om şaşiu, pe care într'o seară un călător rătăcit l-a întrebat încotro s'o ia ca s'ajungă mai drept în cutare loc, şi şaşiul i-a arătat aşa cu mâna într'o parte; dar călătorul l-a întrebat: Mă omule, spune drept, că mi-e degrabă s'ajung până nu 'nnoptează: încotro s'apuc? Incotro mi-arăţi cu mâna, ori încotro te uiţi cu ochii?...

Aşa dar, destul e să vă spun că oricât de nevolnic de viaţă fusese Mugur, copilul ei, pe 'mpărăteasa aşa o jale a cuprins-o încât, fără să se fi bocit grozav, ba chiar zâmbind uneori, nu mult după aceea din asta i s'a tras şi moartea ei. Dar înainte de moarte s'a 'ndurat Milostivul de ea şi i-a trimis o mare mângâiere: fiică-sa Liliana Doamna s'a căsătorit cu Mezin Voievod, şi auzi dumneata! zi cu zi la nouă luni în cap a născut cocon frumos pe care biata bunică l-a botezat Mugurel — şi vesel copil! Când l-a cufundat Mitropolitul în cristelniţă, el, în loc să sbiere ca alţi copii, după groaznicul obicei prost al acestor îngeraşi nevinovaţi, el a 'nceput să râză ca o călugăriţă gâdilată... A râs toată lumea, iar I. P. S. zice:

— Ei, aşa băiat îmi place şi mie! să nu-i fie de deochi! Asta o să iasă un bărbat şi jumătate.

Ei! n'ai ce-i face! Aşa e lumea noastră: bine şi rău, rău şi bine! Dumnezeu a dat odată de toate din destul cu ridicata; iar omul tot cântăreşte cu mărunţişul; şi vine cântar după cântar; marfa tot aia şi cântarele tot altele, unul bate mai la dreapta, altul mai la stânga, unul simte mai mult, altul mai puţin; dar să tragă vreunul drept de tot, adică fără greş deloc, peste putinţa omului! Ei! ş'apoi! mai la urmă ce supărare poate încăpea? Cântarul fiecăruia tot pe el îl înşeală, şi dacă-l înşeală tot într'o parte, nu când într'una când într'alta, va să zică îi iese omului totdeauna socoteala la fel... Numa dacă n'o fi omul aşa de sec să nu crează 'n cântarul său, ci să umble prin vecini luând împrumut cântarul când dela unul când dela altul... Sunt şi d'ăştia destui, care ard lumânare în toate serile să-şi facă socoteala cât a păgubit el ziua după atâtea cântare străine, nu cât ar fi câştigat după cântarul lui.

Dar, în sfârşit, să lăsăm nimicurile astea negustoreşti, cu socoteli şi cântare, şi să ne'ntoarcem mai bine la povestea noastră.

1915

POVESTE

Imitație

A fost odată un împărat ș'o împărăteasă, care aveau trei feciori: ăl mai mare să fi avut șapte anișori, ăl mijlociu vreo șase și Prâslea vreo patru. Și erau frumușei și cuminți de-ți era mai mare dragul să-i vezi.

Odată, pleacă împăratul la vânat după fiare, cu o sumedenie de curteni; și merg ei cât merg călări p'în păduri, p'în munți și numa 'ntr'o livede răcoroasă, când să oprească să mai răsufle caii de atâta urcuș; aud niște miorlăituri, să fi zis că e vreun cotoi sălbatic, ori cine știe ce lighioană.

Au început să sforăe caii și să-și ciulească urechile în spre partea de unde venea sgomotul. Impăratul zice: „Ce să fie?" că nu se vedea nicio mișcare în iarba înaltă a pajiștii, și miorlăiturile îi dedeau zor înainte.

Un curtean tânăr, mai îndrăzneț, zice: „Nu dați drumul câinilor!" sare jos de pe cal și, pâș-pâș pîn iarbă, merge binișor cu arcul gata către locul bănuit. Aproape de tot, se oprește și'ntinde arcul. Altă miorlăitură... Trage, săgeata vâjâe și se pierde în desișul ierbei care se clatină încet în vârf... Altă miorlăitură, tot pe loc. In sfârșit, vânătorul mai face un pas, doi, se uită bine și rămâne încremenit.

In iarbă, la un loc bătătorit întradins, o copăiță și în copăiță un copilaș — el miorlăia așa. Cine-l lăpădase tocmai aici? Norocul lui... A vrut el împăratul, să meargă 'nainte la vânat, că la asta plecase, da unde a fost chip de țipetele broscoiului, că făcea o gălăgie, un tărăboi de nu-l încăpea pădurea.

Așa, zice întâiul sfetnic, ăla era un prieten vechi și bun al împăratului:

„Măria Ta și boieri dumneavoastră, eu zic să ne mulțumim cu atâta pe ziua de astăzi. Hai să ne întoarcem acasă, să dăm poșândicul[1] ăsta pe mâna unei femei, că cu așa trâmbiță nu mai întâlnim noi vânat cât am umbla".

S'au întors cu copilul încet la pas, și, ori de osteneală cât țipase, ori de zăngănitul armelor, ori de legănătura mersului domol călare, copilul a adormit în brațele sfetnicului, care i-a cântat tot drumul.

In sfârșit, ce s'o mai lungim degeaba! pune-te biata împărăteasă, biată să nu fie! cu cocoanele din casă, ia-l pe copil, desfașe-l, spală-o — că era fetiță — premenește-o, aleargă de-i caută sân... mă rog, toate cele multe câte trebuesc la un pui de om. Și feciorii împăratului, bucuria lor, că aveau acum o păpușe vie să se joace cu ea!

Hrănită, îngrijită, alintată ca o fată de'mpărat, cum nu era să crească bine? Creștea mare și frumoasă, dar frumoasă, nu așa — frumoasă! Au crescut feciorii și fata până a ajuns ca de vreo optsprezece ani și ei care de câți era.

O iubeau împărăteasa și împăratul pe fată de-o pierdeau din ochi, cât era de mlădioasă când umbla, de colo până colo, pe covoarele moi, de nu s'auzea pășind, și cu trandafiri în păr și râdea de toate cele, par'că era, când s'arăta în fața bătrânețelor lor, ca un luceafăr strălucitor și vesel în fața unui drumeț ostenit.

Și erau toți fericiți. Da numa, ce să se pomenească odată împăratul și împărăteasa, tocmai când ședeau amândoi de vorbă și puneau la cale că ce rost să-i facă fetei ăsteia, să-i găsească un voinic, un om de neam pe potriva ei, ca fată de suflet a unei case împărătești — ce să se pomenească? Vine feciorul ăl mai mare și zice cu glas tremurat:

„Măriile Voastre, taică și maică, vă sărut mâinile, vreau să vă spui o vorbă și să vă fac o rugăciune mare!"

Zice împăratul: „Ce e, fătul meu? Spune".

Băiatul zice: „Sărut mâinile Măriilor Voastre, am venit să îndrăsnesc... dacă nu vă e cu supărare... să-mi... să-mi dați mie pe Ileana de nevastă... că... mi-e dragă și fără ea nu pot trăi".

Impăratul răspunde: „Fătul meu, asta nu se poate. Ești fecior de împărat și ai să fii împărat. Nici inima ta n'are voie să bată cum îi place și nici tu n'ai voie s'o asculți cum bate. Dacă vrei s'o iei pe Ileana, lapădă-te de tronu 'mpărătesc, pe care ar fi să mi-l moștenești tu când o vrea Dumnezeu să mă cheme de aici; lapădă-te de tron, și atunci, rămâneți: tu, bărbatul Ileanei și frate-tău ăl mijlociu împărat pe bun drept în

[1] Prichindel.

locul tău, la vremea sa... Gândeşte-te bine toată noaptea şi mâine să-mi dai răspunsul!“

Dar când a zis vorbele astea, împăratul s'a posomorît rău de tot — adică: să nu te socoteşti că-i glumă ce-ţi spui eu. A plecat tânărul pe gânduri. N'apucă împăratul să se întoarcă spre împărăteasă, s'o întrebe ce zice de asta, şi iacă-tă feciorul ăl mijlociu, intră, se'nchină pân'la pământ, sărută mâna tatii şi mamii şi zice:

„Taică şi maică, Măriile Voastre, am venit să vă fac o rugăminte: eu vreau să mă'nsor şi vă rog să-mi daţi pe Ileana, că fără Ileana eu mor“.

— Fătul meu, zice împăratul supărat, asta nu se poate.

— De ce, măria ta?

— De ce, de ne-ce... Uite, pentru că nu vreau eu! zise împăratul răstit! Ieşi afară! ieşi că se'ntâmplă nu ştiu ce!

— Ai văzut, Măria Ta? zise împărăteasa, după ce a plecat flăcăul mâhnit.

— Am văzut, răspunde împăratul încruntat.

— E un lucru mare, Măria Ta, zice împărăteasa, şi încă mie mi-e frică şi de altceva.

Şi cum zice vorba asta, hop şi Prâslea, de douăzeci şi doi de ani, deabia cu câteva tuleie în bărbie, iar: „Ileana şi Ileana, că de unde nu, îmi fac seamă singur“ şi'ncepe să plângă şi să cază în genunchi la părinţi, că-i era mai mare milă mă-sii de el.

Se scoală împăratul necăjit foc şi şart! o palmă lui Prâslea de a răsunat tot palatul:

— Ieşi afară, mucosule!

Plângi Prâslea şi fugi! Împărăteasa plânge şi împăratul turbat trimite să cheme numaidecât pe întâiul sfetnic. Cum soseşte bătrânul, împăratu-i spune tot:

— Măria Ta, zice sfetnicul, nu trebue să te superi aşa de tare. Cine n'a trecut prin asta? La tinereţe e boală cu leac. Să-i trimetem pe copii să se plimbe p'în lume un an: un an să n'aibă voie niciunul să puie piciorul pe pământul împărăţiei noastre, şi peste un an să mai vorbim: boală trecătoare. Ochii care nu se văd se uită.

Impăratul chemă pe unul câte unul dintre feciori şi fiecăruia le spuse porunca hotărîtă, scurt şi apăsat, aşa că nu mai era chip să mai zică băiatul nici cârc.

— Ai înţeles?

— Am înţeles, Măria Ta!

Şi au sărutat fiecare mâna taichii şi maichii şi şi-au luat rămas bun dela Ileana, şi-au plecat tus-trei călări tot uitându-se 'napoi, cât

au putut să mai vază, cum fluturau în vârful turnului, de departe, două năframe albe. S'au despărţit la o răspântie şi au apucat care pe unde.

Au umblat ei cât au umblat, aşa hoinari, multă vreme p'în lumea largă de colo până colo, şi ce să vezi? Când mai erau vreo trei luni până să li se împlinească termenul, ajung ei, fără să se caute, într'un târg mare, unde se ţinea iarmaroc vestit odată la zece ani. Şi ţinea iarmarocul ăsta o sută de zile în cap. Se strângeau acolo la vreme, toate bogăţiile de mărfuri din patru părţi ale lumii, bunătăţile şi leacurile pământului, şi minunile iscodeniilor toate şi comedii, şi colomonii[1] ghicitori, cântăreţi şi panglicari şi paiaţele, ăi mai d'întâi: veneau toţi să-şi arate care mai de care meşteşugul... şi lume... lume de toate neamurile şi limbile din depărtări.

Umblând aşa p'în iarmaroc, feciorul nostru ăl mai mare dă peste un negustor care vindea un plocat frumos cu părul creţ şi dulce ca mătasea porumbului fraged. Plocatul cela era vrăjit, că cine şedea pe el, până să stingă o scânteie, ajungea unde gândea. Ce mai încape tocmeală multă? — l-a cumpărat.

Tot în vremea asta, al doilea frate găseşte un un pustnic dela Sfântul Munte, ori de unde o fi fost, care vindea o iconiţă făcătoare de minuni a Maichii Precistei, şi iconiţa aceea avea puterea că cine ar fi fost pe moarte, dacă o atingea cu credinţă de buze, îi trecea boala şi se ridica 'n picioare bun zdravăn, parcă nu l-ar fi fost durut nici în călcâie măcar.

— Câte parale?

— Atâtea.

— Poftim.

— A luat iconiţa ş'a plecat.

La o înghesuială nerăzbită, cum e la orice iarmaroc, iacă se întâlnesc cei doi fraţi şi nu le vine să creadă ochilor, şi se iau în braţe — că pasă-mi-te îşi tăinuise unul altuia şiretenia de-acasă. Când să-şi spue câte toate le văzuseră şi cât li-e dor de maica şi de taica de-acasă, iacătă un sgomot grozav: un tânăr alerga p'în iarmaroc plângând şi căutând cai să sboare ca vântul şi ca gândul, că el trebue numaidecât să plece acasă. Fuga şi ei, să vadă ce e. Când colo, era chiar Prâslea. Cum îi vede, dă un ţipăt:

— O, fraţii mei iubiţi, ia uitaţi-vă în oglinda asta, gândiţi-vă

[1] Vrăji.

la părinţii noştri acasă şi să vedeţi grozăvie! Doamne! Doamne! ce să facem!

Şi cum se uită ei în oglindă şi se gândesc acasă, ce să le vază ochii? Văd aevea pe Ileana culcată 'n pat cu părul despletit, albă cum îi varul, cu ochii ca sticla duşi în fundul capului, fără o rază de viaţă — broboane mari de sudoare pe frunte — stârlici[1] la 'ncheietura mâinilor încrucişate pe piept — şi sughite rar — sfetnicul bătrân îi ţine lumânarea, şi mitropolitul în sfită de aur s'apleacă şi apropie de buzele ei fripte linguriţa cu grijanie; şi la o parte şi alta a patului în genunchi, plâng înfundat împăratul şi împărăteasa cu capetele lor bătrâne pe picioarele răcite ale bietei fete.

Repede, flăcăi! toţi pe plocat!...

Au ajuns...

Iconiţa la buzele moartei...

Se mişcă fata... clipeşte din ochi... îşi ridică mâna la frunte... îşi dă frumos părul într'o parte... zâmbeşte... se scoală...

E sănătoasă... sărută pe părinţii şi pe fraţii ei, şi'ncepe iar să râză ca mai 'nainte şi să umble de colo până colo; fuge 'n grădină, taie trandafiri, şi-i pune 'n păr şi spune la copilării şi râde de par'că s'a sculat o ciocârlie din somn şi-şi cântă cântecul de dimineaţă.

A pus împăratul să clădească o biserică mândră cum nu mai fusese pân'atunci în toată împărăţia, spre lauda Fecioarei, care făcuse o aşa minune. Şi a mâncat şi băut la sărbători mari trei săptămâni lumea după lume, pe socoteala curţii împărăteşti.

Acu, toate bune: fata a scăpat; să fie sănătoasă, să trăiască şi Maica Domnului Buna, care a păzit-o, să-i dea noroc!... Da... fata ca fata; ce te faci cu flăcăii? că de a doua zi au început iar să vie unul câte unul la împăratul să-şi spue păsul.

Cui s'o dea?

Care are mai mult drept s'o ia?

Fără oglindă n'ar fi văzut-o în ce hal era şi n'ar fi îndrăznit să calce porunca împăratului, să vie înainte de termen.

Fără plocat, n'ar fi sosit la vreme.

Fără iconiţă ar fi dus-o toţi la groapă.

Au stat seara la sfat împăratul, împărăteasa şi sfetnicul cel bătrân şi până 'ntr'un târziu n'au putut să se înţeleagă cei doi bătrâni cuminţi; cui trebue dată fata: ba unuia, ba altuia, ba lui Prâslea; ba să se tragă sorţi, norocul s'aleagă!

[1] Pete roşii.

Impărăteasa, dacă văzu şi văzu că nu se mai isprăveşte vorba şi ea cam picotea de somn, zice:

— Doamne! Măria Ta, cum sunteţi dumneavoastră bărbaţii! Vă pricepeţi la împrejurări mari şi la ale mici vă pierdeţi cumpătul şi rostul... Război mare să fi fost de făcut şi până acum îl puneaţi la cale. Stau şi v'ascult de-atâta amar de vreme... am căscat de mi-a trosnit fălcile. Ce mai tura-vura... vorbă lungă degeaba! Iacă, o s'o ia ăl de l-o iubi fata, că dreptul lui e!"

— Ei? întreabă cine a ascultat povestea, care dintre flăcăi a luat-o pe Ileana?

— Nu ştii dumneata, răspunde povestitorul, cum se isprăvesc toate poveştile cu Trei-feţi-logofeţi? Pe cine era să iubească fata... pe Prâslea.

— Dar ceilalţi cum au rămas?

— Au rămas destul de bine. Al mare a rămas cu topuzul[1] 'mpărătesc, ăl mijlociu cu iconiţa... Puţin lucru e să împărăteşti? Nu-i destul să nu mori niciodată? Dar era şi drept să fie a lui Prâslea, pentru că el, dacă nu o lua pe Ileana, rămânea cu oglinda şi s'ar fi tot uitat în ea, ar fi văzut-o pe fată mereu cu altul 'n braţe şi s'ar fi prăpădit băiatul... Şi dacă se prăpădea el, se prăpădea şi fata, se prăpădea şi mă-sa, împărăteasa, care tot pe el îl iubea mai mult, că era Prâslea, şi ar fi fost mai mare păcatul să se 'ntâmple atâtea nenorociri pentru o biată dragoste de tinereţe.

[1] Sceptru

Versuri

CRITICILOR MEI[1]

Sonet olimpian simbolist

Indignatio facit...[2]

De critică mi-e scârbă! Cunosc simbolul vorbii...
Posteritatea dreaptă mă judece ş'acuze!
Surâsul să se stingă pe veştedele buze:
N'aud acorduri surzii, nu văd scânteea orbii!

Eu singur!... ş'apoi chorul întreg de nouă muze!
Cu glasul invidiei să croncănească corbii,
Eu am să strig, felibru[3] trufaş, *urbi et orbi*:[4]
A voastră larmă poate d'abia să mă amuze!

Mă duc în manta-mi largă înfăşurat ca Dante:
Când tactu-l bate-Apollo, maestrul meu divin,
Viaţa-i simfonie, amorul — sfânt andante...

Eu cânt! Ce-mi pasă mie! Nu ştiu de unde vin,
Nici unde merg: traduc doar un cântec din senin
In rime simboliste şi abracadabrante!

1893

[1] Acest sonet şi bucăţile următoare parodiază începuturile simbolismului şi în special pe Macedonschi. A se remarca ironizarea preocupărilor formaliste ale acestor versuri „parnasiene", „simboliste" şi „coloriste".
[2] Indignarea face versuri — dintr'o satiră a poetului Juvenal.
[3] Félibre, în limba franceză (dialectul provençal) înseamnă poet sau prozator.
[4] In oraş şi în toată lumea. Dicton latin care înseamnă: pretutindeni.

AB IRATO [1]

Sonet parnasian

Nu-mi măsur bine versul? Ce? Cum? Auzi acolo!
Dar ritmu'mi curge'n vine! şi rima? *je m'en moque...* [2]
Nici pot gândi aminteri! Mi-e tată bun Apollo!
Vrei strălucită probă? Iat'un sonet *ad-hoc.*

Nu sunt corist! Sunt maistru'n recitativ şi *solo!*
Băcane, râzi ca prostul şi nu m'asculţi deloc...
Ei, da! nu-mi plac nici mie măslinele-ţi de Volo!
Ironic sunt — am ace pentr'ori-şi-ce cojoc.

Băcan stupid! te fulger!... Inspiră-mă, Erato,
Dă-mi aspră rimă pentru sonetu-mi *ab-irato* —
Să-l sfarăm cu prestigiul divinei poezii:

Tu? imbecil nemernic! *tu* să mă iei la vale?
La scârnava-ţi tarabă zic un *aeternum vale...* [3]
Eu? eu am rima justă — *tu?* false terezii.

1902

[1] Ab irato = dela cel mâniat.
[2] Imi bat joc.
[3] Adio pentru eternitate.

CAMELEON-FEMEIE

Sonet colorist [1]

Icoană *străvezie,* în cadrul *sumbru*-al vieţii,
Cu părul ei *sur-galben,* cu ochi *închis-albaştri,*
Sclipi de-odată *clară,* vis *roz* al tinereţii,
Cum în *obscure-azururi* apar, pribegi, *blonzi* aştri.

O *văz* fugind prin codrul cel *verde* 'ntre jugaştri —
Era Erato *albă iluminând* poeţii. —
De-a ei *priviri focoase* ar fi *roşit* sihaştrii
Păliţi, chlorotici, vineţi de greul bătrâneţii.

Purta bacanta-mi *nuferi, bujori* şi *violete,*
Invesmântată magic în *daurite* plete
Şi'n *varii polichrome* [2] bibiluri şi altiţe...

Imi arunca *pupila-i* divine *curcubee;*
Dar eu, nebun! zic: *„Spectru! Cameleon* — femeie!
Fugi! sufletul ţi-e *negru* şi maţele *pestriţe!".*

1902

[1] In 14 versuri, 32 de noţiuni simboliste, dintre care 9 pur vizuale, iar 23 propriu zis coloriste şi dintre acestea 21 simple şi 2 compuse. *(Nota poetului).*
[2] Multicolore.

MOARTĂ !...[1]

Baladă

Danga-langa, sună clopot...
O îngroapă pe-o regină
Dintr'o nobilă tulpină...
Cine vine iute'n tropot ?
Danga-langa, sună clopot.

La sicriu *el* se aşează
„O ! mai zi-mi o vorbă numa !
Ah ! viaţa e ca spuma
Ce o clip'abia durează !..."
La sicriu *el* se aşează.

Ea... stă, mută, nemişcată...
El... o plânge scrâşnitor...
E pierdut nebunu-amor !
Ochii ei la el nu cată...
Ea stă mută nemişcată.

In castelul cel cernit,
Plâng şi zidurile mute,
Se bocesc pietre tăcute...
E un plânset nesfârşit
In castelul cel cernit

[1] De astă dată a parodiat dramatismul fals al poeziilor lui Cincinat Pavelescu.

Picură din ceară picuri,
Plâng şi jalnicele torţe
El e istovit de forţe...
Zile ! nopţi ! timp ! ce nimicuri !
Picură din ceară picuri !

„O ! te'ndură, Doamne sfinte !
...Poate 'n lume să trăiască
Un viermuş clocit în iască...
Şi ea nu ?... crude părinte !
O ! te 'ndură, Doamne sfinte !".

Un episcop psalmodie
Lângă capul junei fete
Adornat în blonde plete...
Ah ! ce crudă parodie !
Un episcop psalmodie...

„Ah ! te blestem Provedinţă !
Doamne ! crud îngrozitor !...
Mi-ai răpit al meu amor...
Mi-ai distrus a mea credinţă :
Ah ! te blestem, Provedinţă !

Stinsă-i scumpa ei viaţă
Şi nimic n'o mai învie...
...Unde-i Dumnezeu ?... Să vie !
Să-l stupesc eu drept în faţă :
Stinsă-i scumpa ei viaţă !".

— Vaet, bocet... inutile !
Ea e moartă... Lacrimi multe
Moartea nu vrea să le-asculte;
Blestemi în zadar, copile !
Vaet, bocet... inutile !

★

Au venit ca s'o ridice...
„Ah! mai stați! e prea degrabă!
Unde-o duceți?" el întreabă.
„Locu-i nu mai e aice:
Au venit ca s'o ridice!".

„S'o ridice?... nu se poate!
(Strigă el, nebun, pierdut)
Sunt aici!... Voi... n'ați știut?
Piară lumea! piară toate!
...S'o ridice?... nu se poate!

Imi bat joc de Dumnezeu
Și nu-l las să mi-o răpească!
Dânsa trebui să trăiască!
Să trăiască! da! vreau eu!...
Imi bat joc de Dumnezeu!"

E nebun! prelatul zice,
Luând ochii de pe carte;
Dați nebunul într'o parte,
Iar pe ea să mi-o ridice...
—E nebun! prelatul zice;

Și groparii o ridică
El tot plânge, plânge, plânge,
Buza-și mușcă pân'la sânge
Un cuvânt făr' să mai zică...
Și... groparii o ridică.

★

Danga-langa, langa-danga!
...S'a sfârșit! Convoiul pleacă.
...O?... Viață!... Lume!... Dacă...
Langa-danga, danga-langa...

El își vâră'n pieptu-i șpanga!

1902

TRICOLORUL [1]

Că li-i groază lor
Groază tutulor,
Groază liftelor
Și păgânilor...
Și Maghiarilor
Sălbaticilor
Fii ai Hunilor;
Fanaticilor;
Otomanilor,
Ulemalelor,
Și pașàlelor,
Budalàlelor;
Și Antarților,
Grecomanilor,
Cațaonilor;
Schipetarilor,
Capsomanilor;
Și Bulgarilor,
Sârboteilor,
Genabeților;
Și sectanților
Panslaviștilor,

[1] Cuprins într'o scrisoare către Paul Zarifopol, „Tricolorul" constitue o parodie nimicitoare a sgomotoasei frazeologii patriotarde, încadrându-se alături de „Românii verzi" în numeroase denunțări ale șovinismului și naționalismului burghez, făcute de Caragiale.

Lipovenilor
Şi scapeţilor,
Şi Jădanilor
Scărrnăviilor !
Groază tutulor
Inimicilor
De-al Românilor
Braţ răzbunător
Şi triumfător !...
Voi ! Poeţilor,
Prosatorilor,
Oratorilor,
Muzicanţilor,
Lăutarilor,
Trubadurilor !
Toţi cântaţi în chor
Cu viers tunător
Mândru Tricolor
Ş'al său brav popor,
Rege iubitor,
Patrie ş'onor !

1905

MARE FARSOR, MARI GOGOMANI [1]

Un comediante de bravură
Joacă de patruzeci de ani,
Făcând enormă tevatură
In faţ'a nişte gogomani.

Dibaci, sub latele-i fireturi,
Ascunde un talent îngust,
Jucând cu-aceleaşi marafeturi
Aceeaşi farsă de prost gust.

Intâi, cu toţii, zi şi noapte
Il gratulau pe-acest farsor
Cu ouă moi şi mere coapte —
Dar el urma nepăsător.

L-au maltratat. Ce nu-i făcură?
In brânci afar'au vrut să-l dea...
Aşi ! răbdătoarea creatură
Că nu'nţelege se făcea.

---

[1] Versurile acestea constitue unul dintre cele mai nete atacuri antimonarhice ale lui Caragiale. Scrise în 1906, ele dau altă imagine a domniei lui Carol I decât o făceau barzii de curte.

Primea zâmbind fluerătura;
In dreapta'n stâng'a salutat
Şi grav, bravând huiduitura,
Rolu'nnainte şi-a jucat.

Şi'ncet-încet, toţi gogomanii
De-acest farsor au fost nebuni;
La beneficii, în toţi anii,
Flori, daruri, saltanat, [1] cununi!

Că'n loc să poarte o tichie
Ca un farsor ce este, el
Şi-a pus pe cap cu fudulie
O cască mândră de oţel.

Şi joacă, — joacă prost, da-i iese;
Stau paf toţi bieţii gogomani,
Paf! din succese în succese,
De douăzeci ş'atâţi de ani!

Şi, ţine-te, d'acu reclamă:
Măreţ, sublim, nemuritor!
O lume'ntreagă îl aclamă
Ca pe un geniu creator!

Acuma'mbătrânit în slavă,
Sub casca lui de caraghioz
Şi cam zaharisit la glavă,
Vrea chiar triumful grandioz.

Nobil metal nu e oţelul,
Dar scump destul, destul de greu...
Ca rol fu mare mititelul!
Hai, gogomani, la jubileu!

1906

---

[1] Suită domnească.

DUEL [1]

Naivul plug odată (probabil, ofensat)
La un duel de moarte pe tun l-a provocat.
Dar adversarul ţanţoş, răcni cavalereşte:
„Mişelule 'n genunche!". Şi'n frunte l-a scuipat...
Şi pe teren, naivul a fost silit fireşte.
Mult umilite scuze să ceară dela tun.

Morală

Doamne! fereşte
Pe mojicul prost de boier nebun!

1907

---

[1] Fabula aceasta şi următoarele întregesc cele scrise de Caragiale cu prilejul lui 1907, denunţând exploatarea ţărănimii, arătând complicitatea monarhiei, minciuna făgăduelilor făcute de guvernele burghezo-moşiereşti, sau goana după instigatorii răscoalei.

BIETUL ION

A tot răbdat Ion, răbdat,
Până când foc s'a supărat,
— Că prea'şi bătea joc toţi de el,
Ba că-i nerod, ba că mişel!
Şi câte alte, fel de fel ! —
A scos un par din gard, şi — feri!
De-or hi mojici, de-or hi boieri ;
Că a pornit ca un netot,
Şi dă-i la cap şi strică tot!
O zi întreagă a sbierat
Şi val-vârtej a alergat
Pe toţi în spaime i-a băgat...
Când tocmai seara'ntr'un târziu,
Hop! iată dete de zapciu,
Şi aoleu! şi vai! şi chiu!
Că şi l-a 'ntins zapciul jos,
L-a legănat foarte frumos
Şi-l adormi întors pe dos...
S'a scărpinat a doua zi
Bietul Ion când se trezi
Se duse drept acasă — şi,

Morală

De necazul satului,
Rupse furca patului.

1907

TEMELIA

Atâta muncă fără preget!
Incet-încet, de-atâţia ani,
De jos, din temelia stâncii,
casmaua smulge bolovani,
Şi macaraua sue 'n muche,
şi dalta'n feluri îi cioplește,
La rând ciocanul îi aşează,
frumos mistria-i rostueşte;
Şi — lucru vrednic de mirare
din răsărit până'n apus! —
Un grandios castel, d'asupra,
spre nori se 'nalţă şi tot creşte;
Pe cât jos se scobeşte stânca,
pe-atât se'mpodobeşte sus...
...Mai trebue frontonul splendid,
alegoria triumfală,
Şi-i opera desăvârşită —
e gat'a unui secol fală!...
Un ultim bloc enorm, acuma,
trosnind, e smuls din groap'adâncă
Şi ridicat din greu pe scripet...
Dar blocul ultim nu-i sus încă,
Şi, din afund, din măruntae,
răcneşte stânca: „Nu mai pot"
Proptele iute! merg de râpă!
mă surp cu fala-vă cu tot!"

Morală

Ades, visând prea vesel,
ai deşteptare tristă...
„Să nu te rezemi Doamne,
decât pe ce rezistă!“

1907

MÂNGÂIERE

O babă chioară-aşează tingirea cu păsat
Pe-o pirostrie şchioapă... Hiertura 'n foc a dat...
Şi scuipă biata babă, şi blestemă, se 'nchină ;
„Spurcatul !... Necuratu...“ (Iel singur ie de vină !)

Morală

Spre mângâiere-adeseori
Ne trebuesc... instigatori.

1907

BOUL ŞI VIŢELUL

Un bou, ca toţi boii puţin la simţire,
In zilele noastre de soart 'ajutat...
Invăţă la şcoală cartea de cetire
Şi ajunse boul un bou învăţat.

Mare lucru'n lume e şi învăţătura!
Ţine loc de multe, chiar şi de talent...
Printr'o bună şcoală, rafinezi natura;
Din viţel poţi scoate un bou eminent.

Nu încape vorbă, între animale,
Un aşa specimen greu să mai găseşti...
Să citească zilnic feluri de jurnale,
Rumegând atâtea ştiri politiceşti.

Astfel, eminentul, în curent cu toate,
Iată, pe nepotu-i tânăr l-a 'ntâlnit:
„Unchiule, cum mergem?" — „Excelent, nepoate!
A mai grea problemă s'a şi rezolvit". —

„Unchiule, iar glume!" — „Ba deloc, băiete!
Sunt de-acord cu toţii, foarte sigur ştiu...
Să m'asculţi pe mine, eu citesc gazete;
Tu nu ştii nimica, eşti un agiamiu.

Mă 'ndoiam eu însumi: m'am convins în fine,
C'am scăpat de-acuma de orice nevoi:
Ni sunt deopotrivă voitori de bine
Şi au multă milă cei mai mari de noi.

N'au pierit zadarnic, astă primăvară,
Dintre noi atâţia ca la zalhană[1]!
Drepturile noastre sfinte triumfară:
O s'avem islazuri, dacă ni le-or da..."

A rămas viţelul ca un gură-cască,
Fericit că'n fine sacra speţ'a lui
O avea de-acuma din belşug să pască
Ş'o purta mai lesne greul jugului.

1908

[1] Abator.

„PRIMUL MĂNUNCHI" [1]

Poezii de A. Museus

CRUCEA ŞI SEMILUNA

Luna străluceşte ca o lampă mare,
Revărsând splendoarea-i până'n depărtare.
La ospăţul falnic, strânsă-i oaste multă;
Toţi vorbesc în parte, nimenea n'ascultă.
Dar ca şi stejarul mândru dela munte,
Mircea-şi netezeşte nobila sa frunte.
Şi ca şi stejarul mândru când înfruntă
Crunta vijelie, Mircea se încruntă
Şi, apoi, se scoală deodată'n picere
Şi, cu glas puternic, le strigă „Tăcere!
Aţi uitat voi oare pe al vostru Domn,
Ce-şi visează ţara chiar în al său somn?
Cum acele vremuri sfinte le uitaţi,
Când pe Mircea-Vodă voi îl respectaţi?
Ce? sunt oare altul, sau voi sunteţi alţi?
Sunt pitici acuma brazii cei înalţi?
S'a surpat Carpatul şi, din rădăcină,
Stânca se preface într'o moale tină?
Nu mai curge Istrul în largul său pat,
Şi patriotismul vostru v'a secat?
Mâine este lupta, lupta cea de moarte,
Dela care-atârn'a României soarte!
Glorie sau moarte vom întâmpina;

[1] In aceste parodii, Caragiale a criticat unele lipsuri ale poeziilor lui Bolintineanu (Crucea şi semiluna, Graţia Domniţei), Alecsandri (In Gondolă); alteori şi-a propus să scrie, pe un ton humoristic, în genul unor poeţi pe care-i preţuia mult: Eminescu (Steaua) şi Coşbuc (Idila).

Insă, jur pe ceruri, nu vom dezarma!
Căci ce este moartea dacă nu e viaţă?
Dacă n'o priveşte un român în faţă?
Nu mă tem de moarte, sunt ostaş de seamă;
Chiar de vecinicia-i nu vreau să am teamă!
Vrea ca să ne 'ncalce mândrul Baiazid;
Va vedea că Mircea nu-i un invalid!
Ce e drept, mă chiamă Mircea-cel-Bătrân.
Dar am suflet tânăr, că mă ştiu român.
Vrea ca să ne 'ncalce cruntul Baiazet,
Fluturând şalvarul marelui profet;
Vrea ca să ne 'ncalce, socotind barbarul
C'are să ne 'nsufle frică cu şalvarul...
Ei bine! atuncea, noi să-l încălţăm
Şi al României nume să'nnălţăm!
El insultă crucea; nu 'nsult semiluna;
Sincera credinţă respect totdeauna;
Insă vai d'acela ce p'a mea loveşte!
Chiar ca d'un perete capul îşi izbeşte!
Mâine 'n două ceasuri voi ca să sfârşim,
Să sdrobim odată pe-acest Ilderim!
Da! să ştie bine cruntul ienicer
C'aici se'ntâlneşte cu un zid de fier.
Zid compus din pepturi brave, oţelite,
In a ţărişoarei dragoste călite!
Poate-avea el oaste cât frunză şi iarbă,
Eu ridic din umeri şi îmi râz în barbă:
Căci, nu numai ţara mi-apăr până mor,
Ş'al creştinătăţii sunt apărător;
De-a mea misiune sacră-s conştient:
A Europei strajă sunt în Orient.
Deci, năframă albă într'un băţ să puneţi
Şi la turc să mergeţi îndată să-i spuneţi,
Că capitulaţii bucuros semnez;
Altfel nicio vorbă! nu voi să tratez!
Mergeţi dar cu toţii, bravii mei ostaşi!
Sigur sunt că mâine unul n'o fi laş!
Fiţi îndată gata, atât vă mai zic;
Fiţi la înălţime! şi mai mult — nimic!"
Şi zicând acestea, cupa lui ridică;
Din ochi, două lacrimi în cupa lui pică,

Lacrimi de iubire pentru ţara sa,
Ce numai eroul ştie a vărsa.
Oastea e'n picioare; arme zăngănesc,
Şi de luptă bravii toţi se pregătesc.
După ce se face sfânta rugăciune,
De Mitropolitul, pentru naţiune,
Se închin vitejii; caii lor nechez;
Cu arme sfinţite toţi se întrarmez.
Chiar în zori de ziuă, lupta s'a încins,
Ilderim trufaşul se declară 'nvins;
Vede că nu merge nazuri a mai face,
Armele depune, solicită pace,
Şi semneaz' acele vechi capitulaţii,
Drepturile sacre-ale acestei naţii...
Crucea 'nvingătoare pe cer străluceşte,
Iară semiluna de groază păleşte!
Istrul şi Carpatul, într'un sfânt avânt,
Gloria română împreun'o cânt!

GRAŢIA DOMNIŢEI

Tânăra Domniţă a încălecat;
Pentru prima oară merge la vânat.
Cu-al ei mire june, tocmai sus în munte,
Să vâneze ciute, cerbi cu coarne 'n frunte.
Tinerime-aleasă, toţi voinici băieţi,
Intrarmaţi cu paloş, suliţi şi săgeţi,
Ii urmează veseli. Sgomotul e mare;
Cornul suflă 'ntr'una la patru hotare.
Se începe goana. Tânăra copilă
Tremură de spaimă, tremură de milă,
Văzând că'mprejuru-i acea tinerime
Face-atâtea jertfe cu aşa cruzime.
Totdeaun'un suflet c'al ei delicat
Cu cruzimi de-acestea greu va fi 'mpăcat!
Pe când lăcrimează, iată că, de-odată,
Din desiş, în faţă-i, un cerb se arată,
Cu bogate coarne, cu pasul uşor,
Asudat de goană, cu ochi rugător.
Vine, şi'ngenuchiă l'ale ei picioare

Graţie imploră, ca să nu-l omoare.
Dar şi al ei mire, iată-l că soseşte,
Arma'n sus ridică şi ochind ţinteşte;
Ca un vultur aprig, cu suliţa-i lungă,
Pe cerb, drept în coaste, vrea ca să-l străpungă.
„Nu! strigă Domniţa! nu da, dragul meu!
Pe-acest cerb, sărmanul, vreau să-l mântui eu:
Căci mie'n genunche, el s'a prosternat,
Convins că de mine poate fi salvat!
Mie în genunche, a venit să ceară
Graţie... Eu nu pot ca să-l las să piară!"
Şi zicând acestea, ea a dezarmat
Braţul ce-al său mire ţine ardicat.
Mirele-i se lasă'ndată'nduioşi
Către cerb se'ntoarce cu blândeţe, şi,
Când vin toţi curtenii cu armele-ardicate.
Junele îi zice: „Mergi în libertate!"
Mult poate femeia!... cu graţia sa,
Orice răutate ea va dezarma!

IN GONDOLĂ

La San Marco în piaţă,
Dulce curge 'n carnaval,
Ca un vis, a noastră viaţă;
Lin şopteşte-al mării val.

— Vino, vino, gondoliere,
Ia-ne, du-ne'ncet-încet,
Subt a lunii scânteiere...
Cântă, scumpul meu poet!

Doarme-albastr'Adriatică;
Dorul tău îmi vei cânta...
Nu te teme de nimică...
Eşti al meu şi sunt a ta!

Doarme-acum şi crudu-mi gâde
In palatu-i aurit;
De gelosul meu poţi râde:
De demult l-am adormit.

— Pentru'n zâmbet, o privire
Dela tine, scump odor,
Partea-mi dau de nemurire,
Dau chiar patrie, onor!

Vezi tu luna de pe ceruri
Cum străluce mângâios,
Invelind tot în misteruri?
Pentru mine-i de prisos.

Tu eşti singura-mi lumină,
Luna mea d'acum tu eşti,
Dogaresa mea divină!
Spune-mi, spune: mă iubeşti?

— Te iubesc ca o nebună;
Fă cu mine orice vrei;
Dacă-s pentru tine lună,
Tu eşti soare'n ochii mei!

Dă-mi căldura ta suavă,
De-al ei foc să mă topesc...
Sunt a ta fidelă sclavă;
Te iubesc! da, te iubesc!

Inainte, gondoliere:
Du-ne, du-ne 'ncet-încet!
Subt a lunii scânteiere.
Cântă, scumpul meu poet!

— In Veneţia duioasă,
Dulce-i viaţa'n carnaval!
Pentr'o inim'amoroasă,
Cântă, râde-al mării val!

1909

STEAUA

Cu mâini subţiri şi reci,
Mi-ai dat fior fierbinte:
Să treacă veci de veci,
Eu tot l-oi ţine minte.

Credeam că s'a oprit
In cale mersul lumii,
Că tot a'ncremenit
Ca trupul unei mumii.

Odată m'ai atins
Ş'apoi te-ai dus departe;
O stea pe cer s'a stins...
Păreri au fost deşarte.

Oriunde-acum sclipeşti
In depărtări albastre.
Tu nu eşti unde eşti,
Perdută printre astre.

Te ţine-aci mereu
A mea închipuire;
Tu vei muri, şi eu
Ţi-oi da o nemurire.

FABULĂ[1]

lui A. Vlahuță

A fost odată un băiat,
O secătură, un stricat...
Frați, mamă, îl nesocoteau,
Și mari și mici îl huiduiau,
Ba, uneori, îl și băteau.
O viață l-au tot umilit
Pân'ce stricatul horopsit
Din casa mă-sii a fugit...
Intr'un târziu și-au amintit
De-acel copil neprocopsit,
De-acel bun-de-nimic, de-acel
Fugar, pribeag, de-acel mișel,
Și milă le-a venit de el...
La ziua lui l-au cam iertat,
Acasă, veseli, l-au chemat,
Și cu dulceți l-au îndopat...
Pân'ce stomacul și-a stricat.

Morala

După prea amară viață
Nu fi lacom la dulceață.

1912

[1] Această fabulă ne arată atitudinea lui Caragiale față de târzia și ipocrita sa recunoaștere din partea culturii oficiale a burghezo-moșierimii. Se știe că scriitorul a refuzat sgomotoasa sărbătorire ce i se pregătea cu prilejul împlinirii a 60 de ani.

Fabulă

lui A. Vlahuță

[A fost odată un băiat
O secătură, un stricat...
Frați, mamă, îl nesocoteau, [Și mari și mici îl huiduiau
Ba, uneori, îl și băteau.
[O viață l-au tot umilit
Pîn'ce stricatul horopsit
Din casa mă-sii a fugit...
[Intr'un târziu și-au amintit
De-acel ~~[illegible]~~ neprocopsit, copil
De-acel bun-de-nimic, de-acel
Fugar pribeag, de-acel mișel,
Și milă le-a venit de el...
[La ziua lui l-au cam iertat
Acasă, veseli, l-au chemat
Și cu dulceți l-au îndopat...
Pîn'ce stomacul ~~[illegible]~~ stricat. și-a

Morala

După prea amară viață,
Nu fi lacom la dulceață.

[illegible] 17 v. 1912
[illegible]

[illegible]

Pagină autograf a lui Caragiale.

PAŞA DIN SILISTRA

Paşa din Silistra astăzi s'a jurat,
Să-şi răzbune groaznic pe-un ghiaur spurcat.
Cine e ghiaurul ? Este-acela, care
Dunărea o trece pe-al său roib călare,
Şi dela Silistra cu-aşa cutezare
Vine să răpească pe cadâna mare.
— „Hei, ghiaur nemernic, pentru o cadână,
O să pun să-ţi taie'ntâi murdara mână,
Dup'aceea capul şi 'ncă un picior,
Iar după aceea — am să te omor !

Am să trag hangerul şi-am să-l oţelesc
In spurcatu-ţi sânge, în sânge cânesc.
Stai, să vie'ndată gâdea cu toporul !..."
Zice al Silistrei Paşă'ngrozitorul,
„Să-mi aducă-aicea pe acel mişel,
Ca să-şi ia pedeapsa scrisă pentru el !"

Gâdea se repede şi-l aduce'ndată
Incărcat de lanţuri, ca fiara turbată.
Tânăra victimă este-acoperită
De un giulgiu negru, căci e osândită.

„Să-i ridice giulgiul!“ Paşa a strigat
Şi toţi asistenţii s'au cutremurat.
Gâdea îl ridică şi — o! — ce mirare:
In loc de victimă-i chiar cadâna mare!
Paşa-şi scuipă'n barbă şi rânjind scrâşneşte.
Roşu e la faţă, fruntea îi păleşte,
Işi trage hangerul, i-l înfige'n sân,
Ea cade, — el râde, demonul bătrân.
„S'o luaţi de-aicea, trimiteţi-o dar,
Acelui nemernic, acelui murdar!“.

Astfel îşi răzbună un paşă trădat,
Trădat mişeleşte şi dezonorat.

1912

Note şi articole politice

CRONICA FANTASTICA[1]

Suntem în anul graţiei 3.874...

— Cum se poate ?...

— Mă rog, mă iartă, amabile cititor. Dă-mi voie a te ruga să nu mă 'ntrerupi până la fine. Imi promiţi că mă vei lăsa să termin ceeace d'abia am început ? Comptez pe promisiunea d-tale. Re'ncep dar.

Suntem în anul graţiei 3.874 ; ne aflăm în cetatea *Tâmpitopole,* locuită de Sinecorzi, ciudate fiinţe bipezi, cărora le lipseşte partea stângă a toracelui cu toate ale ei. Sinecorzii sunt un trib de Chinezi.

Deschid, cu permisiunea d-voastră o mică paranteză istorică esplicativă.

(Acum două mii de ani, Chinezii declarară resbel Rusiei, vastă ţeară ce coprindea jumătate din continentul Europei. — Observaţi bine că narez numai faptele ; nu fac niciun comentariu. Bătaia avu loc pe fruntaria celor două ţări. Chinezii triumfară şi, trecând peste regimentele ruseşti ca peste un imens bulevard de cadavre, în o săptămână fură în capitala inamică, în două săptămâni ajunseră în centrul Europei şi în trei, după ce străbătură şi bătură, una după alta, toate ţările mari şi mici, se opriră pe ţărmii Atlanticului. Poate c'ar fi mers şi mai înainte dacă ar mai fi avut cu cine să se mai bată... Lumea întreagă sguduită, fu forţată a recunoaşte realitatea acestei invaziuni şi i se'nchină. Două mii de ani au trecut, şi Chinezii, cu perspectiva d'a domni până la judecata din urmă, domnesc asupra continentului vechi pe care l-au *chinizat* — permiteţi-mi acest singur novicism[2] — cu totul).

Inchid aci parenteza crezându-vă luminaţi de ajuns.

---

[1] Această cronică şi următoarele fac parte din începuturile literare ale lui Caragiale la „Ghimpele".

[2] Aici în înţeles de neologism.

Acum, graţioasă cititoare şi d-ta, amabile cititor, dacă doriţi a face o escursiune prin cetate, procuraţi-mi plăcerea a vă'ncrede în mine şi a mă urma. Voi fi prea fericit să vă serv de cicerone în Tâmpitopole, care, aflaţi şi ţineţi minte, este numai o sucursală a Pe-Kingului.

Pornim?... A! mă iertaţi, fiţi buni a vă arma cu aceste foi de palmier; o să vă fie nedispensabil pentru a vă apăra d'arşiţa soarelui.

Acum, aidem! O singură recomandaţiune am a vă face: strâmbaţi puţin picioarele în maniera chinezească: este un mijloc prezervativ contra alunecuşului porţelanului smălţuit cu care sunt acoperite stradele. Aşa!

Priviţi mai întâi, aci, unul din cele mai superbe edificiuri; este pagoda [1] idolului *Kin-Lau*, este locul unde se regulează afacerile privitoare la brahmani. Aici este mai mare peste toţi Mandarinul *Ti-Li*, [2] mare învăţat, care odinioară a fost trămis prin institute cu însărcinarea esclusivă d'a strâmba picioarele chinezilor de mici, pentru a le face să se bucure mai târziu de rachitism, calitate ce trece în mare consideraţiune la Chinezi. Aşa e că este foarte mândră pagoda lui Kin-Lau cu architectura ei antică şi coloarea ei galbenă. Cată să ştiţi, coloarea chineză prin escelinţă este galbenul.

Aruncaţi-vă dincoace ochii; vedeţi cazarma şi cancelaria Mandarinului Păcei, *Lis-Kyng*, vice-guvernatorul militar şi civil al Tâmpitopolei; aci este rezervoriul ordinei şi păcii, stabiliment liniştitor al spiritelor prea iuţi şi corigător al moravurilor. Ia uitaţi-vă la Chinezul acela care iese din cancelaria Mandarinului Păcei, unde şi-a petrecut noaptea din cauză că s'a aflat dormind beat de opiu pe stradă. Vedeţi-l, mă rog, ce deşelat pare a fi în urma corecţiunii ce i s'a aplicat.

Aici, este *Casa Justiţiei*. Ce severă faciadă! Totul respiră nepărtinirea şi oarba dreptate. Intoarceţi-vă puţin privirile spre acel nenorocit Chinez care soseşte asudat şi gâfâind cu o hârtie în mână şi năvăleşte pe scara principale a Casei Justiţiei! îl cunoaşteţi, este bietul *Pim-Pim*. Nu vă uitaţi că e slab şi lihnit; era gras şi burtos acum vr'o cinci ani, când adversitatea soartei îl imboldi să intente proces unui vecin care-i răpise un pui de curcă din curte. Vedeţi-l, iese din Casa Justiţiei. Ce tristă figură! O să fie silit bietul Chinez să bea cinci ceşti de ceai şi şeapte doze de opiu pentru a-şi recăpăta buna umoare. Dacă nu vă este antipatică figura lui Pim-Pim şi doriţi să-l mai vedeţi, veniţi aci şi mâne şi 'n orice zi voiţi, pe la orele astea; pentru dânsul

[1] Templul.
[2] Sub acest nume e prezentat Titu Liviu Maiorescu.

procederea d'adineaori este o sacră datoriă pe care în toate dimineţile o împlineşte cu cea mai strictă fidelitate.

Edificiul de colo, pe uşa căruia se văd încrucişate două cotoare de lemn de banan — emblemă ce reprezintă libertate 'n alegeri — este aşa numita de Chinezi *Muma Tutulor*. Câtă gingăşie în nume chiar. Sunt foarte picanţi Chinezii într'ale lor.

Priviţi d'încoace, pe poartă, această imagine alegorică: Plin de sudoare şi despoiat, un Chinez, condamnat la un supliciu analog cu al fetelor lui Danaus [1], aruncă cu o lopată colosală cătăţimi enorme de aur în gura mereu deschisă a unui monstru etern flămând. Lugubră fantazia!... Aţi crede că această poartă este intrarea infernului, d'asupra căreia geniul cel rău, aşa, de gust, a pus să se zugrăvească un specimen de modul cu care cineva petrece în regatul lui; ei bine, nicidecum: aci, am onoare a vă spune, este casa numită *Punga-publică;* Mandarinul cel mai mare peste astă *pungă* este *Pungaciul,* titlu dat prin simplă derivaţiune etimologică.

Atenţiune, doamnă! gravitate, domnule! Trecem pe dinaintea palatului lui *Sik-Tir,* guvernator general al Tâmpitopolei şi reprezintante al Fiului-Soarelui dela Pe-King. Aş avea şi aş voi să vă spun multe despre Sik-Tir, dacă în jurisdicţiunea chineză nu ar fi scris că se taie limba oricărui va cuteza să puie în discuţiune numele acestui suprem mandarin.

Să ne plecăm frunţile la pământ, după obiceiul pământului, şi să ne vedem de cale.

Cred, acum, doamnă, că sunteţi ca şi mine de părere, după atâta umblet şi fatigă să intrăm în acest elegant stabiliment public. Vom lua şi noi ceaiul şi vom fuma opiul, repauzându-ne puţin. Din fericire, acesta este tocmai locul public de predilecţiune al tutulor notabilităţilor chineze din Tâmpitopole. Este adevărat, nicăieri aici nu se serva ceaiul în mai bună calitate. Să intrăm.

Priviţi pe Chinezii mei cum şed cu indolenţiă pe tapetele lor bizar colorate; vedeţi cum prin o mişcare d'o regularitate perfectă şi egală, clatinând capul când afirmativ, când negativ, sorbind cu deliciu ceaiul şi aspirând cu încântământ opiul, ei îşi petrec inocent timpul! O, tabel admirabil de moravuri pacifice! O, fericiţi Chinezi!! Binecuvântate fiinţe bipezi, cât este de invidiat soarta voastră. Voi nu vă frământaţi cu firea pentru nimic. Nu este nimic în stare să aducă un moment măcar de esceptiune în vieaţa voastră calmă şi neofensivă: nici rachitismul primatur

[1] Personaje din mitologia greacă osândite să umple la nesfârşit un butoi fără fund.

al micelor chineze; nici legenda bietului Pim-Pim, fidelul vizitator matinal al *Casei Justiției;* nici crâmpeiele de banan încrucișate pe ușa edificiului *Mumei Tutulor;* nici chinul sărmanului Chinez care este condamnat la intrarea *Pungei-publice* să'ncerce a sătura pe nesăturabilul monstru; nici tăiarea limbei din jurisdicțiunea voastră. Vouă, ceaiul și opiul să vi se dea... și 'ncolo, pace! O, de trei ori fericiți muritori!!!

Mă iartă domnul meu, dacă mi-am uitat datoria de cicerone, lăsându-vă un moment, pe doamna și pe d-ta, pentru a mă adresa Chinezilor mei. V'o jur că am făcut-o numai dintr'o mișcare interioară instantanee și nerezistibile de sinceră admirațiune.

Pentru astă dată, vă cred satisfăcuți în d'ajuns. Sunt fatigat; permiteți-mi să mă retrag; vă las.

. . . .

Cum vi se pare, grațioși cetitori, apocalipsul meu?

Ce va să zică purtarea asta, vor striga unii din d-voastră; întâi ne arunci peste două mii de ani în viitor, ne spui niște comedii estravagante, ne plimbi, ne 'ncurci, și-apoi ne lași în Tâmpitopolea d-tale fără să ne spui cum să venim îndărăt; ne lași în un loc necunoscut, bizar, straniu, rătăciți.

— Iubiți lectori, nu sunteți deloc rătăciți. N'aveți nevoiă de conducerea mea. Luați bine seama, a fost numai o glumă fantastică: sunteți acasă, la d-voastră, între ai d-voastră... în București, în Țeara Românească. Priviți în jurul d-voastră; îmi pare că cetiți *Ghimpele.*

1874

CRONICA SENTIMENTALĂ

In una din livezile 'nverzite ale Africei necunoscute de miază-zi, prin care curge liniștită apa Zanzibarului, se rădică un cătun de bordeie locuit d'o populațiune barbară cât se poate de ciudată.

Veți crede că voi să vă serv un capitol de Geografiă populară, sau că încerc a vă da introducțiunea topografică a unui roman de călătorii și aventuri.

Nicidecum! Voi să vă fac cunoștință pur și simplă cu o specie de oameni cari, mă prind, nu-și pot găsi semeni în niciunul din cele patru înghiuri ale pământului.

★

Liniștiți, pacifici și muncitori, ei cultivă pământul pe țărmii Zanzibarului. Nu au făcut nimănui niciun rău, și cu toate astea, sunt în o stare... ca vai de capul lor.

Bieții mei Africani, necunoscând până mai anii trecuți invențiunea salutară a pălăriilor, și șezând la muncă toată ziua cu capul gol, espus la razele fierbinți ale soarelui de miază-zi, și-au prăjit creierii până 'ntr'atâta, încât toți călătorii cari s'au aventurat prin aceste ținuturi barbare, văzând pe Africanii mei, cu drept cuvânt, i-au numit: *Tâmpiții.*

★

Imaginați-vă un Beduin — știți că vorba Beduin, în Africa este sinonimă cu tâlhar — sălbatic, mâncăcios, nesățios, cu toate instinctele

rele, ingrat, rău, scelerat şi câteodată chiar antropofag,[1] stând pe un tron de nuiele de răchită în mijlocul cătunului, sub un umbrar de frunze de palmier: este capul atotputinte al bieţilor *Tâmpiţi.*

In jurul lui, alţi câţiva Beduini, armaţi cu câte o lanciă 'n mână, un arc şi o tolbă cu săgeţi la spinare şi un cuţit enorm la brâu, purtând câteva pene de struţ înfipte 'n părul lor lung şi creţ, compun curtea şi se numesc favoriţii consiliari.

Aceasta este toată organizaţiunea socială a *Tâmpiţilor.*

★

Acum, sunteţi curioşi să vă fac un tabél pitoresc de moravurile publice ale acestui trib barbar? Ascultaţi.

Curtea este strânsă în jurul tronului de răchită. Beduinul suprem chiamă pe primul consiliar, îi spune ceva la urechiă, şi apoi, cu un semn, congediează pe toţi. Curtea se răsipeşte.

Şeapte Beduini, mai marii celor mari, se răped pe cai, ia cuţitele 'n dinţi, împumnă lancile şi dau goană cailor prin cătun, sbierând ca nişte posedaţi. Vai de *Tâmpitul* care se va găsi 'n calea lor! îl trag în lanciă ca p'un iepure'n frigare.

★

Bieţii *Tâmpiţi* aud de departe sbieretele Beduinilor şi dau năvală 'n bordeie; cei ce nu au avut pas să intre, se trântesc cu facia la pământ, ating ţărâna cu fruntea şi, aducând mâinile pe d'asupra capului, fac semnul penitinţii.

Beduinii, în goana lor, dau foc bordeielor, jefuesc ţarinele şi averile *Tâmpiţilor,* trag în lănci câţiva şi se 'ntorc, tot prin cătun, cu caii obosiţi şi 'nspumaţi la pas.

Toată populaţiunea d'astădată le iese 'nainte cu daruri şi li se 'nchină până la pământ.

Cam în toate zilele se repetă această scenă: — este un remediu beduinesc pentru menţinerea liniştei şi ordinei în spiritele bieţilor mei Africani.

Sărmani Tâmpiţi! Beduin vă trebuia vouă?

★

Am călătorit odată prin acel minunat ţinut şi-l voi pomeni şi morţilor. Am admirat moravurile bizare àle acestor nefericiţi. Am văzut de nenumărate ori repetându-se din ce în ce mai cu furoare,

[1] Mâncător de oamenii.

scena de mai sus. Aproape să mă tâmpesc şi eu de prea multă admiraţiune, am atras într'o zi la o parte pe câţiva *Tâmpiţi* mai de căpetenie.

— Bine, nefericiţilor, le zisei, cum nu vă vine odată ideea să vă sculaţi cu toţii 'n o dimineaţă, să puneţi mâna pe toţi Beduinii şi să-i atârnaţi în rând la bătaia vântului de cracile palmierilor voştri? Ce dracul! nu mai aveţi nici instinct? Până când o să vă numiţi *Tâmpiţi?*

Căscară toţi gura, deschiseră ochi mari, rădicară din umeri şi începură să cam surâză.

Nu 'nţeleseseră ce le spusesem.

Adevărat *Tâmpiţi,* de trei ori tâmpiţi, zisei în mine, sunteţi demni de admirat!

★

Mă 'ntorsesem de mult din călătoria ce făcusem la tribul *Tâmpiţilor;* vă jur însă că nu mai cugetam decât la dânşii. Imi rămăsese adânc săpată în memorie suvenirea nefericirii şi mizeriei lor. Nu-i puteam uita.

Mai zilele trecute, întâlnesc un amic care necontenit călătoreşte. Se 'ntorcea din Africa. Il întreb cum a petrecut.

— Am văzut minuni, îmi zise. Ai auzit tu vreodată de *Tâmpiţi?*

Tâmpiţii!? strigai. O! îi cunosc! Am petrecut mult în mijlocul lor, sărmanii! Ei, cum o mai duc dânşii cu Beduinii?

— Din ce în ce mai rău!

— Bieţii *Tâmpiţi,* sunt de plâns.

— Pre legea mea, îmi zise amicul, tu-i crezi de plâns, permite-mi să-i crez de râs.

— Bieţii *Tâmpiţi,* repetam...

1874

CRONICĂ

Aflaţi-mi, iubiţi cititori, o posiţiune mai dificilă şi mai încurcată decât a unui redactor al *Ghimpelui* ca mine, care este dator să vă dăruiască pe fiecare duminică cu câte două coloane de cronică. Mărturisesc că nu ştiu ce să vă scriu. Daţi-mi o idee, bună sau rea, numai daţi-mi una. Pe onoare vă spun, nu ştiu nici cum să 'ncep. Cu ce oare să vă serv?

Şi cu toate astea, pot nu pot, vreau nu vreau, trebue neapărat să vă dau ceva, fiindcă amicul Toma Stoenescu, directorul-proprietar al *Ghimpelui,* căruia i-am îngagiat talentul meu, cere numaidecât, fără doar şi poate, o cronică pentru cititorii săi. Ei!... ce voiţi! are şi el dreptate. Trebue să mărturisim că directorul nostru se poartă cu redactorii săi mult mai bine decât îi permit mijloacele.

Aşa noi, redactorii permanenţi ai *Ghimpelui,* primim pe lună leafă, cel mult 10.000 franci, cel mai puţin 5.000, — pentru care împlinim fiecare nişte îndatoriri fixe. Afară de aceasta, dacă producem ceva peste datoria noastră, primim pentru fiecare vers 50 franci, şi pentru fiecare rând de proză 40 franci. In timpul cât lucrăm în redacţiune, fumăm din cutia enormă cu Bektemis a lui Toma; bem răcoritoare, luăm băi, dejunuri *à la fourchette* [1], cafele *cognac,* în socoteala lui Toma.

La anul nou, primim fiecare câte un mic dar spre suvenire:

O pereche de butoni de mâneci cu câte o piatră de briliant măreaţă cât o alună turcească, 1500 franci; un singur defect au însă: nu poţi intra seara în casă dacă e lumânarea aprinsă înăuntru; strălucesc aşa de tare că-ţi pot prea bine pericula văzul.

[1] Dejunuri copioase.

Sau:

Un cronometru superb, de aur, cu două capace; pe un capac, un buchet în pietre scumpe cu devisa *Ghimpelui* în peruzele: *Ridendo, castigat mores!* [1] — pe celalt capac, una din caricaturile cele mai reuşite de peste an, lucrată, în mic, în smalţul cel mai fin. Cronometrul nu se 'ntoarce niciodată, şi merge mai regulat în buzunarul vestei d-tale decât soarele pe cer. Se'ntâmplă odată să se oprească, să stea toate ceasornicele din Bucureşti, toate, pentrucă niciunul din ele n'a fost întors la vreme; — se poate întâmpla una ca asta, nu trebue să râdeţi. Cerul este acoperit cu nori şi ceasornicele de soare nu pot servi. Toate ceasornicele stând, confuziune generală în mersul afacerilor. Numai cronometrul d-tale merge, merge neîncetat. Atunci, d-ta eşti regulatorul tutulor ceasornicelor din Bucureşti, goneşti confusiunea şi restabileşti ordinea în afaceri. Toată lumea voeşte a-ţi vedea cronometrul, te 'ntreabă cu cât şi unde l-ai cumpărat; şi d-ta răspunzi cu bună-voinţă:

— L-am primit în dar la anul nou dela *Ghimpele,* unde sunt în calitate de redactor; îmi pare că costă 5000 de franci.

Ori:

Un cal de călărie arab alb, sau englez roib-auriu, sânge pur. Eşti călare la şosea. Sensaţiune universale! Damele toate-l scuipă ca să nu ţi-l deoachie. Toţi sportsmenii sunt entusiasmaţi. Când treci pe dinaintea bufetului, zece dintre aceşti domni, cari şed de vorbă cu o doamnă resturnată 'n o trăsură elegantă — fără să-şi mai ia ziua bună dela dânsa, şi proferind câteva înjurături franceze, — se ia călări după tine. Dai pinteni lui *Bobo,* — că aşa-l chiamă, — şi când sportsmenii tăi d'abia sunt pe la rondul al doilea al şoselei, tu ai ajuns la Băneasa şi te-ai şi întors, spre a le face tradiţionalul salut de *jochey.* Toţi se confundă în complimente. Toţi mângâiă pe *Bobo,* şi te năvălesc, care mai de care, în întrebări asupra vârstei şi genealogiei animalului. Toţi se propun a ţi-l cumpăra.

— Pe onoarea mea, domnilor, îmi este cu totul imposibil a vă satisface fiindcă ţin acest cal în dar dela *Ghimpele,* unde sunt redactor. Cât despre preţul lui, şi cred că nu mă 'nşeală memoria, este de 50.000 franci.

Şi repeţind salutul cu biciuşca, dai pinteni. Calul pleacă, sboară; şi când sportsmenii d'abia au pornit, potcoavele lui *Bobo* aruncă în dreapta şi 'n stânga, pe podul Mogoşoaii snopi de scântei, — ocaziune

[1] Râzând se îndreaptă moravurile.

de care pietonii de pe trotoare profită spre a-şi aprinde ţigările, fără a-şi strica niciun chibrit.

Sau, mai bine :

O tabachere de tutun, de argint rusesc masiv, *à surprise*[1]. Mergi la Filacowski, iei un scaun, şezi lângă câţiva prieteni, scoţi tabacherea şi o pui pe masă. Un amic îţi cere o ţigară :

— Cu plăcere, poftim !

Amicul apasă resortul capacului... şi la moment, flaşneta misterioasă din tabachere începe să cânte marşul dela 48. Toţi sunt intrigaţi.

— De unde vin aceste sunete delicioase ?

Atunci tu, măgulit de succesul tabacherii tale, cu modestia ce te caracterisă şi zâmbind, zici în fine cuvântul cel mare :

— Domnilor, este o surpriză ! aceste sunete delicioase vin din tabacherea mea !

Toţi asistenţii o ia, o esamineazä, o admiră, — şi tabacherea, trecând din mână 'n mână, termină marşul dela 48, pentru ca să 'nceapă o mazurcă încântătoare.

— De unde aţi cumpărat tabacherea asta ?

— Domnul meu, este un dar de anul nou pe care l-am primit dela *Ghimpele,* unde, deşi scriu sub pseudonism *(sic),* toată cafeneaua lui Fialcowski ştie că sunt redactor.

— Şi cât costă, mă rog ?

— 2.000 franci.

— Fie, că face !

Aşa, doamnelor şi domnilor, petrecem noi ăştia dela *Ghimpele.* Vă miraţi ! cu toate astea, e foarte simplu. Câteva date din registrele de comptabilitate ale gazetei noastre vă vor lumina pe deplin. Daţi-mi voiă.

20.000 abonamente dă 40.000 lei noui ; 10.000 foi vândute cu esemplarul la fiecare număr, cu rabatul de 20%, ne dă 208.000 lei noui ; mici subvenţiuni, pe an 500.000 lei noui. Avem deci la venituri un total anual de 1.108.000 lei noui.

Totalul de cheltueli anuale este de 500.000 lei noui.

Rămâne deci lui Toma Stoenescu al nostru anual 608.000 lei.

Şi fiindcă, cu această ocasiune, tot am intrat în confidenţe, trebue să vă spun că Toma cheltueşte pe an pentru dânsul numai 108.000 franci, depunând restul de 500.000 la băncile străine. De aceea şi eu îi zic totdeauna în glumă :

[1] Cu surprize.

— Tomo, prea grămădeşti la aur ! Tomo, prea eşti econom, prea eşti avar ! Tomo, ai să devii un Cresus ![1]... Mai dă-mi o ţigară, Tomo !

E monstruos ce vă spun ; aşa e ? Dar, ce vreţi ! aşa petrecem noi ăştia dela *Ghimpele.*

★

Auzisem de atâtea ori lăudându-se virtuţile ciudate ale haccişului[2] *(sic),* încât, pe onoare, n'am mai putut rezista tentaţiunii, şi am înghiţit şi eu o doză din această pastă minunată. Aşa, vedeţi, iubiţi cititori, că, în casul când v'ar displăcea cronica ce v'am servit, vina nu este a mea, ci a narcoticului ce prin escentricitate mi-am administrat.

Un cuvânt încă şi termin.

Doamnelor şi domnilor câţi datoraţi bani amicului Toma Stoenescu dela *Ghimpele!* grăbiţi-vă a vă achita de datoriile d-voastre către dânsul, — care, cu toată cronica mea, este foarte strâmtorat şi încurcat, — ca să vă scutiţi de petrecerea d'a vă vedea trecuţi în *Catastichul Dracului.*

1874

[1] Rege al Lidiei, renumit pentru bogăţiile sale.
[2] Haşiş : băutură cu proprietăţi stupefiante şi narcotice.

CERC VIŢIOS

La 1875, erau conservatorii la putere.

Partidul liberal, în coaliţie cu elemente răzleţe, moderate şi conservatoare, sătul de a mai lupta pe calea normală pentru a răsturna ministerul Catargiu, se puse să facă o campanie învierşunată pe cale anormală. Partidul liberal, care-şi avea cartierul general la Mazar-Paşa, făcu apel la mijloacele demagogice, înrolă, cu tot felul de monedă — mai cu sunători (pe atunci nu aveam bilete), mai cu strălucite perspective, — volintiri apilpisiţi, şi ieşi pe stradă strigând:

„Catargiu calcă constituţia de sus în jos — o călcăm şi noi de jos în sus. El o calcă spre a se ţine la putere în ciuda ei şi a noastră; noi o călcăm ca să-l răsturnăm, şi în ciuda lui să restaurăm domnia ei! Adică, mai scurt: el o calcă de dragul lui, noi o călcăm de dragul ei!".

Şi pe câtă vreme legioanele partizanilor şi volintirilor se agitau pe calea brutală, câte un advocăţel — acela nu lucra cu ziua, ci cu perspectiva unui apropiat viitor — turna la proză cu cotul în monitorul mazarist, căutând cu citate din „autori celebri" să probeze că răscoala de uliţă este „nu numai un drept, dar chiar o datorie" în aşa împrejurări.

Proza chilometrică a avocăţelului nu era menită decât să liniştească sufletele câtorva negustori chiaburi, cari contribuiau gros la „marea operă patriotică", la „îndeplinirea datoriei", dar cari având prăvălii deschise, nu se prea amuzau văzând cetele bravilor volintiri ai „Sfintei cauze constituţionale". De! patria ca patria, dar centrul patriei e prăvălia, şi prăvălia cu volintiri nu se prea potriveşte, prăvălia merge cu linişte şi cu DREPTUL.

Dar, în sfârşit, slava Domnului! liniştea s'a restabilit, dreptul s'a ridicat iar copăcel în picioare! Călcătorii de sus au căzut jos, iar călcătorii de jos s'au urcat sus.

Jos conul Lascarache! sus conul Iancu!

Ei! acuma s'a restaurat Constituţia, de aci avem să trăim bine!

Aşi! ce să te pomeneşti!... Conul Iancu s'apucă să calce şi d-sa de sus Constituţia.

Ce-i de făcut?

Rabdă conul Lascarache, rabdă azi... rabdă mâine... Adevărul e că a răbdat cam mult — acu nu ştiu din ce pricină; ori că e conul Lascarache de fel mai răbdător, ori că ştie conul Iancu să te facă să rabzi mai mult — destul că a răbdat 12 ani; vorba ceea: să dea conul Iancu cât poate răbda conul Lascăr!

Dar orice răbdare are un sfârşit.

„S'a mântuit! nu mai merge, a zis într'o zi mult-răbdătorul. Trebue un leac eroic la aiastă nesuferită situaţie!"

Şi după multă bătaie de cap, şi-a adus aminte de o veche reţetă, pe care i-o aplicaseră odinioară:

„Brătianu calcă Constituţia de sus în jos; o călcăm şi noi de jos în sus. El o calcă spre a se ţine la putere în ciuda ei şi a noastră; noi o călcăm ca să-l răsturnăm şi în ciuda lui să restaurăm domnia ei! Adică, mai scurt: el o calcă de dragul lui; noi o călcăm de dragul ei".

Şi hop! şi advocăţelul cu condeiul ascuţit şi cu limba lată, — mititelul Sarsailă „de mare viitor", un june „care promite mult". Se pune procopsitul pe citate savante şi ne clădeşte mirifica[1] teorie a omeopatiei[2] politice:

„Cui pe cui scoate!... Călcarea repară călcarea: e nu numai un drept, e *o datorie*... şi dacă nu mă credeţi, ignoranţilor, citiţi marea *Gramatică a politicei* de marele savant... etc. etc.".

Să se observe bine, mă rog, că nu caut aci să demonstrez cum că la 75 d. Brătianu nu spunea drept susţinând că d. Catargiu călca Constituţia, nici, şi cu atât mai puţin, că la 87 acuzările d-lui Catargiu contra d-lui Brătianu nu erau sfântul adevăr însuşi.

---

[1] Minunata.

[2] Metodă de vindecare a boalelor prin introducerea în corp a unor medicamente care produceau efectele aceleiaşi boale. Teoria pretindea că încetând cu medicamentele (cauza boalei), dispare şi boala.

Departe de mine ideea de a bănui onorabilitatea politică a acestor bărbaţi de Stat... când d-lor sunt în opoziţie; să mă ferească Dumnezeu a pune câtuşi de puţin la îndoială zelul şi dragostea pentru Constituţie, de cari sunt animaţi aceşti vecinic călcători ai ei!

Nu; ei o iubesc, şi tocmai pentrucă o iubesc, o calcă; îi doare în suflet că o calcă; dar cum ar putea să n'o calce când o iubesc atâta?

Şi pe urmă teoria mititelului procopsit nu este destul de clară? Pentru cine iubeşte Constituţia, este, când o calcă alţii, nu numai un drept, dar chiar *o datorie* s'o mai calce şi el.

Atâta numai că adevărul de la 87 nu mai teoriza ca cel dela 75, faţă de negustorime, ci faţă de oameni mai greu de speriat cu mari opuri, cu mari autori şi cu mirifice fleacuri. El nu mai vorbea, ca colegul său de la Mazar-Paşa, către bunii şi dreptcredincioşii creştini deprinşi a deschide obloane de prăvălii, ci către nişte păgâni deprinşi a deschide uşi de bibliotecă.

Bine, coane Lascăre, — au zis aceştia d'a dreptul, fără să se împiedice a sta de vorbă cu mititelul teoretician, nu vezi dumneata că aceasta este un *cerc viţios?*

La *cercul viţios,* conul Lascăr a cerut numai decât „deslușire, neînţelegând expresii de *aieste*".

Atunci i s'a deslușit omului moldoveneşte cum că: Ar fi vremea să se părăsească în politica Statului român jocul călcărilor periodice de Constituţie, — şi începătura ar fi de datoria Partidului conservator s'o facă;

Că mijloacele demagogice, busumflările contra Coroanei, palavrele şi promisiile imposibile de realizat, trebuesc odată aruncate departe, ca nişte mijloace nedemne şi primejdioase pentru politica unui Stat cu pretenţii de seriozitate şi cu atâta nevoie de progres real — şi că cine ar trebui să le arunce mai întâi şi mai departe ar trebui să fie tocmai partidul conservator;

Că în ţara aceasta, afară de câţiva palavragii fără pricini, afară de haita de slujbaşi fără slujbe, afară de câţiva ambiţioşi politicastri [1] în genere fără talent şi fără omenie — cari nu pot trăi decât în turbure şi pe care-i poţi scoate foarte eftin pe uliţă, pe nemâncate cu parul, cu masalaua [2] după băutură — mai este şi un popor întreg care stă acasă cinstit şi munceşte ca să trăiască, care doreşte şi are dreptul a dori să se bucure de beneficierile culturii, şi progresului modern, şi care, ca supremă şi permanentă expresie a suveranităţii sale, are o Coroană regală;

[1] Politicieni mărunţi şi venali.
[2] Torţă, făclie.

Că, orice fel de călcare a legii fundamentale, fie de sus în jos, fie de jos în sus, în ţara şi în împrejurările noastre, poate celor d'întâi să placă şi să folosească, celor d'al doilea însă de sigur nu le poate conveni pentrucă-i păgubeşte;

Că, însfârşit, dacă sub pretext de apărare a ei, toţi or călca Constituţia, — de jos fiindcă cei de sus, — de sus, fiindcă cei de jos o calcă, — cine să înceapă odată s'o apere pe cale normală dacă nu Partidul conservator? Şi ce ocazie mai bună pentru a o apăra pe cale normală, de cât aceea când călcătorii de sus — colectiviştii — merseseră aşa de departe, încât trebuiau să cază chiar dacă erau ei singurul partid existent în ţară? — Era un copac putred, trunchiul era prea slab ca să mai ţină coama... Ce mai trebuiau lovituri violente?

Toate aceste deslușiri au fost însă de prisos: oamenii cari le-au dat au trebuit cu destulă părere de rău, să se dee într'o parte şi să lase pe conul Lascarache a iubi Constituţia în felul d-sale, aşteptând ca peste câtva timp conul Iancu, mai puţin răbdător şi mai meşter la treabă, s'o iubească cu nu mai puţină căldură.

Numai atâta că şi popoarele se satură ca şi omul de aceeaşi jucărie; jocurile merg pe vârste: *cercul viţios* începe a fi prea pueril pentru tânărul popor român.

Să sperăm că acest tânăr, care se coace, va refuza în curând cercul şi va ruga frumuşel pe călduroşii amanţi ai Constituţiei să aibă pentru dânsa mai puţină iubire şi mai mult respect.

1889

TRĂDAREA ROMÂNISMULUI! TRIUMFUL STRĂINISMULUI!! CONSUMATUM EST!!! [1]

Aşa de june *Moftul* şi deja mâhnit şi trist? — Iată ce-şi va zice desigur publicul văzând foiţa noastră cernită.

Da, trist! da, mâhnit! da, cernit!

Durerea adevărată e sobră de cuvinte, este mută... Să tăcem dar şi să plângem:

Consumatum est! [2]

Ieri s'a dat în Dealul Mitropoliei, cu 95 bile albe, contra 22 negre, lovitura de moarte României.

Onoare celor 22 bile negre! ele singure sunt Români adevăraţi!

Căci — acele 95 bile albe nu sunt albe decât în batjocură: albul nu e coloarea doliului, nu e coloarea asasinatului şi a morţii, nu e coloarea trădării! ele nu pot fi prin urmare, nu sunt adevăraţii reprezentanţi ai ţării.

Nu! acea majoritate care, la ameninţările băncii ministeriale, îşi pleacă botul şi dă votul; acea majoritate, care odată măcar nu e capabilă a trece în minoritate, nu reprezintă România! peste putinţă!

A presupune un moment aceasta ar fi să credem că o naţiune se poate sinucide singură pe sine însăşi, şi ar fi nebunie să bănuim măcar o clipă o naţiune cu raţiune capabilă de aşa aberaţiune!

Protestăm energic, dar! Ţara şi Istoria să judece!

Ieri s'a votat monstruoasa lege a d-lui P. P. Carpp asupra şcoalelor profesionale aşa cum a voit ministrul nerromân, care, ca briganzii, a pus Camerei servile cuţitul la gât, strigându-i fioros: votul sau viaţa!

Penibil! terribil!! orribil!!!

Ieri s'a votat aservirea noastră economică!

Ieri s'a jertfit poftelor străine interesele române, sălbăticiei străine corpul României, antropofagiei judaice carnea şi sângele Naţiunii!

Sărmană Românie!

De opt ori nefericită ţară, căci în adevăr eşti nefericită de atâtea ori câţi sfetnici are Coroana de oţel pe care ţi-ai smuls-o din gura tunului inamic!

Mizeră Românie!

Ai fost trădată, insultată, micşorată, murdărită, batjocorită, tăvălită, maltratată, înjosorîtă, ruinată, vândută, călcată, sdrobită de către regimul de urgie al bunului plac, al violenţei fărădelegilor, bandelor de puşcăriaşi şi de beţivi, infamiei, crimei, aberaţiunii, ignoranţei, nebuniei, trădării, murdăriei, chinorosului!

Ieri, vineri 5 Fevruarie 93, la orele 4 p. m., ieri, zi funestă şi blestemată! s'a votat acea lege antisocială, antieconomică, antipatriotică, antinaţională, antiromână, acea lege prin care Evreii săraci *nu* sunt opriţi de a învăţa vreo meserie!

Am zis că durerea e sobră de vorbe. Atâta dar!

Iată prin urmare dece, deşi atât de june, *Moftul* este trist şi cernit. Iată dece *Moftul* a ţinut ca o sfântă datorie faţă cu patria sa, cu poporul său, cu naţiunea sa, să apară astăzi în chenarul de rigoare la aşa lugubru-solemne ocaziuni!

Şi dacă mai regretăm ceva este că nu există o coloare şi mai închisă şi mai posomorîtă decât negrul pentru a reprezenta şi mai bine doliul *românismului trădat!*

---

[1] Acest articol parodiază stilul presei şovine, demagogia ei patriotardă, valul de injurii şi de calomnii cu care ataca naţionalităţile conlocuitoare şi orice încercare de a se da acestora drepturi civile şi politice.

[2] S'a săvârşit.

EXCELSIOR!

Din nenorocire *(sic)* degeaba *Moftul Român* a îmbrăcat alaltăieri haina de doliu.

Poftele străine au fost încătuşate!

Românismul a fost salvat!

Legea pentru şcoalele profesionale prevede categoric că străinii săraci *nu* pot învăţa vreo meserie. O strictă aplicare a legii pentru oprirea comerţului ambulant, şi toţi jidanii pârliţi vor trebui *volens nolens*[1] să se apuce de pungăşie şi de alte industrii mai mult sau mai puţin inevitabile într'o societate civilizată.

Ca un corolariu[2] dar la legea asupra şcoalelor profesionale, mai mulţi deputaţi, de deosebite colori politice, vor propune din iniţiativă parlamentară un proiect de lege pentru înmulţirea penitenciarelor, mai cu deosebire în judeţele de peste Milcov.

La puşcărie străinii cari fură!!!

1893

[1] Vrând, nevrând.
[2] Consecinţa unei demonstraţii.

HIGH - LIFE

O ţară eminamente agricolă trebue să aibă un ***high-life***.

Ce este? ce numim ***high-life?***

Este crema unei societăţi.

Ca naştere? — nu.

Ca talent? — nu.

Ca onestitate? — nu.

Ca bravură? — nu.

Atunci... ca ce?

Ştiu eu?

Poţi fi feciorul celui din urmă râtan; poţi merita să fii hrănit cu paie; poţi fi sărac lipit şi incapabil a munci de două parale; poţi fi o spurcăciune bună de aruncat în canal; un laş de cea mai deplorabilă speţă — asta nu te'mpiedică de a face parte din ***high-life***.

Vei merge alături cu un descendent direct al cutărui cruciat; vei concura pe toţi oamenii distinşi la favoruri şi onoruri; vei cheltui şi vei trăi ca un mare rentier; vei putea arunca dispreţul tău oamenilor de treabă şi sfida pe orice brav.

Şi toate cu un succes desăvârşit.

Cum asta? vor întreba nedomiriţii.

Iaca bine. Mergeţi pe stradă, la şosea, la spectacole, în magazine, în baluri, la Bucureşti, la Constanţa, la Sinaia, mergeţi, vedeţi şi spuneţi şi dv. cum.

Iată ce bănuim noi.

Orice popor clasic, — şi suntem doară un popor clasic — fie cât

de creştin, are nevoie de un Olimp, şi fiece Olimp trebue să-şi aibă mica lui cronică scandaloasă.

Să ne amintim cu respect de Jupiter, de Venus, de Mercur şi mai cu seamă de tânărul Ganimed [1] şi să ne felicităm că avem şi noi Olimpul nostru.

Voiţi un Jupiter? Iată-l: un om este bunicul copilei sale proprii şi prin urmare tatăl nepoţelii sale.

Voiţi o Venus?... Dar atunci o să ne cereţi şi un Mars, una fără altul nu merge... Căutaţi-i şi poate-i veţi găsi.

Un Mercur?

Un Ganimed?...

Dar sunt destui.

Ce-i lipseşte acestui Olimp? O mitologie metodică.

O vom da.

Moftul îşi ia rolul lui Esiod [2]. In curând dar: „Teogonia Naţională sau Moftologia Olimpului Român".

1893

[1] Zei din mitologia greco-romană.

[2] Hesiod, vestit poet grec din antichitate, autorul „Teogoniei" (Naşterea zeilor).

„MOFTUL" IN FAŢA OPINIEI PUBLICE

Fără glumă, sunt oameni care dau prea multă atenţie şi importanţă *Moftului:* nu ne aşteptam la atâta onoare. Critice aspre se îndreptează asupra-ne: ba că nu suntem serioşi; ba nesăraţi; ba ne batem joc de naţiune, de patrie, de idealurile mărețe, etc. că ne batem joc până şi de morţi; că suntem o primejdie publică, o nenorocire pentru generaţiile tinere, un virus social, o gazetă pornografică, ce ar merita să fie suprimată pe cale poliţienească şi pe care cineva nu o poate lua decât cu cleştele.

Mai întâi s'o luăm, metodic, dela coadă. Pe noi ne importă numai să ne citească publicul; apoi ne-o lua cu mănuşa, cu cleştele ori cu mâna goală, de asta puţin ne pasă, şi nici nu poate fi altfel, de vreme ce ne cunoaştem lumea şi ştim că, dacă e vorba de aşa ceva, partidele politice au obiceiul să nu atingă organele de păreri deosebite altfel decât cu cleştele: aşa iau liberalii *Timpul,* aşa conservatorii *Voinţa* ş.c.l. căci, într'o ţară constituţională ca a noastră, ce poate inspira un adversar „infam" alt de cât desgust?

N'am râs de morţi, feritu-ne-a Dumnezeu! Am glumit numai despre mofturile debitate la ocazii funebre de către cei vii. Nu putem fi un ziar grav, fiindcă ne-am propus dintru început să ne ferim de asta, şi ne-am propus-o pentrucă, după o matură socoteală, am văzut că presa română are destule organe grave.

Nu ne batem joc de România şi de Românism, vorbe care se pronunţă şi se scriu cu un singur *r,* ci de *Rrromânism* şi de *Rrromânia* cu trei *r r r;* nu de popor, vai de capul lui! râd destul atâţia de el!

ci de *poppor,* ba câteodată şi bobbor, când e *rrromânul* „supărat“ şi răguşit de supărare.

Ce-i drept, în politică parcă găsim până acuma chinorosul preferabil cotonogelii — nu ca chestie de coloare politică, fiindcă noi, ca nişte moftangii sinceri, mărturisim că nu facem parte din niciun *marre partid historric!* — dar pentru cuvântul că chinorosul cu spălătura tot se ia, dar bătaia, după cum spune înţeleptul proverb, nu se mai întoarce.

Spunem pornografii ?... Sfidăm pe cineva să ne arate un şir pornografic în *Moftul.* A ! dacă ar veni să ne interpreteze un Machiavel [1] sau un Talleyrand [2] care se lăuda că din trei rânduri ale unui scriitor îl poate face să merite spânzurătoarea, se 'nţelege că ne-ar băga la ocnă — neavând la noi pedeapsa capitală.

Dar la ocnă ne-au şi trimis aceia care ne imputau că n'avem destulă sare. Despre sare, ce să zicem ? are omul câtă poate avea ; dar şi la aceasta avem o apărare : cel ce se ştie a nu avea nicio lipsă în această privinţă, acela să ne arunce întâi piatra. Şi ce-i drept, numai unul s'a găsit până acuma aşa de nevinovat. *Constituţionalul.*

Că umblăm după câştig şi am ales scandalul ca mijloc, asta, ce e drept, e cam aşa ; dar „scandalul“ este pare-ni-se un cuvânt prea aspru, „Moftul” credem că e deajuns.

In fine la ameninţările cu suprimarea mai mult sau mai puţin apropiată a *Moftului* strigăm sus şi tare că Pactul fundamental pe care şi l-a dat Naţiunea în suveranitatea ei şi toate *instituţiunile* noastre liberale se opun categoric la aşa ceva. Mai la urmă, care guvern ar fi nebun să calce *Constituţiunea,* să facă scandal pentru un *Moft.* Unde mai pui apoi că noi totdeauna vom fi de principiul că cu guvernul s'o lăsăm mai domol decât cu opoziţia.

Ce, am fi copii ? deabia ne-am înjghebat o redacţie cu două mese şi trei scaune ; să ne pomenim cu *bobborrul „supărat“* că vine şi ne strică mobilele şi poate şi cu ce şedem pe ele ? Doamne fereşte !... s'a mai întâmplat.

Ş'acum, dragă cititorule, după aceste deslușiri, urmează, te rugăm, a ne citi mofturile ; fii indulgent cu slăbiciunile şi prostiile noastre ;

[1] Om politic şi scriitor italian (1469—1527).

[2] Fost ministru francez, renumit pentru lipsa de scrupule în politică (1759—1838).

ia-ne în nume de bine glumele, şi nu uita că şi un *Moft* ca acesta reclamă oarecare necaz şi bătaie de cap :

En faveur du badinage,
Faites grâce à la raison [1].

1893

[1] Citat din piesa lui Beaumarchais, „Nunta lui Figaro“ : de dragul glumelor, iertaţi-ne morala.

GRĂMĂTICI ŞI MĂSCĂRICI

Boierii noştri odinioară, afară de rare excepţiuni, nu se prea dedeau la învăţătură de carte. Pentru aceea, aveau în genere nevoie de grămătici, copii, mai mult sau mai puţin deştepţi, ieşiţi din rândurile mojicimii şi procopsiţi cu carte şi condei la umbra mânăstirilor greceşti.

Slujba grămăticilor era să ţie socotelile curţii boiereşti, să scrie zapisele, corespondenţa şi jelbile boierului către Divan şi la Domnie. Un bun grămătic era mâna dreaptă a boierului, mai cu seamă la cele politiceşti.

Afară de grămătic însă, orice boier care se respecta mai avea încă un alt slujbaş intelectual, tot atât de neapărat unei curţi boiereşti cu întinse relaţii sociale. Pe atunci, când nu se pomenea de viaţă publică şi când *elita socială* şi *high-life* se numea *protipendadă,* boierul, în loc de *Capşa* şi de *Bar,* avea sindrofie şi chefuri acasă, numai'n işlicel şi 'n meşi [1]; în loc de *Hugo* avea un taraf de lăutari şi un măscărici.

Slujba acestuia era să spue caraghioslâcuri la chef, să păcălească pe musafiri şi chiar pe stăpânu-său şi să spună pe greceşte cucoanelor ceeace damele aud azi pe franţuzeşte la Hugo.

Dar înafară de această îndatorire artistică, măscăricii, recrutaţi mai totdeauna dintre robi, pe lângă că mai făceau boierului şi servicii intime la împrejurări sentimentale, aveau şi o sarcină politico-socială.

Când boierul avea necaz pe cineva, când era mahmur din cine ştie ce pricină, când era scârbit până în suflet că l-a scos Vodă dela ipo-

[1] Cizme scurte.

lipsis [1], atunci punea pe măscărici la poarta curţii să pândească pe rival sau pe prietenii ori simpaticii acestuia, să le dea cu huideo, să le arunce murdării şi să-i înjure năstruşnic!

Boierul şedea cu ciubucul în pridvor şi striga: „Hahaha! înjură-l mă! înjură-l bine, mă!".

S'a dus acea epocă patriarchală; s'a dus epoca de aur şi de lapte dulce; astăzi avem epoca de hârtie şi de cerneală violentă.

Boierii de atunci erau naivi; cei de astăzi sunt adânci; aceia erau grosolani, din topor; aceştia sunt cilibii şi subţiri.

S'au dus grămăticii cu călimările 'n brâu şi cu pana de gâscă la ureche; astăzi ies din rândurile poporului tineri culţi şi independenţi, proletari intelectuali, cu carte şi condei şi mai ales cu principii.

Aceştia nu mai scriu jelbi la Divan şi la Domnie; dumnealor fac articole politice în privinţa prerogativelor Coroanii şi asupra tacticii de opoziţie în urma evenimentelor dela 3 Octombre — dată fatală pentru bazele regimului parlamentar.

Se 'nţelege că, precum jalba scrisă de grămătic o iscălea odinioară, cu pecetea dela inel, boierul de bună credinţă, lumea schimbându-şi numai forma, tot aşa şi astăzi: profesiunile de credinţă le scrie „cu îndelungă fidelitate" proletarul intelectual, iar boierul le subscrie „cu robustă convingere".

Şi pentru ca să se păstreze cu scumpătate bunul obicei străbun, deşi nu mai au boierii noştri pe vechii şi incultii măscărici, care să polemizeze din poarta curţii, avem, slavă Domnului, o presă a elitei sociale destul de spirituală şi de convenabilă.

„Combateţi-i băieţi, combateţi-i „sarcastic" de tot!"

1895

[1] Consideraţie, vază.

TOXIN ŞI TOXICE

Toxinul [1] a sunat despre ziuă. La glasul lui, s'au deşteptat în grabă tinerii patrioţi adăpaţi la izvoarele europene. Fără să-şi ia rămas bun dela părinţi, lepădându-se cu entusiasm de dreptul de moştenire al privilegiilor, au ieşit din casa părintească; au coborît hotărîţi în piaţă, s'au amestecat cu poporul, care suferise atâta, şi au strigat din toate puterile: Libertate! Egalitate! Fraternitate! Şi Popa Şapcă binecuvântă mişcătoarea scenă a fraternizării tutulor fiilor patriei. Negura care atâtea veacuri apăsase asupra ţărilor române era spartă, încet-încet, ea trebuia să se risipească pentru a face loc luminii moderne.

Dar dela strigătul acela de generoasă revoltă contra unei stări seculare de ruşine, de înjosire, de mizerie politică şi socială, şi până la realizarea frumosului vis, trebuia, afară de bine-cuvântarea lui Popa Şapcă, încă mult.

Tinerii patrioţi, după vorbe, fură chemaţi la fapte. Trebuia făcută scara jertfelor pentru a ajunge la vârful dorit. Ei nu s'au dat înapoi. Entusiasmul lor nu a fost de o singură clipă: voieşte şi vei putea!

Atunci începu pe 'ntrecute fiecare să alerge în faţa primejdiilor. Adevăraţi apostoli, ei îşi părăsiră familiile, căminurile, dragostile: un scop unic îi mişca — triumful cauzei libertăţii, singurul viitor acceptabil în închipuirea lor pentru patria românească, singura ei putinţă de fericire.

A fost semnalul unei mari răsturnări sociale această pornire. Aceşti generoşi tineri, urmărind idealul lor, lepădară fără socoteală cea mai puternică armă politică, averea. Ei credeau că generositatea

[1] Clopotul.

lor de rasă avea să izvorască fără istorie din pământul patriei. Cu iuţeală vertiginoasă începură să se ducă pe copcă marile averi boiereşti — un palat, pentru un act de propagandă; mii de galbeni, pentru o misiune fantezistă; o moşie, pentru o broşură tipărită la Paris: luminează-te şi vei fi!

A! generoşi patrioţi, care vă jertfeaţi şi pe voi şi pe copiii voştri pentru viitorul neamului, voi întemeietorii partidului liberal clasic, voi nu ştiaţi desigur în ce mâini bune avea să cază drapelul vostru. Dece, la Paris, între un curs al lui Michelet şi o predică a lui Lamennais, n'aţi mers odată şi la Madame Lenormant, celebra cărturăreasă, ca să vă prezică viitorul partidului liberal?

Eraţi prea naivi pentru a şti că ideile sunt în organismul social ca fermenţii în corpurile vii. Voi nu puteaţi şti că fermenţii cei mai dulci pot produce toxice [1] primejdioase. Şi deaceea ar fi păcat să vă învinovăţim pe voi de urmările unor intenţii curate.

Şi ori nu sunt frumoase urmările?

Voi patru copii ai lui Dinicu Golescu, şi Câmpinenii şi Negrii, păcat că nu trăiţi să vă vedeţi urmaşii! N'aveţi dece să nu dormiţi în linişte, n'aveţi dece fi mâhniţi că aţi jertfit averile voastre colosale cauzei liberale române. Voi aţi lucrat pentru această cauză fără socoteală — pretinşii voştri continuatori mai socotiţi lucrează prin această cauză.

Voi aţi murit ruinaţi; dar nu face nimica — v'aţi îndeplinit o datorie sacră pentru patrie. Mai târziu, prin patrie, copiii săraci luaţi de voi pe procopseală, începând cu doi galbeni pe lună au ajuns milionari... Şi d. Carada [2] să nu iubească patria română? Dar desigur că o iubeşte mai mult decât aţi iubit-o voi!

Voi aţi abolit privilegiile, pe care le puteaţi moşteni; v'aţi răsturnat boieriile voastre proprii, v'aţi vândut moşiile — aţi dărâmat cetatea nobiliară. Bravi boieri democraţi, bine aţi făcut! Totul s'a câştigat şi nimic nu s'a pierdut! Am obţinut îndeplinirea formelor democratice, pe de o parte; iar pe de alta, acei ce v'au cumpărat proprietăţile, cei ce au cules averile risipite, au restatornicit privilegiile, au reclădit cetăţi de trei ori mai tari decât bietele voastre bătrâne boierii.

Avem bănci şi credite, instituţiuni de toate felurile, tot atâtea castele tari, de unde nu se scoate uşor o castă nobiliară!

Şi voi, părinţi ai noştri, obscuri entusiaşti, care aţi plâns de bu-

[1] Substanţe otrăvitoare.
[2] Om politic liberal, fost ministru de finanţe.

curie când v'aţi sărutat cu feciorii de boieri pe câmpul Libertăţii sub binecuvântarea lui Popa Şapcă, n'aveţi dece să fiţi mâhniţi.

Iată urmaşii voştri liberali.

Iată haitele catilinare [1] de politicieni liberali, de diplomaţi de mahala, de vânători de slujbe şi de mici gheşeftari: avocăţei lătrători, samsaraşi dibaci, toate lichelele şi drojdiile sociale, tinzând să sue sus, cât mai sus, — distincţie fără merit, avere fără muncă, pofte fără saţiu — roade minunate ale unei şcoli ce le-a înarmat numai instinctele pernicioase [2], pândind alegerile şi toate nevoile publice pentru a ciupi pataca; neghiobi fără naivitate, răi fără bărbăţie, urmând meritul şi talentul deosebit ca pe nişte vrăjmaşi de moarte.

Aşa sunt toţi câtă vreme soarta îi ţine jos în masa cea mare, cufundaţi în valurile neastâmpărate ale semenilor lor. Dar când norocul, voind să-i tachineze pe ceilalţi, ridică pe unul sus, încununându-i agitaţiile neomenoase cu un succes de avere şi de situaţie, atunci e un spectacol care mă umple pe mine de respect şi de stimă pentru liberali.

Iată-l pe mititelul veninos şi ridicol, care se sbătea ieri în noroi, cât e de mare acuma, cât e de arătos şi de senin. Iată-l cu ce bravură încalecă milionul! Priveşte emfaza desgustătoare a parvenitului! Vezi ce indiferenţă crudă pentru suferinţele semenilor şi tovarăşilor lui de adineaori! Vezi această mândră lipsă de liberalitate, de generozitate, de orice avânt nobil. El n'are înţelegere, ba simte chiar repulsiune pentru tot ce e frumos, pentru tot ce face mulţumire umană fără imediată utilitate practică. Stropeşte cu noroi şi pe mamă-sa. Nesăturat cu milioane, e'n stare să-şi mânjească mâinile în gheşefturi spurcate.

Credinţă, talent, merit, onoare, sentiment? — „le cumpăr pe toate — am cu ce!“

Fraternitate? — gheşeft şi chiverniseală!

Egalitate? — impertinenţă faţă cu distincţiunea, cu meritul şi cu talentul!

Libertate? — bani, insultă şi retevei!

Iată marele partid colectivist, urmaşul partidului liberal clasic! iată continuatorii patrioţilor vizionari de odinioară — toxice partide ale unor bătrâne idei generoase.

1896

[1] Catilina, om politic roman din secolul I înaintea erei noastre. „Haitele catilinare“ în sens de: politicieni lipsiţi de scrupule.
[2] Periculoase.

INTELECTUALII

Intelectualii! Iată un soi preţios de cetăţeni, de lipsa căruia patria noastră nu se poate plânge. Slavă Domnului! avem destui.

Odinioară, intelectualii, mult mai puţini la număr ca astăzi formau un fel de sectă, care respingea sistematic orice contact cu profanii. Sediul acestei preţioase secte era la cafeneaua Brofft, singura rimă posibilă la *moft*, — peste drum de Capşa, în prăvălia caselor Zerlendi, unde acum se află Luvrul de Bucureşti. Acolo — precum odinioară muzele în Parnas — se adunau intelectualii spre a-şi împărtăşi înaltele cugetări şi inspiraţiuni, gustând un fel de ambrozie, compusă din puţin lapte, puţin „ıvarţ“ şi puţin zahăr, şi numită în limba vulgară „capuţin“. Deaceea, profanii invidioşi, care nu erau admişi să se apropie de intelectuali, i-au poreclit pe aceştia: „capuţinişti“, de unde, apoi, orice desbatere prea mult prelungită despre lucruri ideale, despre înalte chestiuni de artă, litere, ştiinţe, s'a numit „capuţinism“. Aceea a fost prima perioadă, cum am zice perioada eroică a „capuţinismului“ şi „capuţiniştilor“.

Cafeneaua Brofft, poate tocmai din cauza mândriei excesive a intelectualilor, a început să-şi piardă încetul cu încetul clienţii care consumau altceva decât „capuţin“. Ar fi lucru oarecum explicabil: omul inferior se găseşte foarte strâmtorat într'o atmosferă prea înaltă. Ce să caute un biet mojic de rând acolo unde se strâng persoane de elită?... Din pricina intelectualilor, sau din altă pricină, puţin importă, cafeneaua Brofft, mergând din ce în ce mai slab, a trebuit până la urmă să se desfiinţeze. Dar intelectualii nu puteau rămânea pe drumuri; trebuiau deci să-şi caute un nou sediu numaidecât... Atâtea chestiuni arzătoare de estetică, de filosofie, mai ştiu eu de ce! reclamau soluţiuni urgente. „Capuţiniştii“ îşi aleseseră un local mult mai frumos şi mai confortabil

decât cel vechi; îşi strămutară sediul la Fialcowski, cafenea-cofetărie celebră, mai ales pentru beltelele ei.

Aci, — lucru foarte ciudat! şi care nu s'ar putea explica decât prin teoria evoluţiunii, — aci s'a făcut o schimbare însemnată în moravurile intelectualilor. De unde, la Brofft, erau foarte exclusivi şi din cale afară discreţi, discutând pe şoptite, aşa ca să nu le poată profanii auzi înaltele înţelepciuni — la noul sediu începură să primească alături cu ei, deocamdată la mese învecinate, apoi chiar la masa lor proprie, muşterii care nu luau „caputin“, oameni cu totul nedemni de a se numi intelectuali. Apoi, desbaterile „caputiniste“ începură să se facă în gura mare, aşa că toată lumea profană de cafenea şi cofetărie, ba, vara chiar din piaţa Teatrului, le putea auzi perfect. Dar dacă zic că lumea profană le putea auzi, asta nu însemnează că le şi putea pricepe. Numai aleşii le-au putut pricepe, şi asta a făcut un mare bine public: încet-încet, şi din ce în ce mai numeroşi, începură să iasă din rândurile lor, o sumă însemnată de tineri a căror vocaţiune era să fie intelectuali. Până aci, nu se ştiuseră număra, neavând un semnal de raliare [1], o eclesie [2]. Aceasta a fost perioada clasică a intelectualilor.

In curând, potrivit principiului evoluţiunii, eclesia a numărat aşa de mulţi adepţi, încât Fialcowski nu i-a mai putut încăpea şi ei au pornit care încotro să propovăduiască... Azi, mai mult ca totdeauna, la noi mai mult decât ori unde, intelectualii sunt, am putea zice, inspiratorii, diriguitorii opiniei publice, mai ales când e vorba de mişcarea „culturală“. Ei fac ploaie şi vreme bună, ei tarifează preţurile succeselor şi decernă laurii, ei condamnă, îngădue sau încununează — în literatură, în teatru, în arte, în ştiinţă, în fine în tot: ei! ei, intelectualii!

Aceste exemplare de lux ale omenirii mişună astăzi prin toate unghiurile publice. Lipsiţi cu desăvârşire de vreo falsă fudulie, intelectualii intră în toate localurile de consumaţie şi se amestecă bucuros cu toţi comunii muritori... Asta e o tactică iezuitică, aşa crez eu; căci, pentru a renunţa aceşti aleşi la mândria lor legitimă şi a se apleca aşa cu dinadinsul la contactul nostru, trebue că au un scop şi acela desigur nu poate fi altul decât luminarea maselor ignorante.

Odată cu ieşirea dela Fialcowski care numaidecât s'a desfiinţat şi el ca şi Brofft, eclesia „caputinistă“ a trecut din perioada clasică în perioada politică: dela revelaţiune la apostolat. Iată-i... La orice masă dela berării, birturi, cafenele, dacă sunt trei muşterii, unul desigur este un intelectual. Ce face el, omul ales, alături cu cei doi profani? Işi îndeplineşte misiunea: propagă, luminează, vulgarizează. Sunt chelneri care, după câte au prins pe apucate din desbaterile şi conferenţele intelectualilor, pot face marţ pe un profesor de universitate, mai ales dacă l-or lua repede.

Dar mai la urmă, o să mă'ntrebi dumneata:

— Bine, după câte mi-ai scris aci, cam înţeleg eu ce sunt intelectualii; dar atâta nu mi-e deajuns; aş voi să-mi dai o definiţiune mai scurtă şi mai limpede; să-mi spui desluşit: ce este un intelectual?

— Bucuros, răspund eu; iată:

Omul care despreţueşte orice ocupaţie de imediată utilitate şi pentru el şi pentru lume şi se dedă la nobila profesiune de gânditor — se numeşte un *intelectual*. Sunt mii şi mii de unelte în lume: glonţ şi năvod, plug şi sapă, teslă şi rândea, ciocan şi nicovală, cot şi terezii — cine le mai ştie pe toate? un întreg arsenal inchizitorial! fără acesta omenirea n'ar putea stoarce binele ei din sânul naturii, din sânul mamei crude, care mai totdeauna trebue apucată strâns în cleşte, canonită, bătută până la sânge, ca să-ţi dea o picătură de lapte. Ei!... intelectualul e prea blând fiu ca să-şi maltrateze cumva mama. Mâna lui, care n'are altă menire decât să treacă uşor pe frunte-i, s'ar murdări la atingerea vreuneia dintre uneltele de tortură. Intelectualul a venit în existenţa terestră înarmat cu o unealtă mult mai nobilă, o zestre divină: *gândirea!*

Acu... deştept ori ba, spiritual ori nerod, cu scaun la minte ori lovit cu leuca — astea sunt întrebări absolut indiferente; e destul că poate zice cu toată siguranţa:

„Eu?... Eu sunt un intelectual!“

1899

[1] Adunare, reunire.
[2] Aici, în sensul de biserică.

SCRISORILE ANONIME

Este aproape imposibil, crez eu, să se găsească un român, indiferent de sex, care să nu fi scris — chiar dacă nu ştie să scrie, — care să nu fi primit, sau despre care să nu se fi scris... măcar o scrisoare anonimă.

Scrisoarea anonimă este unul din semnele caracteristice ale societăţii româneşti.

Românul începe să scrie şi să primească scrisori anonime din cea mai crudă vârstă.

Foarte puţine scrisori anonime au caracterul ostil.

Câteva cuvinte despre aceste foarte puţine.

Când un om vrea să-şi verse focul necazului asupra cuiva spunându-i lucruri foarte neplăcute fără nicio teamă de neplăcută urmare, îi scrie o scrisoare anonimă injurioasă.

Astfel face gugumanul care nu admite vederile unui publicist, sau invidiosul care ofticează de succesele omului cu un nume public; astfel face secul căruia o femeie îi nesocoteşte curtea nesărată; astfel face femeia geloasă de triumful alteia.

Intotdeauna scrisoarea anonimă injurioasă este opera unui neputincios laş: femeia bătrână şi slută, care găseşte voluptate în a scoate ochii portretului unei femei tinere şi graţioase, crezând că aruncă un farmec, o piază rea cu urmări fatale pentru ochii cei frumoşi.

Dar încă odată, scrisorile d'a-dreptul ostile adresantului sunt foarte puţine.

In genere scrisorile anonime sunt inspirate de un cald interes ce-l poartă autorul discret pentru adresant.

Ele sunt foarte rar pur şi simplu nesemnate.

In imensa majoritate a cazurilor scrisorile anonime sunt iscălite, cu nume închipuite câteodată, mult mai des cu:

„Un amic", „un om care ţine la d-ta", „un binevoitor", „o veche cunoştinţă", „un tată de familie", „un cetăţean mâhnit de câte vede", „un sincer liberal", „un nestrămutat conservator", „un român neaoş", ş. c. l. ş. c. l.

Cu cât o persoană are o situaţie mai înaltă în societate, sau cu cât atârnă mai multe interese ale altora dela opinia şi sentimentele acelei persoane, cu atât este mai des şi mai stăruitor onorată cu scrisori anonime.

De exemplu, cei ce se bucură mai mult de aşa onoare sunt miniştrii, directorii generali ai marilor administraţiuni şi ai marilor gazete, mitropoliţii şi episcopii, generalii, inspectorii superiori, primarii, soacrele fidanţaţilor şi fidanţatelor [1], ş. c. l. ş. c. l.

Scrisoarea anonimă are o putere magică, formidabilă.

Interesează, captivează, subjugă; ameţeşte, orbeşte şi stăpâneşte cu cea mai neînfrânată, cu cea mai diabolică tiranie.

Cine poate avea tăria să arunce o scrisoare anonimă şi să rămână cu sufletul şi cu mintea nealterate de atingerea ei?

Dar ministrul află că unul din cei mai fervenţi partizani ai lui, din Cameră sau din Senat, îl sapă; că unul din cei mai importanţi impiegaţi ai departamentului său este un gheşeftar, care poate, din moment în moment, să-l expună la grea răspundere, să-l compromită. „Un binevoitor" îi atrage toată atenţia, şi el să nu-i acorde nicio atenţie?

Un director general al cutării mari administraţiuni află că inginerul cutare fură dela materiale, încarcă foile de plată cu nume de lucrători fictive, ori este de-a-dreptul tovarăş cu întreprinzătorul unei imense lucrări publice.

S'ar putea să rămână directorul general indiferent?

Când află generalul de brigadă, dela un „admirator al bravei armate române", că d. căpitan cutare a omorît un sergent-major, fiindcă acesta a refuzat să împuşte pe un soldat bacalaureat pe care-l bănuia că-i curtează ş.c.l. ş.c.l. — se poate să nu se altereze până în suflet d. general?

Se poate mitropolitul sau episcopul să nu sară în sus când un „adevărat ortodox" îi spune cu lacrimi de mâhnită evlavie că popa din mahalaua cutare umblă beat şi face liturghia cu bragă?

Soacra, în ajun de a se despărţi de copila ei, spre a o da în braţele unui necunoscut, care i-a întors capul bietului înger nevinovat, se

[1] Logodnicilor şi logodnicelor.

poate să dea din umeri când „un tată de familie, vechi prieten al răposatului, onorabilului şi mult regretatului vostru soț", se grăbeşte a-i spune, „cât mai e timp ca să se evite o mare nenorocire", că viitorul ei ginere este cartofor, bețiv şi altceva; că are două țiitoare în două mahalale deosebite şi că cu ştirea lor se însoară, ca să scape de mizerie şi să aibă cu ce le întreține mai departe din venitul zestrei ?

Câte majorități parlamentare slăbite, câte cariere publice sdruncinate, câte prieteşuguri sfărâmate, câte logodne stricate din cauza minunatei scrisori anonime !

O ! neînțeleasă şi nelimitată putere ! cum stăpâneşti tu mințile noastre !

Eram odinioară revizor şcolar.

Intorcându-mă dela revizie, aflu acasă între alte scrisori una iscălită tot de „un tată de familie".

Ce-mi spunea onorabilul tată de familie ?

Imi atrăgea serioasa atenție asupra purtărilor învățătorului dela şcoala mixtă din satul cutare.

Pe scurt : bețiv, nu dă pe la şcoală cu anii ; se ocupă cu cultivarea unei moşioare, şi dă bani cu camătă pe la nenorociții consăteni ; când merge din joi în paşti la şcoală, bate pe copii de-i umple de sânge ; pe unul l-a bătut până i-a venit copilului boala rea ; în fine, există bănuieli că o elevă de 11 ani, o nenorocită fetiță a unei biete văduve ş.c.l.ş.c.l.

N'apucasem să termin interesanta scrisoare, şi primesc un ordin dela Ministerul Şcoalelor, prin care mi se spune ca imediat să fac cercetare la fața locului asupra învățătorului aceluia, în privința purtărilor căruia s'a primit şi la minister o scrisoare anonimă identică, cu însemnarea că „s'a trimes una asemenea şi revizorului, dar că revizorul protejează pe învățătorul cămătar şi nu vrea să meargă a cerceta, deşi a primit scrisoarea de vreo zece zile".

A doua zi după amiazi, pe o vreme de toamnă foarte aspră am plecat cu căruța să calc fără veste pe monstrul acela.

Am ajuns plouat şi înghețat la şcoală, unde am găsit... ce se găseşte la o şcoală de sat — mizerie, neagra mizerie, mizeria română !

Ce am constatat ? eşti nerăbdător să ştii, fireşte. Iată.

Invățătorul era plătit de comună cu 20 de lei pe lună ; dar nu luase leafa de aproape un an.

Era văduv cu doi copii mititei. Amândoi zăceau de febră tifoidă în aceeaşi odăiță unde dormea şi tatăl.

El trăia din pomana arendaşului, un evreu, care-i trimitea din când în când mălai şi uneori fasole şi brânză.

Cât despre eleva de 11 ani, nenorocita copilă a bietei văduve, acea elevă nu se ştia să fi existat în comună, pentru simplul motiv că nici biata văduvă mama ei nu existase vreodată.

L-am întrebat pe nenorocitul cine poate fi „tatăl de familie", autorul scrisorii anonime.

Il ştia : era băiatul popii, un flăcău de vreo douăzeci şi unu de ani ; vrea să fie el învățător acolo ca să scape de armată.

Trebuia să mă'nvăț minte — nu-i aşa ? să nu mai alerg gâfâind prin zloată la porunca unei scrisori anonime. Aşi !

Nu ştiu dacă, fiind revizor, am făcut altă treabă decât să dau credincios urmare la scrisori anonime, şi, se'nțelege, cu acelaş rezultat ca şi întâia oară.

Aşa e cine are un cerc oarecare de autoritate : cine, prin opinia şi sentimentele lui, poate ocroti sau primejdui interesele altcuiva, este supusul ascultător al scrisorii anonime.

Dar asta nu va să zică, fireşte, că numai înalții demnitari şi soacrele se bucură de scrisorile anonime.

Oricât de infimă şi umilă, o creatură umană trebue să aibă cercul ei cât de meschin de protecțiune.

Un cerşetor schilod şi orb stă la o răspântie, trăind din resturile ce i se acordă dela bucătăria unei bogate case vecine.

Are acel schilod nenorocit, poate oare avea un cerc în care să-şi exercite şi el protecțiunea ?

Da, poate avea.

Alături de el s'a lipit un câine jigărit, care aşteaptă hrana dela pomana lui, resturile din resturi.

Orbul primeşte o scrisoare anonimă şi mă roagă să i-o citesc :

„Nenorocitule ! javra pe care o protejezi, rupându-ți dela gură bucățica pentru ea, nu ştii câte bucățele îți fură din strachină câtă vreme îți faci cruce şi zici bogdaproste !

Un binevoitor care te compătimeşte".

Dumnezeule ! zic eu ; cine să fie câinele „binevoitor" ?

1901

EDUCAŢIUNEA SENTIMENTALĂ LA VITE

Gazetele toate ne-au povestit minuni despre expoziţia de vite care s'a ţinut zilele trecute la domeniul Cocioc, nume vestit pentru crema, laptele-bătut, coşuleţele, ştreangurile şi sforicelele sale. Cu drept cuvânt, gazetele au adus şi de astădată laude administratorului domeniilor Coroanei, onor d. I. Kalinderu, pentru patriotismul cu care d-sa se sacrifică pentru îmbunătăţirea producţiunilor diverse ale acelor domenii. Expoziţia de vite dela Cocioc a dovedit mai mult că, cu metodă ştiinţifică şi cu stăruinţă, se pot obţine şi la noi dobitoace bine cultivate, cu instrucţiune şi educaţiune raţionale.

Până unde a putut merge omul cu ştiinţa în cultura vitelor, se va vedea mai la vale dintr'un singur exemplu, pe care probabil nu l-a aflat nicio altă gazetă înaintea noastră; căci, dacă l-ar fi aflat, n'ar fi lipsit să ne ia înainte şi să aducă laudele pe care noi ne simţim datori a le aduce d-lui administrator al domeniilor Coroanei. Dar să nu fim adulatori cu un bărbat care nu poate suferi adulaţiunea! să nu facem reclamă unui personaj aşa de sus pus, care, ştim bine cu toţii, n'a umblat şi nu umblă după reclamă; şi să venim d'a-dreptul la fapt — faptul va vorbi de sine. Iată.

Un negustor econom de vite a mers la Cocioc să cumpere un taur de prăsilă de rasă elveţiană. Şi-a ales unul tinerel de vreo trei ani, foarte frumuşel.

— Câte parale? întreabă negustorul.

[1] Schiţa aceasta face parte din literatura antimonarhică a lui Caragiale. In legătură cu binecunoscuta lăcomie şi sgârcenie a lui Carol I, ea şfichiueşte negoţul necinstit ce se practica pe aşa numitele domenii ale coroanei.

— Un franc kilogramul, i se răspunse.

Negustorul, om fără educaţie sistematică, crescut pe alte vremuri şi locuri, zice:

— Apoi, nu vreau să-l tai... îl iau de prăsilă.

— Nu face nimic; dacă-l iei, poţi face ce pofteşti cu el; noi ţi-l dăm pe cântar.

— Foarte bine.

Il trag pe tăurel la cântar şi iese 400 de kilo.

— Greu e! zice negustorul.

— E taur cultivat! i se răspunde.

Şi negustorul numără 400 de lei; ia vita, o încarcă în gară la Periş, se sue şi el în tren şi pleacă acasă.

A doua zi, ajungând la descărcare, de-a minune, negustorul, prieten cu şeful de gară, îl roagă să-i cântărească tăurelul. Cântarul gării arată: 320 kilograme.

Negustorul sare'n sus:

— Nu se poate!

— Ba se prea poate.

— E stricat cântarul, şefule!

— Stricat?

Şi şeful verifică cu greutăţi: cântarul e exact.

— Atunci?

— Atunci... o fi stricat cântarul dela Cocioc.

O telegramă... Dela Cocioc se răspunde că s'a cântărit taurul exact. O a doua telegramă, acelaş răspuns.

Negustorul merge'n persoană la domeniu.

— A slăbit taurul pe drum, desigur.

— Cum, domnule, să slăbească o vită îngrijită bine, în timp de douăzeci de ceasuri cu optzeci de kilo? nu vedeţi d-voastră că vine câte patru kilo pe ceas?

— Se prea poate!... de dor.

— Cum de dor?

— De dorul mă-sii! de dorul nostru care l-am crescut... asta e vită cu educaţie de familie... Glumeşti, cu dorul de mamă?... Dacă-i aşa educaţia lui!

— Mie mi-e frică să nu fie mai mult educaţia cântarului.

— Domnule! nu-ţi permitem astfel de reflecţiuni.

— Bine, văd eu asta; dar fie! zice negustorul scărpinându-se în cap; dor, dor? dar şi optzeci de kilo pe zi scădere de dorul mă-sii — prea e prea... laptele mă-sii!

1901

ÎNFIORĂTOAREA ŞI ÎNGROZITOAREA ŞI ORIBILA DRAMĂ DIN STRADA URANUS

Nu ştim dacă „Moftul Român" are vreo trecere în faţa cititorilor, dar suntem convinşi că e bun la Dumnezeu. In numărul din urmă am fost făcut apel la Sf. Karkaleki, patronul gazetarilor români, să pună o vorbă bună pe lângă A-tot-ţiitorul rugându-l a ne trimite în această *morte saison* [1], dacă nu vreo duzină de mici scandaluri, măcar câteva cazuri de ciumă, măcar o calamitate publică sau un cataclism, un mare scandal cosmic, fără de care presa română rămâne leşinată de tot.

E drept că bunul Creator n'a ascultat în întregime rugăciunea lui Sf. Karkaleki; ciuma n'a venit, calamitate publică sau vreun cataclism nu s'au arătat; dar tot nu ne putem plânge că puterea dumnezeiască n'a ţinut deloc seamă de exigenţele presei române.

Căci, iată că, îndată după apelul ce l-am făcut către Sf. nostru patron şi după intervenţia acestuia în favoarea noastră, Dumnezeu ne trimise oribila dramă din strada Uranus, dramă menită să rămână în analele criminologiei universale, după ce va fi înviorat leşinata presă română măcar pentru o lună de zile.

O lună! o lună întreagă salvată!
Ascultaţi ţigănuşii pe stradă:
Drama din strada Uranus!
Noi destăinuiri asupra dramei din strada Uranus!
Adevărul asupra dramei din strada Uranus!

[1] Anotimp mort (în ceeace priveşte evenimentele şi afacerile) vara.

Portretele eroilor dramei din strada Uranus!
Epilogul dramei din strada Uranus!
Mama dramei din strada Uranus!
Fratele dramei din strada Uranus!
Fidanţatul dramei din strada Uranus!
Justiţia în faţa dramei din strada Uranus!
Societatea în faţa dramei din strada Uranus!
Adevărul adevărat în privinţa dramei din strada Uranus!

Sfinte Karkaleki! patron al presei române, roagă-te la bunul Creator să ne trimită curând altceva, ca să isprăvim odată cu:

Toate mofturile în privinţa înfiorătoarei şi îngrozitoarei şi oribilei drame din strada Uranus!

ULTIMA ORĂ

In momentul de a pune sub presă, reporterul nostru special află chiar dela nenorocita victimă a îngrozitoarei drame din strada Uranus, că ea nu s'ar fi sinucis de bună-voie, ci că o mână criminală, al cărui nume ne scapă încă, dar care desigur grație neobositului și inteligentului jude de instrucție J. Th. Florescu, va sfârși prin a fi descoperit, i-a pus pumnalul în mână, obligându-o să-și tragă în inimă o lovitură de revolver.

Nu ne'ndoim un moment de imparțialitatea și zelul justiției noastre și sperăm că ea va descoperi lucruri cu deosebire *senzzaționale* privitoare la această groaznică, fioroasă și oribilă dramă din strada Uranus, care a emoționat atât pe acei care citesc „Moftul Român" cât și pe acei care nu-l citesc.

1901

1907
DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ'N TOAMNĂ[1]

Câteva note

(Fragmente)

I

Europa era deprinsă de atâția ani să știe că tânărul Regat român e cel mai solid element de civilizație între Statele balcanice, iubitor de pace și bună înțelegere, atât în relațiile claselor sociale, cât și în relațiile internaționale, — un Stat de ordine par excellence[2]. Anul trecut, și-a serbat acest tânăr Regat patruzeci de ani de domnie pașnică și glorioasă a înțeleptului său suveran; ca o încoronare a operei de progres săvârșit în acest timp, el a făcut o frumoasă expoziție jubiliară, care a repurtat atâta succes față de reprezentanții Europei civilizate. A fost un adevărat triumf al muncii și al păcii, și Regele a avut dece să fie mândru și fericit[3].

Firește dar că recentele răscoale ale maselor țărănești, care au luat proporțiile unei hotărîte revoluțiuni teroriste[4], aproape ale unui crunt război civil, trebuia să producă în Europa emoțiune și uimire. Cine însă cunoaște ca noi de aproape organele acestui Stat și funcționarea lor, se miră acuma, nu de ceeace se 'ntâmplă, ci — dacă a

[1] Cum s'a arătat în prefață, „1907" constitue unul din cele mai sguduitoare rechizitorii făcute burghezo-moșierimii noastre, de vreun scriitor, în anul sângerosului masacru al țărănimii răsculate.

Fragmentele reproduse arată cât de ascuțit vedea Caragiale cauzele răului. Cu toate acestea, el nu avea o înțelegere științifică a mersului societății. Temerile sale mic-burgheze, neîncrederea în proletariat, îl făceau, atunci când părăsea terenul criticii, spre a păși către propuneri de îndreptare, să mai nutrească iluzia „revoluțiunii luminate", „de sus", ideea „omului providențial".

[2] In deosebi.

[3] A se confrunta aceste fraze ironice, la adresa mândriei stupide a regelui, cu „Mare farsor, mari gugumani".

[4] Aici în sens de „violente".

existat (cum era îndreptăţit să nu mai crează) atâta energie în acele mase — cum de n'a izbucnit acest enorm scandal public cu mult mai nainte. In adevăr, poate că nici într'un Stat, din Europa cel puţin, nu există atâta extravagantă deosebire între realitate şi aparenţă, între fiinţă şi mască.

...Ţara românească este o ţară aproape absolut agricolă; câteva începuturi de industrie, protejate într'un mod scandalos de către Stat şi chiar începuturile de exploatare a petroleului, stau, ca producţie de avuţie naţională, într'o proporţie infimă, aproape neglijabilă faţă cu producţia agricolă. Pământul ţării este stăpânit:

1. de *proprietarii mari;* între aceştia, cel mai mare e Statul; apoi Coroana, cu domeniile de apanaj; fundaţiile de binefacere, ca Eforia Spitalelor; cele culturale, ca Academia, etc.; şi marii proprietari particulari;

2. de *proprietarii mijlocii,* şi

3. de *proprietarii* mici, masa enormă a ţăranilor, împroprietăriţi dela 64 şi dela 88.

Toţi ţăranii sunt plugari; ei cultivă micile lor proprietăţi şi proprietăţile mari şi mijlocii. Acestor proprietari mici (aproape 5 milioane suflete la o populaţie totală de vreo 6 milioane), nu le poate ajunge producţia proprietăţilor lor; căci, pe de o parte, nevoile traiului şi dările au sporit şi sporesc mereu; iar pe de alta, pământurile lor s'au micşorat şi se micşorează necontenit, trecând în fragmente la copii prin moştenire după dreptul comun — alienarea [1] fiind proibită prin lege şi fiind permis numai schimbul prin compensare dela ţăran la ţăran — şi se fragmentează în porţiuni aşa de mici până în fine, încât ar mai putea servi doară la o rafinată cultură intensivă — un fel de muncă imposibilă aci din cauza deprinderilor străvechi, lipsei de inteligenţă specială şi de răbdare, ignoranţei metodelor pentru aşa cultură savantă, şi din cauza lipsei de capital şi de credit.

Pe de altă parte, proprietatea mare şi cea mijlocie nu au forţe pentru cultura lor extensivă decât braţele ţăranilor. Aceştia solicită porţiuni de pământ pentru a munci şi produce cât mai mult, după putere. Ei plătesc pentru porţiunile arendate, ori în bani şi'n muncă, ca în Moldova, după obiceiul locului, ori în natură, ca în Muntenia. In cazul acesta, ţăranul munceşte pământul, iar produsul îl împarte cu proprietarul mare, după cum s'a prevăzut în anume învoială, întărită prin autoritatea comunală. Ţăranul mai este silit la această învoială şi prin faptul că proprietatea mică nu are deloc păşune pentru vitele

[1] Instrăinarea.

lui; păşunea o stăpâneşte exclusiv proprietarul mare. Invoielile agricole, deşi sunt obligaţiuni de natură civilă, sunt executate, la nevoie, de către autorităţi, *manu militari,* [1] ca şi aşa numita în dreptul penal „muncă silnică". (Constrângerea corporală s'a desfiinţat în 1881 prin legea modificatoare a barbarei legi anterioare. De drept nu mai există; dar de fapt se aplică înainte. Acesta e un adevăr ce nimini nu l-ar putea tăgădui, tot aşa precum niciun ţăran n'ar îndrăzni să se prevaleze de desfiinţarea constrângerii corporale prin lege, ştiind bine că atunci s'ar expune la pedepse corporale, desfiinţate şi mai de mult, prin Constituţia din 1866).

Aceasta este generalitatea... Mai este însă, din nenorocire, şi o altă generalitate. Dintre proprietarii mari şi chiar dintre cei mijlocii, foarte puţini îşi cultivă singuri domeniile; cei mai mulţi, foarte mulţi, şi le arendează în bloc la cine dă mai mult. Particularii fac arendările pe cale de contract între particulari; iar Statul şi fundaţiunile, pe cale de licitaţie publică, potrivit legii Contabilităţii Statului; numai domeniile Coroanei sunt administrate de-a-dreptul, fără amestec de arendaşi în bloc. Cu oarecare capital dar şi cu potrivit credit, oricine poate concura la acapararea moşiilor mari şi mijlocii. In Moldova trebueşte mai mult, deoarece, după obiceiul locului, pământurile se subarendează la ţărani pe bani şi muncă, şi arendaşul mare are nevoie de vite, care, maşini, etc.; în Muntenia, trebueşte mult mai puţin: aici ai luat moşia, plăteşti o rată de arendă, ai câţiva bani pentru sămânţă şi pentru avansuri ca împrumut ţăranilor nevoiaşi; după aceea, rearendezi aproape tot în porţiuni la ţărani. Aceştia lucrează din primăvară până în toamnă, din revărsatul zorilor şi până în răsăritul stelelor; iar toamna, potrivit învoielii, ţăranul îi cară întâi arendaşului partea acestuia la hambar sau la gară, şi numai în urmă are voie să-şi ridice şi el partea ce i se mai cuvine şi lui.

Să nu uităm a spune că ţăranii nevoiaşi, peste iarnă, când nu au de lucru şi nu pot produce în genere nimica, având nevoie de bani, fac împrumuturi, cu camătă, mai mult sau mai puţin infamă, tot dela arendaşi, rămânând a se răfui la socoteala din toamna viitoare. Adesea ţăranii, după o muncă de peste opt luni, se văd rămaşi datori pe anul următor. Şi iar vine o iarnă aspră peste tristele şi umilele lor vetre, şi iar rugăminţi cu căciula'n mână pentru un nou împrumut... Şi aşa mai departe...

Concurenţa arendaşilor a ridicat şi ridică necontenit preţul arenzilor, lucru ce convine proprietarilor, şi din aceasta, fireşte, rezultă

[1] Cu ajutorul armatei.

crescânda îngreunare, pentru mulţimea plugarilor, a condiţiilor de subarendare. Aşa dar, avem următoarea formulă strictă: coarda îndrăznelii la concurenţă din partea arendaşilor mari se 'ntinde pe măsura supunerii la învoieli din partea arendaşilor mici, a plugarilor.

. . . .

Ce a rezultat din această sistemă? Iată:

1. Scăpătarea atâtor proprietari mari, care şi-au sporit cheltuielile pe măsura creşterii arenzilor, înnecându-se în risipe de lux din ce în ce mai exagerate pe speranţa unei continue progresiuni a veniturilor;

2. Prosperitatea fenomenală a clasei arendaşilor mari şi, pe lângă asta, avântul prodigios al băncilor şi institutelor de credit, din cale afară disproporţionat cu o ţară agricolă; şi

3. Mizeria ţăranilor.

Trebuia să fie aşa. Din stoarcerea forţelor acestora din urmă a rezultat şi luxul nechibzuit al proprietarilor, şi înavuţirea nemăsurată a arendaşilor, şi câştigurile enorme ale băncilor, şi bacşişurile administraţiei publice şi, mai încă, ridicarea mereu crescândă a veniturilor Statului.

Pe de-asupra acestei realităţi, ia să vedem acum ce politică, ce administraţie, ce cultură intelectuală se fac în acest Stat.

Partidele politice, în înţelesul european al cuvântului, adică întemeiate pe tradiţiune, pe interese vechi sau nouă de clasă, şi prin urmare pe programe de principii şi idei, nu există în România.

Cele două aşa numite partide istorice care alternează la putere, nu sunt, în realitate, decât două mari facţiuni,[1] având fiecare, nu partizani, ci clientelă. Capii facţiunilor sunt mai mult sau mai puţin ambiţioşi politiciani. Fireşte că nu punem la îndoială nici patriotismul, nici curatele lor intenţiuni: „toţi, toţi, cum zice Antoniu, sunt bărbaţi onorabili!" Iar clientela este plebea[2] incapabilă de muncă şi neavând ce munci, negustoraşi şi precupeţi de mahalale scăpătaţi, mici primejdioşi agitatori ai satelor şi împrejurimilor oraşelor, agenţi electorali bătăuşi; apoi productul ibrid[3] al şcoalelor de toate gradele, intelectualii semiculţi, avocaţi şi avocăţei, profesori, dascăli şi dăscălaşi, popi liber-cugetători şi răspopiţi, învăţători analfabeţi — toţi teoreticieni de berărie; după aceştia, mari funcţionari şi împiegaţi mititei,

---

[1] Clică politică.

[2] E clar că termenul „plebe" e folosit aici în înţelesul de drojdia societăţii.

[3] Hibrid; aici: neserios, nepregătit.

în imensa lor majoritate amovibilii[1]. (Comerţul e cea mai mare parte în mâinile străinilor: în Moldova, evrei; în Muntenia, greci, bulgari, albaneji, români supuşi unguri, toţi străini fără drepturi politice, nici comunale).

După Constituţia şi Legea electorală în vigoare, reprezentaţia naţională este aproape de 70 la sută produsul acestor elemente; 30 la sută fiind date de proprietarii mari şi mijlocii şi de câtiva comercianţi şi puţini industriaşi români. Imensa clasă a ţăranilor nu are, propriu vorbind, niciun reprezentant natural al intereselor ei în Cameră; deşi această imensă clasă ar avea după lege dreptul să trimită (ca al III colegiu electoral) din toată ţara cam 20 la sută din membrii Camerei deputaţilor. Dar colegiul III votează prin delegaţiune, iar delegaţii sunt recrutaţi tot din plebea de care vorbim mai sus şi impuşi, fără putinţă de împotrivire, maselor săteşti.

Astfel dar, Camerele sunt în marea lor majoritate reprezentantele intelectualilor şi ale plebei oraşelor. Pe lângă agricultură deci, trebue să'nflorească în România şi o vastă industrie, industria politică, şi, ca orice industrie bine şi inteligent desvoltată, trebue să prospereze.

Administraţia e compusă din două mari armate. Una stă la putere şi se hrăneşte; alta aşteaptă flămânzind în opoziţie. Când cei hrăniţi au devenit impotenţi prin nutrire excesivă, iar cei flămânzi au ajuns la complectă famină[2], încep turburările de stradă... Plebea, clienţii, cu studenţii universitari şi şcolarii din licee, conduşi uneori de profesori universitari, cer numaidecât răsturnarea guvernului. Facţiunea dela putere, supranutrită, este incapabilă a mai ţine piept torentului popular, adică facţiunii răzbite de foame; iar Regele, gelos de reputaţia europeană de linişte şi ordine a Statului său, este silit să congedieze, *avec force compliments*[3]. cabinetul, care avea aproape unanimităţi în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziţiei cu formarea unui nou cabinet, cu dizolvarea Parlamentului şi a tutulor consiliilor judeţene, urbane şi rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament şi unor noui consilii, — care toate, după bunurile obiceiuri consacrate, sunt fireşte aproape unanime partizane ale noului guvern.

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentanţei naţionale, derivă unanimitatea acesteia dela guvern. Şi asta se întâmplă, regulat, în cazul cel mai bun, din trei în trei ani; adică cu un an mai puţin decât o legislatură întreagă... A căzut un

---

[1] Putând fi mutaţi după bunul plac al guvernului.

[2] Foamete.

[3] Cu multe complimente.

guvern şi a venit altul, îndată, toată administraţia ţării, şi cea de Stat, şi cea de judeţ, şi cea comunală — dela prefect şi secretari generali de ministere, până la cel din urmă agent de poliţie şi până la moaşa de mahala — se înlocueşte... pentru mai mare expeditivitate chiar pe cale telegrafică. O clientelă pleacă, alta vine; flămânzii trec la masă, sătuii la penitenţă. Şi asta aşa, mereu şi pe rând din trei în trei ani, ba şi mai des uneori.

Dela o administraţie astfel recrutată şi constituită pe termene provizorii, se înţelege că numai seriozitate şi scrupuluri nu se pot pretinde. Toţi oamenii de afaceri, începând dela arendaşul care plăteşte milioane arendă şi sfârşind cu micul precupeţ, care învârteşte în mizerele-i daraveri abia câţiva lei, sunt *rançonnés* [1] în proporţie, de către aceşti baroni feudali mari şi mici, care se numesc agenţii administraţiei Statului român. Şi oamenilor de afaceri asta trebue să le convină; în aşa stare de lucruri, numai astfel pot exploata fără nici o sfială — poate nedreptăţi mare pe mic, poate înşela mic pe mare — puţini reducând în mizerie pe mulţi. Rar, din când în când, ca pentru paradă de lux, se aruncă *un homme à la mer* [2] — cine ştie ce nenorocit agent care, lipsit de cel mai elementar tact, a făcut prea brutal o flagrantă delapidare sau s'a lăsat prea stângăceşte mituit. Incolo, sistema lucrează fără supărare pe toată linia, afară de netăgăduite rare excepţii onorabile. De aceea, cu un zâmbet plin de amărăciune, românul numeşte ţara lui patria bacşişului şi hatârului.

Cu aşa parlamente se fac legi peste legi — cu aşa administraţie se aplică.

Justiţia?... Judecătorii de pace şi membrii tribunalelor de prima instanţă, afară de prezidenţi, sunt amovibili, ca şi agenţii şi funcţionarii ordinari. In justiţie, poporul n'are încredere; ea are, astfel, autoritate, dar nu şi prestigiu; şi între această justiţie fără prestigiu şi poporul sceptic, se răsfaţă formidabila şi excesiv numeroasa clasă a avocaţilor — cea mai prosperă în România după a arendaşilor mari. Avocaţii constituesc grosul intelectualilor; clasa lor este pepiniera cea mai mare a bărbaţilor de Stat.

Să vedem acum cum se fac în Statul român educaţia şi cultura publică, în ce scop se face şi ce rezultate dau.

Toate şcoalele, dela cele populare până la universităţi — şcoale primare, secundare, profesionale, agricole, comerciale, de popi, de

[1] Siliţi să plătească răscumpărarea.
[2] Un om în mare; se caută un vinovat.

moaşe, de muzică, de alte arte, facultăţi de toate ramurile culturii înalte — toate dau mai mult sau mai puţin *d'emblée* [1] absolvenţilor lor drepturi la dignităţi şi funcţiuni publice. Astfel şcoala română, în loc de a fi un mijloc de educaţiune şi cultură a poporului şi a claselor dirigente, devine un canal de scurgere a poftelor de întâietate între cetăţeni, de ieftină parvenire, de scutire de îndatoriri, de sporire de drepturi şi privilegii. Şi din ce în ce, din gradul cel mai de jos până la cel mai de sus, şcoalele sunt nişte fabrici de funcţionari, de salariaţi publici şi de avocaţi — o pletorá de semidocţi, fără caractere, fără omenie, adevăraţi cavaleri de industrie [2] intelectuală, cărora le trebuesc numaidecât onoruri cât de multe fără niciun merit şi câştig cât de mare fără multă osteneală.

Aceste fabrici alimentează oligarchia [3] publică ce stăpâneşte exclusiv ţara românească. Din aceste fabrici iese şi se premeneşte şi creşte, în oarba luptă de concurenţă pentru repurtarea rangurilor, distincţiunilor şi profiturilor, oligarchia de aventură. An cu an, apar proaspeţi pe arena publică, în poze teatrale, teoreticienii, reformatorii şi patrioţii, placizii făuritori de sistemă nouă, instigatorii exaltaţi, şovinişti, naţionalişti, iredentişti, antisemiţi, xenofagi [4], călărind pe întrecute fiecare pe calul său de bătaie, spre uimirea naivei trândave plebe, servanta oligarchiei. Familiile sărmane din plebea orăşenească, lipsite de orice mijloace de producţie, trăind din mică precupeţie, ori din slujbe sau slujbuşoare, ori din cârciumăritul de mahala, ori din meserii mai puţin uşor de mărturisit — toate aspiră, graţie şcoalelor naţionale, să-şi vadă copiii cât mai de grabă, după vârsta majoratului, în cel mai rău caz funcţionari; în cel mai bun, măcar deputaţi ministeriabili, dacă nu chiar miniştri... Şi, ca la cele mai absurde loterii, şi aci, nu toate iluziile sunt amăgite.

Aşa se recrutează oligarchia care stăpâneşte ţara românească. Nu este o oligarchie măcar statornică, de tradiţie istorică, de bravură, de obligaţiuni morale, de nobilitate, ori de merite; este o oligarchie mutabilă, de perpetuă premeneală, accesibilă oricui prin nemereală, prin loterie, prin aventură. Indrăzneală multă, lipsă de orice scrupuluri, renunţare la demnitate personală, la onoarea familiei, infamie chiar, dacă trebue, şi puţintel noroc — şi cariera strălucită e gata. Aşa se face concurenţa; aşa se parvine; aşa se intră în rangurile nobiliare ale oligarchiei române. Astfel dar, nici un salt social dela o ge-

[1] Din capul locului.
[2] Escroci.
[3] Dominaţia celor puţini asupra celor mulţi.
[4] Şovinişti care-şi manifestă violent ura împotriva străinilor.

nerație la alta, oricât de enorm, nu este exclus. Dintr'un fiu de țârcovnic iese un bărbat de Stat care umple lumea cu personalitatea sa marcantă; dintr'un fiu de familie istorică, mari boieri până ieri, iese un excroc, care moare victima vițiului, când a scăpat de pușcărie, grație intervenției rudelor influente; dintr'un copil de cârciumăraș, un avocat ilustru, care, în câțiva ani, din sărac lipit, ajunge milionar; dintr'un fiu al unui ministru remarcabil, un mititel agitator, trepăduș electoral, la solda unui ambițios politic deja ajuns la culme, fost odinioară fecior în casă la răposatul ministru.

Asta, în țara românească, se numește cu tot seriosul, sistemă democratică... Și oligarchia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, falscultă, pe cât de incapabilă de producție utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la câștiguri și onoruri, își arogă puterea întreagă a Statului: cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduește țăranilor (imensei mase, supusă și cuminte producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cârmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor. Impărțită în două bande, ce se numesc cu pretenție „istorice" — liberal și conservator — bande mai nesocotite decât niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenie, fără frică de Dumnezeu — această oligarchie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, preface mâine legile făcute azi, ca poimâine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decât numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numite aci democratice.

Se'nțelege dela sine că tot ce spunem și aci privește generalitatea; firește, între politicienii români și în rândurile profesiunilor liberale, se găsesc și mulți oameni de inimă, de caracter și de ispravă; ei văd și deplâng, ca și noi, răul patriei; dar, pierduți în mulțimea celor răi n'au puterea să răstoarne blestemata sistemă, în care sunt ținuți captivi, cu zălogirea intereselor lor vitale...

Iată ce se petrece d'asupra; ceeace se petrece dedesubt am spus, și lumea uimită asistă la prăpăstiosul faliment al oligarchiei de strânsură din România, la catastrofa care era inevitabilă.

II

. . . .

Cum au izbucnit primele flăcări, guvernul conservator (sub barba căruia, pe 'ndelete, încă din vara anului trecut 1906, pe vremea

Expoziției jubilare, se organizase mișcarea maselor țărănești) s'a declarat cu toată candoarea incapabil să țină piept elementului deslănțuit. Regele, firește, adânc îngrijat și bănuind, cu drept cuvânt, El care-și cunoaște bine oamenii, că liberalii nu erau atât de ignoranți în privința evenimentelor, a făcut apel la patriotismul șefului lor. Acesta a primit sdrobitoarea sarcină a puterii numai cu condiția ca facțiunea conservatoare și majoritățile ei să-i promită concursul fără nicio rezervă; iar conservatorii, rușinați și îngroziți de moștenirea ce lăsau, s'au plecat învoielii.

Au urmat, în Camere, duioase scene teatrale... In publicitatea românească, foarte înclinată, la ocaziuni mari, către nota sentimentală, astfel de exibițiuni se numesc „scene înălțătoare". Toată lumea a plâns, miniștri de azi, miniștri de ieri, deputați, senatori, publiciști, reporteri și tribune publice; și 'n fața lumii acesteia atât de emoționate, doi mari între mari fruntași, un conservator și un liberal, s'au strâns în brațe cu efuziune[1] și s'au sărutat solemn, spălând cu lacrimi fierbinți tot trecutul — care, ce-i drept, cam avea nevoie de spălat: în căldura luptelor de până ieri a celor două facțiuni, primul nu numea pe al doilea decât *„trădător de neam"*, iar acesta pe acela *„fiul lui Belzebut"*. Răscoalele făceau deci o minune: trădătorul de neam de până ieri se preschimba în salvator al patriei; iar fiului lui Belzebut îi crescuseră peste noapte aripi de cheruvim. In fața primejdiei, pentru amândouă egal de amenințătoare, facțiunile de guvernământ dușmane își dau mâna spre restabilirea ordinei. Care va să zică, un guvern incapabil, deși dispune de majorități formidabile, cade; vine altul la putere declarându-se și el dintru început incapabil dacă incapabilul căzut nu-i dă, fără nicio rezervă, concursul — tocmai după principiul gramatical că două negațiuni fac o afirmațiune: două incapacități mărturisite dau o capacitate netăgăduită.

Intre masa poporului și clasele stăpânitoare este (cine ar putea tăgădui?) o prăpastie de interese și de sentimente pe care aceste clase n'au știut-o umplea încetul cu încetul, ba chiar și-au dat toată osteneala s'o sape cât mai adânc. Solidarizarea celor două facțiuni, adverse la cuțite până ieri — cu uitarea oricărei vechi dușmănii, cu călcarea peste toate scrupulurile personale, cu excentrica paradă teatrală — trebuia firește să fie considerată de poporul întreg ca o ultimă opinteală a politicienilor pentru păstrarea privilegiilor oligarchiei... Așa dar, nu ne aflam în fața unor dezordini pe care un guvern fusese incapabil să le astâmpere, iar altul, cu mai multă autoritate și cu mai

[1] Aici: exprimare teatrală a sentimentelor.

mult spirit politic, se bizuia să le năbuşe; ne aflam în faţa războiului civil al maselor producătoare — sătule de prea îndelungata nesocotire a lor în cârmuirea intereselor publice — contra oligarchiei uzurpătoare — prea numeroasă şi prea scumpă pentru a mai putea fi întreţinută, prea cinică pentru a mai putea fi suferită.

. . . .

A fost o neînchipuită aiureală generală. In Camere, cât şi prin organele oficioase, guvernul declară sus şi tare că „răscoalele sunt fapta unei mâini străine de *undeva*". Imediat, de *„undeva"*, pică o fulgerătoare protestare. Atunci, acelaş guvern „desminte, iar sus şi tare, prin legaţiunile regale, orice ştire de aşa fel ca o *curată născocire*". La un moment, oligarchia dă semne de curată demenţă: îşi închipuie ca sorginţi ale dezastrului, fel de fel de conjuraţiuni anarhiste, din Barcelona sau Paterson, din Honolulu — mai ştim de unde? Nu mai vede nicăeri decât instigatori, nu mai visează, nu mai caută, nu mai gândeşte decât să găsească pe instigatori — fenomen şi ridicul şi deplorabil, ca totdeauna aşa numitul *delirium persecutionis* [1]. Nu le vine politicienilor noştri să crează că dezastrul este urmarea fatală a sistemei lor politice, şi-i caută explicaţia la chilometri departe, când, dacă ar fi în stare să se uite bine, ar putea-o găsi sub vârful nasului. Trebue numaidecât să fi fost o vrajă care să fi deslănţuit aşa din chiar senin un uragan, să fi fost neapărat instigatori, ca să se fi răsturnat o lume întreagă, liniştită pân' adineaori, într'o clipă cu josu 'n sus!... Ca baba chioară punând tingirea pe pirostria şchioapă: când se răstoarnă tingirea'n foc, se cruceşte baba, şi scuipă şi caută'n spuză urmele Necuratului — care i-a răsturnat hiertura.

. . . .

Dar „sinistrul" s'a potolit de mult... A trecut parcă un veac de astă primăvară!... Toate sunt cu totul uitate.

Cum i-a venit sufletul la loc, oligarchia şi-a luat iar bunele clasice năravuri! a început iar jocu-i normal de cacialmale [2] între facţiuni, grupuri şi grupuşoare şi în sânul acestora, ca în frumoasele senine zile de pace... Şoapte şi intrigi de culise; sfori şi sforicele, cât mai subţiri dacă trebuesc, cât mai groase dacă merg; emulaţie de subtile ergoterii [3] bizantine pe faţă; concurs de pişicherlârcuri pe la spate; adevărul curat, strecurat la ureche cu acele clipeli din ochi şi cu acel tremur de buză, caracteristice minciunii; minciuna rostită tare în vileag cu glaciala neşovăire, pecetea sfântului adevăr...

[1] Mania de a se crede persecutat.
[2] Inşelăciuni.
[3] Chiţibuşerii.

Şi câte griji pentru atâtea grave probleme publice! De exemplu...

Un aşa numit *gheşeft* (ce barbarism! ce grozăvie ne mai pomenită la noi!) cu niscai furnituri publice;

după asta... o recidivă de indelicateţe sau de abatere dela seninătatea ori gravitatea impuse unui înalt magistrat, care a îndrăznit, unde şi când nu se cuvenea, să spună şi el ce avea pe suflet;

pe urmă... trebue sau nu să se permită plutonierilor bacalaureaţi a purta sabie ca ofiţerii titulari?

apoi... rezultatul unei alegeri comunale dintr'un orăşel de provincie, adăpostit în cine ştie ce văgăună de munţi, cu patru-cinci mii de locuitori şi cu de vreo trei ori pe atâţia decalitri de ţuică pentru consumaţia anuală!

dar în fine, instituirea doctoratului în drept! această ridicare absolut imperioasă în momentele de faţă? această înălţare cu un etaj mai sus a prosperelor noastre fabrici naţionale de bărbaţi de Stat?... nu sunt astea atâtea ş'atâtea chestiuni destul de arzătoare ca să dea insomnii sacrei noastre oligarchii?

In cluburi somptuoase, unde se aruncă pe o carte arenda unui vast domeniu; în cabinete particulare, unde un mic *souper fin* se plăteşte cu preţul câtorva chile [1] de mălai; în berării populare, unde meschini impiegaţi asvârl într'o seară la chef leafa-le pe o săptămână; în cârciumi de mahala, unde se strâng hăitaşii electorali să se cinstească cu tulburel nou prefăcut din vechi; — pe căile publice — la colţul bulevardului, sub splendoarea lămpilor electrice, sau la răspântia depărtată, sub licărirea unui felinar afumat; în tramvai, pe jos, în muscal cu cauciuc; în *vagon-lits,* în clasa a doua ori a treia; — dela spuma oligarchiei până la drojdia clientelei — toţi roesc şi forfotesc... Şoptesc, discută şi perorează şi izbucnesc şi pun lumea la cale — gândind la... persoane; vorbind de... persoane; aplaudând sau condamnând... persoane; expulzând sau decorând... persoane; exaltând sau calomniind... persoane!... Persoane şi iar persoane! Fireşte, sistema trebue să fie consecuentă. Aci, lumea e a persoanelor, nu persoanele sunt ale lumii... Aci sunt slujbe pentru slujbaşi, nu slujbaşi pentru slujbe; biserici pentru popi şi paraclisieri, nu paraclisieri şi popi pentru biserici; gâşte pentru hahami, nu hahami pentru gâşte; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre... Aci e, în fine, o patrie pentru patrioţi, nu patrioţi pentru o patrie...

[1] Veche măsură de capacitate în ţările româneşti, întrebuinţată mai ales pentru cereale şi cuprinzând, în Muntenia, douăzeci de baniţe.

Fireşte, iarăşi cu rezerva multor excepţiuni onorabile, netăgăduit oameni de ispravă, nomoliţi în nenorocita sistemă politică şi socială...

Aceste toate se petrec d'asupra pe o pojghiţă foarte subţire, subţire de tot, gata să crape sub prea grea apăsare... In acelaş timp, dedesubt, în adânc, clocotesc aproape cinci milioane de creaturi umane, sufletele ofensate de prea îndelungată obijduire. Minţile care au început şi ele să se lumineze, le ard de gândul răsturnării uzurpatorilor, de dorul cuceririi unei părţi măcar din stăpânirea intereselor şi destinelor proprii... Acolo, pe când d'asupra se 'nvârteşte tot cu mai mult avânt veselul cancan fără soluţiune; acolo, în adânc, gem uriaşe nevoi materiale şi morale ale unui popor întreg — singura temelie, singura realitate, singura raţiune de a fi a Statului naţional român... Acolo, în adânc, o lume care ştie mai bine ce înseamnă a muri ca vitele, decât ce va să zică a trăi ca oamenii, scrâşneşte: „Noi vrem acum nu doar pământ!... vrem şi pământ şi omenie!..." Acolo, sub lumina candelei, stă atârnat între sfintele icoane manifestul regal aşteptând...

Să aştepte!

1907, Septemvrie

III

Incă puţine cuvinte deocamdată...

Zilele acestea se deschide Parlamentul (am arătat mai sus de unde derivă aşa numita reprezentaţiune naţională), ales în urma straşnicei represiuni a răscoalelor, să avizeze asupra răului de care s'a dovedit în destul cât sufere ţara.

După cele ce vedem până în ultimele momente, toţi bărbaţii noştri de Stat, dela nulităţi până la somităţi, precum şi toată presa noastră urmează a crede că la noi n'ar fi vorba decât de o chestiune economică — adică ţara n'ar avea alte nevoi decât economice; nu i-ar mai lipsi Statului nostru, ca să-i meargă perfect de bine, decât nişte reforme economice... In adevăr, lucru de mirare! Cum nu văd oamenii că mai mare amăgire nu se poate?... Cine ar putea tăgădui importanţa chestiunilor economice? Dar de asta mai e vorba acum?

Oricâte reforme s'ar face în această direcţie, unele mai ingenioase sau mai simpliste, mai mult sau mai puţin originale, decât altele — toate vor fi doar nişte paliative. Răul de care sufere ţara va rămânea, cum am mai spus, şi va coace cu cât mai acoperit cu atât mai adânc. Ţara are nevoie de o fundamentală reformă politică. Ba, ceva mai mult: cu atât pentru moment starea intereselor materiale

i se va îmbunătăţi, cu cât echilibrul acestora se va repeta provizoriu, cu cât nevoile mentale şi morale vor deveni mai imperioase şi deci mai violent strigătoare; fiindcă tot răul vine numai şi numai dela falsa alcătuire politică, ce nu mai poate ţinea astăzi în picioare — dela deplorabila noastră sistemă oligarchică, fără restrângere de număr, fără limite de ranguri, fără raţiune istorică, fără tradiţie şi fără posibilitatea de a şi le crea măcar cu timpul; având pentru viaţa publică, pentru interesele generale ale Statului, toate păcatele oligarchiilor senile şi putrede şi neavând vreunul dintre meritele oligarchiilor voinice şi sănătoase.

I-or fi trebuind, fireşte, ţării multe reforme economice; dar pe acestea nu oligarchia noastră, cum o cunoaştem, ar avea interesul, şi mai puţin capacitatea şi autoritatea, să le facă dintr'odată; numai ţara însăşi le-ar putea face încet-încet potrivit trebuinţelor şi intereselor ei. Pentru aceasta, ea are acum nevoie de o singură reformă — şi precum zice un înţelept istoric, „când a ajuns neapărată o reformă, şi i-a sosit ceasul îndeplinirii, nimic n'o mai împiedică; ba, totul o ajută" — o singură reformă:

Abolirea alcătuirii politice de uzurpare, desfiinţarea celei mai odioase sisteme boiereşti, fără boieri şi boiernaşi număraţi, ci cu nenumăraţi ciocoi şi cioclovine — şi intrarea întregii ţări în stăpânirea dreptului ei întreg de a hotărî asupra avutului şi onoarei ei, asupra soartei şi destinelor ei, după voinţa lui Dumnezeu, numai prin voinţa ei.

Atât mai rău, pentru cine, orb sau orbit, amăgit de alţii ori de sine, nu înţelege această supremă necesitate a existenţei Statului român!

Aşa dar, mai întâi: destul cu casta de strânsură din vârfuri până'n gunoaie! destul cu mamelucăria inică[1]! destul cu absurdul anachronism[2], ibrida Constituţie archontologică[3], pe care ar trebui s'o punem cu minte şi cu linişte la archivă...

Şi pe urmă?... Pe urmă ţara întreagă, chemată să-şi exercite dreptul ei sfânt, *farà da se...*[4] Vază-şi, după înţelegerea şi judecata ei, sub paza Celui de sus, de nevoi! Şi dacă nu va şti deocamdată

---

1 Nedreaptă, nelegiuită.
2 Aici: păstrarea unei rânduiri învechite.
3 Bazată pe ierarhie boierească.
4 Va acţiona singură.

destul de bine, atunci... să învețe! să 'nvețe, cu necazuri și jertfe, cum a 'nvățat toată lumea civilizată. Are pentru asta vreme destulă: Dumnezeu, fie lăudat numele lui! n'a pus hotar viitorului...

. . . .

1907, Octomvrie.

SFÂNTA GHENOVEVA

Cam de acum o mie cinci sute de ani, ocrotitoarea cetății vestite între vestite, patroana Parisului, a fost Sfânta Ghenoveva.

Despre sfânta aceasta au rămas, în istoria scrisă de oameni învățați, dar mai ales în pomenirea poporului francez, multe povestiri pline de frumusețe, dintre care credem că nu va fi neplăcut cititorilor noștri să le dăm, depe unde le-am putut culege, câteva, pe scurt. Iată...

Sfânta Ghenoveva s'a fost născut, în anii dintâi ai veacului al cincilea dela Mântuitorul nostru, într'un târgușor numit Nanterre, aproape de Paris, cale de vreo trei ceasuri bune cu piciorul; și a trăit peste nouăzeci de ani. Acolo la Nanterre era o cetățue întărită cum erau pe atunci, în vreme de războaie piept la piept. Unii povestesc că ea ar fi fost copila unui senior, păgân mai 'nainte, iar acuma închinat cu tot sufletul la credința creștinească, după povața Sfântului Gherman, episcopul din partea locului, care cu neobosită râvnă propovăduia cuvântul Domnului pintre necredincioși; și că astfel, Dumnezeu, spre a-l răsplăti pe acel senior de osârdia lui, îi trimisese bucurie, pe acea copilă minunată, ca să-i rămână ca părinte numele pe veci cinstit. Alții iar povestesc că Ghenoveva era fata a doi sărmani muncitori de pământ, care d'abia-și duceau bordeiul de azi pe mâine.

Ce o fi adevărat, nu se poate ști bine; destul ți-e că, până'n ziua de azi, lumea arată acolo lângă târgușorul Nanterre, pe un deal, tăpșanul unde ar fi umblat Ghenoveva în copilărie păstorind câteva oi ale părinților și închinându-se mereu, de dimineața până seara, Mântuitorului. Pe urmă, devale, la poalele tăpșanului, mai dă încă și azi apă rece și limpede fântâna Sfintei Ghenoveve. Și-i zice așa,

iată pentru ce. Intr'o zi Sfântul Gherman a găsit-o pe păstoriță în deal, îngenunchiată cu fața către răsărit, rugându-se și făcând mătănii; și văzând-o așa a blagoslovit-o, și'ndată a căzut din cer o cruciuliță, pe care Sfântul i-a atârnat-o păstoriței de gât. Fata a rămas multă vreme în rugăciuni și în ziua aceea s'a întors cu oile dela pășune mai târziu ca deobicei. Mamă-sa, pe care o chema Gherontia, supărată de cine știe ce necazuri, a mustrat-o cu asprime, și dacă a răspuns Ghenoveva, bătrâna i-a tras o palmă, ca mamă ce-i era. Ce să te pomenești? cum i-a tras palma, numaidecât Gherontia, și-a pierdut vederea... A'nceput să se vaite că, după ce e sărmană, ce are să se facă ea de-acuma așa prăpădită fără luminile ochilor. Atunci Ghenoveva a dat fuga la fântână, a scos apă proaspătă, a spălat ochii bătrânei și i-a dăruit iar puterea vederii.

Asta a fost a dintâi minune a ei. Peste câtva timp, un păgân a ocărît-o și a dat s'o atingă; dar n'a apucat să ridice nemernicul mâna și a picat grămadă trăsnit. Puțin mai târziu, iată că se apropie de Paris năvala Hunilor; vine asupra Galiei Attila, ca un potop, în fruntea nenumărate valuri de oști sălbatice, cum nu s'a mai pomenit pe fața pământului... Jaf și prăpăd, pieire cu foc și sângiuiri — adevărat (păcum i-a și rămas numele de pomină, acelui turbat păgân) „biciul lui Dumnezeu". Lumea toată, aflând că vine grozăvia, pornește să fugă nebună. Dar Sfânta le iese'nainte pe o moviliță și le strigă:

„Oameni buni! stați! e adevărat că vine Attila; dar n'aveți teamă, căci m'am rugat eu la Dumnezeu să vă scape, și Dumnezeu mi-a făgăduit că vă scapă, și m'a trimis într'adins la voi să vă spui că sălbaticul trufaș nu numai n'o să'ndrăznească să vă calce, dar încă în curând are să fie doborît să nu se mai ridice!"

Lumea îmbărbătată s'a 'ntors între întăriturile cetății, fiecare la căminul său; și'n adevăr, Attila s'a abătut din drumul către Paris; iar peste puțină vreme năprasnica lui oaste de netoți a fost sfărâmată de oastea galică în câmpiile catalaunice, unde s'a făcut ne mai pomenită vărsare de sânge, după care câți puțini au mai rămas dintre acei sălbatici s'au împrăștiat care încotro, fără urmă.

Așa a scăpat Parisul și lumea toată după rugăciunile Sfintei Ghenoveve.

De aci s'a dus apoi vestea pretutindeni de minunile sfintei acesteia, așa că un episcop din orașul Tirului spunea cum că Sfântul Simion Stâlpnicul, care patruzeci de ani a petrecut sus pe un stâlp în post și'n cucernicie, când vedea pîntre mulțimea târgului negustori din Galia, le zicea:

„Dar Sfânta voastră Ghenoveva ce mai face?... Să-i spuneți când v'ăți duce la urma voastră multă închinăciune din partea robului lui Dumnezeu Simion, care o roagă să-l pomenească și pe el în rugăciunile Sfinției-Sale".

Odată sta Parisul împresurat de vrăjmași. Era mică p'atunci cetatea; toată încăpea în insula cuprinsă între cele două brațe ale Seinei; dar tocmai pentru asta era tare și foarte greu de luat. Astfel, vrăjmașii nu s'au încumetat s'o ia prin silă, ci s'au mărginit s'o ție strâns împresurată, doar de-or obosi-o prin foame. Incet-încet, s'au sleit neapărat toate mijloacele de hrană ale cetății, și a'nceput să bântue o foamete cumplită, că piereau oamenii cu zecile. Atunci a venit Sfânta Ghenoveva și a spus că va aduce ea, cu ajutorul lui Dumnezeu, hrană. S'a suit pe un caic[1], a luat după dânsa mai mulți pescari voinici și vrednici cu caicele lor, și au ieșit cu toții în susul apei din cetate noaptea, fără să simță nimic vrăjmașii care pândeau pe maluri. Cât au umblat caicele pe apă, de multe piedici au dat, dar pe toate acestea le-a biruit Sfânta cu semnul crucii; că dacă năvăleau, venind pe unde la vale, bușteni și răgălii, la un semn al Sfintei se dau în lături lăsând cale deschisă caicelor, cărora vântul, la poruncă, le bătea mereu din spate. Cât au umblat așa pe apă, tot la deal, a tămăduit Sfânta pe amândouă malurile orbi și schilozi, muți și surzi și apucați, și morți a înviat; iar lumea toată, binecuvântând-o, i-a umplut caicele, cât puteau duce, cu grâne și cu toate bunătățile. Și așa s'a 'ntors ea cu hrană destulă și iar a scăpat Parisul.

A mai făcut pe urmă și altele multe, care nu se pot număra toate, și, după ce a 'mplinit nouăzeci de ani, a adormit; și au îngropat-o în biserica Sfinților Apostoli Petre și Pavel pe un deal, ce s'a numit d'atunci Dealul Sfintei Ghenoveva.

După moartea ei chiar, a urmat să facă minuni peste minuni. De câte ori a fost Parisul bântuit, ba de molime, ba de războaie, ba de înnecuri, scoteau moaștele ocrotitoarei cetății, și îndată simțea lumea ușurare.

Acu vreo sută și cincizeci de ani, s'a fost hotărît să-i ridice întru pomenire, cu hramul ei, o biserică nouă, unde să-i așeze și moaștele. Dar ce s'a 'ntâmplat? Până să se isprăvească biserica, a zbucnit Revoluția cea mare, una din cele mai mari întâmplări ale lumii, care a răsturnat lumea cu josu'n sus. Revoluționarii, în loc să ducă racla cu moaștele la biserica anume clădită, au prefăcut argintăria raclei în

[1] Mică barcă cu pânze.

bani la monetărie, iar moaştele cu îmbrăcămintea, le-au pus pe rug în piaţa unde tăiau capete protivnicilor Revoluţiei, şi cenuşa lor au aruncat-o vânturilor.

Asta, fireşte, a mâhnit pe Sfânta. Auzi! în mijlocul cetăţii, pe care în vreme de veacuri ea a apărat-o şi a scăpat-o de atâtea ori de fel de fel de primejdii şi pieire, să sufere rămăşiţele ei pământeşti asemenea ocară!... Nu-i vorbă, mai târziu, drept-credincioşii slujitori ai altarului au adus nişte oase, pe care le scăpaseră ei de foc, şi cenuşe, pe care n'o putuse spulbera vântul şi — iarăşi le-au pus într'o raclă frumoasă şi, cu slujbă strălucită, le-au aşezat în altă biserică. ...Dar ce folos! Sfânta tot mâhnită a rămas acolo sus, zicând:

„Dacă Parisul meu nu mai are nevoie de ocrotirea mea, atunci cu de-a-sila nu i-o voi mai da!".

Şi nici nu i-a mai dat-o... In anul 1871, generalul Trochu, apărătorul Parisului împresurat de Germani, văzând că nu-i mai rămâne nimic de făcut soldăţeşte, a dat faimoasa proclamaţie creştinească prin care chema ocrotirea Sfintei Ghenoveva, mântuitoarea Parisului în vremuri de năvală a barbarilor... Dar Sfânta, nevrând să-l asculte pe acel soldat, a zis:

„Eu pot ajuta pe cine a crezut înainte, nu pe cine crede pe urmă".

Aşa că degeaba ar mai scoate astăzi parizienii racla cea nouă a Sfintei... Nici moaştele ei n'ar mai voi să poruncească, nici apele poate n'ar mai vrea să asculte... Cu Sfânta Ghenoveva împăcare nu se mai poate.

Impotriva inundaţiilor la altcineva trebue de-acum să alerge... la geniul civil francez... El poate scăpa pe viitor cetatea vestită între vestite de bântuirea înnecului — geniul civil francez, care şi el a făcut şi poate face încă destule minuni.

Mare este puterea lui Dumnezeu, şi în fel şi chipuri se arată, după vremuri, minunile lui!

1910

FĂCĂTOARE DE MINUNI

Am cumpărat dela un anticar cu toptanul, pe câţiva gologani, un vraf de cărţi vechi, toate desperechiate şi hărtănite. Bănuiam că între atâtea mardale [1] de tipar, avariate de câte şi mai câte împrejurări, tot se găseşte poate ceva interesant; asemenea, într'o ladă de gunoaie se 'ntâmplă să găsim un crâmpei de sârmă, un nasture sau măcar cine ştie ce lucru de nimic, care să mai poată fi întrebuinţat la ocazie cu folos...

Omule, nu despreţui lucrurile fie cât de ne'nsemnate! Valoarea lor se măsoară cu nevoia ce ai de ele la un moment anume, şi, uneori, nevoia rară de o clipă acordă un preţ exorbitant la un lucru nesocotit cu desăvârşire în împrejurările comune ale vieţii... Un ac cu gămălie... Ce valoare poate avea un biet ac cu gămălie?... Şi totuşi un ac cu gămălie poate salva onoarea tânărului gentleman care, în mijlocul unui bal high-life, se pomeneşte trădat de un nasture prea slab cusut tocmai acolo unde trebuia cusut mai trainic...

Dar să lăsăm altora, mai preparaţi pentru aceasta, sarcina de a filosofa despre valoarea lucrurilor şi nevoile oamenilor, şi să ne 'ntoarcem la vraful nostru de vechituri sdrenţuite, unde, în câteva foi răzleţe din cine ştie ce carte, găsim rândurile de mai la vale (scrise, foarte probabil, de un duşman al preoţimii şi călugărimii catolice), care sperăm că vor face pe cititorul nostru să petreacă două-trei momente. Iată...

Pretutindeni în Italia se află pe la biserici moaşte sfinte, care toate sunt, fireşte, autentice. Ar trebui un catastif enorm ca să le poţi

[1] Vechituri

înşira anume pe toate... Să lăsăm doar moaştele şi să trecem la icoanele făcătoare de minuni, tot atât de numeroase. Una dintre acestea se află la Florenţa în strălucita biserică numită *Annonciada* — adică Buna-Vestire. La această vestită icoană, lume după lume aleargă de se 'nchină şi se roagă pentru fel de fel de păsuri — unele care nici duhovnicului mai aspru nu i s'ar putea spune. Să vedem de unde a 'nceput faima icoanei făcătoare de minuni...

Se povestesc despre aceasta următoarele:

Odinioară, au chemat părinţii din mănăstirea de care ţinea biserica pe un zugrav tânăr cu nume şi l-au însărcinat să le facă icoana Fecioarei, după cum arată datina dela Roma că se afla Maria când i s'a înfăţişat îngerul trimis a-i aduce o floare de crin şi vestea cea de bucurie — adică stând îngenunchiată în cămăruţa ei şi citind proorocirea lui Isaiia. Zugravul s'a pus pe lucru, şi 'ncet-încet a isprăvit toată icoana, afară de obrazul Fecioarei, pe care, lăsându-l până la urmă, nu-l putea nemeri cum credea el că trebue, deşi îl muncea mintea în toate chipurile.

Astfel, muncind, de dimineaţa până seara, zi după zi, desnădăjduit şi sdrobit de osteneala minţii, a adormit, acolo în biserică unde lucra, pe scaun în faţa icoanei neisprăvite. Şi a dormit aşa cât o fi dormit, şi pe urmă deodată s'a deşteptat, şi ce să-i vază ochii? Minune! Chipul Fecioarei era zugrăvit gata, frumos şi strălucitor de sfinţenie cum şi-l închipuise el şi nu-l putea face, ba chiar şi mai şi.

Aiurit de aşa minune, a dat fuga gâfâind şi le-a povestit părinţilor şi fraţilor din mănăstire că, pe când el dormea dus, un înger trimis din cer venise şi, cu putere dumnezeiască, desăvârşise icoana, cum un muritor n'ar fi putut face. Părinţii şi fraţii merseră degrab să vază icoana şi după aceea alergară care 'ncotro, prin toate unghiurile cetăţii, să vestească lumii minunea. Indată, fireşte, s'a pornit lumea din toate părţile cetăţii şi au dat năvală toţi cu toţii să vază fiecare cu ochii lui, de aproape, icoana cu chipul Fecioarei zugrăvit de un înger trimis din cer. Şi de-acolea, ţine-te! s'a pornit la sfânta mănăstire râul pomenilor, şi curge şi curge până'n ziua de astăzi, şi cât lumea n'are să sece.

Pădure fără uscătură nu se poate... Intre atâta lume credincioasă, s'au găsit şi lepădaţi de cele sfinte câţiva, care au bârfit. Unii au spus că zugravul a minţit, ori ca să se arate lumii ca un om iubit de Dumnezeu, ori ca să mai câştige ceva dela călugări, cărora nu puţin folos le aducea minunea. Alţii au spus că desigur zugravul, fiind cam după masă, o fi adormit şi, pe când dormea el, vreun călugăr meşter a zugrăvit chipul Fecioarei. Alţii au adăugat că dacă s'ar fi coborît în adevăr un înger din cer, acela neapărat ar fi făcut ceva mai de seamă; pe câtă vreme chipul zugrăvit în somnul zugravului este tot aşa de slăbuţ ca operă de artă ca şi tot restul icoanei.

Oricum, papa dela Roma, auzind despre acea minune şi despre ce bârfesc câte unii lepădaţi de cele sfinte, au proclamat că povestea zugravului este adevărată şi au aruncat blestem asupra acelora cari o puneau la 'ndoială. Astfel, câtă vreme Toscana a fost mare-ducat, la Florenţa, capitala ei, marele-duce mergea în toate serile la slujba bisericii cu icoana făcătoare de minuni. Acolo mergeau toţi străinii să vază curtea marelui-duce. Acesta făcea regulat pomeni săracilor grămădiţi la intrarea bisericii, şi cari, pe cât se spunea, erau oameni cu dare de mână; dar fireşte seara se 'mbrăcau în sdrenţe şi venea fiecare să şi apuce locul, luat cu chirie dela mănăstire; aşa că vreun cerşetor străin nu se putea apropia de Buna-Vestire.

Pentru a se întări în mintea lumii şi mai bine credinţa, icoana Fecioarei a făcut odată o minune, despre care până în ziua de astăzi încă se mai vorbeşte în toată Florenţa, şi care trebue povestită, fiindcă'n adevăr e mare.

Un gentilom dintr'o strălucită familie florentină, după ce avusese o stare însemnată, pe care o prăpădise în întreprinderi nenorocite, căzuse într'o cumplită sărăcie. Ceeace adăuga la mâhniciunea lui era şi împrejurarea că se afla omul la bătrâneţe împovărat de două copile destul de coapte, care trebuiau numaidecât măritate, şi el n'avea para frântă, nemite cu ce să le 'nzestreze pe potriva lor şi a numelui părintesc. La cine să alerge după ajutor? la cine să se roage? La cine altul decât la sfânta icoană făcătoare de minuni, la Buna-Vestire.

Astfel, ca să se apropie de mila ei, s'a legat să i se închine toată viaţa lui veşnic îngenunche dinaintea icoanei. Disdedimineaţa se scula în toate zilele şi mergea să se roage în amvonul bisericii până să se deschidă uşile. După ce şi-a urmat el aşa cu toată osârdia închinăciunea vreme îndelungată, iată că s'a milostivit Prea-Sfânta de el şi s'a hotărît să-i trimită omului nevoiaş, atâta de mâhnit, o mare bucurie, şi iată cum...

A insuflat sfânta la doi cerşetori orbi, mai lacomi decât alţii, gândul să vie 'ntr'o dimineaţă mai de timpuriu ca toţi şi să se aşeze la locurile lor ştiute dela intrarea bisericii. Cum s'au ghemuit ei jos şi s'au simţit unul pe altul, s'au dat în vorbă. Unul a povestit celuilalt cât de îndatorat se ştie el către sfânta icoană, care, din sărac prăpădit ce era mai înainte, l-a ajutat să se ridice frumos, din atâtea pomeni ce i-a trimis; că, în afară de banii ce-i are strânşi şi ascunşi acasă, mai are şi două sute de pistoli de aur cusuţi în fundul pălăriei. Celălalt, din parte-i, a

mărturisit că el se ştie şi mai dator făcătoarei de minuni, căci are şi el bani destui ascunşi acasă, iar cusuţi în pălărie are cinci sute de pistoli de aur. Şi amândoi au început să se 'nchine şi să aducă laude Sfintei.

Gentilomul, care sta îngenunchiat mai la o parte şi se ruga şi el, a tras cu urechea şi a'nţeles, auzindu-i, că cu aşa prilej de'mbogăţire trimis de Sfânta, nu se mai întâlneşte multă vreme. S'a apropiat binişor fără să sufle de cei doi cerşetori, şi cu câte o mână le-a smuls şi unuia şi altuia pălăria din cap, după care, iar fără să sufle, s'a dus p'aci'ncolo.

Cei doi orbi au rămas o clipă aiuriţi, dar, după ce şi-au venit în fire, au crezut fiecare că tovarăşul celălalt îi smulsese pălăria; şi unul după altul: „Măi, nu face jucării proaste! dă-mi înapoi pălăria!" Ba: „Hoţule, tâlharule!". Au început amândoi să sbiere şi să-şi tragă'n cap cu toiegele; să s'apuce de piept, să se tăvălească şi să se muşte urlând; s'ar fi ucis, dacă n'alerga lumea de pe'mprejur să-i descleşteze pe unul de altul.

Gentilomul s'a dus acasă, a scos din căptuşeala pălăriilor pistolii de aur, a aruncat pălăriile soioase în foc şi a binecuvântat pe Sfânta făcătoare de minuni pentru darul frumos şi bucuria ce-i trimisese. Fiind însă om de omenie, nu a voit să-i stea greu pe suflet blestemele orbilor, şi astfel numaidecât s'a dus la arhiepiscopul cardinal de Florenţa şi, căzându-i în genunchi, i-a povestit minunea.

Arhiepiscopul a primit darul ce i-l adusese gentilomul de omenie şi l-a deslegat de orice blestem, deoarece era vădit lucru că nu fusese la mijloc decât o minune a Prea-Sfintei; şi pentru întărirea credinţei tutulor în puterea icoanei făcătoare de minuni a poruncit să se tipărească povestea aceasta, fireşte fără numele gentilomului, şi să se'mpartă la lume în toată Florenţa...

Aci se isprăvesc foile răzleţe... Păcat! Totuşi rămâne adevărat ce am spus, că omul nu trebue să despreţuiască cele mai de nimic lucruri. Iată ce de înţelepciune se poate găsi în câteva foi sdrenţuite dintr'un vraf de mardale tipărite. Tot aşa într'o căruţă plină cu noroi şi pietriş scoasă din fundul gropilor diamantifere, se găseşte o bucăţică de piatră preţioasă.

1910

UN INCIDENT DE SENSAŢIE

Pe la mijlocul veacului trecut, s'a petrecut în Germania un incident de mare sensaţie — am putea zice un mare scandal bisericesc — despre care găsim, într'o publicaţie de pe vremuri, nişte documente ce, poate, vor interesa pe cititorii noştri. Uneori şi scandalurile sunt interesante — chiar cele bisericeşti. Iată de ce e vorba.

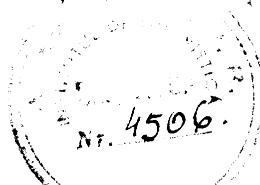
In catedrala vestitului oraş Trier, de pe râul Mosel, a fost expusă în anul 1844... „hlamida pe care a purtat-o Mântuitorul când l-au dus pe Golgota ca să-l răstignească pre el spre îndeplinirea scripturilor şi spre a noastră, a nepocăiţilor, răscumpărare de blestemul păcatului strămoşesc..."

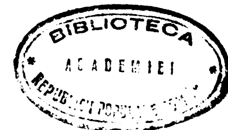
Gazeta oraşului Metz, în număru-i dela 20 Septembrie acelaş an, scria următoarele:

„Un litograf dela noi a cumpărat de 20.000 franci stofă de mătase, pe care s'o taie în bucăţi ca să tipărească pe ele desenul „hlamidei". O singură casă de comerţ tot de aici a vândut în aste trei săptămâni 80.000 de medalii cu chipul Fecioarei; altul, 52.000. Vaporaşele de pe Mosel au transportat în acelaş timp 6.000 de kilograme de cruciuliţe iconiţe, mătănii şi alte obiecte plăcute evlaviei...".

Işi închipue prin urmare oricine ce năvală de credincioşi a trebuit să fie la catedrala din Trier în ziua când, cu slujbă mare, episcopul şi tot înaltul cler au desvălit cutia în care sta închisă demult „hlamida Mântuitorului".

Lume după lume a alergat... Orbi, surzi şi muţi, ologi, schilozi şi betegi, nebuni, apucaţi şi căpii — veneau care de pe unde, din patru părţi ale ţării, să caute şi să afle uşurare numai apropiindu-se de cutia

făcătoare de minuni. Şi care cum venea, după puterea credinţei sale, se tămăduia.

Poliţia însă, bănuitoare ca totdeauna, nu s'astâmpără ?... Incepe să cerceteze mai de aproape pe pătimaşii care tot soseau cu grămada, şi, din cercetare în cercetare, descopere că aproape toţi erau nişte prefăcuţi, şi că veneau acolo pentru uşurarea, nu a închipuitelor lor beteşuguri, ci a buzunarelor drept-credincioşilor şi a tutulor gură-cască, adunaţi cu miile în fiece zi la catedrală să vază şi ei cutia cu hlamida. Ba ceeace e mai grav, se descopere că nenorociţii aceia nu veneau, ci erau aduşi acolo de către feţe bisericeşti, ca să 'ntărească în popor încrederea în sfânta hlamidă, prefăcându-se că vin betegi şi se'ntorc teferi.

Pe lângă asta (şi aci începe 'n adevăr scandalul), iată că un preot catolic din satul Lauranütte, în Silesia prusiană, anume părintele Ronge, om nu se poate mai de ispravă şi iubit foarte de poporeni pentru omenia lui, îndrăzneşte să tăgăduiască în gura mare autenticitatea „hlamidei". In faţa lumii, de pe amvon, ţine o cuvântare strălucită înfierând „pe acei slujitori ai altarului care-şi bat joc de nevinovăţia şi de prostia mulţimii drept-credincioşilor". Cuvântarea părintelui Ronge s'a tipărit îndată la Lipsca în 30.000 de exemplare, care s'au vândut într'o săptămână în folosul săracilor.

Dar nu s'a mulţumit părintele Ronge numai cu atâta: a adresat episcopului dela Trier o scrisoare deschisă care a sguduit opinia publică. In vestita carte a preotului protestant Gabriel D'Emilianc, intitulată *„Ruses et fourberies des prêtres et des moines"* [1] (Leipzig, 1845), găsim textul acelei scrisori. Fiind prea lung, nu-l putem da aci întreg: ne mărginim deci a-i reproduce câteva părţi. Din citirea acestora, se va vedea cum patriotismul şi dreapta conştiinţă pot adesea birui disciplina clericală — cum un German patriot şi om de ispravă, cât de credincios catolic, rămâne tot om de ispravă şi patriot german.

„Cum se poate ? zice preotul Ronge... Cinci sute de mii de Germani să meargă să se 'nchine la un veşmânt! Cea mai mare parte dintre aceşti pelerini sunt din clasa sărmană, ignoranţi, tâmpiţi, superstiţioşi şi foarte adesea cu desăvârşire degeneraţi... Şi iată-i că deodată îşi părăsesc munca pământului, meseriile, necazurile căminului lor sărac, grija de copii, şi dau năvală la Trier să adore un idol de cârpă şi să vază un spectacol pus la cale de ierarhia bisericii romane! Da, asta este idolatrie păgânească, nu credinţă creştinească, să se 'nchine omul la un lucru făcut de mână omenească! Şi pentru asta, nenorociţii, ca să facă şi

[1] Şiretlicuri şi viclenii ale preoţilor şi ale călugărilor.

drumul şi daruri clerului, trebue, după ce n'au cu ce se hrăni, să se mai împrumute cu camătă. Adesea cerşesc pe drum şi se 'ntorc la vatra lor, rupţi de oboseală, bolnavi, stinşi de foame şi mai săraci ca totdeauna, după ce şi-au lăsat a din urmă lăscaie la cutia făcătoare de minuni...

...la acestea se mai adaugă şi alte pagube morale. ...Câte femei şi fete nu-şi pierd curăţia lor în aceste pelerinajuri, şi apoi vai de fericirea şi de pacea familiilor lor!

...Ţie, episcop Arnoldi dela Trier, ţie mă adresez, în virtutea funcţiunilor şi darului meu de preot şi de învăţător al poporului german, în numele creştinătăţii, in numele naţiunii germane, în numele tutulor învăţătorilor germani, şi te somez să suspenzi expunerea hlamidei făcătoare de minuni!..."

Atât e destul să extragem din scrisoarea preotului german, ca să 'nţeleagă oricine ce scandal a trebuit să producă.

Totodată o foaie germană din Düsseldorf, comentând această scrisoare, publică următoarele rânduri:

„Librarul Buddeus va publica zilele acestea o carte conţinând cele mai exacte informaţiuni şi note asupra celor 18 hlamide ale Mântuitorului, care se găsesc în deosebite ţinuturi ale creştinătăţii, cu desenuri şi medalii şi cu arătarea tutulor minunilor săvârşite de fiecare hlamidă. Acuma, numai atâta ne rămâne să ştim care din cele 18 hlamide o fi cea pe care 'n adevăr a purtat-o Mântuitorul suind spre Golgota".

Fireşte că părintele Ronge, dacă trăia cu trei veacuri mai 'nainte, ori n'ar fi îndrăznit să meargă atât de departe cu patriotismul lui german, ori, dacă 'ndrăznea, s'ar fi ars, ca atâţia alţii. Nepedepsit însă tot n'a rămas: autoritatea bisericească numaidecât l-a dat afară din slujbă şi i-a ridicat darul — spre marea părere de rău a poporenilor lui. Se zice că, pentru a-l despăgubi întrucâtva de prigonirea episcopatului, i s'ar fi făcut prin subscriere publică o mică donaţiune, cu care să-şi poată duce modest viaţa, din partea mai multor patrioţi germani — fireşte protestanţi.

Ştiindu-se omul cu cugetul împăcat că şi-a făcut datoria în adevăr creştinească, s'a mângâiat şi cu atâta de fulgerele episcopatului.

De acolo de unde extragem aceste note şi documente, dăm, spre încheiere, următoarea anecdotă cu privire tot la moaştele făcătoare de minuni:

Un călugăr catolic umbla odinioară din sat în sat prin Germania cu o cutiuţă în care era un fir de păr din capul Fecioarei. Intr'o

zi, pe când călugărul arăta cutia şi lăsa lumea adunată să o sărute, pe care ce putea să dea de pomană pentru sfânta lui mânăstire, iată că un tânăr obraznic s'apropie şi zice:

— Părinte, eu îţi dau tot ce am în buzunar, numa să deschizi cutia, să văd şi eu firul de păr...

Da călugărul:

— Ştii că-mi placi, drăguţă? Vrei adică să vezi dumneata firul dintr'odată... Ei, băiete! eu... de patruzeci de ani îl arăt, şi nu m'am învrednicit să-l văz pân'acuma.

1910

Studii şi articole critice

VOIŢI CRONICĂ LITERARĂ?...

Aţi cunoscut, mă rog, pe celebrul *Christorian,* acel geniu rătăcitor, flagelator în versuri al viţiurilor, ce, din nenorocirea umanităţii, au bântuit şi vor bântui etern societăţile?

L-aţi cunoscut?... Da?... Aşa este că era nostim cu verva lui detractoare?

Ce geniu! Ce monstru de geniu!

Uite, vă asigur că peste câteva sute de sute de ani, când cine ştie ce va mai fi prin aceste locuri unde astăzi se ridică mândra noastră cetate, Micul Paris al Orientului, când se va pomeni de Pasajul-Român şi de admirabila lui arhitectură, cum se pomeneşte azi de Grădinile-Suspinse ale Semiramidei, poate că amintirea se va datori în mare parte celebrităţii geniului lui Christorian şi atâtor alţii de specia sa.

Da, doamnelor şi domnilor: Bucureştii — dacă nu mă'nşel — este fericita lui patrie.

Cum se poate — vor striga depărtatele generaţiuni cârcotaşe şi neîncrezătoare — Bucureşti era patria acestui Homer al satyrei?

— Da, amabili descendenţi — va răspunde Chronica — aşa era măreaţa cetate binecuvântată de Omniputintele: fecunda mamă a geniurilor şi drept probă vă voi da şi un alt exemplu:

Era pe atunci, în Francia, un poet, nici prea-prea nici foarte-foarte, anume *Lamartine,* care voia cu orice preţ să treacă de geniu. El moare după ce dotează literatura ţării lui cu nenumărate volumini. Patria îl glorifică. Universul îl admiră. Pentru nenorocirea lui, însă, iată că cetatea Bucureştii, geloasă de gloria francesului, scoate la lu-

mină pe *Aamsky* [1], un geniu cu picioarele strâmbe, vorbind pe nas într'un dialect cât se poate mai curat românesc, şi d'o dulceaţă de caracter extremă.

Aamsky — care mai târziu muri în floarea tinereţii, prăpădit de fatigele infernali ce-i impuseseră redacţiunea ziarului *Dâmbul* (nume împrumutat dela un fluviu ce curgea la marginea cetăţii Ploieşti, numai când ploua 6 săptămâni d'a-rândul) sacrificându-şi precioasa lui vieaţă pentru mărirea politică a patriei — *Aamsky,* zic, publică o cărticică de poesii sub titlul de *Primele gângâneli ale puiului mamei...* Acum, aşa este că astăzi, peste atâtea mii de ani de atunci, nici nu v'ar fi plesnit prin cap că a existat vreodată un anume Lamartine, care drept vorbind, nu plătea mai nimic; în timp ce numele de *Aamsky* răsună şi va răsuna cât lumea dela Soare-Răsare până la Soare-Apune.

. . . .

Nu uitaţi, bunii mei cetitori, că cele de mai sus nu sunt decât numai şi numai o convorbire ce va avea loc în anul graţiei 12.714.

. . . .

Să revenim la Christorian. Deşi am început cu dânsul, voiam însă să termin prin altcineva.

Saltă de bucurie, fericită cetate Piteşti!! şi nu fii geloasă deloc de celebritatea Bucureştilor; căci, dacă Cetatea-Capitală se glorifică de versurile lui Christorian, tu te vei înălţa cu proza unui alt geniu pot zice d'aceeaşi forţă, însă de un alt genere.

Geniul din Piteşti este sumbru, nervos, concis, sentenţios, muşcător, răutăcios. El nu scrie în cărţi, sau în foi periodice; el scrie în foi volante. Voiţi un specimen din scrierile lui nemuritoare, domnilor? Da?... Ei bine, vi-l dau, cu condiţiunea ca doamnele să nu se supere. Imi promiteţi doamnelor, că, orice s'ar zice despre domniile voastre, veţi fi aşa de bune şi nu vă veţi supăra? Primiţi? Atunci primesc şi eu, însă pentru respectul ce se datorează geniului, reproduc scrierea cu inovaţiuni de ortografie şi punctuare ce autorul voieşte a introduce în literatură; căutaţi de vă obicinuiţi cu dânsele căci, poate, pe venitor, vă voi face plăcerea a vă mai da şi alte producţiuni d'ale geniului din Piteşti. Iată d'astă dată aceea despre care am vorbit:

Cocuri şi răscocuri

Această pernicioasă şi ridiculă coaffură, diformă cele mai simpatice şi gracioase mine feminene june, representândule cu câte 2 capete la un loc ca emblema cesaro-regală.

[1] Sub numele de Aamsky este ironizat Macedonski. E satirizată grandomania lui şi ortografia al cărei adept era.

Pernicioasă zic că, multe capete ce le au purtat au dobândit inflamaţiune din părul ce s'au zis a fi dela repausate, în fine au lepădat bărbaţii işlicele şi sub oarecare altă formă şi materie, le au luat sexul faible [1] din slăbiciunea consorţilor — încât pentru esageratele şi degutantele sacuri atârnate de robe zise jupe, şi pentru nu mai puţin esagerata şi nesuferita şhosură polonă, am să vorbesc mai la urmă.

Piteşti (15 Aprilie) 1874.

Thoma Conţescu

Comentariele sunt de prisos.

[1] Slab.

CRONICĂ LITERARĂ

Desigur ştiţi ce va să zică un *autor de predilecţiune;* asemenea nu mai încape îndoială că fiecare dintre d-voastre are unul.

D-ta iubite cititor, ai pe Aristotele; vecinul d-tale are pe Voltaire; amicul d-tale pe Racine; fratele vecinului pe Lesage; nepotul său pe Alfred de Musset; vărul lui pe Dante... D-ta, amabilă cititore, ai pe Lamartine; verişoara d-tale are pe Petrarca, şi fiiă-sa pe D-na de Staël... şi aşa mai încolo.

Fie cine deci, îşi are autor de predilecţiune pe câte unul din cei trecuţi la lista fiinţelor esceptionali cari au făcut onoarea geniului uman şi al căror nume este, mai mult sau mai puţin, cunoscut de lume sau de o parte din lume.

Ei bine, eu — permiteţi-mi o clipă să vă vorbesc de mine — fac prinsoare că nimeni nu ar fi'n stare să ghicească pe autorul meu de predilecţiune.

Trăieşte; este în floarea tinereţii, tocmai când se coace talentul.

Fiţi buni, mă rog, şi m'ascultaţi; despre dânsul am astăzi să vă vorbesc. Voiţi să-i faceţi cunoştinţa?... Imi faceţi o nespusă plăcere dacă-mi daţi voie a vă servi în aceasta de intermediar.

Iată:

Ca fizic, închipuiţi-vă un băiat cât se poate de bine, afară de o cam prea desvoltată porţiune de cărnuri, ceeace, cum zic unii, denotă, în raţiune dreaptă, lipsa substanţei neponderabile care, după metafiziciani, constitue, împreună cu materia, fiinţa umană completă.

Ca morale, este un june plin de talent şi viitor, o stea care promite, un soare pentru cerul întunecat al literaturii contimpurane, un fel de cap de şcoală, o producţiune fenomenale a timpului nostru, atlet în stil şi revoluţionar în Republica literelor. Este adevărat că n'a studiat decât vro patru clase primare, dar tocmai aceasta este marele cuvânt pentru care dânsul e revoluţionar în astă Republică nenorocită.

Da, doamnelor şi domnilor, el a fost unul dintre acei ce au împlântat cu triumf în librăriile noastre stindardul nelimitatei libertăţii literare. Pot încă susţine că dacă nu ar fi esistat el şi alte capete de specia lui, am fi avut, poate, nenorocirea d'a vedea domnind şi astăzi, în toate producţiunile noastre literare, absurda tiranie a Gramaticei şi stupida supunere la datele şi spusele Istoriei.

Autorul meu de predilecţiune-şi publică operele numai odată pe an, în volume cari, *pe lângă toate cele necesarii unui Calendar, mai conţin şi o mulţime de poezii populare şi anecdote foarte amuzante...* Copiez textual fraza subliniată după frontespiciul ilustrat al uneia din anualele lui producţiuni.

Ce stil are băiatul ăsta! ce vervă! ce invenţiune! ce concepere! ce originalitate! ce noui resorturi literare!...

Şi să nu turbezi de mânie când cugeţi că sunt guri rele, invidioşi şi ignoranţi care spun că romanurile lui istorice şi sociali sunt nişte nefericite traducţiuni, schiloade plagiaturi. Au inventat fabule nedemne ca să-l discrediteze; au spus că este ieşit din sărite, că-i lipseşte ceva, că pare a fi capiu, şi toate astea, pentru ce? pentru că umblă cu gâtul cam strâmb şi priveşte cu ochii jumătate închişi, clipindu-i cam prea des.

Ce calomnii! Auziţi cum cutează profanii să vorbească de autorul meu de predilecţiune?

Nu aibi teamă, favoritul meu autor, graţiă darului cu care te-a hărăzit sântul hram al bisericii Icoana, unde se zice că ai priimit botezul, tu te-ai ridicat mai presus de orice critică sau calomnie.

Va veni, te asicur eu, timpul frumos când, pe cea mai mândră dintre piăţele cetăţii noastre, se va rădica bustul tău... Uite! pentru admiraţiunea ce-ţi port, lasă-mă să fac eu, în treacăt, proiectul viitoarei tale statue:

Bustul tău — în grăsimea naturale cred că e destul — aşezat pe un pedestal superb de marmoră antică galbenă; de jur împrejurul pedestalului, spre amintirea servicielor enorme ce ai adus pentru progresul Almanachului în România, să se vadă, săpate în litere de aur, cele douăsprezece semne ale Zodiacului împărţite pe anotimpuri, împreună cu sărbătorile şi târgurile principali de peste an, precum şi cu tasele telegrafo-poştale. In faciă, un calendar perpetuu de carton à la maior Papasoglu, ediţiune de lus, care, prin un ingenios resort mecanic să arate cu 140 ani înainte, fazele lunare, eclipsele şi schimbarea timpului...

Da, graţioşii mei cititori; nimic mai meritat şi mai nemerit, şi mă felicit că am conceput proiectul de mai sus; eram dator s'o fac, pentrucă numai eu ştiu câte momente de fericire m'a făcut să gust autorul meu de predilecţiune când am cetit picantele lui *nuvele* şi *nuvelete...*

Deaceea am ţinut să-i aduc sincera-mi omagiune în aceste modeste rânduri de cronică literară, cărora graţioasa ospitalitate a Ghimpelui le permite a vă ocupa câteva momente.

— Toate bune, veţi zice; însă ai uitat să ne spui numele autorului d-tale de predilecţiune.

— Mii de scuze, doamnelor şi domnilor; vă mărturisesc că, din distracţiune numai, mi-am uitat această datorie, pe care, dacă nu mi-am împlinit-o dela început, ţin mult a mi-o împlini terminând.

Voiţi să aflaţi numele lui ?...

Se numeşte *Popnedea.*

1874

CRONICĂ LITERARĂ

Jurasem că nu voi lua pana 'n mână pentru a scrie umilitele mele cronici, spre a nu rădica asupra capului meu, ca mai zilele trecute, urgia nu ştiu câtor părechi de rime tot una şi una.

Am păţit-o şi n'aş mai voi s'o pat.

Mărturisesc că eu am fost culpabilul. Intr'un moment de uitare, am cutezat să arunc o glumă profană asupra numelui său. Inţelegeţi bine că este vorba de tânărul *Aamsky.*

Recunosc deci că sunt dator să fac o amendă onorabilă contelui *de Geniadevsky.* Nu vă miraţi, doamnelor şi domnilor, de acest nume nou; este numele lui; un nume pe care l-a luat de nevoie în călătoriile lui sentimentale, în espediţiunile lui byroniane.[1] Nu ne-ar fi permis să ne închipuim că dânsul, care este tipul modestiei încarnate, a alergat la titula de nobilitate pentru paradă sau ciocoism. Din contra zic ceva mai mult: poate că nu şi-a zis *conte* decât pentru a proba lumei, înc'odată că titulele de nobilitate nu opresc pe tinerii de calibrul său a fi liberali şi democraţi. Da! Mirabeau[2] şi Rochefort[3] au avut fiecare titule nobili, şi aceasta nu i-a împiedicat d'a fi ceeace toată lumea ştie: tribuni iluştri ai poporului.

Şi-apoi, chiar dacă n'ar fi aşa, trebue să i se ierte totul pentru frumuseţea numelui: *Contele de Geniadevsky.*

Vedeţi, doamnelor şi domnilor, ce bine este să-şi serve cineva singur de naş, după nopţi întregi de meditare şi combinaţiuni asupra

---

1 După numele lui Byron, marele poet englez (1788—1824).
2 Fruntaş al revoluţiei burgheze franceze (1749—1791).
3 Jurnalist francez (1830—1913).

numelui ce trebue să-şi dea. Ba nu, zău, să lăsăm şi glumă şi tot; aflaţi-mi ceva mai nemerit. Sfidez pe toţi conţii de pretutindeni s'aibă o titulă mai nobile, mai sonoră, mai poetică, mai caracteristică şi cu o semnificaţiune mai vastă.

Ia bine seama, iubite cetitor, cum prin o coincidinţă fericită — care te face să presupui neapărat amestecul Providinţei la făurirea acestui nume — primele trei silabe ale conţiei arată, scurt şi cuprinzător, ce-i plăteşte osul contelui: *Geniadevsky... Genia... Geniu!*

După această introducere esplicativă neapărată cititorului — fiindcă mai nimini nu te cunoştea pe aci de conte — permite-mi, nobilele şi genialele meu gentilom de Geniadevsky, a m'adresa d'a-dreptul ţie. Ascultă-mă cu atenţiune; voi să-mi repar o culpă pentru care am fost teribil pedepsit citindu-ţi versurile ce mă flagelează fără pietate.

Sunt criminale, o recunosc. Ştiu c'ai avut dreptate să te'nfuriezi asupră-mi văzând că te numesc june geniu cu picioarele strâmbe; însă, nu meritam aspra-ţi sentinţă; oricât de gravă mi-ar fi fost crima, tot trebuia să admiţi în favoare-mi şi oarecari circumstanţe atenuanti. Iţi jur că figura de retorică cu care te-am rănit şi care m'a făcut condamnabil, am întrebuinţat-o numai prin o eroare funestă, la propriu, pe cât timp eram decis a o întrebuinţa la figurat. Am voit să spui că aripele geniului tău june sunt strâmbe, cum sunt aripele tuturor puilor ieşiţi din ghioace, iar nicidecum să atribui fizicului tău această calitate rară în climatul nostru.

După ce, în sentinţa ce mi-ai dat, te dai frate de cruce şi suferinţă cu răposatul lord Byron, mă numeşti invidios. O! iubitul meu de Geniadevsky, cine dracul ţi-a vârît în minte ideile astea betege? Tu să fii invidiat! Cine ar cuteza să te mai invidieze? Eu? Să mă păzească toţi sânţii din calendar! n'am gândul tatii. Tu eşti mai presus de invidiă. Mărirea geniului tău, conte, nu mai dă loc nici chiar invidiei. Zi admiraţiunea, respectul, venerarea, dar nu invidia, care, schioapă şi neputincioasă, nu te poate urma acolo unde te duc aripele geniului.

Şi chiar aşa d'ar fi! Admit, pentr'un moment invidia — nu însă din parte-mi, te rog s'o crezi! — Cu ce-ar putea invidioşii oare să mi te atingă?

Să-ţi impute că nu ştii gramatica, ortografia, punctuarea? Dar nu ştiu dânşii că lucrurile astea nu se'nvaţă în clasele primare, ci pe pământul clasic al ţării lui Tasso, de unde ţi-ai dat neasemuitele tale bucăţi poetice?

Să te trateze ca p'un poet de contrabandă, intrat, fără ştirea lui Dumnezeu şi a sânţilor, în Republica literilor, ca mulţi alţii, în un timp când astă sărmană republică nu posedă nicio vamă? Să-ţi spuie că poeziile tale sunt nişte nefericite fleacuri, nişte provenienţe nesărate de bucătăriă poetică, nişte nimicuri debitate în un dialect meschin şi în un metru hodorog? Insă nu recunosc dânşii că nu vor trece nici două secole şi vei fi tradus în toate limbile globului şi dat spre studii în universităţi ca model *non-plus-ultra* [1] de clasicitate?

O! nu invidiez geniul tău măreţ, cum îţi place să crezi; poate că dacă n'ar fi aşa de măreţ l-aş invidia! Ceeace invidiez eu la tine, ilustre conte, este modestia ta proverbiale, care te face să întrebuinţezi, în câteva linii din *Dâmbul* tău, de câte trei ori fiecare caz al pronumelui de persoana întâia singulară. Cu ce simplicitate în adevăr atică [2] zici tu: *„Eu,* domnilor, lupt, căci pentru *mine,* ideea *mea...* sau poeziile *mele* inedite" ori „eu *mă* sacrific, domnilor, c'aşa-*mi* place *mie;* aşa sunt *eu,* pentru patria *mea"...*

Convinge-te deci c'ai fost prea aspru pentru mine când m'ai numit invidios. Eu, vezi, sunt sincer; ţi-am spus tot. Mă muncea conştiinţa, mă'mpingea să-mi repar culpa. Mi-am reparat-o. Mă ierţi?... M'ai iertat?... Da? Sunt foarte fericit. La revedere, dar în curând, nobilele meu gentilom de Geniadevsky.

1874

---

[1] De nedepăşit.
[2] Delicată, fină.

CERCETARE CRITICĂ ASUPRA TEATRULUI ROMÂNESC

CRITICA TEATRALĂ ŞI PRESA NOASTRĂ

De zece ani şi mai bine, presa românească se bucură de o libertate aproape, ca să nu zicem cu totul nemărginită — stare binecuvântată, ce poate încă n'o visează cel mai democrat dintre democraţii Apusului. Nu aci este locul să judecăm dacă aceasta, spre folosul sau paguba publicului românesc a fost, ori să cercetăm dacă presa românească, bucurându-se de o aşa desăvârşită libertate, [1] a binemeritat-o prin înţelegerea misiunii culturale ce are presa în societăţile moderne.

Negreşit, că aceste întrebări sunt, din punctul lor de vedere general, de un interes politicesc prea înalt, aşa că nu se poate trece repede şi cu uşurătate asupră-le în o introducere la o cercetare critică asupra teatrului. Cu toate acestea, dintr'un punct de vedere parţial şi de un interes destul de însemnat, obiectul acestei introduceri trebue să fie o cercetare în treacăt asupra răspunderii ce are presa dela noi de starea actuală a teatrului românesc, ce împotriva firii lucrului, mai nainte de a-şi atinge culmea — către care, prin nişte bune începuturi, pornise dela întemeierea lui — de vreo câţiva ani încoace, dând mereu înapoi, a ajuns astăzi în desăvârşită decădere.

Inrâurirea puternică ce o are critica adevărată asupra mersului lucrurilor publice, în o societate deprinsă oarecum cu citirea ziarelor, este netăgăduită; de aceea, ne-am gândit că bine ar fi să dăm cititorilor o critică în cunoştinţă de cauză, cum am zice, o critică cinstită, asupra

[1] Caragiale confundă aici pseudolibertatea presei în societatea burgheză, cu adevărata libertate. El nu vede că toate atacurile, oricât de violente erau ele, nu depăşeau, în presa burgheză, limitele prescrise de ordinea burgheză şi nu loveau niciodată „sfânta proprietate".

teatrului nostru — şi credem că n'am putea începe mai nemerit, decât căutând a ne da seama de cum s'a făcut până astăzi îndeobşte la noi critica teatrală prin presă.

Să nu ne mai întrebăm câţi din gazetarii noştri sunt prin firea lor „chemaţi", şi „aleşi", şi prin ştiinţa lor vrednici a face meseria de care s'au apucat; — să nu mai cercetăm câţi dintre dânşii au obiceiul cinstit şi omenia de a nu scrie nimica, decât numai şi numai în deplină conştiinţă şi în cunoştinţă de cauză; — mai bine să ne punem strajă condeiului, deoarece scopul nostru nu e, Doamne-fereşte, să rărim cumva sin-iubirea *imensei majorităţi,* cum se zice parlamentariceşte, a confraţilor publicişti, ci să căutăm a ne desluşi cât se poate asupra întrebării: cum se face critica teatrală la noi ?

Pentru ca să ne ajungem acest scop cu mai puţină bătaie de cap, mijlocul cel mai practic este să purcedem pe calea constatării faptelor simple.

Aşa şi facem...

Orice gazetar, deobicei, se bucură veşnic de o intrare liberă şi mai totdeauna de un scaun *gratis* în teatru, ba pe la soroace — după cum şi gazeta respectivă este mai mult ori mai puţin însemnată prin popularitatea ei — se bucură şi de câte o lojă, tot fără bani.

Apoi gazetarul mai are uşa deschisă la toate repetiţiile teatrului, precum şi liberă trecere printre culise şi pe scenă, unde se poate găsi foarte de aproape cu multe ademeniri.

Mai pune la urmă că, îndeobşte gazetarul se află în strânsă legătură de prieteşug cu actorii, cu actriţele şi mai ales cu întreprinzătorii şi speculatorii de teatre, cu care adesea, după sfârşirea spectacolului, merge la *souper;* acolo, ca şi în teatru, gazetarul are scaunul său *gratis;* iar în urma petrecerii, lui i se încredinţează sarcina de a ocroti onoarea şi reputaţia cutărei artiste, conducând-o până acasă...

O corupţie sistematică a oamenilor presei de către oamenii teatrului.

Astfel, prin urmare, lesne se poate desluşi cum, afară de foarte rare deosebiri, critica teatrală, în gazetele dela noi, scrisă de aşa condeie, trebue neapărat să fie aşa cum este.

Ba încă să nu uităm a spune ceeace este şi mai caracteristic: cele mai multe din acele rânduri de pretinsă critică sunt scrise de chiar autorii dramatici, actorii sau speculatorii de teatru, despre tocmai ale căror producţii se dă seama prin ele.

Teatrul naţional este adus de speculatorii din urmă, mulţumită lipsei de orice control din partea locurilor competente, în stare de tot păcătoasă, precum oricine are ochi îl vede; cu toate astea o critică împo-

triva mersului stricat al acestei instituţii, cu cât va fi mai obiectivă şi mai insuflată de adevărat gust, cu atât va avea mai multă greutate să-şi găsească o coloană de ziar, în care să poată vedea lumina tiparului.

Ba dimpotrivă...

O piesă stupidă a unui scriitor bătut de toţi sfinţii, plăsmuită fără cap şi coadă după un tipic franţuzesc, scrisă într'o limbă ne mai pomenită, şi care ne falsifică istoria naţională, ne molipseşte simţirea şi spiritul public, din tinereţea lor, de boalele bătrânei vieţi apuseneşti, — în presa noastră se chiamă: „un adevărat monument literar, menit a arăta străinilor că şi Românii noştri ştiu a lucra pe tărâmul dramatic, şi că sunt alături şi în talente mari, ca în tot progresul, cu fraţii de ginte dela Sena".

Un actor, mai puţin decât o mediocritate, lipsit de către vitrega fire de orice daruri, un om ce deabia poate să citească, şi care s'a apucat de meseria aceasta pentrucă în niciun chip nu era vrednic de alta — este: „iubitul nostru artist, al cărui talent admirabil în atâtea ocazii ne-a încântat prin vestitele lui creaţiuni de gener".

O actriţă, ridiculă, necioplită, care nu poate vorbi pe scenă două vorbe de înţeles, care nu ştie carte deloc, a cărei chemare în lumea aceasta era poate să fie o harnică cusătoreasă, sau şi mai prost decât atâta — se numeşte: „gingaşa şi eleganta *Cutare,* ce prin graţiile, talentul şi arta sa *precoce,* a ştiut a ne smulge lacrimi în rolul cutare, care este cea mai preţioasă piatră din diadema talentului ei".

Iar un speculator necinstit, care este în stare, spre a-şi umple punga, să jure publicului, prin un afiş-monstru, că în cutare seară are să aducă în scenă pe Ucigă-l toaca de coadă, şi care are obiceiul de a mânca lefurile actorilor — este proclamat ca: „inteligentul şi neobositul nostru director, care a ştiut atât ca artist cât şi ca diriginte al companiei, să ridice arta română la prestigiul la care numai el, cu onestitatea lui proverbială, o putea ridica..."

Şi câte şi mai câte, care mai de care...

Oricine, prin urmare, poate pricepe cât este de vinovată această purtare a presei în privinţa teatrului, care este un factor foarte însemnat al culturii publice — purtare cu atât mai vinovată astăzi, după ce din averea publică s'a cheltuit aproape o jumătate de milion pentru restaurarea clădirii, deasupra căreia stă scris în litere de aur: *Teatru naţional.*

Credem că nu e de prisos să aducem vorba aci, că sistema de corupţie de către oamenii teatrului s'a întins, nu numai asupra presei, ci şi asupra autorităţilor întemeiate prin legi tocmai spre priveghierea şi censurarea mersului Teatrului naţional. De prisos e însă a mai spune, că izbânda sistemei a fost aci şi mai uşoară ca cu gazetarii: fireşte că nici aci nu se putea face abatere dela principiul nostru statornic, că noi facem în ţara aceasta legi numai şi numai spre a avea ce să călcăm şi că autorităţile noastre sunt întemeiate, nu spre paza şi aducerea la îndeplinire, ci tocmai spre nesocotirea şi batjocura legilor.

Incheiem această introducere, ce ne era neapărată, arătând cum că, din parte-ne, am pus de gând a da aci asupra teatrului românesc un şir de articole critice, pe care ne vom sili a le face cât se va putea mai obiective, întru speranţa că nu puţin bine vom aduce prin ele acestei instituţiuni.

LITERATURA IN TEATRUL NOSTRU

I

Ne-am făgăduit către publicul cititor să-i dăm aci un şir de articole critice asupra teatrului românesc, şi ne grăbim a ne ţine de făgăduială.

După cum am pus de gând, vom cerceta de-a-rândul, întocmai cum urmează, punctele: Literatura, Arta, Scena şi Administraţia — în teatrul naţional. Să lămurim însă, că zicând teatru naţional, vrem să zicem teatrul de astăzi, iar nu teatrul de altădată; că zicând literatura în teatru, înţelegem repertoriul teatrului nostru dela o vreme încoace — şi astfel fireşte, critica de faţă nu se poate întinde la o desbatere asupra literaturii dramatice româneşti — care a cam existat odinioară — nici are de obiect a intra în istoria teatrului la noi.

Şi ca să nu acoperim zadarnic spaţiul foarte preţios al gazetei, să şi începem prin „Literatura în teatrul nostru", făcând o dare de seamă categorică asupra repertoriului acestui teatru.

In acest repertoriu piesele se împart în trei mari categorii: localizări, plagiate şi traducţii. Afară de acestea, mai este încă o categorie foarte mică, pierdută în grămada celorlalte trei, dar pe care, pentru interesul obiectivităţii cercetării de faţă, nu trebue s'o dăm uitării — categoria pieselor originale, care sunt aşa de puţine că le-am putea număra pe degete.

E de neapărată nevoie, pentru a fi desluşiţi, să privim în parte fiecare din aceste categorii; aşa dar să urmăm astfel, luând mai întâi categoria cea mică.

Un străin cu minte şi cu cunoştinţă de ce va să zică cultură omenească, picat de curând în Bucureşti, şi care ar fi văzut clădirea, frumoasă pe dinăuntru ca şi pe dinafară, a teatrului nostru — ar crede că glumim sau că ne batem joc de dânsul, dacă i-am spune că în limba românească, afară de o singură deosebire, şi aceea nu tocmai-tocmai, n'aveam nicio piesă originală cumsecade — adică *niciuna*.

Acelei singure deosebiri — fiindcă e singură — i se cuvine o luare aminte în parte, şi de aceea ne oprim asupra piesei „Răzvan-Vodă", 5 acte în versuri de d. Hăsdeu, împotriva căreia sunt destule de zis.

Mai întâi această „poemă dramatică", cum o numeşte autorul, nu este clădită pe un plan de dramă, ci pe un plan de poveste, şi cum că între aceste două feluri de plan deosebirea este însemnată, nici mai încape vorbă. In o poveste, catastrofele se petrec şi se înşiră neatârnate unele de altele, neavând altă rudenie între ele, decât că sunt mai mult ori mai puţin atingătoare de fiinţa aceluiaş subiect — întocmai ca nişte mătănii: boabele între ele înseşi fiind neatârnate, sunt numai petrecute şi înşiruite pe acelaş fir; putem tăia firul ori în ce parte şi lăsa să cază oricâte boabe: dacă înnodăm firul la loc, mătăniile, deşi cu mai puţine boabe, sunt tot mătănii. Altfel însă trebue să fie planul unei drame; aci, catastrofele atârnă una de alta, curg una din alta, se ţes una cu alta pentru acelaş sfârşit, adică pentru pregătirea catastrofei celei mari, a încheierii sau a *desnodământului* — întocmai cum celulele organice atârnă una de alta şi se ţes între ele înseşi pentru a forma organele, care lucrează toate spre acelaş sfârşit, adică spre constituirea şi iconomia fiinţei; aci nu mai putem, ca la mătănii, să smulgem sau să ciuntim organele ori de unde şi oricum, fără ca să nimicim fiinţa sau cel puţin să-i sdruncinăm toată iconomia.

In poema dramatică a d-lui Hăsdeu, scene întregi, un act sau şi mai multe chiar se pot scoate fără a jicni iconomia întreagă a clădirii; scenele şi actele rămase vor fi de sine stătătoare şi ne vor da o înfăţişare, deşi mai restrânsă, totuşi însă deplină, a unei cutare părţi din viaţa eroului.

Un alt cusur oarecum însemnat în „Răzvan" este şi felul versificaţiei. In mai niciunul din versurile acestei poeme nu s'a ţinut seamă de cerinţele accentelor: pretutindeni accentul firesc al vorbirii este răsturnat, astfel că rare sunt cuvintele care, în citirea ritmică a versului unde se găsesc, să sune aşa cum se aude sunând în vorbirea obişnuită.

Cu toate astea însă „Răzvan" este şi va rămâne o bucată „cinstită" în literatura noastră, pentrucă în această scriere închipuirea este sănătoasă, caracterele sunt originale şi în mare parte bine păstrate, şi multe scene sunt cu adevărat dramatice şi vrednice a mişca sufletul privitorilor; iar mai presus de toate, pentrucă în „Răzvan" sunt gândiri curate, spuse limpede cu vorbe frumoase româneşti, de ţi-e dragă lumea să le auzi.

Afară de „Răzvan" — nimic.

La tot ce s'a produs ca literatură originală de teatru, câtuşi de puţin nu i se cade acest nume.

...Incercări mai puţin decât copilăreşti, lucruri ciudate şi vrednice de râs, minunăţii de absurditate — adevărate bazaconii literare... Şi nenorocirea fu pentru noi cu atât mai mare, deoarece subiectele mai tutulor acestor producţii au fost trase din istoria naţională.

Istoria naţională — care pentru noi trebuia să fie un izvor nesecat de poezie sănătoasă, un şir de icoane sfinte de unde să căpătăm totdeauna învăţătură de adevăr şi insuflare de virtute, şi căreia, spre cinstea noastră chiar, trebuia să-i dăm cinstire adâncă — a fost, tocmai la filele ei cele mai strălucite, falsificată şi mânjită în aşa zisele „Drame naţionale cu mare spectacol", produse de nişte închipuiri sterpe sau bolnave, de minţi strâmbe ori şubrede, de capete goale de dar şi sărace de lumină.

Astfel, în o piesă ce purta măreţul titlu „Mircea cel Bătrân" s'a văzut pe scena noastră eroul mare dar nenorocit al creştinătăţii, vrednicul cavaler şi Domn al Românilor, „încărcat de ani", chiar în ajunul unei bătălii hotărîtoare cu păgânii, umblând noaptea prin mahalale şi fundături după... dragoste nelegiuită cu fete mari, însoţit, spre mai bună ispravă, de un mare şi mai bătrân ca el boier, stâlp al ţării, care cunoştea mai bine cotiturile şi răspântiile pe unde se găseau frumuşelele.

In „Moartea lui Brâncoveanu", apoi, s'a văzut de atâtea ori părintele şi martirul redeşteptării naţionale, căpitanul viteaz al pandurilor de peste Olt, Tudor Vladimirescu, zugrăvit în caricatură pe un petec de mucava, străbătând scena ca tablou alegoric, tras cu sfori pe rotile, în o aureolă de focuri de Bengal.

Nu ne trebue deocamdată să căutăm a şti care a fost scopul acestor lucrări, şi nu avem aci nevoie să ne întrebăm dacă, pe de o parte autorii, iar pe de alta speculatorii de teatru, de bună sau de rea credinţă au batjocorit ochii şi urechile „inteligentului public" cum zic ei — cu asemenea producţii; — este destul pentru acuma să constatăm că ele, în Capitală, în miezul unei naţii, ce se zice a fi oarecum înaintată pe calea culturii, au trecut ca literatură dramatică.

Care a fost cea dintâi producţie de acest soi dramatic, nu se poate spune sigur, însă cea din urmă o văzurăm în zilele trecute. Cel din urmă nume de înregistrat la pomelnicul trist al monştrilor „născuţi-morţi" în această aşa zisă literatură, este piesa „Oştenii Noştri", prin care s'a înfăţişat înaltei nobilimi şi onorabilului public bucureştean panorama strategică a Plevnei în „mărime naturală", cu episoade din isprăvile oştenilor români în tablouri comice.

...Plevna nu se luase încă; pe pământul Bulgariei, mlaştine calde de sânge românesc fumegau; picioarele şi mâinile, care ne muncesc ţarinile în vreme de pace, degerau în şanţurile redutelor; oştenii români n'aveau drept hrană decât o fărâmătură de pesmete negru muiat în făgaşul săpat de roata tunului; Curcanii — poate singurul „ceva" ce încă nu-i „putred" în ţara aceasta — seceraţi de focurile vrăjmaşe, de ger şi de foame, din atâtea mii rămăseseră atâtea sute — şi noi, autori de spirit, ştiind că în Capitală sunt mulţi iubitori de privelişti plastice şi de sensaţii, le dam „Oştenii Noştri, dramă naţională de ocazie cu mare spectacol".

Ce mai trebue zis, prin urmare, împotriva acestui din urmă păcat dramatic „de ocazie"?

Astfel, categoria pieselor originale la noi este cu totul nimica; de aceea şi repertoriul teatrului românesc se compune îndeobşte numai şi numai din celelalte trei categorii mari.

Nu trebue cu toate astea să uităm că mai este şi a cincea categorie, foarte minunată prin aceea că se poate amesteca şi contopi deopotrivă de nemerit cu fiecare din celelalte patru. Aceasta e categoria lucrărilor ieşite din îmbelşugatul condei al d-lui V. Alexandrescu-Ureche; însă despre aceste lucrări, fiindcă nu ne putem dumiri şi statornici în ce anume categorie din cele patru să le aşezăm, lăsăm a vorbi mai bine, pe de o parte istoria literaturii spanioleşti, iar pe de alta un oarecare spiritual biograf al mult-iscusitului Cosmuţă Popovici.

Avem deci: localizări, plagiate şi traducţii. Cum şi ce fel sunt şi aceste producţii îndeosebi, vom cerceta şi vom vedea în articolul următor.

II

O jumătate aproape din repertoriul teatrului românesc se compune din cele două mari categorii, a localizărilor şi a plagiatelor, şi toate producţiile de aceste soiuri sunt plăsmuite după piese franţuzeşti de şcoalele moderne: melodrame *de bulevard* şi comedii de moravuri.

Dela o vreme încoace, localizarea şi plagiatul au ajuns a fi nişte adevărate boale cronice în teatrul nostru. Câţiva oameni, cărora, Dumnezeu ştie cum, le-a trăsnit prin cap că sunt „chemaţi" a scrie pentru teatru, şi care nici nu cunosc istoria ţării, nici nu şi-au dat seama vreodată de moravurile noastre sociale, lucrează pe întrecute a dărui scena românească, în fiece an, cu fel de fel de producţii de aceste două soiuri dramatice, una mai ciudată ca alta.

Fiecare din acești scriitori minunaţi ia o piesă franţuzească, o traduce ciat-pat, îi preschimbă numele proprii originale în nume proprii româneşti, şi apoi, vorba ceea, potrivească-se nu s'o potrivi, în trei zile localizarea e gata. Adevărul este că mai totdeauna localizarea se potriveşte ca nuca 'n perete; dar nu face nimic — repertoriul teatrului naţional s'a mai înavuţit cu încă o „dramă istorică cu mare spectacol" sau cu încă o „comedie de moravuri locale".

Astfel — pentru ca să luăm un exemplu — în o asemenea dramă istorică, anume „Patrie şi Domnitor", localizată după o melodramă franţuzească „le Tisserand de Ségovie" [1], un Vodă român, de pe la leat 1500 sau şi mai nainte, osândeşte la moarte pe cel mai viteaz şi mai credincios al său căpitan, care tocmai se întoarce biruitor dela bătaie. La această faptă de nerecunoscător, bietul Vodă este împins de zizaniile şi uneltirile unor curteni mişei şi pizmaşi, care l-au făcut să crează că vrednicul oştean are de gând, la intrarea lui în capitală ca biruitor, să facă o răscoală militărească şi, răsturnând pe M.-Sa, să-i ia tronul... Deşi acel Vodă s'a părea peste măsură lesne-crezător la vorbele curtenilor — calea-valea, să zicem că până aci lucrul se cam potriveşte; însă ceeace nu se mai potriveşte deloc este urmarea istoriei, adică: oşteanul credincios, văzându-se osândit pe nedrept, fuge în fundul munţilor — ghiciţi, pentru ce? — pentru ca să clădească acolo (cu ce capital, nu se spune în piesă) un aşezământ industrial, o fabrică de pânzărie, în care lucrează zi şi noapte, ca un cinstit fabricant, cu atâta sârguinţă, încât ajunge vestea până la curtea domnească despre *calitatea* produselor lui industriale, şi Vodă pentru *încurajarea* industriei naţionale, îi trimite — ghiciţi ce? un *„brevet s.g.d.g."* făcându-l „Furnisor al Curţii domneşti".

Judece fiecine: aşezăminte industriale, fabrici, încurajarea industriei naţionale cu brevete *s. g. d. g.* şi furnisori ai Curţii în regulă — în ţara românească, la leat 1500 fără ceva!

In aşa chip se fac mai toate localizările numite „drame istorice". Şi e lucru foarte firesc, nici nu se poate altfel; căci, deşi între două întâmplări ce ar fi avut loc în deosebite locuri şi vremuri, se pot găsi

[1] Ţesătorul din Segovia.

mai multe ori mai puţine trăsuri de asemănare; deşi oricând şi oriunde, omul este om şi lumea lume; însă, precum alte ţări, alte zile, alţi oameni — asemenea şi alte datine, alte gândiri, alte simţiri.

Poezia este, precum cu drept cuvânt s'a zis, ca şi pictura, şi mai cu seamă poezia dramatică.

Bine — omu-i om oricând şi ori unde; dar şi Stan ca şi Bran e om; cu toate astea, şi la chip şi la stat şi la port, altu-i Bran şi altu-i Stan. Dacă spun unui zugrav să-mi zugrăvească pe Stan, nu-mi zugrăveşte pe un om oricare o fi, nu-mi zugrăveşte pe Bran, ci anume pe Stan, leit el, cu chipul lui, cu statul lui, cu portul lui.

Apoi — Louis XI al Franţezilor şi Vlad Vodă Ţepeş al nostru au fost stăpânitori fiecare pe vremea şi în ţara lui; unul prin ştreang, altul prin ţeapă aveau obiceiul să amuţească pe nemulţumiţii supuşi şi pe protivnicii lor politici; — însă pentru aste singure cuvinte, în o scriere teatrală aceste două icoane istorice se pot oare confunda, contopi sau lua una drept alta numai şi numai prin preschimbarea numelor? Nu, fiindcă poetul dramatic e ca şi zugravul: icoanele pe care ni le arată, nu după cum dânsul le botează, ci după asemănarea lor cunoaştem anume ale cui sunt.

Prin urmare, a lua cineva, mai ales când e lipsit de darul poeziei dramatice, a lua o piesă istorică străină, a cărei acţiune se petrece în Spania la începutul sutei XVII, şi a face, fără altă schimbare decât a numelor proprii, să se petreacă aceeaşi acţiune în ţara noastră pe la leat 1500 — este tocmai ca şi cum un zugrav, d. C. I. Stăncescu, *spre pildă*, ar lua o icoană veche a lui papa Clement VII şi atârnând-o pe un perete al muzeului nostru, ar scrie dedesubtul ei: *„Aceasta este icoana preasfinţitului Mitropolit al Moldovei, Dosoftei — localizată de d. C. I. Stăncescu"*.

De prisos a mai spune că şi în al doilea soi de localizări, care ni se dă cu titlu de „comedii de moravuri locale", deşi acţiunea se închipue că ar avea loc la noi, deşi numele proprii le auzim a fi româneşti, ni se înfăţişează nişte personaje cu moravuri ce, la dreptul vorbind, chiar în Franţa, afară de raza Parisului, încetează de a mai fi locale.

Inchipuiască-şi cineva, Români, localnici din Bucureşti, Buzău ori Târgovişte, cu moravuri şi apucături de — de *Sport*, de *High-life*, de *Scating-Rink*, de *Bursă*, de *Quartier-Latin* ori de *Café-Tortoni* şi altele.

Multe din piesele localizate, drame ori comedii, nu tocmai rele în original, cu mult mai nemerit ar fi fost, lipsind altele mai bune, să ni se dea curate ca simple traducţii, în loc să ni se dea scâlciate şi

pocite de boala cronică a localizării cu orice preţ — şi mai ales după ce s'a văzut că o bună localizare e aproape tot aşa de grea ca şi o lucrare originală.

In adevăr, între toate localizările din repertoriul teatrului românesc, una singură se poate numi o lucrare cumsecade „Amorul Doctor" de d. Obedeanu după piesa cu acelaş nume a vestitului Molière. Această localizare produce asupra cititorului sau privitorului acelaş efect ca şi lucrarea clasicului francez, prin meşteşugirea cu care pe izvodul franţuzesc s'au aplicat caractere dela noi curate locale, şi prin limba românească în care s'a făcut traducţia.

Sfârşirăm cu despre localizări; să trecem aşa dar la a treia categorie.

Plagiatele, cu toate că dintru început le-am pus într'o categorie deosebită, sunt îndeobşte tot localizări. Deosebirea între un plagiat şi o localizare este numai formală, şi adică: la plagiat, meşterul localizator uită să spue pe afiş cum că piesa, cu tot planul şi amănuntele lui, cu toate ideile şi stilul ei, este ieşită din închipuirea şi condeiul autorului adevărat; uită meşterul localizator să mărturisească cum că dânsul alt n'a făcut, decât a luat piesa franţuzească, a tradus-o cum a putut, şi potrivit nepotrivit a preschimbat numele proprii — şi, nemulţumindu-se a trece în ochii publicului ca *croitor* bun rău al piesei, ar vrea să treacă, dacă se poate, ca *născător* al ei.

In ţările culte — dintre care ne tot fălim că facem parte — când vreun asemenea meşter încearcă să dea ca producţie a lui aceea ce este lucrarea altuia, îşi săvârşeşte meseria aceasta, deşi cu multă meşteşugire, totuşi cu frică grozavă; rar, foarte rar, se găseşte câte un cutezător, care să răpească cuiva proprietatea literară; căci în partea locului, plagiatorul este nu numai înfierat amar de opinia publică, dar încă e şi tras la grea răspundere de către legile de drept comun respectiv. La noi însă, plagiatul se săvârşeşte des, foarte des, de-a-dreptul, făţiş şi cu o linişte sufletească vrednică de o mult mai cinstită faptă; căci adăpostul cel mai bun pentru plagiatori, adevăratul „pământ făgăduit" al acestui soi de industriali este ţara noastră — pe de o parte, fiindcă n'avem cu ţările străine, pe ai căror supuşi îi plagiăm, nicio convenţie privitoare la respectul reciproc al proprietăţii literare; iar pe de alta, fiindcă în publicitatea dela noi, ca în toate ramurile vieţii publice, cu cât cineva are mai mult *toupet*,[1] vorba francezului, cu atât e mai sigur de izbândă şi de popularitate.

---

[1] Cutezanţă.

E trist, dar e neapărat, cu prilejul acestor rânduri să aducem, spre susţinerea ziselor noastre, câteva exemple de plagiaturi. Aşa, pe afişele teatrului naţional, din care se pot găsi încă mustre la caz de vreo tăgăduinţă, s'a citit: „Păcatele bărbaţilor, comedie locală de M. Pascali", pe câtă vreme această „comedie locală" era o simplă localizare (ca toate, nu tocmai potrivită) după piesa franţuzească anume „Les amendes de Timothée"[1]. Apoi „Răposatul dumnealui, comedie locală de M. Pascali" era numai o localizare tot din franţuzeşte, după „Mon premier![2]; iar „Căzăturile", tot comedie locală, tot de d. M. Pascali", nu era decât „Les Invalides du mariage"[3]. Pe urmă „Gheşeftarii, comedie locală de d. Fr. Damé", şi „Ţara şi Mihnea, dramă istorică tot de d. Fr. Damé", nu erau decât, întâia „Mercadet, le faiseur[4] de Balzac", iar a doua „Patrie! de Victorien Sardou".

Plagiatul prin urmare se practică în literatura dramatică la noi, ziua namiaza mare, fără nicio teamă; ba încă dacă făptuitorul e prins cu ocaua mică şi apucat să dea socoteală de păcatul său literar — deocamdată îl tăgădueşte fără... clintire, ca să nu zicem altfel; însă, văzându-se până în sfârşit înfundat, răspunde, fără a-şi vedea halul, că „toate geniile mari aşa au urmat ca dânsul: Molière a plagiat pe Aristofan[5] şi pe Paul,[6] Goethe pe Shakespeare, şi nu mai ştiu cine pe cutare..." Apoi, ca să se apere şi mai bine, după părerea lui, meşterul sfârşeşte prin a declara că dânsul a făcut aceea ce Heine zicea despre Dumas, adică „a luat monede vechi, şi topindu-le le-a prefăcut, ca să le pue din nou în circulaţie fiindcă în literatură şi în artă, proprietatea nu trebue respectată".

Cu toată cinstirea ce, ca nişte oameni de rând, datorim ideilor unui om ales ca răposatul poet citat, nu ne putem opri a răspunde chiar aci împotriva acestor foarte greşite păreri ale lui. De către oricine s'ar zice în toată lumea proprietatea artistică şi literară, ca toate proprietăţile, este şi trebue respectată; — cu cât cineva scoate la iveală sau apără mai mult părerea primejdioasă că plagiatul ar fi legitim, desigur cu atât trebue să fie mai sărac de proprietate literară iar oamenii care se îndeletnicesc a topi monedele vechi ale altora şi a le

[1] Pocăinţele lui Timotei.
[2] Primul meu soţ.
[3] Mutilaţii căsătoriei.
[4] Mercadet, intrigantul.
[5] Vestit autor grec de comedii din sec. al V-lea înaintea e. n.
[6] Autor latin de comedii din sec. al II-lea, înaintea e. n.

preface în monede noi spre a le cheltui dânşii, se numesc în piaţă *calpuzani*[1] şi în literatură *plagiatori*.

Incheind aci cu despre categoria a treia, ne rămâne a vorbi despre a patra şi cea din urmă în articolul viitor.

1878

[1] Fabricanţi de bani falşi.

TEATRUL ROMÂNESC

DESCHIDEREA STAGIUNII 1878—79

Dumineca trecută, 1 Octomvrie, Asociaţia dramatică şi-a deschis stagiunea cu reprezentaţia „Fiica lui Tintoretto", melodramă în 5 acte.

Ca toate melodramele „de boulevard" după cum se zice în termeni de teatru, şi „Fiica lui Tintoretto" este un spectacol interesant, în care o intrigă încâlcită şi presărată cu situaţii enigmatice, ţine loc de tot: patimi umflate câte vrei, dar la caractere să nu te aştepţi, minuni închipuite destule, dar adevăr lumesc deloc. Eroii se nasc, trăiesc şi mor, umblă, se mişcă, intră şi ies totdeauna *ex-machina*, fără altă noimă decât spre a sluji încâlcirii melodramatice. Un intrigant, cel puţin un om mârşav şi spurcat (după fapte numai, că aminteri, după vorbele lui naive se vede a fi băiat bun), încurcă şi turbură fericirea şi liniştea a o sumă de alte persoane cinstite, ori din ambiţie, ori din dragoste, ori din „sfânta foame" a banilor, ori din cine ştie ce altă netrebnică pornire, sau şi mai bine din toate deodată, ca să fie melodrama şi mai grozavă. — Ba încă, mulţi intriganţi de melodramă, dacă i-ai întreba la o adică, nici ei n'ar şti să spue pentru ce fac atâtea mişelii şi supără pe oamenii de treabă buni nevinovaţi; dar îi supără pentru că-i supără; aminteri ce fel de melodramă ar fi aceea fără un „infam intrigant"? — Intrigantul umblă ce umblă, patru acte d'a-rândul, dar în sfârşit, în actul al cincilea, i se înfundă şi lui; ori că-l ia şi-l duc la poliţie; ori că victimele lui chiar îl răpun; ori că se ucide el însuşi de mustrarea cugetului; ori, dacă nu i se întâmplă una din astea, apoi trebue neapărat să-i cază apoplexie sau tavanul în cap, pentru satisfacţia înaltei nobilimi şi onor. public.

Acesta e calapodul literar, pe care e turnată şi „Fiica lui Tintoretto", şi în adevăr, în această melodramă, mişelul Arezzo, după ce a făcut atâtea ticăloşii, moare la sfârşit trăsnit de o încurcătură galopantă de intestine, şi astfel se descurcă toată comedia.

Astfel, dar, pentru deschiderea stagiunii unui mare teatru naţional, nouă ni se pare că alegerea unei bucăţi de soiul cam *rococo* al melodramelor „de boulevard" nu este tocmai nemerită.

Traducţia melodramei „Fiica lui Tintoretto" se datoreşte unei pene strălucite, ce nu pentru întâia oară păcătueşte numai de hatârul muzelor româneşti. (Vorba ceea: — El iubeşte muzele româneşti. — Dar muzele pe el? — Şi el pe ele). Şi se poate zice într'adevăr că e o traducţie minunată, de vreme ce traducătorul, anume d. *Frideric Damé,* nu ştie, nu poate să ştie româneşte.

Onor. Comitet teatral are în frunte-i, ca Director general, pe d. Ion Ghica, prezidentul Academiei române, şi în sânu-i pe d. G. Sion, membru în aceeaş Academie; nu mai pomenin şi de mult-iscusitul d. Pseudo-Ureche, membru şi în comitetul teatral, care se zice c'a părăsit jeţul academic, fiindcă, din nenorocire şi dimpotrivă cu speranţele-i legitime, nu s'a dat premiul Năsturel, operelor d-sale *spurii,* tipărite *ad-hoc.* [1]

Prin urmare, dela acest onor. Comitet teatral, bucăţică ruptă din Academie, suntem în drept a cere puţin respect pentru limba românească. Intâiul teatru românesc din ţară, cârmuit de membri din Academia română, pe a cărui scenă se vorbeşte o limbă ce numai românească nu-i, e cam ciudat lucru, ce-i drept. Şi de aceea, nici nu putem crede, că onor. Direcţie generală a avut ceva în ştire despre traducţia minunată a d-lui Fr. Damé, cu care s'a deschis alaltăieri seara stagiunea teatrală.

Deschiderea unei stagiuni nu e tocmai un prilej pentru a critica fiecare actor în parte, mai ales când toţi sunt cunoscuţi din trecut publicului. Insă o observaţie sau două, chiar de pe acum, întrucât priveşte aceea ce în franţuzeşte se zice *l'ensemble* [2] credem că şi-ar găsi loc în această dare de seamă.

Este elementar într'un teatru, că toţi actorii trebue să vorbească tot într'un glas, adică să aibă cu toţii un diapazon statornic. Duminică seara multe scene s'au jucat aşa, încât părea că un actor vorbeşte din pimniţă, şi altul din podul casei; iar când vorbeau mai mulţi era şi mai ciudat. La o întrebare şoptită, un actor poate răspunde într'un

[1] In acest scop.
[2] Ansamblul.

glas cât vrea de tare, însă nu într'un glas mai înalt sau mai adânc decât glasul căruia-i răspunde.

Apoi ar mai fi de dorit ca figuranţii, coriştii şi rolele de a doua şi a treia mână, să se arate ca făcând parte vie din comedia ce se înfăţişează pe scenă; adică la moartea vreunui erou, jalnici să fie, iar la nuntă cheflii; şi dacă s'ar putea să nu mai stea drepţi şi la rând soldăţeşte, că doar disciplina dramatică se deosebeşte de cea dela cazarmă. — Un erou zelos asudă în faţa scenei în agonia ceasurilor din urmă; iar tovarăşii lui de luptă, chip şi seamă, pe care el îi conjură cu limbă de moarte să-l răzbune şi să scape patria de vrăjmaşi, voinicii lui, stau drepţi la linie, fără să-l asculte, şi se gândesc, unul că s'apropie Sfântul Dumitru, altul că n'are palton ori că s'au rupt ghetele, altul că n'a plătit abonamentul la birt — fel de fel de nevoi, mă rog, cum are tot omul, măcar corist să fie. Toate aceste nevoi însă, fiecare şi le ştie, şi nu privesc deloc pe public, care ar dori să vază pe „tovarăşii de luptă" ai eroului ce moare, puţin mai mişcaţi de pierderea căpitanului lor.

Direcţia de scenă ar trebui să se cam gândească la îndreptarea acestor cusururi inveterate în teatrul românesc.

Sfârşim, sperând că la locurile competente din teatrul românesc, părerile criticii cinstite vor fi citite măcar cu aceeaşi luare aminte cu care se citesc măgulirile şi laudele banale, gratuite sau nu.

1878.

IN NIRVANA

Sunt peste douăzeci de ani de-atunci.

Locuiam într'o casă unde trăsese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfârşise: era toamnă, şi aceste păsări călătoare se 'ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzându-mă că citeam într'una, actorul îmi zise cu un fel de mândrie:

„Iţi place să te ocupi cu literatura... Am şi eu un băiat în trupă care citeşte mult; este foarte învăţat, ştie nemţeşte, şi are mare talent: face poezii; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu crez că ţi-ar face plăcere să-l cunoşti".

Şi-mi povesti cum găsise într'un otel din Giurgiu pe acel băiat — care slujea în curte şi la grajd — culcat în fân şi citind în gura mare pe Schiller.

In ieslele grajdului, la o parte, era un giamantan — biblioteca băiatului — plin cu cărţi nemţeşti.

Băiatul era foarte blând, de-treabă, nu avea niciun viţiu. Era străin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine ştie ce împrejurare.

Actorul îi propuse să-l ia sufler cu şapte galbeni pe lună, şi băiatul primi cu bucurie. Işi luase biblioteca şi acuma se afla în Bucureşti.

Seara trebuia să vie la directorul lui — astfel puteam să-l văz.

Eram foarte curios să-l cunosc. Nu ştiu pentru ce, îmi închipuiam pe tânărul aventurar ca pe o fiinţă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

In închipuirea mea, văzându-l în revoltă faţă cu practica vieţii comune, găseam că dispreţul lui pentru disciplina socială e o dovadă

cum că omul acesta trebue să fie scos dintr'un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deşi în genere teoria dela care plecam eu ca să gândesc astfel — că adică un om mare trebue în toate să fie ca neoamenii — era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speţă însă s'a adeverit cu prisos.

Tânărul sosi.

Era o frumuseţe! O figură clasică încadrată de nişte plete mari negre: o frunte înaltă şi senină; nişte ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând şi adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborît dintr'o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

„Mă recomand, Mihail Eminescu".

Aşa l-am cunoscut eu.

Câtă filosofie n'am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vârstei de şaptesprezece ani!

Ce entusiasm! Ce veselie!

Hotărît, închipuirea nu mă înşelase... Era un copil minunat.

Intr'o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încântat.

— Dacă-ţi place aşa de mult poezia, trebue să şi scrii, i-am zis... Am aflat eu că dumneata ai şi scris.

— Da, am scris.

— Atunci — şi mie-mi place poezia, deşi nu pot scrie, — fii bun şi arată-mi şi mie o poezie de dumneata.

Eminescu s'a executat numaidecât. Era o bucată dedicată unei actriţe de care el era foarte înamorat... D'abia mai ţiu minte. Ştiu atâta că era vorba de strălucirea şi bogăţiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată... cam aşa ceva. Poezia aceasta îmi pare că s'a publicat prin 68 sau 69 în *Familia* din Pesta.

A doua zi seara ne-am întâlnit iarăşi. Dar peste zi o nemulţumire intimă intervenise. Actriţa fusese foarte puţin mişcată de mâhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată tăcut şi posomorît, vorbea foarte puţin şi contradicţia îl irita. In zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoşteam. A plecat să se culce devreme, şi a doua zi la amiazi, când m'am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăieri. Am petrecut toată ziua râzând, mi-a vorbit despre India antică, despre Daci, despre Ştefan-cel-mare, şi mi-a cântat doina.

Ii trecuse ciuda regelui asirian şi acum se bucura în linişte de avuţiile şi strălucirea lui.

Aşa l-am cunoscut atuncea, aşa a rămas până în cele din urmă momente bune: vesel şi trist; comunicativ şi ursuz; blând şi aspru; mulţumindu-se cu nimica şi nemulţumit totdeauna de toate; aci de o abstinenţă de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieţei; fugind de oameni şi căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic şi iritabil ca o fată nervoasă. — Ciudată amestecătură! — fericită pentru artist, nenorocită pentru om!

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am aşteptat toamna pe Eminescu în zadar — trupa s'a întors fără dânsul.

Părintele lui, de fel din Botoşani, l-a regăsit pe excentricul fugar, şi mai cu binele, mai cu de-a-sila, l-a luat acasă şi d'acolo l-a trimis la Viena.

Am văzut mai târziu: *„Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este..."* Eminescu îşi ţinea făgăduiala: copilul creştea om mare.

Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici pe Eminescu cu un frate al lui, ofiţer. Plecau amândoi în străinătate, el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate mai mare; tot aşa de frumos, de blând şi de ciudat — o isbitoare asemănare în toate.

Acela a mers la Berlin; în câteva luni a speriat Academia militară cu talentele-i şi a dat un examen care l-a făcut pe mareşalul Moltke să se intereseze foarte de aproape de soarta lui, hotărît să-l ia pe lângă dânsul. Ca să-şi încoroneze succesul, militarul s'a dus acasă şi, fără să lase măcar o vorbă, s'a împuşcat.

Peste mai multă vreme, când am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns râzând:

„Mai bine! Ala era mai cuminte ca noi!"

Peste câţiva ani a venit în Bucureşti tata lui Eminescu. Era un bătrân foarte drăguţ, glumeţ şi original. Făcuse o bună afacere şi venise să-i cumpere fiului haine şi ciasornic şi să-i dee „din viaţă" o sută de galbeni, partea lui de moştenire din averea părintească.

L-am întrebat atunci pe Eminescu dacă mama lui trăieşte. Mama murise, dar, după aerul posomorît cu care mi-a răspuns, am înţeles că de moartea ei se legau nişte amintiri mai crude decât ca de o moarte normală, nu numai dureroase, dar şi neplăcute.

Am aflat apoi că o soră a lui, care-l iubea foarte, trăia retrasă într'o mănăstire: biata fată era paralizată din copilărie.

Şi au fost oameni, nu de rând, oameni de seamă, cărora le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un viţiu.

Era, în adevăr, un om desordonat, dar nicidecum viţios. In lumea asta, mulţimea celor de rând crede că plăcerile materiale ale vieţii sunt privilejul lor exclusiv şi că oamenii rari nu au voie să aibă şi ei defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, şi când o pasiune îl apuca era o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvârşire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea... Atunci era o sbuciumare teribilă, o încordare a simţirii, un acces de gelozie, care lăsau să se întrevază destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârşească.

Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două trei zile se arăta iar liniştit ca „Luceafărul lui — nemuritor şi rece".

Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice *budismul,* şi să-mi cânte *Nirvana,* ţinta supremă a lui Buda Qakiamuni.

O aşa încordare, un aşa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfârşitului. După cutremur, el nu s'a mai închis în odaie să se culce şi să mai facă ce făcea mai înainte Luceafărul. A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmaşului pe care-l purta în sânu-i încă din sânul maicii sale. Copil al unei rase nobile şi bătrâne, în el se petrecea lupta decizivă între flacăra celei mai înalte vieţi şi germenul distrugerii finale a rasei — geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Incercarea, drumul către Nirvana, a fost tot aşa de dureroasă cât şi de strălucită.

In capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligenţă — cel mai mâhnit suflet în trupul cel mai trudit! Şi dacă am plâns când l-au aşezat prietenii şi vrăjmaşii, admiratorii şi invidioşii, sub „teiul sfânt", n'am plâns de moartea lui; am plâns de truda vieţii, de câte suferise această iritabilă natură dela împrejurări, dela oameni, dela ea însăşi.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s'a încovoiat niciodată: era un om dintr'o bucată şi nu dintr'una care se găseşte pe toate cărările.

Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.

Să doarmă în pace necăjitul suflet!

Ferventul budist este acuma fericit: el s'a întors în Nirvana — aşa de frumos cântată, atât de mult dorită — pentru dânsul prea târziu, prea devreme pentru noi.

1889

IRONIE

Am cunoscut foarte deaproape pe un om de o superioară înzestrare intelectuală; rareori a încăput într'un cap atâta putere de gândire. Era pe lângă aceasta un mare poet; cu cea mai nobilă şi mai înaltă fantazie, ajutată de un rafinat instinct artistic, el a turnat într'o lapidară „formă nouă limba veche şi 'nţeleaptă", pe care o cunoştea atât de bine şi o iubea atât de mult.

De felul lui mândru, el fugea de onoruri ştiindu-le câte concesiuni costă. Melancolic şi pasionat, deşi în acelaş timp iubitor de veselie şi de petreceri uşoare, ura din convingere aşa numitele convenienţe şi poleiala lumii. Niciodată nu primea bucuros laude nici chiar dela puţinii prieteni, foarte puţini, pe care-i avea şi'n judecata şi sinceritatea cărora credea — dar-mi-te pe ale acelei mulţimi de seci fără talent, judecată nici sinceritate, care se tot vîră în biata noastră literatură ca microbii rău-făcători în trupul omului sănătos, şi care nu se sfiesc a se fuduli *a tout propos* [1] cu un prieteşug ce nu le-a fost niciodată acordat! laudele acelora îi inspirau d'a-dreptul „desgust".

Dar dacă nu dorea onoruri, dacă fugea de sgomot şi de laude, asta nu era decât din pricina deşertăciunii lor, iar nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n'aibă deplină şi manifestă încredere, faţă cu toată lumea, în talentul lui. Avea talent şi o ştia mai bine decât oricine: nicio critică nu-l putea face să se'ndoiască de sine, iar aplauzele nu i-ar fi putut spune decât mai puţin de ce credea el însuşi. De aceea opera ce ne-a lăsat-o nu denotă niciun moment de ezitare sau de neîncredere în sine. Câtă încredere avea în puterea talentului său, ne-o spune singur.

[1] Cu orice prilej.

Iată ce-i zice femeii care n'a înţeles că trebuia să-i cază roabă în genunchi la farmecul primei lui aruncături de ochi:

Dându-mi din ochiu tău senin
O rază dinadins,
In calea timpilor ce vin
O stea s'ar fi aprins;

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rânduri de vieţi;
Cu ale tale braţe reci
Inmărmureai măreţ

Un chip de-a-pururi adorat,
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi!

. . . .

Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt
Şi noaptea candelă s'aprinzi
Iubirii pe pământ!

Se poate o mai mare şi mai îndreptăţită îndrăsneală? Şi iată ce gândea mai apoi despre mulţimea „amatorilor" şi „cunoscătorilor":

De-oi urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Fămenii din ziua de-astăzi să mă 'nceapă-a lăuda:
Dacă port cu uşurinţă şi cu zâmbet a lor ură,
Laudele lor desigur m'ar scârbi peste măsură.

Sărmane omule! dac'ai învia, ai vedea că de ce te temi, nici moartea nu te poate scăpa!

Omul acesta a trăit, mai des mâhnit, mai rar vesel, într'un cerc foarte restrâns de prietini. Dar era şi un om ciudat! El îşi făcea o plăcere din necaz şi din durere o voluptate. Dacă n'avea vreo supărare, şi-o căuta; dacă nu venea să-l întâmpine durerea dinafară, el ştia să şi-o scormonească singur din rărunchi. Cu un astfel de caracter mai era şi de tot sărac. Imi vine destul de greu să contrazic nişte au-

torităţi în materie literară, ştiind bine cât le irită contrazicerea şi cât de primejdioasă e iritaţia lor pentru soarta şi reputaţia unor simpli muritori ca noi; dar trebue să spun odată că poetul de care e vorba a trăit material rău; sărăcia lui nu este o legendă: a fost o nenorocită realitate şi ea îl afecta foarte. Ce Dumnezeu! doar n'a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem cu atâta uşurinţă a băsni despre trista lui viaţă!... a trăit până mai ieri, aci, cu noi, cu mine, zi cu zi, ani întregi... Pe cine vrem noi să amăgim?

Talentul lui de poet nu-i producea nimica; două trei funcţiuni care le-a avut — bibliotecar, apoi revizor şcolar — destul de slab plătit, a trebuit să le părăsească silit şi într'un târziu să găsească mijloc de trai în presa militantă. Cum stoarce puterile unui om de talent acest fel de muncă, unde este silit să-şi avorteze zilnic prin provocare voită gândirile şi concepţiile, şi cât de rău e preţuită la noi, se ştie. Poetul a trăit cum a murit — foarte nenorocit şi ca viaţă materială: copil ursit să sufere şi cu sufletul şi cu trupul. De foame nu pierea, ce-i drept; dar suferea amar de sărăcie.

S'a susţinut că dispreţuia averea... E un neadevăr — pe care nu-l poate spune decât sau cine n'a cunoscut pe poet, sau cine... vrea să spună un neadevăr — o afirm eu aci cu siguranţa că afară de teorii fantaziste, psihologice, etnice, etice, estetice, ş. c. l. nu voi căpăta nicio desminţire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lângă el foarte aproape vreme îndelungată, şi ştiu cât de mult preţ punea pe plăcerile materiale ale vieţii. L-am văzut destul de adesea scrâşnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ţinta cu cât îi pare lui că se apropie de dânsa, îl aruncau ce-i drept în cea mai întunecată melancolie, dar nu-l sdrobeau niciodată; lipsa materială însă îl excita, îl demoraliza, îl sfărâma cu desăvârşire... da, dar era prea mândru ca să se plângă de asta şi mai ales acelora ce trebuiau s'o înţeleagă ne-spusă.

S'a zis că era risipitor şi că, orice sume ar fi trecut prin mână-i, el tot nefericit ar fi fost, de vreme ce nefericirea lui era de un fel curat moral. Minunată judecată, dar ieftină scuză pentru acei ce l-au lăsat totdeauna în lipsă, deşi-l puteau ajuta cu toată dignitatea, deşi apropierea lui le-a făcut cinste şi... profit — şi încă le face. Da, era risipitor, pentrucă iubea şi el plăcerile brutale ale vieţii; şi doar are şi un om de valoare dreptul să dorească aceste plăceri; da, nenorocirea lui era de un fel moral şi tot nenorocit ar fi fost dispunând de orişicâte mijloace; însă, fiindu-i sufletul atât de iritabil, îi mai trebuia şi trupul chinuit şi nemângâiat? şi obţinerea bunurilor lumeşti i-ar fi sporit, ori alinat chinul sufletesc?

Astăzi nu mai încape îndoială că el era osândit dela naştere să moară cum a murit; însă neajunsurile practice ale traiului, hrană ordinară, interior mizer, nevoie continuă de muncă grosolană obligată şi ridicul plătită — cu acelaş fin şi nobil instrument cu care trebuia să cânte *plutirea lunii pe mişcătoarea mărilor singurătate* — şi pofte arzătoare, atât de ieftine pentru alţii, atât de scumpe, mai adesea imposibile de mulţumit pentru el, i-au grăbit scurta cale către tristu-i sfârşit.

Când era în culmea funcţionării, maşina cea admirabilă s'a stricat deodată: regulatorul, care avea dela început în aliajul său un punct ţicnit, s'a frânt în toiul mişcării: „organele erau acum sfărâmate şi maestrul nebun!" Până aci trăise destul de rău... Cine ar fi, nu plătit, ci barem citit versurile lui? Aproape niminea. Câţi îl ştiau că există? Foarte puţini. De-acu 'ncolo, ţin'te, popularitate!

Mulţi cuminţi trec pe drum şi, dacă nu sunt şi puternici, din câţi îi cunosc d'abia unii le scot căciula; dar după un nebun, fără să-l cunoască nimeni, se strânge şi se ia toată lumea. Şi astfel succesul primei ediţii a întrecut toate aşteptările editorilor.

A trecut apoi câtva timp şi l-am revăzut. Intâia criză trecuse; nu mai era acelaş om, dar era un om ca toţi oamenii, cu mintea normală întreagă, şi tocmai de aceea nu mai era acelaş om.

Era liniştit, trist, sfios şi, o probă mai mult că devenise iar cuminte, era cam ruşinos având conştiinţa deplină de tot ce i se întâmplase. Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.

Iată ce scria el către un amic, — scriptura este excesiv de îngrijită, pare că s'ar fi temut ca nu cumva, din vreo aruncătură mai liberă a condeiului, să iasă bănuiala că mintea i-ar mai fi câtuşi de puţin nestăpânită, — iată:

„Boala îndelungată de care am suferit m'a împiedicat dela ţinerea unei corespondenţe regulate. Acum fiind întrucâtva mai restabilit, vin a vă ruga să v'aduceţi aminte de mine, de lipsa aproape absolută în care mă aflu. Dacă vă este cu putinţă a-mi veni în ajutor, vă rog a o face cât mai curând, căci cea mai mare mizerie mă ameninţă..."

Trist document!

După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva şi apoi, din fericire, moartea.

Moartea — ea a desăvârşit opera nebuniei. Creierul care a gândit despre soarta omului de geniu —

Or să vie pe-a ta urmă în convoi de 'nmormântare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Iar d'asupra tuturora va vorbi vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră...

— n'a apucat încă să putrezească bine, și ce de asociații și comitete care să-i garanteze trecerea la posteritate! ce sgomot! ce popularitate! ce de „mititei“!

— Dar nu e meritată popularitatea aceasta? se va zice.
— Ba da.
— Dar nu era în adevăr un om de geniu?
— Nu mai încape vorbă.
— Dar nu se cade să ridicăm statue la asemenea oameni?
— Negreșit... Insă...

Ieri d'abia'l cunoșteau și-l aprețiau câțiva prieteni de aproape, și astăzi e un nume la modă, universal cunoscut; ieri d'abia avea ce mânca „în lipsă aproape absolută de subsistență, amenințat de cea mai mare mizerie“, și astăzi se mănâncă mulți bani, direct cu opera lui, indirect sub pretextul numelui lui; ieri d'abia haine și hrană, astăzi statue și monumente de bronz, de marmură, de... hârtie velină — mai știu eu de ce!

Atât de desăvârșită necunoaștere și părăsire în viață, ș'apoi într'o clipă atâta sgomot, atâta solicitudine și închinăciune după moarte!

Apoi nu-i aceasta o crudă ironie?

1890

DOUĂ NOTE

Am de mult intenția să dau publicului o sumă de note asupra vieții lui Eminescu, fiindcă inexactitățile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui mă revoltă tot atâta cât mă revoltă și scandalul cu portretele și busturile puse fără sfială în circulație ca fiind ale lui, ca și cum ar fi vorba, încă odată zic, de un tip din evul mediu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atâta vreme; — până atuncea este, crez, aici locul să spun următoarele:

Cu toată inegalitatea temperamentului său, Eminescu avea două coarde totdeauna egal de întinse; veșnic înamorat și veșnic având nevoie de bani — se putea altfel? și poet și sărac... Veșnic visa niște „mâini subțiri și reci“, veșnic vâna un cămătar care să-i cumpere pe nimica leafa 'nainte cu câteva luni.

Așa, odată, ca totdeauna, înamorat și fără un ban, a venit de dimineață la redacție foarte amărît: avea acu, numaidecât, „nevoie de o sumă însemnată; dacă n'o găsea, se 'mpușcă“. N'a voit să ne spună de ce anume acea sumă și de ce atâta grabă; a refuzat să meargă să prânzim ca după obicei împreună și a dispărut dintre noi.

Seara, se afla... unde? la bal mascat la Teatru. Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise, din norocire; luase iar bani cu procente orbești; își cumpărase un rând de haine de lux, cilindru, boține de lac, mănuși galbene, și deghizat astfel cât putuse mai bine, umbla de colo până colo amestecat p'în mulțimea de gură-cască. Urmărea foarte gelos pe persoana gândurilor lui, care avea o patimă nespusă pentru *flirt* sub mască și domino — lucru ce, prin trivialitatea lui, lovea pe

poet şi'n amor şi'n mândrie. Norocul în ziua aceea n'a voit să fie întreg pentru bietul nostru prietin: pe uzurar[1] i-l scoase în cale bine dispus; pe femeie o trimisese la bal pentru altcineva. Nu e vorba, după bal, galantul contrariat „şi-a plătit un *souper fin*" — ceeace l-a făcut să fie a doua zi foarte fără chef, cu atât mai mult cu cât era foarte uşurat de greutatea banilor prinşi cu destulă alergătură în ajun: ca toţi oamenii de felul lui, îi asvârlise seara ca să-i dorească dimineaţa.

★

Versurile citate la pagina 237 sunt exact acele pe care Eminescu le-a citit în „Junimea". Mai târziu s'a făcut modificarea lor după observaţiile şi cererea câtorva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simţea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetului. El — se ştie bine aceasta — a făcut concesiune delicateţii acelora şi a'ngăduit să se toarne în veninul lui nativ şi sincer puţină apă de trandafir... să i se schimbe *Fàmenii* în *Oamenii* şi *scârbi* în *mâhni*; dar nu din toată inima a făcut această concesiune, deşi, în discuţia fără şir nici căpătâi ce se iscase, ca deobicei, după citirea poemei, stăruise şi „votase" pentru modificarea anodină şi o damă, la care el ţinea foarte mult în acel timp.

Le spun acestea ca să nu se crează de către public — mai puţin iniţiat în ale mişcării literare — că ar fi citaţiunea de mai sus o falsificare: este o variantă originală, aceea anume la care ţinea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de „apa de trandafir", cu mult preferabilă celei puse în vânzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin,[2] era bărbat; el pe impotenţii intelectuali nu-i considera ca *oameni*, ci ca *fàmeni*, şi de aplauzele lor nu s'ar fi *mâhnit* — se *scârbea*.

Dar la varianta aceasta cedase el cel puţin, sub ce influenţă nu ne pasă... Mai târziu însă s'a petrecut ceva mai rău... mai târziu, pe când artistul era cu mintea bolnavă, s'au făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări şi omisiuni cu desăvârşire arbitrare. Eu crez că asta trebue relevat.

Editorii sunt liberi să tragă câte exemplare vor, să le vânză cum şi cât le place, să profite de munca şi de pe urma sărmanului pierdut cât pot, sunt liberi; să rămână negustorul cinstit şi câştig bun să-i

[1] Cămătar.
[2] De amândouă sexele.

dea Dumnezeu; dar să stea la taraba lui şi să nu s'amestece a poci opera artistului.

Criticii, din parte-le, „cu flori deşarte, care roade n'au adus", sunt liberi să judece, după cum îi taie capul, acea operă, să desbată, să analizeze, să explice, să comenteze, să interpreteze şi câte toate — tot lucrări de seamă şi de fond:

Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul, s'o pătrunză cum a fost!
Poate vreun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite aşezat, şi el un brac,
Aticismul limbei tale o să-l pună la cântar,
Colbul ridicat din carte-ţi l-o sufla din ochelari,
Şi te-o strânge 'n două şiruri, aşezându-te la coadă
In vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.

De această onoare postumă nu poate scăpa nici un om de talent, şi orice generaţie e mai mult sau mai puţin bogată de aşa grindini de opiniuni, de teorii şi de „note prizărite sub pagine"... savante.

Biblioteci întregi s'au scris numai despre „Hamlet", şi roatele tipografilor noştri de mii şi sute de ori se'nvârtesc pe zi şi or să se mai învârtească în pofida lui Eminescu. Liber încă odată oricine să-şi alăture pe o bucată de hârtie numele-i de o zi cu un nume pe veci trainic, cum se aprinde un chibrit în faţa soarelui; liber e oricine sá spună despre o operă de artă şi ce ştie şi ce nu, şi dacă o pricepe şi dacă nu, numească-se el Taine,[1] sau fie ilustrul ciubotar al lui Apelles[2]. Pe vârful unui obelisc bătrân se abate câteodată şi un vultur, dar mai ales se strâng totdeauna roiuri de muscuţe să bâzâe pe creasta monumentului înfierbântată de arşiţă. Apele norilor, vânturile vremilor spală şi svântă piatra nobilă de urmele acelor efemere, şi ea rămâne tot curată ca mai nainte şi pentru mai nainte. De clintit nu o poate clinti decât trăsnetul cerului, ura fanatică a sectarilor exaltaţi, ori securea Vandalului imbecil şi rău, sau ignoranţa barbară, care doboară şi sfarmă frumuseţea ceea ca să-şi facă un prag inform la o sărmană colibă... Dar astea toate sunt elemente oarbe ale naturii, mişcate de sus fără conştiinţă, de jos de o conştiinţă din cale afară obtusă ori smintită... Insă a ciunti cu conştiinţa limpede şi cu sânge rece o operă de artă?... Şi de asta e vorba aici.

[1] Critic francez (1828—1893) a cărui concepţie despre artă se opune esteticii metafizice, fără a depăşi însă o formă de materialism mecanicist.
[2] Pictor din antichitate.

Care artist, care amator, care om de bun simţ şi de treabă ar îndrăsni să ia un penel şi să îndrepteze o trăsătură măcar a unui Rafael, să prefacă numai o măsură a lui Beethoven, ori să potrivească coapsa lui Apollon sau şoldul unei Venere, după personala lui judecată şi după pornirea gustului său actual? Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu o lasă este, cu toate calităţile şi defectele ei, ceva sfânt, fiindcă 'n ea se întrupează pipăit, şi pentru o viaţă mai durabilă decât chiar a neamului său întreg, gândiri şi simţiri de veacuri ale acestuia, şi de aceea, fără teamă de exagerare, s'a putut zice că o aşa lucrare este patrimoniul omenirii întregi, nu numai al unui neam.

Şi aşa dar a pune mâna fără sfială pe o asemenea lucrare cu calităţi eterne şi a cuteza s'o potriveşti sau s'o mai cioplești, după trecătorul tău gust şi cu competenţa ta discutabilă, discutabilă pentru că e negativă faţă cu realitatea evidentă şi palpabilă a monumentului ce-l judeci — discutabilă fie ea cât de autorizată în părerea-ţi proprie şi a câtorva clienţi — va să zică a mutila lucrarea de artă pentru restul fără capăt cunoscut al lumii şi vremii, este a te face vinovat de o faptă reprobabilă, este, cu un cuvânt, o profanare... Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă şi cu spiritul îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nicio ridicare de suflet pe d'asupra egoismului strâmt, nicio emoţie... cum să zic? impersonală[1] — ca să întrebuinţez şi eu nişte platitudini platonice scoase de curând iar la modă — niciun fel de respect chiar când se află în faţa lucrurilor sfinte... fiindcă n'are, fiindcă nu poate avea nimica sfânt pe lume.

Veacul acesta care se stinge, a inaugurat, spre onoarea lui, şcoala aşa numitului spirit de examen, pentru a putea măsura cât mai exact încrederea ce trebue să aibă urmaşii în afirmările străbunilor; *jurare in verba magistri* este astăzi, din norocire pentru spiritul uman, un adagiu mort şi 'ngropat.

Astăzi critica onestă şi în adevăr savantă cearcă să elimineze din textele clasicilor antici alterările introduse de pe vremuri de către copiştii nepricepuţi sau infideli, şi să afle în fine adevăratul original. Ea râcâe de pe zidurile monumentelor scoarţa pusă rânduri-rânduri, după mode trecătoare, de către nişte restauratori inculţi, ca să afle formele primitive curate; ea restabileşte numele asiriane, pe care transcriitorii ebraici din primele secole ale erei noastre le-au deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subscrise în vechile cărţi biblice; iar din miturile străvechi asiatice, încărcate, în migraţia lor pe atâtea ş'atâtea drumuri, de elemente eterogene şi întunecătoare, distilându-le cu dibăcie, scoate raze de adevăr ce ne luminează origina neamurilor Europei civilizate.

Noi Românii avem pretenţia îndreptăţită şi interesul a ne pune în rândul acestor neamuri, alături cu popoarele moderne; trebue dar să înţelegem că nu putem asista nepăsători la alterări voite sau nevoite făcute sub ochii noştri în textul celui mai mare scriitor român; şi astfel oricine e dator, credem, a denunţa opiniei publice luminate, falsificarea copiei — atât mai rău dacă de fapta lui neiertată copistul nu s'ar putea scuza numai cu ignoranţa.

1892

---

[1] E vorba de teoria „emoţiilor impersonale“ pusă în circulaţie la noi de Titu Maiorescu, susţinătorul esteticii metafizice şi al „artei lipsite de intenţionalitate“. Ca şi „Ironie“, „Două note” constitue un atac deschis împotriva lui Maiorescu şi a junimismului.

O RĂUTATE

Confraţii dela *Adevărul* publică instantaneul directorului nostru, pe care-l reproducem aci îndată. O singură observare avem de făcut: instantaneele trebuesc totdeauna să aibă şi o notă simpatică — nu trebuesc să fie numai şi numai răutăcioase. Bine că n'a adăugat *Adevărul* că directorul nostru e aşa de sceptic încât ar fi în stare să-şi facă singur instantaneul simpatic:

I. L. Carageale

Fost sufler, fost autor şi director de teatru, a contractat din copilărie multe din apucăturile actorilor: e tipul cabotinului literar.

Autor a multor opere de mare valoare — pe care are să le scrie... Dar nu! — nu va mai lucra nimic serios într'o ţară de mofturi, unde nu se încurajează arta şi literatura adevărată. De aceea şi pusese de gând să părăsească acest Orient incult şi să se exileze de bunăvoie în Occidentul luminat — la Kecikemet.

Singurul bucureştean care s'a alipit de fosta „Junime" literară din Iaşi — *rara avis,* gâscă rară.

In politică, lipsă totală de principii, totuşi o extremă consecuenţă: votează regulat cu opoziţia, deşi îi este totdeauna antipatică.

Posedă secretul de a-şi câştiga vrăjmaşi noi şi de a-şi pierde prietenii vechi. Dintre aceştia, puţinii cu care încă nu s'a certat îi găsesc oarecare merite ca prosator.

Neavând un unchi în America, a trebuit să se mulţumească cu o mătuşă în Europa.

Şi-a făcut studiile la şcoala lumii — unde nu se cer examene.

Particularităţi: Meloman; ureche, memorie şi gust muzical bine desvoltate. Superstiţios; îi place să-i trosnească chibriturile: e semn că vin bani, de aceea nu uită niciodată să le usuce, înainte de a le întrebuinţa.

1893

SALOANELE NOASTRE [1]

Ca toţi aceia cari nu se pricep mult la artă, dar care o iubesc şi mai ales simt în pieptul lor bătând o inimă de Român, le-am vizitat amândouă saloanele noastre.

Cititorul să nu s'aştepte cumva la o dare de seamă amănunţită asupra acestor exibiţiuni de artă, care, trebue să mărturisesc, au covârşit puterea mea de judecată. Am văzut amândouă saloanele şi sunt încă ameţit de impresia adâncă ce mi-au lăsat-o: o aşa ciudată oboseală, o aşa discordare nespusă, n'am mai simţit de când am vizitat galeria din Florenza — tot astfel pe munte simţi ameţeală deopotrivă şi la urcuş spre vârfuri şi la coborîş spre poale; aceeaşi clătinare, aceeaşi pierdere stranie te coprinde şi aplecându-ţi privirile spre valea întunecată, ca şi ridicându-le spre bolta albastră.

Adâncimea ne afectează ca şi înălţimea. Peste putinţă de spus ce am văzut, şi'n orice caz de necrezut chiar dacă aş spune.

Cele două saloane, copii ai aceleiaşi patrii, în luptă fratricidă, sunt aşezate faţă 'n faţă pe strada Franklin. Ele'şi îndreptează unul altuia cu multă bravură suliţele a mai multor perechi de steaguri tricolore: războiul civil este deschis. Sunt deopotrivă de puternice amândouă facţiunile, şi astfel nu se poate şti cu siguranţă care din două va birui până la urmă. Deşi egal de înzestrate, fiecare se bucură de deosebite calităţi specifice.

Aşa, de exemplu, salonul oficial dela Ateneu are mai multă încăpere şi nu plăteşte chirie, pe câtă vreme al independenţilor plăteşte

[1] Fragment din „Notiţe risipite".

chirie şi are o încăpere foarte strâmtă. Asta ne aminteşte pe departe vorba înţeleptului care-şi făcuse o locuinţă din cale afară neîncăpătoare; un cunoscut observându-i asta, înţeleptul i-a răspuns: „De ar da zeii să fie plină de prieteni!" In cazul nostru, prietenii ar fi zugrăviţi: sunt lucrări de artă celebre care pot încăpea şi într'un buzunar; — pentru a arăta halul în care poate ajunge o artă, nu e nevoie numaidecât de o hală.

Dar, deşi aşa de strâmt, salonul independenţilor are în luptă o armă tăioasă şi înveninată — ridicolul e şi el un venin — este caricatura foarte reuşită a prezidentului de peste drum, o temă cu multe variaţiuni, care de care mai picante. Se zice că asta afectează destul de adânc pe venerabilul cap al şcoalei clasice.

Da; însă independenţii nu ştiu ca oficialii să facă onorurile casei lor, precum ştie să le facă dincolo tânărul şi simpaticul meu amic Juan Alpar (Iancu Paraschivescu) supranumit, cu drept cuvânt, Rafael [1] al peizajului. Niciunul dela independenţi nu se pricepe să explice ca Alpar vizitatorilor conţinutul şi înţelesul tablourilor, explicaţie aşa de indispensabilă în toate artele, mai ales în pictură, şi mai cu seamă la nud şi la portret, unde privitorul trebue să fie prealabil cât se poate de mai bine informat şi lămurit, atât asupra vârstei persoanei zugrăvite, cât şi asupra sexului celui ce a zugrăvit-o.

Ei! Un Alpar lipseşte la disidenţi.

Da; dar, în schimb, la aceştia se poate vedea portretul Doamnei C... şi apoi o Jună Orientală, două pânze care parcă n'ar avea absolută nevoie de explicaţie. Aci, arta picturii pare că ar fi voit să scuture jugul artei oratorice, şi astfel a cercat, prin spirit de revoltă, a se scuti de concursul amabil al oricărei explicaţiuni.

Da, dar la Ateneu mai este şi o altă distracţie pentru public: sunt nişte zugravi proşti — străini, probabil — nu dintre „artiştii noştri în viaţă" — care lucrează decoraţiile emiciclului adaus de curând la vechea clădire. Călare pe schelele lor spânzurate sus, în bluzele lor pestriţate de stropi de toate nuanţele posibile şi imposibile, ei lucrează cu multă îndemânare şi cu mult gust, şi, lucrând migălos, cântă vesele cântece. Mai ales vocea aceluia ce poleia alaltăieri capitelul de stuc al unei coloane de *simili-marmor* [2] dela galeria superioară, are un timbru bărbătesc, clar şi foarte simpatic. Am plecat ochii în jos şi, coprins deodată de un sentiment de dor îndepărtat pentru Florenza, l-am ascultat cu deosebită plăcere. Tot aşa am auzit

[1] Celebru pictor italian (1483—1520).
[2] Imitaţie de marmoră.

odată pe un zidar cântând, pe când astupa nişte crăpături în galeria Pitti. Acesta dela Ateneu, e drept, mai are în favoarea sa şi resonanţa excelentă a emiciclului — cu toate calculele-i pozitive, se 'ntâmplă şi unui arhitect să greşească.

Da; însă, în schimb la indepedenţii din faţă, „Fumatul *nu* este oprit"; şi, în vremea noastră democratică, asta e mult pentru un salon.

Iată deosebirile fundamentale între cele două saloane inimice. Afară de aceasta, amândouă seamănă, aşa că nu ştim dacă la anul, continuând animozitatea între cele două şcoale, nu ne-om pomeni că una în necazul celeilalte, îşi aşează de-a'ndoaselea pânzele — adică de-a'ndoasele nu pânzele, ci aşezarea... In sfârşit m'am încurcat; nu vreau să zic nici aşezarea, căci, cu explicaţiunile lui Alpar, ar trece poate şi asta — de-a'ndoasele nu pânzele, ci saloanele. independenţii să-şi aşeze pânzele în Ateneu, iar clasicii peste drum; da, decât publicul... — el n'ar trebui să ştie nimic de asta.

Treceam odată prin tunelurile dintre Comarnic şi Sinaia, şi fireşte, în vagon, fiecare n'a lipsit să spună cât de mari sunt prin străinătate tunelurile care au fost avut onoarea să fie trecute de dânsul. Eu eram la descripţia celebrului St. Gothard, şi vream, cu datele pozitive ale lui Baedecker, să minunez pe o cocoană cu care stam foarte aproape: „Doamna mea, astea sunt tuneluri? să vezi la St. Gothard: trei sferturi de poştă! o jumătate de ceas umbli pe sub pământ! Inchipueşte-ţi!" Doamna îmi aruncă un zâmbet indicibil de inteligenţă; iar un bătrân patriot, încântat de progresele României, mă întrerupse: „Ia nu mai tot lăudaţi pe străini: pentru o ţară mică cum e a noastră, e deja destul de frumos şi astea câte le avem!"

Oricum, avem două saloane: pentru o ţară mică cum e a noastră, e deja destul de frumos!

★

In palatul Ateneului sunt deschise astăzi două expoziţiuni de pictură — de o parte mai mulţi tineri artişti, de alta unul singur, d. Simonidi.

E un mare curaj să se expună cineva când merge *in corpore* [1], cu atât mai mare, în cazul artistic de faţă, cu cât *in corpore* poţi trece neluat în seamă; dar desigur culmea curajului o atingi când te expui singur şi acesta este marele merit al d-lui Simonidi.

Dar curajul în artă ne poate adesea ori duce prea departe — de exemplu, la o revoltă făţişe contra desenului. Iată un Mitridate al

[1] In grup.

cărui cap este de două ori mai mare decât ar trebui să fie. Asta nu face nimic, de vreme ce avem, la treptele pe care şi-a dat sfârşitul strălucitul *rex ponticus,* [1] o sclavă de două ori mai mică decât impuneau exigenţele planului întâi.

O mână prea lungă; da, dar e compensată de un picior prea scurt... Armonia — asta este marele secret al artei.

Ş'apoi culorile! trebue să ţinem seamă de culori.

Este un fel de vânăt, un vânăt care domină în totul, un vânăt fundamental care spune multe, un vânăt care este un gând — o idee!

O damă e cuprinsă de amor — se face vânătă la faţă; un soare apune vânăt ca un vis poetic; sau, ca o inspiraţie, răsare... iar vânăt. Apoi, soldaţi vineţi, ape vinete, trandafiri vineţi, sfinte, pisici, scaune, săbii — toate vinete.

Iată ce ar putea inspira celor de dincolo o invidie vânătă, dacă ei n'ar înnota, în mijlocul unei grădini pline de flori şi de fructe, într'un verde plin de speranţă.

Intrând în salon, eşti răpit, ca Român, de un farmec nedescriptibil, şi fără voie, apucat de un dor vag al crângurilor şi muscelelor patriei, al acelor locuri pitoreşti, începi să fredonezi olteneşte: *„verde, verde şi iar verde!"*

Aci nu mai e vânăt, e verde: apele verzi, copiii verzi, damele verzi, casele verzi şi fructele verzi — e o teribilă strepezeală de dinţi!

In mijlocul acestor verdeţuri, stă culcată într'o poză foarte intimă o driadă de marmură — o bucată destul de meşteşugit tăiată a lui St. Marceaux, un sculptor francez, 1893. Driada e foarte bine, chiar prea bine — hrănită; ea are cărnuri foarte prea bogate, şi culcată cu spatele foarte prea sus, îşi ascunde obrazul cu mâinile în iarbă: face bine; goală cum e, are unde roşi chiar dacă'şi ascunde faţa.

Dar — o execuţie onestă. O privire singură e deajuns ochiului deprins ca să se repause de atâta verdeaţă: căldura, ce lipseşte'n crângurile verzi, se poate obţine dela o marmură albă.

E un moment de repaus binefăcător în mijlocul vertiginoasei călătorii prin atâtea şi atâtea peizajuri de uscat şi de mare... şi e ştiut că răul de mare e un simptom alarmant tocmai pe uscat.

Nu consiliez pe nimeni să stea multă vreme într'un salon unde verdele stăpâneşte cu atâta tiranie; poate ieşi peste un ceas cu sufletul coclit.

Şi — pentru un suflet — cocleala este de mii de ori mai pernicioasă decât pentru stomac.

[1] Rege al Pontului.

Luați exemplu un individ și dați-i să mănânce bucate coclite: simptomele alarmante încep îndată — dar lapte, mult lapte, poate să-l reîntoarcă la hotărîri mai bune pentru familia sa. Dar, ia să vedem pe omul al cărui suflet a fost odată saturat ca al meu de cocleală: acela e un om pierdut — niciun antidot nu-l mai poate readuce la stima artei naționale.

Și asta este foarte rău; pentru că e curios lucru cu școalele de pictură. Școalele italiene de exemplu, și germane, cea olandeză, cea spaniolă, n'au nevoie deloc de stimă; tot asemenea și școala franceză. Ei! iată o excepție, onorabilă desigur — și trebue să fim mândri de aceasta — școala română.

Școala română, mai independentă decât toate celelalte, rupe cu tradiția, și vine — verde, galbenă sau vânătă, indiferent de culoare — să ne spună hotărît:

Arta română e mai presus de mijloacele vechi; ea renunță, în secolul nostru de libertate, la mijloacele tiranice; ea nu voește să se impună — ea are nevoie, mare nevoie de stimă... Stimă — iată ce dorește arta română.

A venit, crez și eu, momentul în fine ca Românii noștri să arate că pot avea stimă pentru artă precum totdeauna au arătat că au artă pentru stimă.

Să fim Români! să nu uităm deci niciodată a cânta, fiind vorba de arta română: *verde, verde și iar verde*... chiar când e vânăt!

★

De două ori am avut imprudența să vizitez saloanele artiștilor în viață, fără să mă pricep, după cum mi-au afirmat dânșii, câtuși de puțin la artă. Dar imprudența mea nu s'a mărginit numai la atâta: am mers mai departe — mi-am spus părerea, neautorizată, asupra unor opere pe care nu le știam gusta.

De exemplu, mie mi se părea straniu lucru să văz o capră verde și o orfană albastră. Ei! n'aveam dreptate, mă grăbesc a mărturisi. Sunt capre și mai verzi și martire și mai albastre decât acele pe care le-am admirat anii trecuți. Afară de asta, precum am aflat acum în urmă, „despre culori" nu se discută. Culorile sunt o simplă închipuire a ochilor noștri; culorile nu există în natură, există numai și numai în ochii noștri.[1] Atunci, dacă nu există în natură, pentru ce o orfană

[1] După cum parodiile satirizau decadentismul unei părți din poezia vremii, notițele critice ale lui Caragiale atacă tendințele anti-realiste în pictură.

n'ar fi tot așa de ușor albastră precum poate fi blondă sau brună? pentru ce o capră să nu poată fi verde, dacă poate fi roaibă?

Am fost apoi rătăcit și în altă privință. Mi se părea ciudat cum un gâde, care se află la patru pași departe de victimă, o poate apuca cu o mână sigură de ceafă; fiindcă, până atuncea, știam că astfel de *tours de force,* numai un copil de țâță, și încă numai în vârstă de trei patru luni, îndrăznește să'ncerce. In adevăr, un copil întinde mâna-i nevinovată să apuce o jucărie sau orice obiect ce-l interesează, situate la o distanță absurdă.

Până aici, ați crede că aveam dreptate. Ei bine, nu. După explicația artiștilor noștri, am văzut că eram în mare greșeală: ceeace nu poate face un copil nevinovat, o poate face crudul călău, cu mâna lui așa de lungă, încât ar inspira invidie celui mai strașnic casier.

Astăzi sunt pe calea adevărată: explicațiunile mi-au arătat-o. Hotărît, salonul din anul acesta dovedește că pictura română a intrat într'o fază nouă, o fază pe care ați putea-o numi *faza decenței.*

Oricine a iubit pictura fără să o înțeleagă — iubirea n'are nevoie de înțeles — știe abuzul pe care această artă, când se numește mai ales profană, l-a făcut de nuditate. Nuditatea a fost odinioară o boală în artă. Se punea cel mai mare preț pe un corp gol. Tot fastul decorativ, cum arhitectură, drapare, fundal rustic ș. c. l. rămâneau pe a doua și a treia treaptă: acela era mare, care zugrăvea un corp omenesc gol, gol de tot! Ce lipsă de decență!

Apoi pictura sacră chiar dânsa aluneca adesea pe calea abuzului: așa găseai pe Iov, pe Sf. Sebastian și pe Mântuitorul, goi, goi de tot! E drept însă că la dânșii carnea era stoarsă de toată zeama păcatelor. Dar totuși pictura sacră, deși renunța bucuros mai totdeauna la nudități, abuza de mâini și de picioare goale. Fiecare sfânt sau sfântă, până și îngerii, care n'au sex, își arătau fără jenă amândouă mâinile și amândouă picioarele.

Ei! Iată progresul nostru!

Noi, chiar nudități dacă zugrăvim, suntem decenți: mâini și picioare goale nu se văd — știm să le disimulăm, să le acoperim cu discreție. La pictura noastră, poți vedea tot, însă numai până la glesne. Mâini sau picioare goale? Nu ne permite decența. Ba ceva mai mult: nici mâini în mânuși; d'abia, din când în când, câte un picior-încălțat. Ei! și e așa de ciudată o mână! și e așa de curios un picior!

Afară de asta, e așa de ciudată o mână! și e așa de curios un picior! Cele cinci degete sunt așa de complexe, și au niște mișcări, încât ar îngreuna priceperea liniilor largi ale corpului, și ar întuneca expresia figurii.

Vedeți cât de decentă este femeia care stă goală culcată pe o

sofa, jucându-se cu un măr luminos, care seamănă cu o franzelă şi care-i întunecă cu desăvârşire mâna dreaptă, pe când cea stângă stă ascunsă sub căpătâi! Dar nu e numai decentă, e şi cuminte. Deşi are, după toată aparenţa, o sănătate înfloritoare, deşi este în prada unei extreme îndoieli sufleteşti, dacă trebue sau nu să guste din „mărul oprit“ ea n'a uitat să-şi acopere picioarele, ca să nu răcească. Hotărît, iată o persoană, care nu o să aibă indigestie dacă ar mânca cât de multe mere oprite, dar care n'ar îndrăzni niciodată să încerce cura lui Kneipp, deşi ar avea nevoie de o cură: foarte tânără, e manifest ameninţată de obesitate.

1896

CÂTEVA PĂRERI

(Fragmente)

Ni se întâmplă adesea să citim o carte, să ascultăm o dramă sau să privim o pictură, şi, cu toată bunăvoinţa cu care căutăm emoţiunea binefăcătoare ce o aşteptăm dela opera de artă, emoţiunea nu ne poate prinde. Este o lungă epopee sau o povestire extraordinar de îngrijită; este o dramă de un scenariu strict şi de un lux de debitare superior; este un tablou colosal de o corectitudine de desen şi de un colorit bogat şi exact. Totuşi, impresia ce ne-o fac este cu totul lipsită de puterea sguduitoare, de virtutea emoţională.

Din contra, auzim patru versuri populare, în care prosodia este cu desăvârşire nesocotită, rima imposibilă; vedem o scenă de clowni de o simplicitate cât s'ar putea mai primitivă, ori un cap afumat de sfânt bizantin, care şade băţos între două coloane—şi găsim la ele, fără multă osteneală, aceea ce nici epopeea sau povestirea, nici drama, nici tabloul, de care am vorbit mai sus, nu ne-au putut da.

Oare dece? fiindcă, la aceste trei modeste produceri din urmă, expresia materială a îmbrăcat exact o intenţiune, şi astfel operele acestea sunt viabile; pe câtă vreme la cele trei de mai sus, expresia bogată, aparatul material exterior, a fost goală de intenţie; în cazul cel mai bun, intenţia a fost prea puţin puternică în raport cu covârşitorul aparat exterior; sufletul, dacă nu de tot nul, a fost prea mic şi organismul prea mare, şi între organism şi viaţă trebue să fie absolută potriveală.

Intr'o scenă de clowni, a cărei intenţie ar fi, de exemplu, o păcăleală puerilă, cei doi artişti întrebuinţează salturile lor, vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai întrucât ele stau în legătură necesară cu intenţia, cu păcăleala. Orice suprimare a vreuneia din părţile

aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă fiecare parte e un organ necesar pentru comunicarea intenţiunii, şi prin suprimarea aceea, s'ar trunchia înţelesul.

Pe câtă vreme dintr'o dramă a unui mare poet liric se pot şterge multe şiruri, nu numai fără pagubă, ci chiar poate cu folos. Din scena clownilor nu poţi suprima vreo parte, precum nu poţi ciunti dintr'o fiinţă vie organele absolut necesare vieţii; din drama marelui poet poţi da afară foi întregi, precum dintr'o grămadă de obiecte neînsufleţite poţi separa o parte fără a le strica esenţa.

Intr'o scenă memorabilă a lui Victor Hugo, nobilul hidalgo Silva prinde la fidanţata şi pupila lui, mândra Dona Sol, pe doi cavaleri. Pe toţi sfinţii Castiliei şi Aragonului! Doi! Măcar unul! şi tot era prea mult! Ce face nobilul Silva, bătrânul ofensat? Credeţi că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători? Nu! El se gândeşte să-i pedepsească cu mult mai aspru; le citeşte un lung discurs istoric moral, în care face lista cronologică a isprăvilor şi vitejiilor marilor lui strămoşi, ale căror portrete sunt atârnate în salonul unde s'au întâlnit cei doi rivali, regele Carlos şi banditul Hernani.

Aceştia stau în picioare împreună cu femeia vinovată, şi ascultă... şi ascultă; câteodată unul din ei cutează să facă o mică întrerupere, să zică şi el măcar o vorbă de scuză — numaidecât asprul Silva exclamă: „Taci! nu mă'ntrerupe!" şi-şi urmează mai departe pomelnicul.

Dar e Victor Hugo? Da. Dar versurile sunt admirabile? Fără'ndoială. Insă ce are aface? Victor Hugo e un mare poet liric, un cugetător şi mai mare, şi versurile lui sunt minunate. Asta nu împiedică drama lui să fie lipsită de viaţa pe care scena clownilor o are. Acea scenă trăieşte, iar *Hernani* nu; şi anume fiindcă acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă, iar din *Hernani* poţi tăia, ba chiar cu folos, şi pentru dramă şi mai ales pentru auditorul priceput, patru din cinci părţi şi, *Hernani* tot *Hernani* rămâne.

Cât n'ar câştiga, de exemplu, dignitatea nobilului hidalgo, dacă dânsul ar avea buna inspiraţie să renunţe la academicul discurs, care prelungeşte din cale afară o situaţie atât de penibilă şi de umilitoare, şi pentru el, şi pentru nobilii castilani din pereţi, şi pentru publicul din sală.

Cu cât mai mult spune el, în supărarea lui, şi tot spune, cu atât noi înţelegem mai puţin; fiindcă noi nu înţelegem o operă de artă din mult, ci din ceva, înţelegem un ce dintr'un cum. Astfel, putem dela sunete căpăta impresia luminii de lună. Cine iubeşte muzica, şi e deprins să o înţeleagă, are să vază desigur lumină la atingerea lui *sol diez* al melodiei după cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.

Când Othello turbă de închipuita trădare şi se plimbă de colo până colo, ca o fiară nebună, mai are vreme să ţie discursuri?

Inchipuiţi-vi-l pe „stupidul turc" venind în faţa scenii, luând o poză demna şi începând să ne debiteze o tiradă în care să enumere mai întâi toate suferinţele sufletului său şi apoi toate torturile imaginabile cu care proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona! Toate comparaţiile între starea sufletului său cu torturile Tartarului, toate blestemele retorice, toate ameninţările de lux poetic, ne-ar face să dăm din umeri şi să zicem:

„Maurul acesta nu e gelos ca un maur ce se respectă, e numai un lăudăros oriental!"

Şi din momentul acela, n'am mai purta deloc grijă de soarta năpăstuitei veneţiene.

Căci, din două una: ori e în adevăr gelos până la cumplita crimă, şi atunci n'are vreme să mai ţină discursuri şi mai cu seamă kilometrice, şi încă în versuri distilate; ori, dacă le ţine şi-a scos tot focul dela inimă, şi n'are să se mai potrivească, la urmă, crima deloc. Prin urmare ori crimă fără discurs, ori discurs fără crimă.

Othello, deşi „turc stupid", o ştie bine aceasta şi, fiindcă lui crima îi trebue, renunţă la discurs, şi foarte cuminte face.

O vorbă numai, o vorbă, al cărei miez este mai substanţial, decât ar putea fi conţinutul a o sută de versuri alambicate: *„Cum* să-i omor?" Atâta numai poate scoate din gâtlejul înnecat de turbare: *„Cum?"* Şi din această scurtă întrebare noi vedem limpede ce tragică soartă îi aşteaptă şi pe ea şi pe el.

Da, zic unii, dar stilul francezului e unul şi al englezului altul.

Iată greşeala mare: a confunda stilul cu maniera. Intre stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial.

★

Iată două piese de teatru, două tragedii. In amândouă avem aproape aceeaşi fabulă: doi fraţi — unul bun, blând, prostuţ, onest, devotat tatălui şi fratelui; celalt rău, făţarnic, invidios, intrigant, urând de moarte şi pe tată-său şi pe frate-său. Cel rău profită de buna credinţă a naivului bătrân, ţese o intrigă infernală şi pierde pe cel mai mic în ochii tatălui.

Intr'una din piese, horopsitul, victimă persecutată, o ia razna în lume şi fuge în pădure, unde trăieşte într'o vizuină ca un pustnic nebun. In cealaltă, horopsitul, desperat, îşi ia lumea în cap şi se face tâlhar de

codru. Şi într'una şi într'alta, tatăl lesne crezător cade la rându-i victima mişelului intrigant.

Ia să vedem acuma ce fac cu această fabulă doi artişti deosebiţi.

Unul ne aruncă înainte persoanele fabulei şi le dă drumul să facă orice vor voi ele, cum le-o tăia capul şi cum le-o îndemna inima: *să facă* în fine tot *ce* sunt în stare să facă.

Celălalt ne prezentă persoanele dându-le misiunea imperativă de a ne *spune cum* sunt ele.

Primul, odată ce le-a dat drumul persoanelor sale, nu se mai amestecă deloc, nu mai face nicio presiune morală asupră-le. El nu se mai interesează de soarta lor, de succesul sau peirea lor: le lasă 'n voia întâmplărilor, aşa cum le-a făcut Dumnezeu, să-şi împlinească fiecare scrisul ei.

Cel d'al doilea, din contră, e foarte gelos de soarta persoanelor lui: o singură clipă nu le slăbeşte; se ţine pas cu pas de ele. Le ocroteşte, le persecută, le laudă, le critică, le admiră, le ajută să iasă din încurcătură, să răspunză la enigme, să deslege şarade, le recompensează şi le pedepseşte.

Dacă, la cel dintâi, doi inşi se ceartă şi cât p'aci să-şi verse sângele, el se dă cuminte la o parte, lăsându-i să-şi împartă părul cu furca. In cazul analog, cel d'al doilea, după ce că-i pune cu dinadinsul să se certe, apoi tot el se amestecă de-i împacă; ba, ori ajută pe cel mai slab ca să covârşească puterile celui mai tare; ori, dacă este mai simpatic acesta, îi mai dă ajutor pe dedesubt ca să-l sdrobească pe acela cu desăvârşire. In fine, bietele persoane, bune rele, cum ar fi, în loc să *facă* necontenit ce i-ar îndemna firea lor, sunt osândite să *spună* mereu aceea ce le suflă autorul. S'ar putea zice că persoanele acelea, dacă în adevăr ar exista, şi-au găsit beleaua cu introducătorul lor în faţa lumii.

Intr'un cuvânt, la persoanele celui dintâi artist, avem o continuă confirmare a vieţei; iar la ale celui d'al doilea un torent continuu de afirmări exterioare, fără vreo confirmare interioară.

Oricine, credem, a înţeles că am vorbit despre Glocester cu fiii săi şi despre bătrânul Moor cu Franz şi Carol.

Vorbeam de stil şi manieră. Iată — la cel dintâi e stil, la cel din urmă, manieră.

★

Cine înţelege ce este arta, orice i-ar spune aşa numitele sentinţe fără apel ale opiniei publice, nu se va putea un moment amăgi asupra deosebirii fundamentale dintre stil şi manieră.

Să încerc a ilustra această propoziţie.

Vedeţi colo pe câmp, în revărsatul zorilor, o umbră cenuşie... Este un om... poartă la subţioară un baston, ori cine ştie ce, discret aplecat spre pământ. Vedeţi-l... Cu ochiul umbrit de pălărie, ţintă 'nainte, caută să apuce o cât mai largă zare. Uitaţi-vă ce stângaci păşeşte, cum se furişează de domol şi de sfios, cum evită orice pas precipitat, orice sgomot, orice atitudine ameninţătoare care ar trăda cumva vreun gând rău.

Dar, ia să ne întoarcem privirea în partea astălaltă, între zarzavaturi. Iată o altă apariţie. Foarte încruntat, un uriaş cu mâinile întinse în sus, ţinând în dreapta un toroipan ridicat. Priviţi-l cum stă mândru şi ţeapăn, hotărît să sdrobească pe oricine s'ar apropia... Poartă o legătură enormă pe cap şi e drapat ca un suveran african în vestminte bătătoare de departe la ochi. Ce grozavă înfăţişare!

Ce este acea umbră cenuşie din câmpie? Ce este băţul pe care-l ţine aplecat la subţioară? Ce este în capul de sub pălăria aplecată bine pe ochi? Băţul e o puşcă şi 'năuntru-i moartea; sub pălărie e un gând limpede şi rău. Umbra aceea stângace şi sfioasă este un dibaci şi îndrăzneţ vânător. Vai de prima victimă pe care o va întâlni! cu cât mai târzie va fi întâlnirea, cu atât mai vrăjmaşă şi mai socotită lovitura!

Ia să vedem acuma şi pe voinicul fioros care păzeşte zarzavaturile. Ia să avem puţin curaj. Să ne apropiem binişor de el, să vedem ce are să facă... Iată că nu ne face nimica... Ne lasă să-i luăm din mână toroipanul de scaete, ne îngădue să-l desbrăcăm de vestmintele lui pompoase, să-i smulgem de pe cap turbanul de paradă... Acum l-am despuiat de tot. Ce am aflat oare dedesubtul groaznicului aparat? — O cruce de prăjină cu braţele 'ntinse, legate cu un crâmpei de funie de tei, purtând în vârf drept cap o veche oală spartă... Era un popondeţ! [1]

Ce agiamii trebue să fie păsărelele ca, de veacuri după veacuri, să se mai sperie de aceeaşi oală spartă, de aceeaşi cruce de prăjină, de acelaş primitiv artificiu!

Exact acelaş lucru se petrece în artă.

Ce agiamiu trebue să fie spectatorul sau cititorul care nu ştie să caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă, şi care cască gura cu bună credinţă în faţa unui torent de afirmări fără o picătură de confirmare — confundând astfel maniera cu stilul!

★

Un tânăr de umilă extracţiune, vagabond muritor de foame, om de un temperament exaltat, şi de un spirit de tot excentric, dar o inimă excelentă în fond, se înamorează din vedere, la o procesiune regală, de

---

[1] Sperietoare.

Regina — nu de regina nu ştiu care... de Regina Spaniei! Nebunul are curaj să înfrunte sentinelele, să sară noaptea zidurile parcului regal ca să depună, pe banca unde stă deobicei regina, buchețele de nişte flori care a aflat el că-i plac cu deosebire strălucitei adorate. E un amor smintit, mortal!

Nebunul are noroc să ajungă, printr'o intrigă de curte, aproape de strălucita adorată, să devie prim-ministru al unui rege care veşnic lipseşte de lângă regină, umblând la vânătoare. Ce face inamoratul nostru?

Credeți că-şi dă măcar osteneala să aibă o întrevedere mai de aproape cu femeea, care e foarte dispusă să nu-l trateze cu prea multă răceală? Aşi! Lasă amorul pe altădată şi se apucă cu dinadinsul să stârpească abuzurile celorlalți miniştri. Intr'o şedință solemnă, prinzându-i cum se ceartă la împărțeala jafurilor din averea regatului, le face o grandioasă morală patriotică, maltratându-i vreo două sute cincizeci de versuri. Precum declama când l-am văzut întâia oară că are să moară pentru Regina, aşa declamă acuma, că nu se lasă nici mort până nu va regenera finanțele compromise şi administrația coruptă ale Spaniei.

A înțeles cititorul, că vorbim de *„ce pauvre ver de terre amoureux d'une étoile“* [1], celebrul lacheu al lui Don Salluste, mirficul Ruy-Bas [2], care, ministru atotputernic, în loc să bage 'n fundul pământului de viu pe infamul intrigant, cum îi era mai uşor decât a se şterge la nas, i se dă acestuia legat de mâini şi de picioare, numai şi numai de hatârul autorului!

Poftim acum dece s'apucă eroul nostru! Când era lihnit vagabondul, sărea zidurile castelului sfâşiindu-şi în țepele de fier carnea slabă de foame şi primejduindu-şi de mii de ori o viață păcătoasă, numai ca să aducă iubitei lui floricele. Acum, e ministru magnific, şi numai o uşă secretă îl desparte de femeia adorată, şi totuşi nu vrea s'o deschiză, fiind ocupat să dea consiliului de miniştri flori de retorică.

★

A! sfântă retorică!

Cu multă pietate mi-aduc aminte de savantul *Cours français de Rhétorique* [3], prima țâță dela care am supt laptele ştiinței literare.

Minunată carte! şi ce bucurie mi-a făcut să aflu că principiile şi metoda bătrânului meu curs francez, în a nu mai ştiu a câtea ediție,

---

[1] Această biată râmă, îndrăgostită de o stea.
[2] Eroul unei drame de Victor Hugo.
[3] Curs francez de retorică.

şi, de astădată, în limba noastră maternă, hrăneşte şi azi, tot aşa de bine ca pe vremuri, inteligențele tinerelor generațiuni dela noi, care-şi închină viața lor frumoaselor litere.

Din acest curs bătrân, dar totdauna verde, al cărui imperiu nu i-l poate uzurpa nicio inovație, am învățat şi învățăm nenumăratele feluri de stiluri — stilul... clar, concis, pompos, uşor, măreț, simplu, sublim, patetic, larg, ornamentat, chiar înflorit şi alte multe. Tot dintr'însul am învățat ce sunt figurile sau tropii, cum se chiamă luarea totului drept parte şi a părții drept totul, a omului drept locu-i, a locului drept omul ş.c.l., în fine în toate subtilele deosebiri formale între sutele şi miile de feluri a se exprima ale omului.

Toate stilurile le putem învăța din savantul meu curs francez, afară numai de unul singur — dar poate că de acesta nu simt încă nevoie tinerele noastre generațiuni de literați.

Era o excelentă şcoală de croitorie cursul meu cu deviza clasică *le style c'est l'homme* [1], unde am învățat să croesc fel de fel de haine, să le cos, să le brodez, la nevoie să le cârpesc, să le repar şi să le scot petele: dar unde niciodată n'am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate şi deosebite vestminte; şi, necunoscând muştecriul, se 'nțelege că n'am învățat nici cum se ia măsură. Am învățat croitoria fără a mă gândi o clipă că este o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva.

Aşa, când am ajuns şi eu calfă şi am voit să lucrez pe seama mea, când mi-a venit şi mie un muşteriu, o idee, să-mi ceară o haină ca să se poată prezenta în lume, am pus mâna aiurit în grămada de vestminte, şi am trântit în capul blond şi buclat al unui copilaş de prințesă o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechin [2] şui o largă purpură imperială, iar pe umerii mândri ai unui tânăr Cesar, o cazacă pestriță de paiață cocoşată.

Şi le-am dat drumul în lume aşa, şi lumea, care judecă pe oameni după vestminte, cum spune înțeleptul Nasr-ed-din-Hogia, a dat de pomană copilaşului prințesii, s'a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tânărul meu Cesar l-a fluierat şi huiduit!

Ce succes!... De ce?

Fiindcă un singur stil a fost uitat savantul meu curs francez să mă 'nvețe, unul singur — stilul potrivit, tocmai acela care-mi trebuia, singurul care se poate numi stil.

Nu e decât unul.

---

[1] Stilul e omul.
[2] Personaj din „Comedia del Arte“ reprezentând pe amantul cinic.

Nu ştiu cine a zis odată în glumă că e foarte uşor lucru să faci o statuă. Nu-ţi trebue decât o stană de piatră; în sânul ei, tocmai în mijloc, stă închis un Apollo, ca un miez viu care aşteaptă să crape coaja lemnoasă. Ei! n'ai decât să o spargi tu şi să dai drumul captivului... Iei o daltă şi un ciocan şi scobeşti la o parte, încet-încet, ţandără cu ţandără, învelitoarea de prisos, şi Apollo apare victorios şi strălucitor. Bagă numai bine de seamă să nu-ţi scape dalta şi să atingi miezul.

Acum, poţi să scoţi pe Apollo păzind turmele şi luminând pe ciobanii primitivi ai Tesaliei, conducându-şi carul, învingând şarpele ori cântând pe lira cu şapte coarde după jefuirea cutezătorului satir; poţi să scoţi deci un Apollo simplu, maiestos, fulgerător sau sublim — asta e chestie de stil.

— Dar bine, zic eu, care am învăţat pe de rost cursul de retorică; eu ştiu în câte feluri poate să mi se arate fiul Latonei, stilurile toate le cunosc, decât numai un lucru nu ştiu: cum să-i fac statua.

— Dacă nu ştii, du-te de'nvaţă, îmi răspunde glumeţul meu, şi vei vedea (dacă vei fi fost chemat să poţi învăţa) că nu-ţi trebue deloc să cunoşti toate stilurile; îţi trebue să cunoşti numai un stil — stilul potrivit, care le încape pe toate spre a se putea potrivi, după nevoie, la orice intenţiune.

Aşa că aceea ce cursul francez îmi spunea că erau deosebite stiluri, nu erau decât variaţia de atribute ale unuia şi aceluiaş stil, atribute care trebuesc ţinute în dulap închise, şi îmbrăcate numai la nevoie. Nenorocire aceluia ce va greşi haina; acela va păţi ce am păţit eu când le-am dat drumul în lume prinţişorului, arlechinului şi Cesarului schimonosiţi.

★

Mişcările lumii imprimă şi sufletului nostru mişcări corespunzătoare, şi, între aceste două serii de mişcări, raporturile trebuesc să fie de un chip totdeauna constant; fără de aceasta, echilibrul nestabil, de care am vorbit, nu s'ar mai putea menţine, iar înţelesul nostru, prin urmare, ar deveni imposibil.

Când ne aflăm în faţa unei lucrări de artă, fenomenul mişcării noastre sufleteşti se îndoieşte. Sufletul nostru este solicitat la o îndoită legănare şi, deci, cu atât mai necesar devine echilibrul nestabil, cu atât păstrarea chipului constant de raporturi mai indispensabilă.

Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează, fără un moment de repaos, un preludiu haotic fără soluţiune. Toate tonurile majore şi minore, toate modulările posibile şi imposibile, care n'au secret pentru dânsul, le perindează pe simţitoarele clape, şi toate după nişte fatale legi, pe care el nu le poate călca nici-

odată, dacă nu voieşte să spargă minunatul instrument. In acel preludiu, el îşi cântă sieşi, se'nţelege şi se place pe sineşi.

Dar iată că un mititel gnom se furişează sub coatele maestrului. Printre degetele titanului, care toate joacă de colo până colo pe complexa claviatură, mititelul îşi vâră şi el mâinile: nemereşte deschizăturile şi atingând şi el cu dibăcie clapele, fără să supere câtuşi de puţin, în fuga jocului, degetele marelui maestru, suprapune seriei de acorduri ale preludiului haotic o melodie care, fiindcă e rezultanta acestuia, se potriveşte cu acesta, e realizarea lui posibilă şi raţională.

Ce cuminte, ce dibaci, ce înzestrat şi meşter mai ales trebue să fie gnomul pentru ca să poată face fără greş un aşa minunat *tour de force!*

Ei! sufletul meu e orga misterioasă; titanul, care preludează fără un moment de repaus până ce orga pierde puterea de a mai scoate măcar o notă, este lumea; iar gnomul eşti tu, tu poetul, tu artistul.

Ia seama bine, gnomule! Ia seama bine la tonul precis, la înţelesul adânc, la ritmul susţinut al preludiului titanic, şi improvizează-ţi în consecinţă melodia clară. Mai ales, fereşte-te nu cumva să atingi degetele foarte simţitoare ale marelui tău acompaniator, care, necăjit că i-ai deranjat lucrarea proprie, s'ar răzbuna pe tine făcându-ţi cântarea ta, printr'un magistral acord ţinut, monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Te povăţuiesc, dacă eşti agiamiu, nu-ţi încurca mâinile pe o claviatură aşa de sensibilă, printre degetele unui aşa de statornic şi absolut maestru.

Când din sufletul meu, care e legănat veşnic de mişcarea lumii, tu, poet sau artist, voieşti să scoţi un acord nou, nu trebue să uiţi că eu nu te pot asculta, te arunc departe sau fug departe de tine, dacă te'ncerci la ce nu poţi bine, dacă mă sileşti să-mi stric echilibrul nestabil şi astfel să-mi poticnesc înţelesul.

Care va să zică, gnomule, dacă asta ţi-este datul tău; dacă tu, improvizatorul, eşti legat de acompaniatorul cel mare, cu care sufletul meu are legături înainte de sosirea ta sub coatele lui, atunci improvizaţia ta melodică este în esenţa ei roaba acompaniamentului. Numai inventivitatea melodică este a ta; liber eşti să-ţi alegi tonul, acordul şi momentul când să intri şi tu cu mâinile tale pe claviatură; liber eşti să construeşti, pe seria eternă de acorduri ale preludiului, infinite jocuri, după generozitatea şi temperamentul fantaziei tale; toate însă trebuesc să nu iasă din ritmul lui. Aminteri, fie cât de torturată ca structură, cât de variată ca forme, cât de bogată ca întorsături, cântarea ta va fi monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Când, în valurile de acorduri pe un ton, lente şi solemne, ale pre-

ludiului, tu vei nemeri alt ton şi vei precipita mersul melodiei tale; sau când, pe o cascadă precipitată a lui, vei voi să te opreşti ca să faci o fioritură *ad libitum* [1], vei fi un gnom prost, care nu poate fi ascultat decât în bătae de joc, şi care merită luat de ceafă şi aruncat cu dispreţ departe pentru îndrăzneala şi prostia lui, — fiindcă a avut neomenia să intervie cu un *charivari* [2], în sublimul preludiu.

Acea dibăcie de a-ţi strecura cu o potrivită mişcare, în mersul preludiului etern, potrivita ta invenţie melodică de câteva tacte, acea virtuositate, este aceea ce numim stilul.

Un autor ne povesteşte istoria a doi prieteni, fraţi de cruce, care se ceartă, se duşmănesc, se bat şi se omoară pentru — o femeie, se'nţelege.

E o veche poveste; nu face nimica însă: dacă povestitorul va fi un artist, o vom asculta încă odată cu plăcere, precum ascultăm totdeauna un cântec din copilărie numai să fie bine executat — lucrurile frumoase nu se'nvechesc niciodată.

Să vedem.

Artistul ne arată mai întâi ce legături strânse erau încă din şcoala primară, între cei doi prieteni, Petru şi Paul; cum niciodată nu s'a desminţit devotamentul şi stima unuia pentru altul; cum unul a scăpat dela moarte pe altul cu primejdia vieţii sale proprii ş.c.l.... Dar iată că Petru, care iubeşte foarte gelos pe o femeie, Tincuţa, începe a avea bănuieli în privinţa lui Paul.

Femeia e o femeie ca toate femeile cuminţi: ea nu e nebună să lupte a risipi bănuielile lui: ba, prin zâmbete cu două înţelesuri, prin protestaţii intenţionat stângace, prin lacrimi ostentativ picurate, hrăneşte sistematic acele bănuieli. Femeia îşi cunoaşte bine arta: un bărbat, cu cât teme şi bănueşte, cu atât e mai uşor de stăpânit. Ea ştie că un prieten bun al bărbatului care o iubeşte este totdeauna o mare primejdie pentru imperiul ei: o ruptură între cei doi prieteni, îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de paşnică şi neturburată stăpânire. Pentru a ajunge la acest triumf, femeia are un arsenal întreg de arme; le poate rupe fără succes pe toate, afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuţa începe să vorbească cu Petru numai şi numai de Paul: Paul în sus, Paul în jos; Paul e drăguţ, glumeţ, spiritual; nostim, *charmant*. Petre cam începe să ţâfnească. Dar iată, intră Paul: Tincuţa nu poate stăpâni un strigăt şi o mişcare de mulţumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voie să plece: trebue neapărat să dejuneze cu ei.

[1] După plac.
[2] Hărmălaie, tărăboiu.

La dejun, Petru ceartă slugile, cât p'aci să dea cu farfuria în cap jupânesei, pe când Tincuţa şi Paul râd şi povestesc fel de fel de nimicuri. Seara la masă, ea regretă că nu l-a poftit şi pe Paul. N'are poftă de mâncare şi stă pe gânduri cu privirile pierdute; bate toba repede cu degetele pe masă; oftează; se scoală, e nervoasă; plânge tam-nisam fără să poată spune de ce. Apoi se culcă, şi adoarme sughiţând. In fine, un cortej intreg de simptome alarmante. Peste noapte, se svârcoleşte sub opresiunea unui vis urît; geme, dă un ţipăt, şi Petru aude clar, printre dinţii ei care scrâşnesc, un nume!... Grozav!... „Ah! Paul!".

Soarta lui Paul e hotărîtă acuma. Petru a mai avut cu amicul său oarecare mici împunsături; de astă dată, ruptura trebue făcută cu toată pompa. Se 'ntâlnesc. Petru foarte 'ncruntat îl invită, ca după vechiul lor obicei, să bea o bere împreună într'un colţ discret, pentrucă are „să-i spună ceva"... Acuzări categorice şi violente de o parte... protestări de nevinovăţie de alta; şi, vorba înfierbântându-se:

— Mişelule! Trădătorule!... pentru femeia mea...

— Neghiobule! pentru o...

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba în mână, o ridică d'asupra frunţii vechiului său prieten şi... Câteva punte...

Şi? şi?... zic eu în culmea neliniştii.

„Trebue să spunem (urmează autorul) că Petru era una din acele naturi pasionate care poartă în adâncul sufletului lor mai multe motive de turburare decât le poate da lumea de afară: ele sunt ca marea. Priviţi-o sub cerul senin, sub pâcla apăsătoare a ecuatorului, când nicio suflare cât de uşoară nu adie d'asupră-i, priviţi-o cum începe a fierbe; clocoteşte, se umflă, se ridică uriaşă; se sbate, se smacină, tot mai tare şi mai tare, tot mai iute şi mai iute vasta anarhie a talazurilor peste talazuri! Am omorît zeii! e mort Neptun! [1] n'are cine să le mai înţelenească cu o singură 'ncruntare, cu un singur semn. Uitaţi-vă ce sbucium satanic din chiar senin! ascultaţi mugetul acesta sguduitor de ceruri! Corăbier, nu-ţi mai pierde vremea, atât de preţioasă pentru mântuirea sufletului tău! lasă sforile velelor şi închină-te: adâncul te chiamă nerăbdător! Uraganul năprasnic e în culme! Cine? cine l-a pornit cu aşa grozave porunci? Marea însăşi. Ea se chinue din propriul şi profundul ei neastâmpăr. Iată sufletul omului pasionat..."

— Ce frumos stil! ce minunat! zici d-ta. Iată un model de stil, pompos, grandios, sublim.

[1] Zeul mărilor în mitologia greco-romană.

— Mărturisesc, răspund eu, că n'am prea citit demult un curs de retorică. Poate că în retorica d-tale oficială aşa lucru să se numească stil sublim; să-mi dai însă voie să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta...

— Cum?

— Stilul prost.

— Ce? Dar ăsta este stilul tutulor poeţilor celebri ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu...

— Poate fi şi al lui sfântul Ion-Gură-de-Aur, tot cum zic eu rămâne.

— Dar de ce? nu 'nţeleg.

— Tocmai fiindcă nu'nţelegi... Dumneata ai uitat se vede că, pe câtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatârul unei uzate şi banale comparaţiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într'un colţ discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată d'asupra frunţii închipuitului său rival. Dumneata nu bagi de seamă, pentrucă eşti distrat, că cei doi vechi prieteni sunt osândiţi să mai stea mult în aceeaşi atitudine, ca grupul lui Canova [1], Teseu răpunând pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vreo treizeci de pagini de digresiuni, care se numesc, în critica modernă, *analiză psichologică.*

— Dar atunci, vrei să reduci novela la proporţiile unui simplu fapt-divers de ziar, şi romanul la forma strictă a unui raport de agent poliţienesc.

— Ba nicidecum; dar plimbă-mă pe mare la vreme şi cu socoteală. Toate priveliştile mării şi toată banala d-tale ingeniositate de a-mi compara chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îţi sunt gratuite şi mie chiar nule. Eu voi s'auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul... Mă smulgi de lângă el printr'un marafet uzat; îmi opreşti brutal o mişcare pornită; mă plimbi pe la ecuator pornind artificial o altă mişcare de un ritm disparat, şi, pe când eu port grijă de soarta lui Paul, îngheţat într'un colţ strâmt, d-ta cauţi a mă face să plâng soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu? Ce e capul meu, să te joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toţi pereţii, lovind-o când cu mâna când cu piciorul? Auzi d-ta! pentru ca să-ţi numesc sublim stilul, d-ta să'ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, şi o

[1] Sculptor italian (1757—1822).

berărie drept Labirintul, să confund pe Petru cu Teseu şi pe Paul cu Minotaurul!

Ei, nu! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim; îl numesc altfel.

1896

TRAIAN DEMETRESCU

Zilele acestea s'a stins, aşa de timpuriu, Traian Demetrescu, unul dintre poeţii distinşi ai generaţiunii tinere. Era un talent mic şi feminin, dar era un talent, şi aşa moartea lui poate fi considerată ca o pagubă pentru literele noastre. Pentru aceia care au avut plăcerea să-l şi cunoască personal, părerea de rău trebue să fie şi mai mare. Era un caracter cu deosebire afabil[1] şi apropiat — maniere de domnişoară blândă, sfioasă şi prea simţitoare — distincţie şi politeţe de adevărat gentilom — apucături poetice chiar şi în cele mai de rând prilejuri ale vieţii — onest şi desinteresat — figură simpatică, glas dulce şi mângâios şi un zâmbet de copil bun. El trăia aşa cum scria, învăluindu-şi viaţa practică în atmosfera eterată a poeziei sale, şi aceasta nu era afectare pentrucă-l prindea. Traian Demetrescu era un spirit totdeauna entuziast, sincer şi adesea destul de pricepător al artei. Melancolic din cauza boalei care-l istovea, dar totdeauna inimă bună şi deschisă şi vesel tovarăş ca şi prieten cinstit, Traian, blândul pesimist pe care-l pierdem, ne lasă tutulor care l-am cunoscut bine, multă părere de rău şi o duioasă amintire.

1896

[1] Binevoitor.

CRITICELE LUI GHEREA[1]

Zilele acestea, a apărut al treilea volum de Critice al lui Gherea.

O parte însemnată din volum conţine articole de critică asupra unor critice ale altor critici. Eu, cetăţean al unei ţări care se află într'o situaţie destul de critică în privinţa producerilor şi prea productivă în privinţa criticelor, simţ fireşte saţiul pentru cele din urmă, cu atât mai mult, cu cât mi-e sete de cele dintâi; aşa că, nu mi-ar putea da prin cap să încerc a face şi eu vreo critică asupra volumului de Critice al lui Gherea.

Mai la urmă, la ce bun atâta încunjur? Nu mă pricep la critică şi de aceea nici nu o fac; mi s'a părut totdeauna că un om nu trebue să încerce decât ce poate face. M'aş mărgini dar, a spune că volumul lui Gherea a apărut; autorul are prea puţină nevoie de reclamă din partea mea sau a altuia, cu atât mai puţină, cu cât, în publicitatea noastră serioasă, o lucrare intelectuală nu este o afacere. Dar sunt dator a spune câteva cuvinte despre volumul pe care bunul meu amic Gherea mi l-a trimis cu următorul autograf:

„Iubitului meu adversar politic şi literar, Caragiale".

Autograful acesta, cu toată oroarea ce am de critică, mă sileşte să-i fac măcar câteva comentarii. Voi căuta să fiu scurt.

Adversar politic nu pot să-i fiu lui Gherea, fiindcă el nu face politică — şi cred că foarte bine face; — politica e terenul faptei nu al teoriei. Adversar literar iarăşi nu pot să-i fiu, fiindcă adversar literar

[1] In afară de confuziile pe care le dovedeşte (opoziţia între politică şi teorie socială, etc.), confuzii pricinuite de lipsa unei înţelegeri ştiinţifice a realităţii, articolul acesta e foarte interesant prin faptul că-l vedem pe Caragiale însuşindu-şi analiza critică pe care Gherea o făcuse operei sale şi considerând-o drept singura serioasă.

nu pot fi decât omului lipsit de talent, oricât de puţin talent aş avea eu însumi. Gherea ştie bine că, dacă e vorba de literatură şi de artă, pentru mine nu pot încăpea nici sistemă, nici opinie, nici tendenţă, nici morală; nu poate încăpea decât numai şi numai talent. El ştie bine că pentru mine, când e vorba de frumos, nu mai poate fi vorbă şi de bun sau rău, de drept sau nedrept, de onest sau neonest. Frumosul este singurul atribut potrivit al lumii, tot aşa de nemărginit ca şi dânsa; precum în ea nu încape decât ea însăşi şi nu mai poate încăpea altceva, fiindcă oriunde tot ea este, asemenea şi când e vorba de frumos, numai de el poate fi vorba şi de nimic altceva.

Astfel dar, cum aş putea fi eu adversarul politic şi mai cu seamă adversarul literar al lui Gherea? Doar poate că el ar vedea adversari în oameni care văd ca mine, cu toate că ei nu se simt deloc a-i fi lui adversari.

Dacă nu împărtăşesc părerile cuiva, acela nu poate zice numaidecât că-i sunt adversar; căci atunci ar trebui să fiu adversarul tutulor celor ce au o părere sau o sistemă, deoarece eu nu sunt în stare să am vreo părere şi nici să împărtăşesc vreuna pe de-a'ntregul. Pentru mine părerile sunt egal de legitime, egal de întemeiate şi, prin urmare, egal de respectabile.[1] Niciuna, însă, nu poate să facă pentru mine lege, căci în lumea aceasta, care-mi dă numai înfăţişări, ar trebui să fiu din cale afară laş, ca, mărturisindu-mi că nu pot avea eu însumi o părere statornică, să mă înjug la părerea altuia, pentru că el a avut bravura să mi-o strige la ureche cu un ton mai mult sau mai puţin răstit.

Fie din lipsă de educaţie intelectuală, fie din insuficienţă de cultură sau de organizaţie a spiritului, n'am putut niciodată jura *in verba magistri*[2] şi dacă n'am făcut aceasta până acuma, vârsta mea e o garanţie pentru mine că n'am să reuşesc a o face nici de acum încolo.

Am comparat totdeauna fenomenele ce se numesc spirite omeneşti cu corpurile cereşti. Intre unul şi altul sunt prăpăstii chaotice; unul altuia, din colosalele mase proprii de lumină, nu-şi trimit decât o fâşie subţire de palide raze. Intre un om şi altul este adesea ca dela o stea la alta. Arde acolo un soare uriaş şi dincolo altul... Printre învârtitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d'abia zăreşte pe celălalt, ca o scânteie ce clipeşte, pierdută, în negură fără fund... Ba câţi încă nu se mai zăresc deloc şi unul de altul nici măcar nu bănuesc.

---

[1] Nenumărate manifestări anterioare (de la „Moftul") şi ulterioare („1907"), arată că scriitorul nu s'a mărginit la această atitudine sceptică faţă de opiniile politice.

[2] Cu vorbele maestrului (dascălului).

Adesea tot aşa se pricep oamenii între ei şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Se poate cineva numi oare adversarul unei idei, unei păreri, unei sisteme, numai şi numai pentrucă nu e în stare să aibă, necum să împărtăşească o idee, o părere, o sistemă? Dar dacă nu pot avea nici nu pot împărtăşi vreuna, va să zică atunci sunt egal adversarul tutulor şi oricăreia; şi dacă, astfel, sunt adversarul oricăreia, sunt prietenul oricărei alteia, contrară aceleia. Care va să zică, aş fi în acelaş timp şi prietenul şi adversarul oricărei idei, păreri sau sisteme... Dar asta ar fi absurd.

Ei bine, nu! Orice idee, părere sau sistemă, pentru mine e absolut, în sensul cel mai absolut, indiferentă. Nu o pot nici preţui, nici despreţui, nici primi, nici respinge, nici aplauda, nici şuiera. O idee, părere sau sistemă, ori va trece pe dinaintea mea, ori va trece pe dinaintea unui par de telegraf, aceeaşi urmă va putea lăsa. Ce poate să aibă valoare şi preţ pentru mine este talentul, puterea cu care acea idee, părere sau sistemă, cu desăvârşire nule prin ele însele, se pot susţine şi manifesta faţă cu posibila mea iritabilitate intelectuală.

Puţin le pasă la doi ochi iubitori de lumină, puţin le pasă de dimensiunile, sistema de rotaţiune şi revoluţiune, în genere de legile cosmice care stăpânesc existenţa şi mişcarea unei depărtate stele: ea va însemna pentru ei numai atâta câte raze de lumină poate cumva să le arunce de acolo de unde neînţeleasa putere i-a poruncit să se afle.

Căci lumina nu o judec, ci o văz, şi bucuria mea e potrivită cu intensitatea cu care ea a ajuns la mine, iar nu cu judecata mea despre bogăţia şi condiţiile izvorului care mi-a trimis-o.

Gherea e un critic de sistemă, ca orice critic serios; sistema lui însă puţin mă importă; ce mă importă e talentul cu care el şi-o urmăreşte.

E, în adevăr, un om de mare talent, care mi-aruncă, cu articolele lui, multă lumină. Volumul lui din urmă şi mai ales articolul despre Coşbuc mi-au dat o mare mulţumire intelectuală. Una poate şi mai mare mi-au dat-o cele câteva rânduri privitoare la producţiile mele literare. Gherea e singurul critic care se ocupă serios de aceste lucrări, cu mai multă bunăvoinţă poate, decât ele ar merita. Se înţelege, ca om ce sunt, nu pot rămânea neatins de această însemnată onoare şi regret că nu pot plăti talentatului critic îndatorirea de inimă care mi-o face cu atâta graţiozitate; eu, încă odată, nu sunt critic. Astfel dar, ce aş putea zice mai mult decât am zis despre criticele lui?... poate, după obiceiul pământului, deplorabile platitudini amabile, sau obser-

vațiuni de pretenție ridiculă... Nu... El n'are în niciun caz nevoie de rușinarea mea.

Mai la urmă Gherea are destulă conștiință de talentul lui, ca să nu mai aibă nevoie de complimente banale, nici să-i mai pese de desaprobări puerile și precipitate; se va mulțumi, desigur, perfect cu o salutare călduroasă din partea prietenului său îndatorat

CARAGIALE

1897

ION BREZEANU

...Fără pretenție de a decreta talente, dar și fără nici ezitare, cutez a spune: Brezeanu este un extraordinar temperament, o natură desăvârșită de artist, unul dintre rarele fenomene care pun adânc marca lor pe o întreagă epocă artistică. Este un Dragulici, e un Iulian, un Mateescu; probabil ar putea fi un Millo [1]. Ar putea — dacă... Dar despre acest *dacă,* mai la vale.

Vedeți — nu vorbesc decât de concepțiile lui mari — pe artistul nostru în „Mort fără lumânare“, [2] în „Doctorul fără voie“, [3] în „Scrisoarea pierdută“, în „Noaptea furtunoasă“, în „Avarul“, și judecați despre minunata bogăție a invenției lui, varietatea fantaziei lui, puterea stăpână cu care-și face palpabile concepțiunile. O fibră a ființei lui nu s'astâmpără o clipă; toate lucrează potrivit ca'ntr'un trai adevărat și sincer. Și ceeace face să se ridice așa de sus creațiunile tânărului artist este dragostea călduroasă cu care el le îmbracă pe toate într'un fel de atmosferă lirică particulară.

Uitați-vă la Sganarelle, [4] stricatul cela de lemnar, cât e de simpatic când, cicălit de nevastă, îi spune fierbinte: „Te... bat!“ cât e de drăgălaș când, scos din fire, chiar o bate! Dar întâlnirea cu doica? Cu ce admirație nesățioasă o privește! cum îi sticlesc ochii lăcrimoși și cum își linge buzele ca de cea mai fină dulceață! Cu cât de exaltată galanterie se apropie să-i cerceteze laptele! Dar modul vertiginos cu

---

1 Vestiți actori români din secolul al XIX-lea.
2 Piesă de I. Bacalbașa.
3 Piesă de Molière.
4 Personaj din „Doctorul fără voie“.

care vechea slugă de doctor debitează frânturile incoherente de fraze latineşti, ce-i sbârnâie încă prin minte!

Uitaţi-vă la Nenea Nae Ipingescu, gravul ipistat din „Noaptea furtunoasă", cu cât tact şi cu câtă discreţie ştie el să cultive amiciţia cetăţeanului Titircă şi stima întregii familii a acestuia! Cu câtă vervă lămureşte pe amicul său asupra binefacerilor sufrajului universal, preconisat de tânărul Rică Venturiano! Cu câtă seriositate desleagă el, la sfârşitul piesei, încurcătura, când recunoaşte pe romanticul publicist, pe care-l admiră prin luminată convingere! — Ipingescu, acest tip de farsă groasă, se ridică, prin interpretarea sobră şi rafinată a lui Brezeanu, la dignitatea adevăratei comedii.

Aceeaşi favoare o capătă prin interpretarea lui Brezeanu şi tipul revoltător de trivial al Cetăţeanului turmentat din „Scrisoarea pierdută". Artistul nostru se afirmă şi aci ca un talent de elită, confirmând încă odată clasicul precept că şi un monstru urâcios, redat de artă, trebue să placă. Din acel respingător alcoolic, Brezeanu face o nesămuit de interesantă întrupare. Are acest Cetăţean turmentat atâta dulceaţă în ochi şi pe buze, atâta măsură în mişcări, atâta onestitate şi mansuetudine[1] în suflet, încât încetează a mai fi un tip real înjosit; el se ridică sus şi ia proporţiile largi şi demne ale unui tip abstract: simbolul unui popor întreg... Uite-l! In schimbul unei închipuite îndreptăţiri de sufraj, el este, aci îmbrăţişat, aci îmbrâncit, când curtenit, când batjocorit, — rând pe rând, aplaudat, huiduit, ridicat pe braţe, tăvălit prin noroi, pupat, bătut, îmbătat şi mistificat; arareori, parcă şi-ar înţelege lucid ciudata soartă, dar e pe loc iar buimăcit de câte i se'ntâmplă; mâhnit, dar tot glumeţ; beat, dar cuminte; viţios, dar cinstit, se supără o clipă de ceeace, pricepând turbure, simte limpede că se face cu dânsul; apoi, recăzând de bunăvoie în amăgire ca într'o ultimă scăpare posibilă, urmăreşte cu tenacitate suprema lui mângâiere, — sâmburele mistificării! rădăcina soartei lui! — caută mereu şi fără preget să afle dela măcar cine, până nu se'nchide urna: „el!... pentru cine votează?... *el!*"... Şi în sfârşit, — lumea noastră nu-i atât de rea cât se spune! — i se dă mângâierea: află în sfârşit dela doamna Trahanache pentru cine votează şi, triumfător, aleargă să-şi exercite, suveranul! dreptul de a stăpâni prin liber sufraj. Pentru aceea, când se serbează victoria electorală, omul ridică din toată inima-i recunoscătoare toastul lui „în sănătatea coanei Joiţichii, că e damă bună!". Dragostea sinceră cu care Brezeanu îşi motivează toastul este o culme teatrală. Cu două vorbe spuse cald din adâncul sufletului, el pune un

[1] Blândeţe.

fel de pecete morală pe o poemă, poate, condamnabilă, pe o operă intelectuală de o moralitate cu drept cuvânt atât de contestată.[1] După toastul lui Brezeanu, un om de inimă nu poate ieşi din teatru fără să se împace, ba oarecum chiar să simpatizeze, cu distinsa damă de lume şi cu beţivul josorât de cârciumă, — două creaturi greşite, rătăcite, vinovate, Dumnezeu ştie din ce pricini, dar bune — zică ce le place ipocriţii! — cu siguranţă, bune.

Şi când face Brezeanu, cu atâta covârşitoare putere aceste două superioare creaţiuni? — Când încă este caldă memoria celor doi mari predecesori — fie-le dânsa totdeauna iubită şi respectată! — neuitaţii Iulian şi Mateescu...

Cine poate pătrunde intimele jocuri ale spiritului nostru, captiv subtil în greul trup?

Cu cerbicea încovoiată şedeam în fundul unei loji la o reprezentaţie a „Scrisorii pierdute", gândind la acu vreo cinsprezece ani. Melancolia îmi apucase capul bine cu amândouă mâinile şi-mi lingea rar şi apăsat fruntea şi ochii, cum linge felina obrazul prăzii pe care o ţine supusă în ghiare, săgetând-o cu privirea până în fundul luminii ochilor. Să mai mă apăr?... degeaba. Am închis pleoapele, acoperindu-le cu stânga, şi, ameţit în întuneric de tortură, am oftat din adâncul ostenitei inimi. Iar spiritul a trecut atunci printr'unul din acele momente de bizarerie care-i sunt aşa de frecvente; nesocotind povara atâtor ani şi rupând orice solidaritate cu trupul chinuit, a voit să se amuze. Am simţit — lucru ce nu mi se întâmplă foarte des — că ochii mei sunt uzi: erau balele melancoliei. Totdeodată am auzit pe scenă explicaţia Cetăţeanului turmentat, care aduce „adresantului cu domiciliul cunoscut" pierduta scrisoare regăsită. Am ridicat mâna de pe ochi şi prin perdeaua lor umedă, sub slaba lumină a lustrului, am văzut alăturea mea în lojă, am văzut bine pe vechiul meu prieten Mateescu. Am vrut să strig, am dat să fac o mişcare, dar am rămas mut şi încremenit pe loc, atât de absorbit urmărea el desfăşurarea priveliştii de pe scenă. Cu ochii-i mari fără clipire, cu degetele înfipte pe rampa de catifea a lojii, cu capul pornit înainte, cu finele lui buze strânse, extaziându-se treptat şi transfigurându-se ca sub farmecul unei nespuse bucurii ce i se apropie şi-l apucă tot mai mult, Mateescu a urmărit toată scena, şi când Cetăţeanul turmentat a ieşit plecând triumfător în fugă la vot, Mateescu s'a ridicat în picioare ş'a început să aplaude frenetic... L-am văzut numai; palmele nu-i sunau... Apoi s'a

[1] Aceste afirmaţii ironice se referă la acuzaţiile de imoralitate pe care critica burgheză le adusese lui Caragiale.

întors cu fața radioasă către mine, și l-am auzit distinct șoptindu-mi: „Ah! ce frumos!" In sgomotul aplauzelor, cortina s'a lăsat; lumina aproape moartă a candelabrelor electrice a reînviat... Mateescu pierise de lângă mine — se dusese la locul său...

Am alergat pe scenă. L-am îmbrățișat pe Brezeanu cu căldura de care eram capabil acum atâția ani, așa de cald, că, o clipă, n'am putut ști cine e lipit pe pieptul meu — el ori Mateescu.

Fii fericit și vesel acolo unde-i fi, iubite prieten dispărut! Cetățeanul turmentat tot trăiește, e sănătos și bine, și mă însărcinează să-ți spun că, d'aci de departe, te salută grațios.

Cea mai nouă creațiune mare a lui Brezeanu este Harpagon[1] — o muncă de ani. De câți?... Vezi acest prețios mărgăritar? Spune-mi ce vârstă are... Cum o să pot socoti la ce moment anume s'a întărâtat un punct pe corpul unei stridii? Cine ar putea afla când anume a căzut într'un creier sămânța unei opere? Dar mai la urmă, ce-ți pasă de sămânță și de muncile de rodire prin care ea a trecut? Iată rodul generos — Harpagon întreg.

Pentru cine știe dece e vorba, Harpagon este unul din rolurile cele mai grele din câte s'au putut vreodată închipui: tip abstract — întemeiat aproape peste tot pe ideațiune și, numai în două trei momente pe acțiune; ascunzând foarte slab, sub o înfățișare comică și nu prea, un caracter tragic; antipatic până la hidos; aci naiv până la imbecilitate, aci șiret până la infamie; când ne'ncrezător până la absurd, când credul până la ridicul; totdeauna crud ca o fiară, și toate astea nu pentru el, ci pentru patima ticăloasă și blestemată, care-l chinue, îl roade, îl stafidește.

Brezeanu poartă pe umeri această colosală greutate, cu perfectă siguranță a ritmului, fără un moment de oboseală, de sforțare sau ezitare. Ce mască! ce ochi! ce siluetă! Sunt prea multe, ca să le pot număra amănuntele acestei desăvârșite creațiuni, a cărei culme este vestitul monolog dela sfârșitul actului al patrulea.

Acu îl așteptam cu multă emoție, firește, dar fără nicio teamă. Cu două zile înainte de prima reprezentație, am asistat la repetiție. Fără să-i fi făcut vreo observație, că nici n'aveam vreuna de făcut Brezeanu mi-a spus:

— Mi-e peste putință să mai fiu sobru și concentrat la monolog: trebue să izbucnesc, trebue să-mi dau drumul cu toată puterea.

— Firește că trebue, i-am răspuns.

[1] Personajul principal din piesa „Avarul" de Moliére.

— Da, adaogă el, după un moment de gândire, da.... Dar... Harpagon... stârpitura asta neputincioasă de șaizeci de ani... se potrivește să aibă atâta putere? Nu cumva trebue să alerg la alt artificiu?

— Ba, deloc!

Și i-am făcut scurt — e deajuns cât de scurt pentru inteligența lui — teoria motorilor animați, care trebuesc să dispună totdeauna de o rezervă de energie înmagazinată. Iată o gloabă spetită și stinsă de puteri, pe care n'ai crede-o în stare să se mai târască trei pași. Călărețul e atacat de vrăjmași armați, care descarcă focuri asupra-i. El smucește frâul, dă pinteni și țipă desperat. Atunci, gloaba năucă dă drumul rezervei de energie; din câteva sărituri supreme, a urcat dealul; într'o clipă a fost departe de primejdie. Poate crăpa în vârful dealului, dar l-a urcat. Este incalculabil în câtă putere mecanică se poate transforma energia înmagazinată cheltuită dintr'o singură dată.

Brezeanu a surâs, mulțumit că, fără să fi cunoscut teoria, el știa intuitiv adevărul; și cât îl știa de bine ne-a dovedit-o la reprezentație. In monologul lui, Harpagon, ridicat la cea mai înaltă treaptă de iritare, s'a arătat în stare să cheltuiască o putere colosală, pe care nimeni nu i-ar fi bănuit-o până aci. Și atât a cheltuit-o de generos, încât un singur râs n'a venit din toată sala să turbure nepotrivit liniștea care ne trebuia tutulor pentru a contempla acel înfiorător fenomen ce se chiamă cea din urmă nădejde.

Dacă a putut în unele momente să ne facă acest nefericit să râdem de prostiile și răutățile la care-l împinge detestabila-i patimă, de astă dată nu mai e de glumit: stăm îngroziți în fața acelui sbucium. E un suflet de om smăcinat până în fundul fundului. Uriciosul acum ne interesează și ne atrage; încet-încet, văzându-i amarele lacrimi, îi uităm păcatele, îl compătimim, plângem de mila lui, și rămânem înecați de emoțiune, când, după ce aruncă oribila amenințare cu casne și călăi, pleacă nebun să-și găsească — ori comoara, ori moartea.

O altă creațiune de mare preț a lui Brezeanu e, fără îndoială, Vlad, idiotul din „Mort fără lumânare" al d-lui I. Bacalbașa. In această întunecată tragedie a mizeriei și a ignoranței, figura idiotului strălucește tot așa de tare ca și fatalitatea care aruncă în peire pe trei oameni. Este un moment în care idiotul, fără să asculte la cele ce se petrec împrejuru-i, la chinurile de teamă și de remușcare ale criminalilor, stă înlemnit în picioare, drept, cu lumânarea aprinsă'n mână; nu mișcă deloc; fără să clipească, se uită țintă spre cer; numai pupilele-i mai trăiesc, dar așa de puternic, încât se vede bine că'n ele s'a concentrat acum toată flacăra vieții; ele se strâng încet-încet, arzând din ce în ce mai viu, ca și cum ar ochi o luminiță depărtată în firmament, care

crește din ce în ce mai sclipitoare. Momentul acela de extaz religios este de o frumusețe uimitoare. Și când e silit să se ascundă într'o tainiță, bunul nenorocit, cât de blând și de frumos se roagă: „Mă duc... dar... să nu mă omorîți!..."

Dar doctorul Purgon din „Bolnavul închipuit"[1]...

Cine a fost la teatru a trebuit să observe, ca și mine, un fenomen foarte curios. Până la intrarea mândrului savant, piesa merge, spre mulțumirea tutulor, bine; e un *entrain*[2] remarcabil, cum se vede foarte des pe teatrul nostru. Dar iată că vine demnul doctor Purgon. Cum apare, atmosfera se rădică la o înălțime neobicinuită. Atunci începe cascada lui tunătoare de indignare, de imputări, de recriminări și amenințări. Ce vervă fosforică! Promițând nenorocitului bolnav moartea sigură ca pedeapsă a revoltei contra științei, Purgon iese spumând. A intrat, a uimit, a răsturnat, a devastat, și se duce ca o furtună luminoasă, ca un meteor orbitor... Iar după ieșirea lui?... Atmosfera scade repede, așa că toată lumea, actori și spectatori, sunt apucați de frig, se simt stăpâniți de o jenă pe care cu greu ar mai putea-o disimula[3].

Marele Millo — e demult de atunci — dedea un beneficiu în Teatrul Național, cu spectacol variat. Pentru ridicarea cortinii juca un *vaudeville*[4] din franțuzește: *Un bal din lumea mare.* Ziua, nu putuse face repetiție generală; era foarte bolnav. Dar nu era chip să se amâne spectacolul — altă zi nu se mai putea obține la teatru decât peste o lună. Seara l-au adus în trăsură închisă. L-am văzut înainte de ridicarea cortinii. Era pierdut, sdrobit de friguri; sudori aci reci, aci fierbinți îi acopereau chipul; ochii rătăciți; tremura ca varga ținându-se de o culisă, pe care o cletina mărunțel. Am crezut că n'are să poată ieși în fața publicului, sau dacă l-or vârî cu de-a-sila la replică, are să cază în scenă ca o cârpă. M'am dus în cușcă — eu eram sufleor. Cortina s'a ridicat.

Era o piesă bătrână. Un bărbier, căruia i-a fugit vreo trei ani nevasta, nu știe omul cu cine, vine să pieptene pe o damă din lumea mare, care dă acum un bal splendid. După ce isprăvește lucrul, vrea să iasă; dar greșește ieșirea și se pomenește chiar în salonul de danț. Aci își povestește scurt publicului aventura cu nevastă-sa, și, profitând de greșeala lui, își împrăștie în toate colțurile reclama de *coiffeur.* Dar iată că sosesc dănțuitorii. Un cadril nu e complet. Un baron cu ba-

---

1 Piesă de Molière.
2 Veselie, bună dispoziție.
3 Ascunde.
4 Comedie ușoară, în care sunt intercalate deobicei cuplete cântece.

roana și o altă damă caută un cavaler. Până să se explice bărbierul, dama stingheră îl ia drept un nobil și-l trage în dans. Dansând, omul vede vis-à-vis, în baroana, pe cine? pe trădătoarea lui, pe fugara Fifina.

L-am văzut. Omul acela pe care, cu câteva minute înainte, îl lăsasem într'o stare atât de nenorocită, neputându-se ține pe picioare, a intrat ca o sfârlează în scenă. Până la intrarea lui, toți actorii jucau cu o vervă neobicinuită. Cum a intrat frizerul și s'a aruncat în dans, temperatura s'a ridicat de zece ori mai sus. La solo de cavaler, când, între două *entrechats,*[1] se face recunoașterea, Millo s'a întrecut pe el însuși. Când a ieșit din scenă, se înțelege, au trebuit ca să-l ia pe brațe ca să-l ducă în cabină; dar nu e mai puțin adevărat că în a doua piesă într'un act, în care Millo nu juca, toți aveau aerul mai moleșit decât varza acră uitată'n ploaie.

Asta e în teatru primejdia distanțării covârșitoare. Ce primejdie! pe de o parte; dar pe de alta, ce noroc! Numai unul care distanțează astfel poate marca o epocă.

Termin, aducându-mi aminte de ce spuneam mai sus: Brezeanu este un Dragulici, e un Iulian, un Mateescu. Ar putea fi un Millo — dacă...

Dacă direcția teatrului va înțelege că în fața unei așa valori individuale trebue deschis un câmp cât mai larg, și dacă va fi secondat de către camarazii săi cu dragostea ce trebue s'o inspire sufletelor alese superioritatea talentului — atunci Brezeanu va fi fost, cândva, una dintre personalitățile cele mai strălucite ale artei la noi, un spirit dintre acele ce pot evoca o epocă de literatură dramatică națională, un artist care va fi făcut onoarea scenei române cât va fi fost vremea lui.

1898

---

1 Figuri de balet.

POLITICĂ ŞI LITERATURĂ [1]

I

Frate Vlahuţă,

In vremea asta aşa de tulbure, de acră şi lipsită de orice credinţă, rostul literaţilor ar fi, cred eu, s'o limpezească, s'o îndulcească şi să-i inspire un pic de credinţă.

Să-mi dai voie să las la o parte, „seninătatea şi mândria poetului“; de acelea trebue să-i pese lui, nu mie; pe mine mă interesează numai arta lui. Asemenea, tot cu voia ta, am să las la o parte şi „sinceritatea, iluziile, inima curată şi deplin încrezătoare“, care caracterizează pe un tânăr agiamiu, fie şi poet, iar nu pe un spirit superior, pe un poet matur; şi să mă ocup de întrebarea fundamentală: Pierde un poet, ca poet, amestecându-se în luptele politice?

Voi răspunde mai jos, la aceasta... Deocamdată trebue să-ţi denunţ o slăbiciune a mea, afară de cele multe pe care mi le ierţi de atâta vreme, ca bun prieten... De nimica nu mi-a fost frică în viaţa mea ca de pierderea memoriei. De câte ori mă închin seara la culcare, între altele, rog pe Dumnezeu să-mi ia şi viaţa când o fi să-mi ia memoria. De aceea, după ce sting lumânarea şi închid ochii, nu adorm până nu mă supun la un examen: Să-mi amintesc cât mai repede şi mai exact nişte locuri, nişte împrejurări şi nişte nume cu care m'am întâlnit cândva în viaţă — şi m'am întâlnit cu destule, şi bune şi rele. Ce nu-mi prea place, dela o vreme, e că despre cele mai depărtate examenul e mult mai uşor decât despre cele mai apropiate.

[1] Aceste fragmente din discuţia angajată de Caragiale şi Vlahuţă pe tema raporturilor ~~între~~ politică şi literatură, ilustrează convingerea lui Caragiale că nu poate exista „artă pură“, că politica nu are ce dăuna literaturii, că, dimpotrivă, îi sporeşte valoarea.

Aşa, primind alaltăieri frumoasa şi interesanta-ţi scrisoare, mi-a ajutat Dumnezeu să trec un examen foarte mulţumitor. Imediat ce am citit-o m'am gândit: Tot despre întrebarea pe care mi-o pune Vlahuţă, eu ştiu sigur că am citit undeva ceva; era foarte important, căci mi-a rămas până acum în minte... Nu încape îndoială — am citit; dar *unde* şi *ce* anume? Era vorba tot de „poezie şi politică“... Unde?... Unde?...

Am început să intru la grijă, mai cu seamă că era un lucru de demult de tot... S'a dus memoria, şi dacă m'o fi ascultat Dumnezeu, s'a dus şi viaţa!...

Dar nu voi încă să mor, nu pot — am un contract cu „Universul“, şi, în afară de asta, îmi trebue răgaz, să răspund lui Vlahuţă... Fie-ţi milă, Doamne, de robul tău!...

Cu nespusă emoţie m'am dat jos din culcuş şi m'am dus drept la un raft, de unde am scos o carte veche... Acolo era!... Slavă Domnului!... Vezi numa:

„...Să ne ferim de a susţine, cu literaţii contimporani, că politica e poezia, sau că politica este un câmp priincios deschis poeţilor. Englezul Thomson, a scris o excelentă poemă asupra anotimpilor; în schimb, poema lui despre libertate e lipsită de orice valoare; asta, nu fiindcă i-a lipsit poetului poezia, ci fiindcă subiectul era lipsit de poezie.

De îndată ce poetul vrea să exercite o influenţă politică, trebue să se dea unui partid; şi de îndată ce face asta, e pierdut ca poet: Işi poate lua ziua bună dela independenţa sa, dela sinceritatea vederilor sale; să-şi tragă numaidecât până peste urechi căciula neroziei şi oarbei uri.

Ca om şi cetăţean, poetul fireşte are să-şi iubească patria, dar patria acţiunii lui şi a facultăţilor lui poetice va fi situată în bun, nobil şi frumos, şi astea nu sunt apanagiul nici al unei provincii, nici al unui Stat în particular; de oriunde le găseşte, poetul le ia şi le preface în opere. In asta, el seamănă cu vulturul care pluteşte sus cu privirea liberă; puţin îi pasă dacă iepurele asupra căruia vrea să s'abată aleargă în Prusia sau în Saxonia.

Şi ce înseamnă vorbele astea: *A-şi iubi patria?... A lucra ca patriot?...* Dacă un poet şi-a închinat viaţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la gonirea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului naţiunii sale, la curăţirea gustului ei, inspirându-i sentimentele şi ideile cele nobile, — ce să facă mai mult? Cum să fie mai patriot?

...puţin îmi pasă de ce scrie pe socoteala mea. Cu toate astea,

câte ceva tot îmi ajunge la urechi, şi ştiu că toată munca mea, cu toate oboselile mele, este neînsemnată pentru ochii unor persoane, şi asta numai şi numai că nu m'am plecat a mă amesteca în luptele partidelor politice. Ca să le plac oamenilor acelora, aş fi trebuit să devin membru al vreunui club de Jacobini, să predic omorul şi vărsarea de sânge... Dar să nu mai vorbim despre acest neplăcut subiect, ca să nu-mi pierd raţiunea, combătând ceeace e neraţional.

Dacă ne luăm seama bine, omul politic va absorbi pe poet. A trăi în mijlocul frecărilor şi excitărilor zilnice, asta este incompatibil cu natura delicată a unui poet... S'ar isprăvi cu cântările lui..."

Aşa e că sunt frumoase aceste cuvinte, şi că aveam tot dreptul să nu le fi uitat? Şi totuşi... cu tot respectul ce-l datorăm lui Goethe şi cu toată dragostea ce-ţi datoresc ţie, să mă ierţi a fi de altă părere... Ia, să vedem...

Pentru ce adică să se depărteze un artist, un poet, până într'atâta de patimile care mişcă lumea şi vremea lui?... Pentru ce să stea departe numai ca simplu spectator olimpian la frământarea societăţii lui?... Pentru ce, ca un zeu, care priveşte cu despreţ la muritori, să nu se coboare a lua parte la necazurile lor de toate zilele?... Doar, poate, numai spre a păstra potrivita distanţă care-i trebue pentru a se bucura de totalitatea spectacolului, pentru a putea prinde absolut obiectiv înţelesul statornic al vecinicei mişcări — ca un aparat de fotografie instantanee, ce trebue potrivit la focarul exact al lentilei!...

Dar chiar să presupunem că e justificată această nepăsare a poetului, faţă cu amănuntele „meschine şi triviale" ale vremii şi lumii lui, ia, să vedem: Pe toţi poeţii i-a putut împuţina, ca poeţi, amestecul lor în luptele politice?

Eu cred că nu; ba, dimpotrivă, căci putem găsi exemple din care se arată clar că sbuciumul luptelor politice a ajutat mult pe unii poeţi, ca poeţi. Că le-o fi fost asta spre fericirea lor particulară, nu am să întreb; de asta, încă odată, lor să le pese; mie nu-mi pasă deloc... Aducând în lupta politică numai pornirea temperamentului lor dârz, oarba sinceritate a patimii, fireşte că nu puteau birui pe un teren unde judecata limpede şi socoteala rece trebuesc să biruiască; ia, să vedem însă, cât au folosit ca poeţi tocmai din cauza neliniştii şi nefericirii lor...

Desgustul, scrâşneala acestor „biruiţi" au fost izvorul atâtor minunate opere... Indignarea, a zis unul, face versul, şi... proza, adaug eu.

Din desgustul şi scrâşneala aceea pentru ticăloşiile vremii lui,

în care s'a fost tăvălit, a ieşit evocarea strălucită a trecutului spre luminarea viitorului.

Dante a fost un pasionat nebun de politică... răzvrătitor; amestecat în oribilele războaie ale anarhiei italiene; bătut; fugar din cetatea lui prin munţi şi câmpii; gonit din „ingrata" lui patrie, pe care ajunge s'o blesteme; oploşit de pomană la vrăjmaşii ei! („Ai să vezi numa ce acră ţi-e pânea altuia, şi ce greu e să sui şi să cobori scările lui!") mort şi îngropat în pământul... „altuia!"

Ei, şi? dac'a pătimit atâtea tăvălindu-se în mocirla vremii şi lumii lui, l-a împiedicat asta să lase ce-a lăsat în urmă-i? Ba, dimpotrivă. Fără atâtea necazuri, tăvăleală şi îndârjeală, nu lăsa ce-a lăsat spre gloria patriei lui şi spre onoarea omenirii.

Am pus, ca să păstrez respectul proporţiilor în faţa lui Goethe, pe Dante, pe partizanul florentin, prorocul unităţii Italiei... Pe altcineva am să-l pun în faţa ta.

Afară de amărăciunile pe care i le-au adus lui personal amestecul şi tăvălirea în luptele politice, ce pagubă a avut el, ca poet, din frământarea lui de partizan? Eu cred, niciuna; ba, zău, înclin mult a crede că dacă nu gusta până la drojdii acele amărăciuni, n'ar fi avut — în (cum zici foarte nemerit) „vremea asta aşa de tulbure, aşa de acră şi fără nicio credinţă" — viziunea aceea care se numeşte „Apus de Soare" şi care e tot un fel de prorocie, ca şi a anarhistului florentin — împlinească-se cât mai degrabă! doar or vedea-o aevea când noi vom visa-o, dormind somnul de veci, măcar nepoţii, dacă nu copiii noştri!

Sunt, frate Vlahuţă, ca totdeauna al tău vechi

CARAGIALE

P. S. Nu crede cumva, după cele de mai sus, că aş fi partizanul artei cu tendinţă. Nu! să ferească Dumnezeu! Am rămas, cum mă ştii, partizanul neînduplecat al tendinţei cu artă...

Vale.

II

Frate Vlahuţă,

Tu crezi că voi, literaţii şi artiştii, „prin cinstea, prin căldura sincerităţii, pe care le puneţi până şi în greşelile voastre, sunteţi mai aproape de sufletul tinerimii, şi că, de multe ori, din umbra în care trăiţi, voi o puteţi călăuzi, ş'o călăuziţi în adevăr, mai mult chiar decât povăţuitorii şi dascălii ei direcţi".

Imi pare rău că nu pot crede ca tine; nu pot zice că aşa este, fiindcă din nenorocire, nu e aşa, deşi aşa ar trebui să fie. Ştiu şi eu că tinerimea care, pe băncile Universităţilor, se prepară astăzi a fi mâine clasă dirigentă a naţiei, ar trebui să-şi cultive nu numai inteligenţa prin înaltele ştiinţe, ci şi caracterul şi sentimentele — ceeace pe româneşte se spune cu un singur cuvânt: omenia — prin cultivarea frumoaselor litere ş'a artelor nobile... Dela cele dintâi ar învăţa să înţeleagă şi să deslege problemele vieţii publice, la care vor fi chemaţi mâine; iar dela cele din urmă ar învăţa „să-şi consacre existenţa la combaterea prejudecăţilor funeste, la îndepărtarea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului naţiei, la curăţirea gustului ei, inspirându-i frumoase sentimente şi idei nobile".

Da! aşa ar trebui să fie, ştiu şi eu. Dar, ia vezi, aşa e?...

Nu literaţii, nici artiştii, pot avea la noi vre-o influenţă asupra tinerimii, ci cu totul altcineva.

Acel altcineva stăpâneşte astăzi exclusiv sufletul acestei tinerimi, şi nu „prin cinstea şi prin căldura sincerităţii, pe care voi le puneţi până şi în greşelile voastre", ci prin exaltarea prejudecăţilor funeste, prin coborîrea gustului, prin avilirea minţii, inspirându-i cu metodă rece de strâmte şi josnice sentimente.

Nu! nu voi, literaţii şi artiştii, vă puteţi bucura de a fi exercitat vre-o influenţă asupra tinerimii din vremea noastră; nu. De asta se poate bucura cu prisos altă seamă de oameni.

Mult o să mai meargă aşa?... Să sperăm că nu. In orice caz, la vârsta mea, nu mai pot spera să văd şi eu fericita prefacere.

Fii sănătos şi vesel! Al tău vechi

CARAGIALE

P. S. Am uitat a-ţi spune că vă rămâne, artiştilor şi literaţilor, o bucurie, şi nu minimă: inspiraţi desigur mult interes tineretului feminin. Femeile tinere din clasa noastră mijlocie (acelea se înţelege, care au gustat din roadele învăţăturii) au de câtva timp o pronunţată dragoste pentru cultura intelectuală românească...

Dar, iubitul meu prieten, îmi pare rău să-ţi spun, asta iar nu cred să ţină mult: Cum sboară de vertiginos progresul modern, mâine-poimâine, şi femeile vor fi cucerit drepturile politice, [1] atunci, fireşte, n'or să mai aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile.

[1] Este limpede despre ce drepturi şi luptă politică se vorbeşte aici. Spre deosebire de scrisoarea anterioară, în care Caragiale arată că participarea la lupta politică îl îmbogăţeşte pe scriitor, aici e vorba de răfuiala dintre partidele „istorice".

III

Frate Vlahuţă,

Mai întâi, eu nu cred că Eminescu, dacă ar mai trăi, „intrând în lupta politică şi ajungând mare şi puternic", n'ar mai scrie şi ar înceta să fie poetul pe care-l admirăm.

Ba, iartă-mă, cred tocmai contrariul.

De ce să ne amăgim cu un optimism exagerat? Trăim într'o societate unde încă îi trebue cuiva, fără nume de familie ori fără avere, de două ori minte ca să nu treacă de prost; într'o vreme când, fără avere sau nume de familie, i se poate tăgădui talentului nu numai viitorul, ci şi trecutul.

Astfel, sunt convins că succesul politic i-ar folosi mult bietului literat, admirat până ieri numai de un cerc strâmt de intimi; i-ar ridica de pe cap presiunea nimicniciei lui sociale, înălţându-l, dela umila lui josnică treaptă, în vaza lumii. Aceasta i-ar da omului încredere în sine şi prin urmare, demnitate, şi l-ar ajuta să-şi ridice glasul în faţa concetăţenilor, să devie un poet şi mai admirabil, admirat şi dincolo de marginile strîmtului cerc de intimi... Intr'un cuvânt, talentul literar i-ar fi consacrat de succesul politic, şi n'ar mai avea nevoie să aştepte o moarte nenorocită pentru a deveni popular.

Dar să zicem chiar că aş avea îndoiala pe care mi-o presupui tu, „aproape siguranţa că poetul, aruncându-se în vâltoarea politică, n'ar mai scrie". Ei! şi?

Politica este ca şi însurătoarea... Când i-a abătut unui om şi vine a-ţi spune: „M'am hotărît să mă însor; ce povaţă-mi dai?" — nu mai sta la gânduri. Una singură are să ţi-o primească; dă-i-o şi te mântue: „Foarte bine faci să te strângi de pe drumuri!... Să-ţi fie într'un ceas bun, cu ajutorul lui Dumnezeu!"

Aşa şi cu politica...

Să presupunem că Eminescu (pe care, deaminteri, îl ştim ce pasionat fanatic era de politică) ar trăi şi ar veni să-mi spună aşa hotărît cum zici tu:

„Până mai deunăzi stam deoparte şi mă uitam cu desgust: dar, încetul cu încetul, desgustul s'a prefăcut în durere, într'o durere ce par'că nu mai încape în versuri încât încep să mă întreb dacă nu e *o datorie* să intru în luptă..."

Ce aş putea să-i spun?... să-l povăţuiesc a-şi înghiţi durerea şi a nu încerca uşurarea ce-i pare omului (ca şi mie) că şi-a găsit-o?

Cum, adică? De hatârul meu, pentru a-mi da versuri care să mă amuze pe mine când am vreme de pierdut, să renunţe el la irezistibila-i pornire sufletească, la îndemnul strigător al conştiinţei sale revoltate?... Să-i zic: „Nu! tu eşti artist; tu eşti menit să rabzi durerea şi să nu cauţi uşurarea ei! Tu eşti poet! Dacă te laşi pornirii tale de cetăţean, n'ai să ne mai scrii versuri, şi-atunci, noi ce ne facem fără versurile tale? Cu ce ne mai petrecem noi mâine, şi cu ce-şi mai petrec poimâine moştenitorii noştri? Nu! tu să nu te-amesteci în politică; tu să stai deoparte!"

Ar avea omul atunci tot dreptul să-mi răspundă:

„Bine, domnule, înţeleg până la o vreme să fie talentul meu, de care nu eu sunt vinovat, o defavoare pentru mine; dar să fie şi o osândă până la moarte, nu crezi şi d-ta că asta ar fi prea-prea?... Eu v'am făcut, bune rele, destule versuri, şi, ştiţi bine, vi le-am făcut de dăruială... Dacă vă mai trebuesc, faceţi-vi-le singuri şi mie daţi-mi pace... Ce, nu cumva sunt născut robul necesităţilor dv. de lux, după toane?... Să stau de o parte, ai? Să stau adică jos în gunoi, să mă robesc la umbră pentru dv. şi pentru prăsila dv., ca istrionul[1] grec patricienilor[2] romani?"

Spune, mă rog, dacă n'ar avea toată dreptatea să mă mustre aşa, când eu l-aş povăţui să stea *deoparte,* cum zici tu, ceeace e mai rău decât *departe,* cum am zis eu; încai stând „departe de înghesuiala şi de învălmăşagul luptei", nu eşti expus să te calce nimini în picioare degeaba, nici bravii dând înainte, nici laşii dând înapoi; dar deoparte numai?... De! parcă amândoi ştim destul de bine ce se poate întâmpla — destule cărămizi rătăcite ajung... deoparte. De luptă, dacă nu te interesează motivele şi rezultatele ei, poţi sta departe cu „seninătate olimpiană"; deoparte însă, nu sta ca un naiv curios, când expus la primejdii, când acoperit de despreţ.

In ţara şi vremea noastră, de ce să tăgăduim? numai două locuri sunt cu temei serioase ca activitate valabilă: materială, agricultura; intelectuală, politica. Afară de aceste două (nu vorbim fireşte de carierele de Stat, scoase afară atât din necesitatea muncii productive cât şi din luptele politice), tot ce se face e decor mai mult ori mai puţin inutil, mai ieftin sau mai costisitor; şi pentru întreţinerea decorului, agricultura dă paralele şi politica le distribue... Şi doar literatura şi arta n'or fi având pretenţia să fie la noi nişte decoruri indispensabile pentru luxul vieţii noastre moderne.

[1] Actorul.

[2] Aristocraţilor.

De aceea, în genere, într'o altă activitate decât agricultura, sau specula capitalului necesar acesteia, sau schimbul productelor ei cu marfa europeană trebuincioasă producătorilor, un om cât de harnic, cu destulă socoteală, va munci o viaţă fără mult folos; iar un om cu mai puţină bătaie de cap, şi cu puţină chibzuială, la plug sau la tarabă, se va înavuţi...

In genere, un om de mare valoare în orice activitate intelectuală, alta decât politica, va rămânea toată viaţa neluat în seamă; iar un tinerel fără prea mult merit, trepădând stăruitor în politică, încet-încet va ajunge să fie la cele mai înalte situaţiuni şi onoruri...

Cât despre literaţi anume... să mai pomenim?... Versurile unui mare poet vor fi după moartea lui recitate de către micii dorobanţi din clasele primare în ediţie purgată; iar principiile şi mendrele unui mititel mare-bărbat de Stat, purgate nepurgate, vor fi apărate şi impuse cât va trăi el de dorobanţii cei mari din cazarme.

Şi cum ar putea fi altfel într'o ţară chemată de ieri de-alaltăieri la luminile europene, şi care încă aproape exclusiv trăieşte din plugărie, în cea mai mare parte primitivă?

Astfel, dacă bietul Eminescu ar trăi şi, abătându-i să nu mai stea nici departe, nici deoparte, ar veni să-mi ceară o povaţă cum ţi'nchipui tu, iată ce i-aş spune din toată inima, fără un moment de ezitare:

Foarte cuminte te-ai gândit, amice! Bine că te-ai convins, în fine, la vârsta matură, de inutilitatea socială a literaturii[1]! Vrei să faci ceva mai serios şi mai demn de un bărbat pentru patria ta, te felicit... Intră în luptă cu toată ardoarea, cu toată încordarea de care eşti capabil! ... Lumea este imperiul posibilului... Prin urmare, mergi, fără a te opri să numeri asperităţile şi necurăţeniile drumului! nu-ţi suscita, pentru rele comune vremii trecătoare, scrupuluri de eternă morală! Nu aluneca să compari realul posibil cu idealul etic! Nu uita că o generaţie este un derivat istoric, care a moştenit păcate şi va lăsa păcate de moştenire! Nu despera de îndreptarea relelor materiale şi de cucerirea unei stări mai bune de omenie şi de dreptate! Nu te uita în lături, ci tot înainte, cu ochii ţintă la drapel, mergi fără şovăire cu aceia care-ţi par mai vrednici să ajute progresului patriei!...

Şi dacă... dacă-ţi mai rămâne timp de pierdut, mai poţi scrie şi versuri ori proză, cu condiţie însă ca un moment să nu te distragă,

[1] Fireşte că nu e vorba de orice fel de literatură, cum reiese, de altfel, din restul scrisorilor, ci de literatura „ediţiilor purgate", cuprinzând doar gloriile oficiale de atunci.

dela ocupaţiile serioase şi utile patriei, acele jucării copilăreşti, acel sport de lux, bun să absoarbă exclusiv doar pe un tânăr fecior de bani-gata, care ţine să treacă drept fenix[1] în cercul familiei şi al musafirilor.

Când, afară în lume, la lumină, sună trâmbiţe de bătălie, să stai să faci în umbra odăiţei tale jocuri de „pacienţă“ — asta e treabă de babă surdă, nu de bărbat în putere... mergi de-ţi fă *„datoria“*, precum foarte potrivit zici.

Dacă vei lupta serios, vei ajunge poate odată să impui societăţii unele din judecăţile tale, care ţie îţi par cinstit folositoare ei. Şi, după ce, ca orice binefăcător semenilor tăi, vei fi trăit bine şi considerat, te vor îngropa pe cheltuiala Statului, cu alai frumos, cu perne de catifea încărcate cu decoraţii; te vor opri la Academie, la Universitate şi Senat, la Mitropolie şi Cameră, ca să-ţi citească discursuri, pe care tu, din carul tău gemând de coroane şi panglici cu dedicaţiuni cordiale, să le asculţi cu impasibilă mândrie, deoarece ţi se cuvin pentru o viaţă întreagă închinată interesului şi binelui public... Şi lume după lume, din fundul mahalalelor, gătită o să-ţi iasă în cale şi să zică: „Bravo! halal de înmormântare! Dumnezeu să-l ierte!“

Pleacă îndată şi intră în vâltoarea luptei! căci dacă mai stai deoparte, „cu perdelele lăsate la masa ta de brad“, după ce vei fi trăit prost, ai să mori şi mai prost, nenorocitule! Or să te îngroape cu talerul, ca pe cerşetoarele paralitice din mahala; şi altă mângâiere nu-ţi va mai rămânea decât că peste douăzeci, treizeci de ani, cine ştie cine o să te ia sub epitropie, să-ţi facă prefeţe, interpretări, comentări şi busturi, ţie, făcându-şi, lui, carieră!

Astea i le-aş spune lui... Iar ţie, iată ce-ţi spun... Inchipue-ţi-l pe Eminescu trăind, vârît în activitatea politică şi având norocul să dea peste el răscoalele din 1907 — căci astfel de evenimente mari sunt un mic noroc pentru un om politic; ia închipue-ţi-l pe autorul „Doinei“, al „Satirei a treia“ şi al discursului „proletarului din scunda tavernă“ (din zeama cărora se hrăneşte azi atâta lume politică lacomă de succes)... Ce carieră!... ai?

Al tău vechi,
CARAGIALE

[1] Pasăre fabuloasă, despre care se credea că moare şi renaşte apoi din cenuşa ei.

IV

Frate Vlahuţă,

Inchipuire pentru închipuire şi întrebare pentru întrebare...

Ia închipue-ţi că acum treizeci şi şapte de ani, având mintea şi experienţa ce le ai astăzi, te-ai fi pomenit cu un tânăr, nu tocmai prost băiat, dar agiamiu, de aceia care n'au ajuns a şti că, dacă-i vorba de vrăbii, apoi gardul şi frigarea nu sunt acelaş lucru şi ţi-ar fi zis tânărul aşa:

„Stimate domnule, am împlinit douăzeci de ani. Sunt copil de părinţi sărmani şi fără nume. Am rămas, după moartea lui tată-meu, singurul sprijin al mamei şi al sori-mi. Am învăţat atâta şcoală câtă, la limită, mi-ar fi deajuns să mă pot apuca de învăţătura dreptului — să mă fac avocat şi să mă introduc, încet-încet, în afaceri şi în politică...

Am o educaţie nu tocmai îngrijită, fiindcă părinţii mei n'au avut mijloace să-mi dea una aleasă; dar am puţin bun simţ şi, cum poţi constata şi d-ta, mă exprim, fără vreun fel original de gândire, destul de limpede şi de comod. Pe lângă asta, sunt, slavă Domnului! sănătos şi voinic, duc bine la tăvăleală; dovadă, că pot fi, în acelaş timp, şi sufler, şi copist la teatru, şi corector într'o tipografie mare la două ziare, şi dau lecţii la nişte copii; aşa că pot, cu una cu alta, câştiga destul cu ce să ne susţinem eu şi familia, până să termin studiul dreptului.

Pe de altă parte însă, să-ţi mărturisesc drept, stimate domnule, eu, încă de mic, din clasele primare, am mare tragere de inimă pentru altă carieră — pentru... literatură; şi dacă voi fi avut noroc să fiu înzestrat cu câtuşi de puţin talent, mi-aş da osteneala să covârşesc, prin muncă şi răbdare de meşteşugar cinstit, lipsa de înzestrare... Mi s'a spus că n'am să câştig mai nimic cu asta: dar e o meserie pe care simt că aş îmbrăţişa-o cu mare dragoste.

Mama şi soră-mea îmi sunt devotate, şi niciodată nu le-ar trece prin minte să cântărească bucata de pâne ce le-o pot da; nu s'ar plânge să vieţuiască totdeauna în sărăcie, numa să mă ştie pe mine cu sufletul mulţumit... Ba chiar, am luat seama, mamei parcă-i face plăcere apucăturile mele de bucher.

De aceea, am venit la d-ta, stimate domnule, să te rog a-mi da o povaţă: Ce să fac?... Pe ce cale să apuc?... Să mă dau încotro mă îndeamnă interesul real, la avocatură şi la politică, unde cred că n'aş

rămânea mult mai prejos de atâţia alţii? Sau să mă duc încotro mă târăşte pornirea sufletească, la cariera literelor?"

Ei, spune-mi drept, frate Vlahuţă, ce povaţă i-ai fi dat băiatului — având tu, repet, pe atunci mintea şi experienţa ce le ai astăzi, şi, adaog, prevăzând pe atunci clar ceeace ştii că s'a întâmplat pe urmă cu el?

Pune-ţi mâna pe inimă şi nu-i răspunde repede băiatului ageamiu de atunci numai aşa... cu o simplă mângâiere tardivă pentru acela care, astăzi, de ar fi avut noroc să capete la vreme povaţa cea cuminte, ar fi însemnat, poate, ceva în patria lui, şi care, fiindcă a urmat prosteşte îndemnul nerod al unei închipuite vocaţiuni, nu a putut însemna nici pentru el, necum pentru alţii, nimic.

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi,
CARAGIALE

V

Frate Vlahuţă,

Despre *adevăr,* să mă ierţi că nu-ţi pot răspunde nimic — nu'nţeleg ce lucru anume e însemnat cu acest cuvânt pe care-l rostim şi-l auzim rostit atât de des la fiece pas al vieţii...

A-de-vă-rul!...

Stă el de sine însuşi, fără amestecul minţii noastre? Ori numai cu acest amestec îşi capătă fiinţa? Ori este o creaţiune a minţii omeneşti? Este el un *ce,* un *cum,* ori amândouă?

Astea sunt întrebări filosofice prea înalte — nu mă'ncumet a-mi bate capul cu deslegarea lor. Astfel, la prima citire a scrisorii tale m'am gândit să-ţi răspund telegrafic:

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filosof".

Dar, citind a doua oară, am găsit la sfârşit aceste rânduri, mai apropiate de mărginitul meu înţeles:

„Intr'un cuvânt, politica te lasă să spui ce ai pe inimă? Un literat înscris într'un partid poate să-şi spună tare gândul lui întreg? *Asta-i* întrebarea".

Aşa?... Aşa da, am zis, la *asta,* par'că aş putea răspunde ceva, şi iată cum...

Mai întâi, scurt: nu numai politica ne împiedică să spunem ce avem pe inimă; şi un literat, chiar neînscris în vreun partid, nu poate

să-şi spună totdeauna gândul lui întreg. Iar dacă e o mare fericire, cum zici tu, să-şi poată spune cineva ce are pe inimă, gândul lui întreg, apoi trebue să mărturisim că bietului muritor, această fericire, ca şi multe altele, îi e dat numai s'o dorească.

Ia să vedem acuma mai pe larg.

Să luăm un literat care n'a făcut şi nu face politică deloc, deşi frate-său mai mare e fruntaş într'un partid, om de puternic sprijin al cabinetului. Se'ntâmplă că partidul fratelui, stând la putere peste măsura răbdării opoziţiei, a făcut o sumă de greşeli politice şi se găseşte la un moment dat foarte slăbit în faţa opiniei publice. Fără a face politică, literatul nostru a constatat şi el, ca toată lumea, acele greşeli — cam prea vădite călcări de lege, cam prea violente abuzuri de putere, cam prea exagerată favorizare a unor interese personale sau de coterie[1] în dauna celor publice... ş.c.l. ş.c.l.

In culmea crizei, când partidul lui nenea se'nţepeneşte'n călcâie, iar lumea toată dă năvală să-l răstoarne, literatul nostru îşi însoară flăcăul într'un oraş de provincie; iar nun mare este chiar nenea, unchiul ginerichii...

E o caldă sărbătoare de familie. După cununie, pe când toţi sunt în culmea veseliei la masă, nunul mare ridică un toast pentru viitorul finilor; dar n'apucă să-l termine, şi iată că i se aduce pe tavă o telegramă urgentă din Bucureşti. Nunul cere pardon după regulă, mesenilor, deschide telegrama, îşi aruncă ochii pe hârtie şi, cu privirea rătăcită, exclamă:

„Mişei! mizerabili! infami!"

„Ce e? ce e?" întreabă toţi.

Ce să fie?

„Mari turburări de stradă în capitală... Intervenţia armatei... Răniţi, morţi... In momentul acesta, prezidentul consiliului merge cu demisia la palat, unde sunt chemaţi capii opoziţiei spre consultare..."

Cum am zice, s'a isprăvit!...

Nenea e consternat în faţa nenorocirii patriei... Literatului (consternat şi el că i s'a stricat frumoasa petrecere) îi „stau multe pe inimă", şi'n „gândul lui întreg" vede că trebuia să se'ntâmple ce se'ntâmplă...

Te întreb dacă poate el să spună măcar atâta mâhnitului patriot:

„Nene, nu te puteai aştepta la mai bine... că nu era cu putinţă să mai meargă mult. Aveţi ce meritaţi!... prea aţi fost, cum să zic? din cale-afară!"

[1] Grup restrâns, gaşcă.

Evident, că nu, va trebui să facă figură de circumstanţă şi să zică măcar atât:

„Ci nu te mai turbura, nene! Ei! Şi? Zi că o să cădeţi! Aţi stat destul la putere... Aţi desfăşurat o activitate foarte frumoasă... Veţi cădea mândri! Veţi cădea în picioare!“...

Care va să zică şi frăţia, nu numai politica, poate împiedica pe un literat de a spune tot ce-i stă pe inimă — gândul lui întreg...

Acelaş literat, neînscris în vreun partid politic, voind să pună ipotecă o moşioară, merge cu hârtiile de proprietate la d. Pavugadi, avocatul împrumutătorului. Omul legii, pe când s'aude de alături sunând un clavir cam neacordat, examinează scrupulos actele, le găseşte în regulă şi zice:

— Foarte bine! Afacerea e ca şi terminată... Săptămâna viitoare introducem actul de ipotecă la Notariat.

— Tocmai săptămâna viitoare? întreabă contrariat literatul. De ce atâta întârziere?

— Săptămâna asta, mi-e peste putinţă, răspunde avocatul, n'am un moment liber.

— Te rog, domnule Pavugadi, stărue literatul, te rog nu mai amâna! destul de când tot aştept!... te rog.

— Să vedem... să vedem, zice omul legii, să-mi consult carnetul şi nişte dosare. Pân' atunci (tot rămâi d-ta cu noi la masă), ca să nu te plictiseşti aici, treci, te rog, în salon, unde te-aşteaptă familia mea.

Literatul trece în salon. Acolo e lume plăcută. Dame. La piano, domnişoara cântă cu mult brio din Chopin, din dulcele, „omorîtor de dulcele“ Chopin... O jumătate de ceas fără pauză. Damele sunt transportate. In sfârşit, *mieux vaut tard que jamais,* [1] iată intră şi avocatul:

— Să dea la masă!

Clavirul urmează 'nainte, pe când omul legii îi zice literatului:

— O să fie cam greu săptămâna asta...

— ! !

— ...dar să vedem... Poate să aranjez aşa ca poimâine, între două procese, dacă reuşesc să-l amân pe cel dintâi, cum sper, să trecem repede la Notariat.

— Te rog...

— Ei! adaogă omul legii; d-ta care eşti mare amator de muzică, ce zici de progresele *lu Margo?*... şi fără profesor, nota-bene!... [2]

Mă rog ţie, frate Vlahuţă, spune-mi dacă literatul, neînscris în vreun partid politic, poate răspunde:

[1] Mai bine târziu decât niciodată.
[2] Bagă de seamă.

„Nene Pavugadi, muzica este un infernal supliciu, pe care Inchiziţia nu l-a putut născoci, cu toată imaginaţia ei de absurdă cruzime; Chopin este un ferestrău mecanic circular brevetat; iar domnişoara Pavugadi a dv. (să vă trăiască!) poate da'nainte sută la sută celui mai rafinat călău chinez... fără profesor, nota-bene!“

Nu, desigur, literatul nostru va răspunde că muzica este arta care îmblânzeşte moravurile; că Chopin este cel mai mare geniu muzical, şi la urmă va „trebui să constate“ cu entuziasm *ce toucher d'un velouté hors-ligne, cette agilité inarrivable, cette profonde compréhension de la chose, excessivement rare à un tel âge, cette manière d'interprêter toute personelle, cette limpide et puissante expression* [1] etc... ale *lu* Margó...

Ei! care va să zică, iubitule, şi secţia de Notariat, nu numai politica ne poate împiedica de a... (vezi mai sus).

Peste câteva zile, literatul nostru întâlneşte o cunoştinţă — un om bolnav, care deabia se mai târăşte, purtând strălucitoare pe chipul lui pecetea morţii neîndurate. Omul îi spune cu glasul stins că i-a fost foarte rău, dar acum îi merge mult mai bine, şi mâine pleacă la Nizza: toţi doctorii i-au recomandat pentru convalescenţă aerul întăritor al Rivierei. Literatul nu-i poate spune:

„Omule, nu asculta pe doctori! vor să scape de d-ta, să nu le mori pe braţe. Nu mai cheltui degeaba pe drumuri. Cum ai ajuns d-ta, dai în vagon ortul popii înainte de Viena. Mai bine, fii cuminte, stai de mori acasă ca lumea... Imi pare rău; eu te ştiam inteligent: nu te vezi în ce hal eşti?“

O să-i zică, dimpotrivă:

„Bravo! Foarte bine să mergi la Nizza... straşnic aer!... Dar, numa un lucru: cât ţine, o săptămână două, convalescenţa, nu te apuca pe acolo iar de petreceri, în orice caz, nu le face prea late pân' la ziuă, după obiceiul d-tale... Ţin'te bine când îţi dă brânci inima!“

Care va să zică şi mila, nu numai politica...

Şi acum ca să termin, rogu-te, frate Vlahuţă, ascultă...

Tu eşti un literat neînscris în vreun partid politic. Inchipue-ţi că eu, vechiul tău prieten viu la tine (cum se poate 'ntâmpla curând) cu o scriere foarte slabă (cum iarăşi se poate prea bine întâmpla) şi îţi cer numaidecât părerea...

Contez pe buna-ta prietenie că n'ai să-mi spui:

„Drăguţă, ai făcut o operă în care mijloacele de expresie sunt departe de a acoperi, nemite de a covârşi, intenţia artistică... Nu faci bine

[1] Tuşeul deosebit de catifelat, agilitatea de neegalat, înţelegerea adâncă a bucăţii, extrem de rară la această vârstă, felul personal de interpretare, expresia limpede şi puternică.

s'o dai la lumină; căci dacă o operă reuşită poate uneori să fie o faptă rea, niciodată o operă nereuşită nu poate fi o faptă bună".

Tu ştii cât m'ar mâhni asta, şi ştii asemenea ce plăcere mi-ar face dimpotrivă să-mi spui:

„Frate, mă aşteptam dela tine fireşte să faci lucruri frumoase, dar să te ridici aşa de sus, îţi mărturisesc că nu m'aşteptam. Opera ta este eminentă, e ceva vertiginos — ai făcut pur şi simplu un capo-d'operă!"

Şi chiar mai entusiast şi mai elocuent decât atâta nu strică să fii...

Şi... care va să zică nu numai politica, şi prietenia...

Nu, desigur; de-o fi sau nu cineva literat, înscris sau neînscris într'un partid politic — milă, frăţie, prietenie, ruşine, varie sentimente, multiple interese morale sau materiale (am putea închipui la infinit exemple) îl vor împiedica să spună oricând ce are pe inimă, gândul lui întreg, privească el lucruri de ordine privată sau familială, publică sau socială.

Dar mă vei întreba:

„E bine, e frumos asta sau nu?"

Iţi răspund:

„Incapabil satisface. Caută Bucureşti filosof".

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi,
CARAGIALE

VI

Frate Vlahuţă,

Parcă ţi-am mai scris odată că: pe cât pot eu constata, voi literaţii nu vă prea bucuraţi — cum ar fi să fie — de mare favoare, din partea tineretului cult al şcoalelor noastre înalte. M'am gândit să-ţi spun acuma la ce cauze aş atribui eu aceasta; sunt trei, iată:

1. Literatura, cum se face în genere la noi, e poate mai prejos de exigenţele tinerimii culte, care află suficientă şi convenabilă hrană spirituală în marile literaturi străine — tot aşa ca şi societatea înaltă, care, prin educaţiune familială, cunoaşte mai bine limbile popoarelor civilizate, decât limba nerafinată a poporului nostru;

2. Dela o vreme se 'ntâmplă în lumea românească, dovedit cu date statistice, un fenomen ciudat: se nasc oameni de talent artistic în proporţie covârşitoare asupra numărului populaţiunii. Dacă în alte părţi ale

lumii se constată, să zicem la o sută de născuţi unul de talent, la noi proporţia este răsturnată: numai unul e fără talent dintr'o sută de născuţi. (Un pesimist mi-a afirmat odată că asta se datoreşte unei boale molipsitoare, care se numeşte mania notorietăţii; nu l-am crezut; pun, se'nţelege, mai mult temei pe rezultatele unei ştiinţe pozitive ca statistica, decât pe afirmarea unui pesimist în momente de toane rele). Avem, care va să zică, la naşteri 1% fără talent. Numai aşa putem înţelege cum unele şcoale înalte produc mult mai mulţi scriitori decât cititori;

3. Preocupările politicei militante absorb din zi în zi mai mult tinerimea noastră studioasă; dela o vreme, cât sunt ele de populate — Universităţile, nepuţând da un contingent îndestulător pentru desbaterea destul de largă a chestiunilor politice la ordinea zilei, a trebuit, prin patriotism, să ne hotărîm a înrola, cu dispensă de vârstă, şi pe liceani — deocamdată pe cei din cursul superior. Aşa dar, pentru literatură rămân buni de socotit cititori, liceanii din cursul inferior, între aceştia neapărat că nu vom trece pe aceia care sunt înşii scriitori, fie în versuri, fie în proză, fie în amândouă.

Aşa stăm cu tinerimea studioasă sau cultă. Acum, dintre oamenii maturi care compun numeroasa şi puternica noastră clasă mijlocie — agricultori mai mari şi mai mici, comercianţi, industriali, oameni de afaceri, profesiuni liberale şi intelectuale, funcţionari — aproape nimini nu citeşte. De ce oare? Poate că nu le trebue; ori poate că afacerile în ţara noastră n'or fi aşa de comode ca în alte ţări, mecanismul daravelilor n'o fi destul de metodic organizat, încât omului intrat în dârdora vieţii practice să-i mai rămână câteva momente libere şi pentru petreceri inutile, cum le rămân, şi încă destule, europenilor celor mai încărcaţi de griji.

Atunci?... Atunci s'ar crede că trebue să meargă slab de tot literatura noastră. Nicidecum. Ba, dimpotrivă, vădit prosperează; a ajuns, cum se zice în comerţ, un articol care se cere bine. De cine? cine sunt cititorii?

1. O mare parte din funcţionarii comerciali şi dintre muncitori, tinerime de „ambe-sexe".

2. Mulţi învăţători şi preoţi dela ţară, precum şi mici agricultori, ieşiţi din şcoalele populare spurcaţi la carte, cum s'ar zice pe româneşte.

3. Tinerimea feminină cultă din clasele mijlocii, aceasta e poate cea mai devotată şi mai fidelă închinătoare a culturii intelectuale româneşti.

(Bineînţeles că şi din aceste trei categorii cunoscătoare de slovă, trebue să exceptăm pe aceia sau pe acelea care înşii sau insele sunt scriitori, fie în proză, fie în versuri, fie în amândouă).

Aşa dar, nu prea stăm rău.

Dar, precum ţi-am mai spus aldată, aceste trei categorii de cititori, cum sboară de vertiginos progresul nostru, mâine-poimâine vor fi cucerit şi ele drepturile politice; atunci, fireşte n'or să mai aibă nici ele vreme de iubit inutilităţile. Nu vă speriaţi însă: literaturii n'are să-i pese de asta... Oricum s'ar organiza societatea, umiliţi, nemulţumiţi şi rămaşi pe dinafară se vor găsi totdeauna să aibă vreme a se mângâia cu slove negre pe hârtie albă.

Fii sănătos şi vesel!

Al tău vechi
CARAGIALE

1909

Din corespondență

CĂTRE C. DOBROGEANU-GHEREA

Berlin-Wilmersdorf.
Sâmbătă 30 Iul./12 Aug. 1905

Dragă Costică,

(Neplăcuta mea scrisoare de alaltăieri, în care nu-ţi vorbesc decât de proastele mele afaceri, nu o pun la socoteală; şi de aceea, fără să aştept un răspuns la ea, mă grăbesc a ţi-o trimite pe aceasta, întârziată ştii din ce cauze).

Imi place să crez că profiţi de situaţia comodă în care se află amicul meu Nicolae II, ca să ţi-o aranjezi pe a ta aşa, încât la iarnă, dacă nu şi mai degrab, să poţi veni fără grije aici la Berlin, unde împreună cu copiii tăi şi cu un bun prieten (poate cel mai bun — măcar dintre prietenii daco-români) să faci o cură pentru nervii tăi saturaţi de necurăţenia orientală. Trebue să te aeriseşti, să te desmorţeşti, să te desrugineşti, făcând şi un altfel de sport decât sportul îndeplinirii datoriei pe un teren atât de ingrat, în mijlocul unei lumi, pe care, oricât de optimist ai fi, e vreme să 'ncepi a o cunoaşte, în sânul unei societăţi umane pentru care — t'ei fi convins, în sfârşit, de vorbele mele — e atâta de necunoscută noţiunea „datorie umană".

Ştiu cu câtă pasiune ţii la acest sport umanitar şi social; de aceea, n'aş fi în stare să fac glume cu tine asupra acestui punct, şi mă grăbesc a-ţi declara (eu, omul incapabil de orice alt sport decât al contemplaţiunii) că din toate punctele de privire consider sportul tău ca singurul (după al meu) demn de un om întreg la suflet: fireşte că e mai demn pentru un bărbat să se mişte şi să se trudească pentru binele şi progresul omenirii, decât pentru progresul pulpelor şi braţelor sale, să-şi bată capul cu un scop mare şi nobil, decât să-şi bată labele, fără de niciunul. Insă, dragă Costică, sport şi sport: toate sunt bune când

au, cum trebue, o metodă; şi cine le face exclusiv şi abuziv, mai ales pe un teren şi într'un mediu ingrate, cum îţi spun mai sus, se poate expune la perturbări şi accidente nervoase. Prin întindere continuă fără sistemă, vrând să sporeşti peste măsură elasticitatea unui fir, i-o poţi compromite: ori se rupe firul, ori, în cazul cel mai bun, dispare elasticitatea, rămânând firul întins, fără să se mai poată 'ntoarce la loc în starea normală.

Iată ce crez eu. Şi mai crez iarăşi, că altruismul, ca să fie în adevăr efectiv, nu trebue să însemneze anihilarea absolută a egoismului, ci conciliarea bine echilibrată cu acesta. Să nu zici repede că astea sunt numai vorbe goale şi jocuri de cuvinte fără fond. Ai răbdare... Cum poate cineva concepe ideea de datorie faţă cu lumea prin negaţiunea aceleiaşi datorii faţă cu sine însuşi, care este şi el o parte a lumii, parte demnă de atenţie cu atât mai mult cu cât ea are mai multă atenţie pentru necazurile altora, supusă şi ea aceloraşi dezastre, doritoare şi ea de aceleaşi delicii? — Un suflet întreg, tocmai printr'un fel de egoism delicat şi iper-iritabil, devine altruist: îi este milă de durerile altora şi vrea, cu paguba lui, să le linişteasă, şi doreşte să facă bine altora chiar sacrificând binele lui; fiindcă acele dureri ale altora sunt supărătoare pentru simţirea lui, îi turbură binele lui. El trebue să-şi ştirbească binele lui pentru al altora, vrând tocmai să şi-l asigure pentru partea care-i mai poate rămânea: îşi împlineşte o datorie către sine, îndeplinind alta către ceilalţi. Când văd o nedreptate care personal nu m'atinge deloc, pentru ce mă revolt şi caut s'o reprim şi să-i împiedic recidiva? Pentru că este pentru mine o ofensă intolerabilă, care trebue reparată: îmi tulbură liniştea pe care trebue să mi-o recapăt. Mă simt dator către nedreptăţit, simţindu-mă dator către mine însumi. Aşa crede şi bunul nostru vechi amic Don Quichotte, care poate nu este un tip atât de neînţeles, şi încă şi mai puţin de ridicol, cum gândesc toţi cei de seama burtosului său scutier.

Ne cunoaştem cam demult, iubite Costică; ai avut destulă vreme să'nţelegi cât de puţin aş fi în stare să rănesc pe cineva în credinţele şi pasiunile lui, când le văz nobile şi le ştiu sincere şi oneste. Mai cu seamă pe tine, unul din foarte rarii oameni (ca să nu zic chiar singurul) pe care i-am întâlnit la noi, având onestă şi sinceră credinţă — cum aş putea să te rănesc? Dacă glumesc câteodată, crez că'nţelegi că nu glumesc asupra credinţei, ci asupra falşilor credincioşi [1], a căror carieră publică de mult ţi-am prorocit-o. Ai înţeles, sper, câtă dreptate

[1] E vorba de aşa zişii „generoşi", elemente burgheze strecurate în mişcarea muncitorească, a căror trădare Caragiale a înfierat-o adesea.

am avut eu când ţi-am spus odată'n glumă, că tu ai făcut în România mulţi socialişti şi n'ai putut păstra niciunul; şi singur pe mine nu m'ai putut face socialist, şi eu singur ţi-am rămas şi-ţi voi rămânea — cu toate că tu mă consideri „burghez, reacţionar" ş.c.l. — toate... nişte invective socialiste, pe care un anarchist ca mine nici nu le ia în seamă.

Prin urmare, reviu: altruist fii cât pofteşti, asta e bine şi frumos: păstrează însă un fond de egoism: îngrijeşte puţin şi de tine; vino într'o atmosferă curată să-ţi reîmprospătezi forţele trupeşti şi sufleteşti, pe care destul şi peste măsură le-ai frământat atâta vreme — o viaţă de om! Câtva timp petrecând aici cu toţi ai tăi, sunt perfect convins că ţi-ar face mare bine... Dar încă mie? Poate că aici, alături cu tine, aş da literaturii ceva mai bun şi mai de valoare decât se poate socoti după fleacurile ce i-am dat până acuma. Când să te aştept. Spune...

Şi acum, să trecem la câteva divagaţiuni politice de actualitate.

Ei, domnule legalist! aşa e că teoriile noastre anarchiste nu sunt aşa de absurde cum ziceţi dv.? Aşa e că, odată ş'odată, când voi, legaliştii de toate soiurile, aţi încurcat lumea şi n'o mai puteţi descurca, tot noi, anarchiştii, trebue să aruncăm câteva bomboane cu surprize, ca să mai îndulcim situaţia? Iţi place cum d. conte Lew Tolstoi îndeamnă pe Batuşca Nicolae să împartă pământuri la ţărani? Inţelegi la ce tinde ingenioasa propunere a d-lui conte. Ţi-am spus eu odată şi despre dumnealui ce om detreabă e! Ţii minte? — Apoi, de! N'ar merita d. conte o mică petrecere boborană la Yasnaia-Poliana?[1] o vizită entusiastă a vreo câteva mii de mujici beţi muscăleşte, cu parul, cu securea şi cu masalaua, să'nceapă de acolo realizarea visului politic al nobilului apostol neo-cristian? — parcelarea teritoriului împărăţiei, spre încheiarea definitivă a chestiunii ruseşti?

Ascultaţi-mă şi pe mine, domnilor legalişti. Dv. trebue odată să consideraţi partea absolut morală a anarchismului. O, Doamne, e un lucru atât de simplu!

Cum? un tiran, cu o bandă de haiduci şi archi-haiduci, cu câteva cete de canalii poliţieneşti şi soldăţeşti şi de gâzi, fiare nesăţioase de crime şi sângiuri, poate pe vecie amăgi, umili şi batjocori, tortura şi teroriza o lume întreagă, tâmpită de atâtea suferinţe, oarbă de besna ignoranţei, şi cineva din mijlocul acestei nenorocite lumi, putând împiedica continuarea oprobiului şi infamiei şi crimei, să ezite de a-şi împlini această datorie, când şi-o înţelege? Dar ideea de justiţie, sentimentul de milă şi de ruşinea aproapelui, nu sunt înnăscute, sau cel puţin inerente spiritului uman, având adânci rădăcini în teama de a i se face

[1] Moşia lui Tolstoi.

și lui însuși ceeace simte că nu e bine și just să i se facă semenului? Nu există deci, întemeiată așa de bine, o solidaritate umană latentă? Cum? tu, tiran, rupi această solidaritate, și eu să consfințesc ca orice brută unealtă a ta, ca orice infam cointeresat al crimelor tale, această răsvrătire a ta contra umanității? Să stau nepăsător, când poți *(sic)* să-ți dovedesc că solidaritatea umană poate deveni patentă prin voința mea? când pot să te astâmpăr și să te îngenunchi, să te pedepsesc pentru faptele îndeplinite, și să te 'mpiedic a-ți urma atentatele?

Să mă ierți! asta nu se poate!

Răsvrătirea ta o numești drept, și sancțiunea acestuia care este? — e forța brutală, ce o deții prin lașitatea acelora care rabdă ofensa și provocarea ta, și nu se simt încă așa de ofensați de ele cum mă simt eu. Ei bine, eu — care le simt mai mult decât toți, căci le simt și pentru mine și pentru toți, așa de adânc, încât au ajuns să-mi facă viața insuportabilă, eu îți zic:

Tu ești, față cu omenirea, un trădător răsvrătit, un uzurpator, cu atât mai condamnabil, cu cât împrejurările te puseseră mai sus, păstrător al ordinii publice; tu singur te-ai pus afară din legea omenirii. Tu nu mai ești un om, nu mai ești membru al umanității. Ești o fiară ascunsă într'o vizuină sus pusă, de unde ameninți să sfâșii pe cine se urcă blând până la tine. Eu mă simt dator a mă sui să te caut în vizuina ta. Tu ești Idra, eu sunt Ercul. Sunt dator să curăț lumea de tine. Poftim! primește bomba! Și altul să-ți vie în loc, mai am destule și pentru acela și pentru urmașii lui. De armistițiu să nu mai vorbim. Până când tu nu vei cere pacea în genunchi, n'o capeți, și, până atunci, nu te aștepta să fiu mai puțin implacabil ca tine. Sunt sigur că tu ai să ostenești întâi și nu eu, care sunt toți și nimini. Și când vei osteni, vai de tine, de seminția și de banda ta. In scurtă vreme veți plăti cu prisos toate crimele seculare: strașnică pilduire, să se 'nfioreze lumea îndepărtatului viitor ca de o groaznică poveste mitologică!

Până la răfuirea completă, teroare contra teroarii! bomba contra tunului! revolver, pumnal, otravă, contra suliței, glonțului și temniței! și 'n curând flacările din sute și mii de părți să s'aprinză spre purificare, și prin suferințe de câteva clipe să facă dreptate cu prisos agonizării de veacuri a unei lumi întregi — restabilind prin cutremur echilibrul și prin groază liniștea.

Știu că ai să zâmbești de aceste nimicuri, pe care le vei numi: declamații deșarte à la Cațavencu. Tu ești acuma absorbit de desbaterile placide ale Constituției rusești. Eu știu ce vreți voi! vreți să evitați ce vă prorocesc eu, împăcând capra cu varza. Nu se mai poate! Și, ca să

vezi că puțin îmi pasă dacă mă taxezi de Cațavencu, iată-ți aduc, ca și el, un celebru citat clasic à propos de revoluțiuni:

„Lorsqu'une réforme est devenue nécessaire et que le moment de l'accomplir est arrivé, rien ne l'empêche et tous la sert. Heureux alors les hommes s'ils savaient se'entendre, si les uns cédaient ce qu'ils ont de trop, si les autres se contentaient de ce qui leur manque; les révolutions se feraient à l'amiable, et l'historien n'aurait à rappeler ni excès ni malheurs; il n'aurait qu'à montrer l'humanité rendue plus sage, plus libre et plus fortunée. Mais jusqu'ici les annales des peuples n'offrent aucun exemple de cette prudence dans les sacrifices: ceux qui devraient les faire les refusent; ceux qui les désirent les imposent, et le bien s'opère comme le mal, par le moyen et avec la violence de l'usurpation. Il n'y guére eu encore d'autre souverain que la force!“ [1]

Dar este momentul să părăsim aceste înalte chestiuni, și, ca să terminăm, să vorbim puțin și despre mai neînsemnate lucruri.

Ți-am spus că biata soră-mea este condamnată și că eu trebue să fac ce-oi face să viu, atât de mila ei cât și de interesul meu, a împlini trista datorie de a o asista până la sfârșit. Să vedem cum se rezolvă afacerea mea la minister. Deoarece nu pot lăsa atât de îndelung familia mea aici — e foarte probabil că dacă domnii aceia îmi trimit banii făgăduiți, voi veni cu toți ai mei în țară la Sinaia. Așa dar, nu ar fi imposibil ca de azi în câteva zile (dacă nu-ți pare rău) să ciocnim un pahar din pelinul tău, despre a cărui celebritate a ajuns vestea până în Wilmersdorf. Numai, de celebru ce e, să nu mă pomenesc că până la sosirea mea devine o simplă legendă. Rogu-te dar, ca să nu treacă și pelinul tău cu desăvârșire în domeniul mitologiei, ascunde la loc sigur și pentru amicul tău câteva probe din acest nectar vrednic de zeii ilustrilor străbuni ai mei și ai ginerelui tău.

Când voi fi în stare a veni, lucru ce-l doresc a se 'ndeplini cât mai degrabă, îți mai scriu. Până atunci, dragă Costică, fii băiat detreabă și scrie-mi și tu câteva rânduri recomandate, și mai recomandabile decât

---

[1] Când o reformă a ajuns necesară și a sosit momentul de a o săvârși, nimic n'o mai poate împiedica și totul îi slujește. Oamenii ar fi fericiți atunci, dacă ar ști să înțeleagă, dacă unii ar ceda din ceeace le prisosește, iar ceilalți s'ar mulțumi cu ceeace le lipsește. Revoluțiile s'ar face prin bună înțelegere și istoricul n'ar avea de amintit nici excese, nici nenorociri, n'ar avea decât să arate că omenirea a devenit mai înțeleaptă, mai liberă și mai fericită. Dar până astăzi cronica popoarelor nu oferă nicio pildă de astfel de prudență în jertfe: cei care ar trebui să facă jertfele, le refuză; cei care le doresc, le impun, și binele se săvârșește, ca și răul, prin mijlocul și cu violența uzurpării. N'a existat până acum alt suveran decât forța.

o simplă exclamaţie entuziastă asupra portretelor demnei familii gorjene. Să trăiască Boborul şi Costicuţia! Foarte bine! Dar să trăim şi noi! Noi nu suntem din bobor? Nu ţinem şi noi la Costicuţie? Noi de ce să ne prăpădim?

Multe complimente la toţi ai tăi dela toţi ai mei.

Aşteptând răspunsul tău, te 'mbrăţişez cu drag şi dor,

Al tău frate,
CARAGIALE

CĂTRE PETRE MISSIR

90/7 Noemvrie, Bucureşti

Dragă Petrache,

In starea în care mă aflu — dar mai întâi să ţi-o descriu această plăcută stare:

Chiria n'am plătit-o şi sunt dat în judecată;

Lemne n'am deloc;

Palton nici atâta;

Aştept din ceas în ceas apariţia unui nou moştenitor;

Unul mi-este bolnav;

Ca culme: m'am apucat să scriu o piesă, şi din pricină că trebue să stau să scriu noaptea foarte târziu, am căpătat la ochi conjunctivită catarală.

Dau din colţ în colţ şi nu ştiu ce să mă fac.

In starea asta, mare noroc aş avea de un prietin care să ştie să facă un sacrificiu pentru mine. Şi astfel m'am gândit la tine.

Tu stai acuma cu mult mai bine decât totdeuna. Dacă tu ai vrea — însă să vrei a vrea — mi-ai putea uşura, sunt sigur, trecerea acestor grele momente; şi iată cum:

Eu mai am a lua dela tine 2.600 lei. Plătesc 600 eu; iai de undeva 2.000 şi mi-i trimeţi. Şi astfel suntem achitaţi. Asta n'ar fi o plată de datorie, ar fi cea mai creştinească faptă bună, ar fi o binefacere prietinească, pe care dacă vreodată aş uita-o aş fi cel mai ticălos ingrat.

Să sper sau nu? Te rog răspunde-mi în orice caz; dar răspunde-mi măcar.

Al tău ca totdeuna,
CARAGIALE

Adresa mea nu este la şcoală, ci *„Strada Polonă 96"*.

Dragă Petrache,

Săptămâna „în care nu ai perspectivă“ este prea lungă: mă rog ţie, ca lui Dumnezeu, scurteaz-o. Voind să plec şi fiind aci atât de dator, îţi poţi închipui câtă nevoie am de bani. Ca să pot pleca să mă aranjez, am trebuit să împrumut dela Grigorie Buicli 200 lei, pe care te rog dă-i tu din parte-mi şi mie trimite-mi restul de 600; dacă însă nu voieşti să ai daraveri cu el, trimite-mi tot şi-i expediez eu de aicea. Este o chestie de onoare, şi la oameni ciufuţi ca Grigorie, în afară de punctualitate, onoare nu există. Mă rog ţie încă odată fă o sforţare supremă şi scapă-te de mine. Inchipue-ţi că n'ai avea să-mi dai şi că aş fi expulsat; că n'am cu ce mă mişca din loc şi totuşi caută să plec; ei! recurg la tine să m'ajuţi a pleca de unde nu mai pot rămâne.

— Crez că ţi-am zis destul şi aştept răspunsul tău.

Te rog asemenea cu toată stăruinţa, înapoiază-mi odată scrisoarea mea în care mă plângeam de *Junimea*. Intre oameni ca noi, nici interesele politice nu ar putè justifica un refuz la o aşa rugăciune, *de atâtea ori repeţită*. — Eşti prea inteligent ca să mă abţin de a-ţi da o mică desluşire la acest ultimat al meu.

Iată-o.

Voi „Junimea“ politică mi-aţi făcut *mult* rău. Aceia care dintre voi au omenie, şi dintre ei eşti cel dintâi, trebue să priceapă că eu acuma, în urma hotărîrii ce am luat-o de a pleca din ţară, nu mai pot avea pentru „Junimea“ sentimentele cari mi le cunoşteaţi odinioară — sincere şi călduroase, cum, îndeosebi tu, le ştii că erau. — Ştiu că sunt unii dintre voi care aţi avut bunătatea a nu mă irita chiar d'a dreptul; v'aţi mulţumit cu simpla uitare — *completă*. Acelora le-am rămas prietin şi urmez a-i numi cu acelaş nume, pentrucă prietinie şi uitare merg foarte adesea braţ la braţ, în lumea aceasta. — Dar sunt între voi alţii, care d'a dreptul m'au deservit şi persecutat cu răutate şi învierşunare; — şi cu cât mai mult invoacă ei, ca scuză a purtării lor neomenoase, defectele mele, cu atât sunt mai convins că tocmai altceva mi-a asigurat ura şi persecuţia acestor mişei. Pe aceştia nu pot decât să-i urăsc şi oricând îi voi putea lovi, o voi face fără nicio cruţare; îi voi trata jidoveşte ca pe nişte vrăjmaşi ce mi-au fost şi-mi sunt. Până s'o pot face, înţelegi cât trebue să-mi pară bine de tot răul ce li se poate întâmpla.

Aşa fiind, trebue să-mi înapoiezi scrisoarea pe care ţi-o cer — şi nu ţi-o cer pentrucă aş crede-o în mâinile tale o piedică pentru

răzbunarea mea legitimă: mai întâi că ea nu cuprinde nimica ce v'ar face vouă onoare, iar mie ruşine; ş'apoi chiar aşa de ar fi, te ştiu prea cinstit ca să pierzi o scrisoare a cuiva — fie chiar scrisoarea indiferentă a unui prietin. Ţin s'o capăt înapoi — iartă-mi comparaţia prea romantică — cum ţine cineva să-şi reîntoarcă o scrisoare în care a mărturisit cuiva în contra unei femei neoneste, ciuda unor sentimente amăgite, voind astfel să distrugă orice urmă a unei slăbiciuni ruşinoase.

Dacă nici acuma nu pricepi că trebue să te execuţi în sfârşit, îmi mai rămâne un mijloc: am copia acelui document. Ei bine! am să te scutesc de a-l mai păstra cu atâta scumpătate. Eu tot am de gând să fac o mică publicaţie înainte de plecarea mea din ţară spre a justifica acest pas al meu, despre care mulţi mă plictisesc cerându-mi desluşiri: voi găsi loc să reproduc în întregul ei acea scrisoare, arătând că *tu* o deţii. Mai la urma urmelor, să mărturisesc, ca un act de pocăinţă, o slăbiciune rătăcită, pentru ca odată pentru întotdeauna să nu mai mă *emmerdeze* [1] oricine mă vede cu titula de „junimist“.

M'a plictisit în sfârşit! Alaltăieri un găgăuţă începuse *să mă consoleze* de abjurarea [2] voltairianului în Senat, şi de căderea junimiştilor dela putere!

Care va să zică, dragă Petrache, aştept îndată banii şi scrisoarea mea, şi te rog nu îndrăsni a te îndoi o clipă măcar că în inima mea largă, alături cu tot veninul ce-l strâng de-atâta vreme, nu stă ca mai demult, la locul ei, neştirbită şi curată dragostea frăţească, ce-ţi va păstra totdeauna.

al tău prietin
CARAGIALE

Strada Polonă 96
Fevruarie 25 (1901)

F. d. (Martie 1907)

Dragă Petrache, îţi scriu în culmea emoţiunii şi necazului. Ştiu ce se petrece în ţară; îmi explic de ce, şi-mi închipui cum — şi fireşte asta adaogă încă mai multă amărăciune dorului meu de patrie. După părerea mea, Conservatorii nu or să poată, iar Liberalii n'or să vrea să restabilească ordinea; cunosc şi capacitatea politică a celor dintâi şi patriotismul celor din urmă. După cheful jubiliar de 40 de ani de sublimă domnie, i-a sosit M. Sale, ilustrului amant al ordinei, păcii şi liniştii,

1 Franţuzism, expresie tare pentru „a plictisi“.
2 Renunţarea la o credinţă.

— care abhorează sângele după datina Sfintei Ecclesii Catolice, — i-a sosit le mauvais quart d'heure de Rabelais.[1] Tare mi-e teamă prin urmare că Prea graţiosul Suveran are să facă apel iar la patriotismul, la devotamentul pentru Coroană, al Junimiştilor, spre a pune rânduială în ţara Moldovei de sus. Ei! dacă cumva vă păcăleşte şi de data asta şi nu mi-l strângeţi bine cot la cot (cu astfel de tip de lâcheur[2] nicio precauţie nu-i de prisos), apoi cu drept cuvânt veţi rămânea în Istorie celebri — voi, ca gogomanii şi Şeful, nu ca Nebunul Regelui, cum se zicea odinioară, ci ca Prostul Regelui. (Rog, discreţie).

Am primit cartea ta cu mutra mea: mersâm!

Fiţi cu toţi ai tăi sănătoşi şi veseli. Scrie-mi, rogu-te, o vorbă bună şi primeşte o caldă, caldă îmbrăţişare ca în vremile bunei noastre tinereţi dela vechiul tău prietin, care te doreşte mult,

CARAGIALE

Adresa mea:
Hohenzollern Platz, 4.
Wilmersdorf bei Berlin

[1] Sfertul de oră primejdios al lui (de care vorbeşte) Rabelais.
[2] Inşelător, care nu-şi ţine cuvântul.

CĂTRE DR. I.DUŞCIAN

Joi, 17/30 Ianuarie 1908
Wilmersdorf-Berlin, Hohenzollern-platz 4

Stimate domnule doctor şi confrate,

Pe când m'a măgulit consideraţia ce-mi arăţi prin scrisoarea d-tale, pe atâta fireşte trebue să-mi pară rău că nu sunt în stare a-ţi răspunde spre deplina d-tale satisfacere. D-ta îmi ceri mie o prefaţă la un studiu pedagogic. Să las că nu prea ştiu ce aş putè spune — dar d-ta nu ştii pesemne cât sunt de aspre la noi aşa numitele graniţe ale specialităţii. Eu am constatat-o îndestul de dureros cu prilejul ne'nsemnatei mele publicaţiuni de ocazie „1907". Un eminent bărbat politic mi-a tăgăduit scurt, fiindcă sunt (zice el) „artist", dreptul de a gândi — măcar asupra împrejurărilor sociale — aceasta după ce el însuşi se pronunţase, câţiva ani de-a-rândul în fiecare săptămână, cu absolută şovăire, asupra tutulor chestiunilor de artă: de pictură, de sculptură, arhitectură, danţ, literatură, muzică, teatru ş. c. l; la gramatica elementară ce-i dreptul n'a voit să gândească, lăsând-o, probabil ca nefiind chestie estetică, în seama „artiştilor". Ce ar zice eminentul meu sau alt ilustru în cazul nostru — cu prefaţa? — Se pronunţă în chestiuni de pedagogie — cine?... un „artist"! A!... O! ş. c l.!

Dar, ca să vezi d-ta până unde merge la noi asprimea graniţelor de autoritate, trebue să abuzez de pacienţa d-tale şi să-ţi povestesc o mică întâmplare absolut veridică. Trepădam acum câţiva ani prin antecamerele Senatului, cerşind voturi pentru încetăţenirea unui cetăţean de care să se fi mândrit o cetate — pentru împământenirea unui român israelit. (A murit zilele trecute[1] şi stă acuma pe veci împământenit în

[1] Ronetti-Roman.

pământul Moldovei, pe care-l iubea atât de mult. Dumnezeu să-l odihnească pe bietul meu vechi şi bun prieten!). Vorbeam într'un grup de domni senatori despre meritele şi patriotismul prietinului meu; când un domn senator, care se plimba de colo până colo, ţifnind şi aruncându-mi căutături foarte dârze şi de care, cunoscându-l destul de bine, nu îndrăzneam nici să m'apropiu, se apropie el de mine şi mă interpelează foarte de sus, fără să mă salute întâi:

— Ia'n ascultă, c'coane: ce ne tot baţi capul cu jîdanul aista al matali?!

Eu, neputându-i răspunde cum se cuvenea, căci aveam cu totul altă treabă acolo decât să dau lecţiuni de politeţă unui sălbatic congestionat, care se vedea bine că vine dela dejun, i-am răspuns blând, după un moment de gândire:

— Domnule senator, n'am venit aici să supăr pe cineva; ştiu cât de respectuos trebue să mă port în această incintă; dar, dacă am făcut fără să gândesc vreo necuviinţă, sau dacă pur şi simplu vă supără prezenţa mea — ertaţi-mă, mă retrag.

Ceilalţi domni senatori au înţeles cât de penibilă era situaţia şi unul dintre ei, un boier moldovean, om de inimă şi bine crescut, a intervenit şi, cu un ton destul de aspru, a spus colegului:

— Da dă-ne pace, bre omule, şi caţă-ţi de treabă! ce te amesteci dumneata nepoftit în vorba noastră?

Dar domnul congestionat n'a 'nţeles şi m'a 'ndesat cu vorba:

— Mai întâi, ce e jîdanul matali?

— Literat, i-am răspuns eu umilit.

— Dar cu ce se ocupă?

— Cu agricultura.

— Undi?

— In Moldova.

— Apăi dumneata ce eşti?

— Tot literat, zic şi mai umilit.

— Nu te'ntreb de aiasta... De unde eşti?

— De aici...

— Nu, bre omule! ce eşti? moldovan ori muntean? spuni...

— Muntean.

— Apăi, dă-ne bună pace, c'coane! Aista-i jîdan de-a noştri: ce vă amestecaţi dumilorvoastre, muntenii?

Quasi [1] textual.

Am citit câteva din articolele d-tale; ştiu câtă reală valoare au; înţeleg câtă dreptate ai, când voieşti s'atragi atenţia lumii noastre asupra celui mai important element al şcoalei, element la care aproape nimeni nu gândeşte astăzi; văd şi eu, ca şi d-ta şi ca mulţi alţii desigur, că ar trebui s'avem şi şcoală pentru copii, nu numai copii pentru şcoală... Dar... dar cum vrei d-ta să m'amestec şi în pedagogie? S'o mai pat iarăşi, spre umilirea mea şi spre nenorocul publicaţiei d-tale conştiincioase, cu cine ştie ce pedagog absolut sau, şi mai rău, cu cine ştie ce bărbat politic? Căci am uitat să-ţi spun dintru început, când ţi-am pomenit de asprimea graniţelor de autoritate, că la noi (d-ta, ca tânăr nu ştii încă) o seamă de oameni pot trece de gânditori universali, pot adică trece ca suverani graniţele aspre pentru comunii muritori — bărbaţii politici. Aceştia sunt aşa de gânditori şi aşa de universali, încât chiar specialiştilor le pot tăgădui competenţa în materie.

Eu nu sunt nici specialist în pedagogie, nici bărbat politic, prin urmare cel mult mi-ar fi permis a spune, în prefaţa ce-mi faci onoarea a cere, că admir opera, fiindcă autorul respectă gramatica elementară; asta cred că aş putea-o face fără primejdie din partea ilustraţiunilor politice şi nici din a pedagogilor; dar atâta, înţelegi d-ta ca şi mine, că n'ar fi deajuns pentru publicul cititor. Aşa dar, cartea d-tale, căreia-i trebueşte, ca tutulor cărţilor, şi noroc pe lângă valoarea ce i-o cunosc, are nevoie de o prefaţă semnată de un pedagog absolut, sau, şi mai sigur noroc, de un bărbat politic — ori n'are nevoie deloc de prefaţă — şi poate asta ar fi mult mai frumos decât orice.

Nu! în interesul d-tale mai mult decât în al meu, trebue să declin onoarea ce atât de graţios îmi propui, şi, tocmai pentru asta te rog să mă consideri ca pe unul dintre cei mai buni şi mai devotaţi prieteni ai d-tale.

Rămân cu toată stima al d-tale

CARAGIALE

---

[1] Aproape.

CĂTRE DR. ALCEU URECHIA

Dragă Alceule,

Ai primit desigur plicul cu materia pentru broşura mea. Nu ştiu pân'acuma ce soartă va avea întreprinderea; în caz însă că reuşeşti, atunci, rogu-te, fă următoarea mică schimbare:

la aliniatul final al părţii III, care începe aşa:[1]

„Aşadar, mai întâi: *jos* sistema oligarchică etc...! *jos* mamelucăria inică! *jos* Constituţia etc..."

înlocueşte pe cei trei *jos* cu: *destul cu* — adică să vie aşa:

„Aşadar, mai întâi: destul cu sistema oligarchică etc... destul cu mamelucăria... destul cu Constituţia... etc."

Şi, dacă se poate, daţi-i zor să apară *până nu se'ntâmplă vreo schimbare de situaţie.*[2] Eu cred că între cele câteva sute de broşuri despre împrejurările noastre, nu broşura mea va fi fost cea mai neroadă ca gândire şi mai proastă ca stil sau ca factură. Multe am învăţat de când trăiesc în mijlocul Europei civilizate — unde e dreptate la tribunale fiindcă este şi pe stradă — şi între toate una mai ales, că omul trebue să spună europeneşte, nu greco-ţigăneşte ceeace crede.

Ceeace crez am spus şi am să mai spun — asta e numai capitolul prim al unei serii mari — ori la ce pagube m'aş expune. Intrarea în viaţa publică mi-a fost pân'acuma închisă de boierii şi de ciocoii noştri pe simpla bănuială instinctivă că n'aş fi amantul destul de fidel al sacrei noastre Constituţiuni. De ce adică astăzi, la bătrâneţe, să nu fiu leal, să nu le dau dreptate oamenilor, arătând pe faţă de ce sentimente sunt

[1] E vorba de broşura lui Caragiale „1907, din primăvară până'n toamnă" aflată atunci sub tipar.

[2] După cât înţeleg eu, maşina scârţâe rău de tot — tare mi-e frică să nu plesnească mai degrab decât spuneam. Se prea poate. (n. a.).

animat faţă cu actuala lor organizare de Stat? de ce să nu arăt lumii cum am văzut eu împrejurările sociale şi politice la care am asistat, — şi ca istoric, nu numai ca simplu comediante? — Şi, deşi mamelucărimea[1] mă va huidui în unison, poate să am norocul ca în mulţimea lumii cinstite, inteligente şi dezinteresate să găsesc câteva aprobări, care să mă plătească cu prisos de necazurile îndelungatei mele proscripţiuni.[2] Şi sper că între acestea (măcar că poate nu aprobi în totul concluziile mele) cea d'întâia îmi va veni dela tine, pe care te ştiu capabil să deosibeşti simplicisima mea proză terre-à-terre[3] de cine cine-ştie-ce splendidisim discurs dela „Dacia", — contra ciocoilor sau... pro.

Mă poţi ajuta s'o fac citită şi de alţii, care desigur gândesc ca noi? Aştept telegrama ta cu mare nerăbdare, după care îndată îţi mai scriu.

Al tău îndatorat mult
CARAGIALE

Wilmersdorf-Berlin, Hohenzollern-pl., 4.
Sâmbătă 27 Oct./9 Noemb. 907.

[1] Aici: slugile supuse ale guvernului.

[2] Aici: exil silit.

[3] Plată, fără strălucire.

CUPRINSUL

PROZĂ

VERSURI

NOTE ŞI ARTICOLE POLITICE

STUDII ŞI ARTICOLE CRITICE

DIN CORESPONDENȚA